

سیاسه‌تی شه‌ری

له چاککردنی به‌رپرسان و خه‌لکی

نووسینی شیخی پایه‌به‌رز
ابن تیمیة به ره‌حه‌ت بی‌ت

وه‌رگیرانی : عثمان أحمد
بی‌داچوونه‌وه‌ی : عدنان بارام

له‌بلا و کر له‌وه‌کلنر

مالپه‌ری به‌ه‌شت

www.ba8.org

islam_kurd_ba8@yahoo.com

07701517378

عیراقه - کوردستان - که‌لار

هه‌میشه له‌گه‌لمان بن بو به‌ره‌مه‌ن نو‌ه

کتیپی ژماره ﴿٤٧﴾

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

پیشه‌کی وه‌رگیر :

الحمد لله رب العالمين ، وصلى الله على نبينا محمد وعلى آله وصحبه وسلم ، و أشهد أن لا إله إلا الله ، و أشهد أن محمداً عبده ورسوله .

سیاسه‌ت هونه‌ری به‌پێوه‌بردنی ئیش و کاری خه‌لك و پاپه‌پاندنی ئه‌رك و به‌جی هینانی ماف و پاراستنی سنوره‌كانه ، وه سیاسه‌تی شهرعی هه‌مان ئه‌و مانایانه له‌خۆ ده‌گرت به‌مه‌رجی ملکه‌چ کردنی شته‌ دونیای و تازه‌کانی سه‌رده‌م بۆ پێنمایه‌کانی شه‌ریعه‌ت نه‌ك به‌پێچه‌وانه‌وه ، چونکه له‌ ئاینی ئیسلامدا هه‌موو بواره‌کانی ژیان گرنگیان پێدراوه ، وه‌ك بوا‌ری په‌رس‌ت‌ش و به‌پێوه‌بردن و چۆنیه‌تی هه‌لسوکه‌وتی خه‌لك ، و په‌یوه‌ندی خه‌لك به‌حکومه‌ت و حکومه‌ت به‌خه‌لك و په‌یوه‌ندیه‌ نیو ده‌وله‌تیه‌كان .

له‌ کۆندا سیاسه‌ت به‌مانای باش به‌پێوه‌بردنی خه‌لك و په‌چا‌و‌کردنی دادپه‌روه‌ری بوو ، به‌لام ئیستا سیاسه‌ت لای زۆربه‌ی خه‌لك مانای درۆ و قیل و به‌جینه‌هینانی په‌یمان، له‌وانه‌یه به‌كه‌سیکی زۆر درۆزن و فیلان بوتری‌ت سیاسه‌ت مه‌دار ، له‌به‌ر ئه‌وه‌شه زۆربه‌ی پیا‌و‌چا‌كان دۆره‌په‌ریزن له‌ سیاسه‌ت و سیاسه‌ت مه‌داران .

وشه‌ی سیاسه‌ت له‌ قورئاندا نه‌هاتوه ، به‌لام له‌ فه‌رمووده‌ی پیغه‌مبه‌ردا ﷺ هاتوه : عن أبي هريرة عن النبي ﷺ قال : ((كانت بنو إسرائيل تسوسهم الأنبياء ، كلما هلك نبي خلفه نبي ، وإنه لا نبي بعدي وسيكون خلفاء كثيرون ، قالوا فما تأمرونا ؟ فقال : أوفوا ببيعة الأول فالأول ، ثم أعطوهم حقهم فإن الله سائلهم عما استرعاهم ^(١))).

واته : نه‌وه‌كانی ئیسرائیل پیغه‌مبه‌ران سیاسه‌تمه‌داریان بۆ ده‌کردن ، هه‌ركاتێك پیغه‌مبه‌ریك له‌ناو چووبایه ، پیغه‌مبه‌ریکی تر جیگه‌ی ده‌گرتوه ، وه له‌ دوا‌ی من پیغه‌مبه‌ر نایه‌ت به‌لام جینیشینیکی زۆر ده‌بی‌ت ، وتیان : به‌چی فه‌رمانمان پێده‌كه‌یت ؟ فه‌رموی : ده‌ست به‌ به‌لێنی یه‌كه‌مه‌وه بگرن ، وه مافیان بدن ، چونکه خودا په‌رسیاری مافی خه‌لكیان لێده‌كات .

وه به‌ بۆچوونی هه‌ندیك ئه‌و وشه‌یه كراوته عه‌ره‌بی (عرب) ه ، ده‌لێن سیاسه‌ت (سه‌یسا) : وشه‌یه‌کی لێكدراوه له‌ دوو وشه‌ پێكه‌اتوه ، یه‌كه‌میان فارسیه و ئه‌وی تریان تورکیه (سه) ، واته : (سئ) ، و (یسا) به‌تورکی مه‌غولی ، واته : (پێكخستن) ، وه هه‌ردووکیان پێكه‌وه (سئ پێكخه‌ركه) ، وه هۆی ئه‌و مانایه له‌ (النجوم الزاهرة) ده‌لێت (جنگیزخان پادشای مه‌غوله‌كان مه‌له‌كه‌ته‌كه‌ی كردبووه سئ به‌شه‌وه ، وه دابوو یه‌ ده‌ستی سئ كۆپه‌كه‌ی به‌وه‌ی ده‌وت (سه‌یسا) ، واته : (سئ كوچكه‌ی به‌پێوه‌بردن) ، له‌سه‌ر زمان گران بوو كاتێك بوو به‌ عه‌ره‌بی بوو به‌ سیاسه‌ت) .

وه هه‌ندیك ده‌لێن وشه‌یه‌کی عه‌ره‌بییه و له‌ چا‌و‌گی (ساس) هوه وه‌رگیراوه (ساس الناس یسوسهم سیاسه‌ت) ، وه له‌ (جهره‌ اللغة) دا (ابن درید) ده‌لێت (وسست القوم أسوسهم سیاسه‌ت) ، و (الجوهري) له‌ (الصحاح) دا له‌ماده‌ی (س و س) ده‌لێت (سُست الرعية سیاسه‌ت ، و سُسَ الرجل أمورَ الناس) ، و (ابن منظور) له‌ (اللسان) دا ده‌لێت (وساس الأمر سیاسه‌ت : قام به ، ... و سُسَ القوم : جعلوه یسوسهم) ، وه خاوه‌نی (القاموس) ده‌لێت : (وسُست الرعية : أمرها و نه‌یتها) .

خودای مه‌زن په‌حمی به‌ ئومه‌تی ئیسلامی كردوه به‌ ناردنی قورئان و پیغه‌مبه‌ره‌كه‌ی ﷺ كه هه‌رچی ئیش و کاری دونیا هه‌یه فی‌ر‌یان كردوین ، وه له‌سه‌ر پوناکی به‌جییان هیشتوین ، جوله‌كه‌كان به‌ سه‌لمانی فارسیان وت : "لقد

¹ . رواه البخاري (٣٤٥٥)، ومسلم (١٨٤٢).

علمکم نیکم کل شیء حتی الخراءة قال: أجل لقد هانا ﷺ أن نستقبل القبلة بغائط أو بول وأن لا نستحي باليمين وأن لا يستحي أحدنا بأقل من ثلاثة أحجار أو يستحي برجیع أو عظم" (٢).

واتە : پیڤه مبه ره که تان هه موو شتیکی فیڕکردوون هه تا چونه سه رئاویش ؟ فه رمووی : به لێ پیڤه مبه ره ﷺ یاساگی (نهی) ئه وهی لیڕکردوین که پروو له قیبله بکهین له کاتی چونه سه رئاو ، وه به دهستی راست خۆمان پاک نه کهینه وه ، وه خۆمان به که متر له سی بهرد پاک نه کهینه وه ، وه به ئیسقان وشیاکهی (پاشه پۆی) گیان له بهر خۆمان پاک نه کهینه وه .

وه به بهردهوامی دوژمنانی ئیسلام " ئهوانه ی خودا پوناکی چاوه کانی هه لگرتوون و پاشکۆی دوژمنانی ئیسلامن " گومان دروست ده کهن ، هه ندیک جار له پیووستی تیکۆشان له پیناوی خودا ، یان ده لێن ئاین به که لکی سیاسهت و به پێوه بردنی ئیش و کاری ده ولت و خه لک نایهت ، ئهوانه ش که داکوکی و بهرگیری له ئیسلام ده کهن و هه ولی پوچه لکردنه وهی گومانی بیرواکان و پاشکۆکانیان ده دن زۆر که من ، لهوانه یه که سیکی دلگهرم بیه ویت بهرگیری له ئیسلام بکات له پوژنامه و ده ستگا کانی راگه یاندن که هیچ زانستی شەری نازانیت ، به وهش خراب ده کات له باتی کاری باش لهوانه شه نکۆلی شتیکی ئاشکراو پروون بکات له ئاین و ببیته مایه ی له ئاین ده رچونی ، ئیسلام له وه بهرزن و بلند تره که پیووستی به بهرگیری ئهوانه هه بیئت که له پوژه لات ناسه کان ده ترسن و ئه و شته ش که عه قلیان به باشی نه زانیت وازی لیڤه هینن و هه ندیک جار نکۆلیشی ده کهن .

وه ئه و بۆچونه بیروایه ی که ده لیت ئاین ده بیئت له سیاسهت جیا بکریته وه ، زۆربه ی کاربه ده ستانی جیهانی ئیسلام که نه زان به بنه ما کانی شه ریهت وه ک تووتی ده لیڤه وه به بی شاره زابوون به ناواخن و ماهیه ته که ی ، ئه و بۆچونه له سه ده کانی ناوه راستدا له ئه وروپا په یدا بووه و سه رچاوه ی گرتوه له بهر ئه وهی کلێسا ده ستی نابووه بینه قاقای ژیان و ریگه ی هه موو پیشکه وتن و گوڕانیکی به ره و باشتی لیگرتبوون ، ته واو به پیچه وانه ی پۆلی مژگه وت و زانایان له ئاینی ئیسلام دا که هه موو کات پیڤه و و سه رمه شقی هه موو پیشکه وتن و ئاسوده یه کی ژیا نی خه لک بوون .

هه ندیک خه لک ئهوانه ی قورئان ناخویننه وه ، یان له مانا که ی تیناگه ن واگومان ده بن که له قورئاندا هیچ نایه تیکی سیاس ی نییه ، هه موو ئه و نایه تانه ی که باسی بوژانه ی ژیا نی خه لک و به هیزی ولاوازی ده کهن و دیارده کۆمه لایه تیه کان دیاری ده کهن مانای سیاسهت و به پێوه بردنی ئیش و کاری خه لکی تیڤایه .

وه له بهر که می سه رچاوه له م بابه ته به زمانی کوردی به ئه رکێکی شەری سه رشانی خۆم زانی ئه م کتیبه ی شیخی ئیسلام ابن تیمیه . به ره حمهت بێت . که کۆمه لیک پرسته ی کوکراوه ی پرمانایه وه رگیڤرم ، به هیوا ی ئه وهی توانی بیتم خزمه تیک به ئاینه که م بکه م .

وه رگیڤر : عثمان أحمد

٤/ جمادی الاول/ ١٤٢٩هـ - ٧/ حوزیران/ ٢٠٠٨ ن

نووسه‌ر له چه‌ند دیرێکدا

ناوی ئەحمەدی کوپی عەبدول سەلامی کوپی باوکی قاسمی (خضر) ی نۆمه‌یری ، حەپانی ، دیمشقی ، حەنبەلی ، باوکی عەباسی تقی دین کوپی تیمیه‌یه ، ئیمام وشیخی ئیسلامه .

له حەپانی باکووری خۆره‌ه‌لاتی تورکیا له دایک بووه ، باوکی بردویه‌تی بۆ دیمەشق له‌وی پیگه‌یشتوووه و ناوبانگی دەرکردوووه ، بانگه‌یشت کراوه بچیت بۆ میسر بۆ فه‌توادان له‌وی بووه به موفتی به‌لام کۆمه‌لیک خه‌لک ئیره‌ییان (حه‌ساده‌تیان) پی‌بردوووه له‌به‌ر ئه‌وه تووشی به‌ندینه‌خانه‌یان کرد و دوریان خسته‌وه بۆ ئەسکه‌نده‌ریه دواتر ئازادکرا ، ئیدی له‌سالی (٧١٢ ک) سه‌فه‌ری دیمەشقی کردوه ، له‌ویش دیسان له‌سالی (٧٢٠ ک) چه‌ندجار زیندانیان کرد تا له گرتوو خانه‌ی قه‌لای دیمەشق کۆچی دوایی کرد ، زۆربه‌ی دانیشتوانی شار دوایی ته‌رمه‌که‌ی که‌وتن بۆ گۆرستان به‌گریان و نزاو وپارانه‌وه .

زۆر گه‌راوه به‌دوای هونه‌ره‌کانی دانا‌یی وه بانگه‌وازه‌کارێکی چاکساز بووه له‌ئایندا وقورئانی پیروزی له به‌ر کردوووه ، ده‌ستیکی بالای هه‌بووه له‌ راقه‌ی قورئان و فقه و زانسته‌کانی زمانه‌وانی وه له هه‌موو زانسته‌کان به‌ پله‌ی (اجتهاد) گه‌یشتوووه ، وه یه‌کیک له‌ که‌له‌ پیاوانی راقه‌ی قورئان و بنچینه‌کان (الأصول) بووه و زمان پاراوبوووه و زمان و خامه‌که‌ی له‌یه‌که‌وه نزیک بوون ، فه‌توای داوه‌ وانه‌ی وتوه‌ته‌وه ته‌مه‌نی له بیست سال که‌متر بووه .

نووسراوه‌کانی به (٣٠٠) به‌رگ گه‌یشتوووه که هه‌ندیکیان به نمونه‌ ناوده‌به‌ین :

درء التعارض بين النقل والعقل .

الفرقان بين أولياء الرحمن وأولياء الشيطان .

السياسة الشرعية في إصلاح الراعي والرعية .

مجموعة الفتاوى .

به‌ناوی خودای گه‌وره‌و میهره‌بان

په‌روه‌ردگار ئاسانکاریم بۆ بکه‌و یارمه‌تیم بده .

شیخ وئیمامی پایه‌به‌رز شیخی ئیسلام تقی دین ابن تیمیه خودای لیپرازی بیّت ده‌فرمویت :

سوپاس و ستایش بۆ خودا که پیغه‌مبه‌رانی ناردووه به به‌لگه‌ی پروون و ئاشکرا ، وه به‌رنامه و پیوه‌ری دادپه‌روه‌ری له‌گه‌لدا ناردوون ، بۆ ئه‌وه‌ی خه‌لکی داد په‌روه‌رانه به‌پیه‌به‌رن ، وه ئاسنی ناردۆته خواره‌وه وه‌کو چه‌کیکی دوولایه‌ن که سوودو قازانجی ژيانی لیده‌کریّت له‌گه‌ل ئه‌وه‌شدا ده‌توانیّت ببیته مایه‌ی ئازاردانی خه‌لک ، بۆ ئه‌وه‌ی په‌روه‌ردگار خه‌لکی تاقیبکاته‌وه که‌کی خودا و پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی ﷺ سه‌رده‌خات ، به‌راستی خودا به‌ توانا و به‌هیزه ، وه پیغه‌مبه‌رانی کوّتایی پیّ هیناوه به‌ محمد ﷺ که ناردوویه‌تی به‌ چاوساغ وری نیشانده‌ر بۆ ئاینی راست ، وه پالپشتی کردووه به‌ به‌لگه‌ی پروون و به‌هیز ، که کوّکه‌ره‌وه‌ی مانای زانست و قه‌له‌م و به‌لگه و پری نیشانده‌نه وه‌دیسان مانای توانایی و شمشیر به‌ سهرخستنی ، گه‌واهی ئه‌ده‌م که‌هیچ په‌ستراویک نییه جگه له خودا ، گه‌واهی‌کی پاک و بیگه‌رد پاکتر له گه‌وه‌ری بیخه‌وش ، وه‌گه‌واهی ده‌ده‌م که محمد ﷺ به‌نده‌و نییراوی ئه‌وه دروودو سه‌لامی بیسنوور له سهر ئه‌و و دۆست و یاران و خزم و که‌س و کاری گه‌واهی‌که خاوه‌نه‌که‌ی له‌په‌نایدا ئارام بگریّت و ئاسووده بیّت.

دوایی ده‌لیم : ئه‌م کتیبه کورته‌یه‌ک له‌سیاسه‌تی ئیلاهی و نیشانه‌کانی پیغه‌مبه‌رایه‌تی تییدا کوکراوه‌ته‌وه ، کاربه‌ده‌ستان و خه‌لکیش پیویستیان پیده‌بیّت ، هه‌ر که‌سیک هه‌ستبکات که خودا ئامۆزگاری و په‌خنه‌ی له‌سهر پیویست کردووه بۆ کاربه‌ده‌ستان وه‌ک چۆن پیغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌فرمویت له‌ صحیحی مسلم و ئه‌وانی تردا : " إِنْ اللَّهُ يَرْضَى لَكُمْ ثَلَاثَةً : أَنْ تَعْبُدُوهُ وَلَا تَشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا ، وَأَنْ تَعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفْرُقُوا ، وَأَنْ تَنَاصَحُوا مَنْ وَلَاهَ اللَّهُ أَمْرًا " (٣).

واته : خودا سی شتی پیپرازیه بوّتان : بیپه‌رستن و هیچ هاوه‌لی بۆ بریار نه‌ده‌ن ، وه هه‌مووتان ده‌ست به به‌رنامه و دینی خوداوه بگرن وجیاوازی مه‌که‌ن ، وه ئامۆزگاری ئه‌و که‌سانه بکه‌ن که خودا ده‌یکات به کاربه‌ده‌ست به‌سه‌رتانه‌وه .

بابه‌تی کتێبه‌که

ئهم په‌رتووکه پشتی به‌دوو ئایه‌تی قورئانی پی‌روژ به‌ستوووه خودا ده‌فه‌رمویت : ﴿إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا وَإِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ أَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ إِنَّ اللَّهَ نِعِمَّا يَعِظُكُمْ بِهِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ سَمِيعًا بَصِيرًا يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا﴾ [سورة النساء: (٥٨ - ٥٩)] .

واته : خودا فه‌رمانتان پێده‌کات که پاسپارده‌کانتان بده‌نه ده‌ستی خاوه‌نه‌کانی ، وه کاتی که ناو‌بژیتان کرد له‌نیوان خه‌لکی فه‌رمان به‌ دادپه‌روه‌ری بکه‌ن خودا به‌شتی باش ئاموژگا‌ریتان ده‌کات به‌راستی خودا بیسه‌ر و بینایه ، ئه‌ی ئه‌و که‌سانه‌ی باوه‌رتان هیناوه‌ گوێپرایه‌لی خودا و گوێپرایه‌لی پیغه‌مبه‌ر ﷺ و کاربه‌ده‌ستان بکه‌ن ئه‌گه‌ر له‌شتی‌کدا نا‌کو‌ک بوون بۆ‌لای خودا و پیغه‌مبه‌ری ﷺ بگه‌رینه‌وه ئه‌گه‌ر ئیوه‌ باوه‌رتان به‌ خودا و پوژێ دوا‌یی هه‌یه ئه‌وه‌ باشت‌ترین چاره‌سه‌ره‌ بۆ ئیوه .

زانایان ده‌لێن : ئایه‌تی یه‌که‌م بۆ کاربه‌ده‌ستان دابه‌زیوه ، پێویسته له‌سه‌ریان ئه‌و ئه‌رکانه‌ی پێیان پاسپێردراوه به‌باشی رایان په‌رێنن وه‌کاتی که‌ بوونه ناو‌بژیا‌نی خه‌لک پێویسته له‌سه‌ریان دادپه‌روه‌رانه‌ ناو‌بژێ بکه‌ن ، وه ئایه‌تی دووه‌م بۆ خه‌لک دابه‌زیوه پێویسته له‌سه‌ریان گوێپرایه‌لی کاربه‌ده‌ستان بن له‌ جه‌نگ و فه‌رمانه‌کانی به‌پێوه‌بردنی ولات ، مه‌گه‌ر فه‌رمان به‌ سه‌ر پێچی خودا بکه‌ن ئه‌و کاته‌ گوێپرایه‌لی نا‌کرێن ، چونکه‌ گوێپرایه‌لی دروست‌کرا و نا‌کریت له‌ سه‌رپێچی دروست‌کهر ، ئه‌گه‌ر له‌شتی‌ک نا‌کو‌ک بوون ئه‌گه‌رینه‌وه لای خودا و پیغه‌مبه‌ر ﷺ له‌به‌ر ئه‌وه‌ گوێپرایه‌لی کاربه‌ده‌ستان گوێپرایه‌لی خودا و پیغه‌مبه‌ره‌ ﷺ ، خودا ده‌فه‌رمویت : ﴿وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ﴾ [سورة المائدة : (٢)] .

واته : هاو‌کاری یه‌که‌بکه‌ن له‌کاری باش به‌لام هاو‌کاری یه‌که‌ مه‌بن له‌کاری خراپ و دژایه‌تی یه‌کتر . ئایه‌تی یه‌که‌م پێویستی کردوو له‌ سه‌ر به‌رپرسان به‌باشی کاره‌کانیان به‌پێوه‌ببه‌ن و ناو‌بژێ خه‌لک دادپه‌روه‌رانه‌ بکه‌ن ، ئایه‌تی دووه‌میش له‌سه‌ر خه‌لکی پێویست کرد هاو‌کار و گوێپرایه‌لی کاربه‌ ده‌ستان بن له‌ فه‌رمانی خودا و پیغه‌مبه‌ر ﷺ ، ئهم دوو شته‌ش کو‌که‌ره‌وه‌ی سیاسه‌تی دادپه‌روه‌رانه‌ و کاربه‌ده‌ستی چا‌کن .

به‌شی یه‌که‌م

راپه‌راندنی ئه‌رکه‌کان

دوو باب‌ه‌ت له‌ خو‌ ده‌گ‌ریت

بابه‌تی یه‌که‌م

کاربه‌ده‌ستی

ده‌بیته‌ چوار به‌شه‌وه

بابه‌تی دووه‌م

مال و سه‌روه‌ت و سامان

ده‌بیته‌ شه‌ش به‌شه‌وه

بابه‌تی یه‌که‌م : کاربه‌دهستی

به‌شی یه‌که‌م : به‌کاره‌ییانی باشتین

راپه‌راندنی ئه‌رکه‌کان دوو جوهر :

یه‌که‌میان : هو‌ی دابه‌زینی ئایه‌ته‌که ئه‌وه بوو کاتی‌ک که پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ مه‌که‌ی پزگار کرد کلیله‌کانی که‌عبه‌ی له کوپه‌کانی شه‌یبه وهرگرت‌هوه ، عه‌باسی مامی داوای لی‌کرد ئاودانی حاجیه‌کان و دهرگاوانی که‌عبه‌یشی بداتی ، خودای په‌روه‌رگار ئه‌م ئایه‌ته‌ی ناره‌ خوارى ، ئیدی کلیله‌کانی که‌عبه درانه‌وه ده‌ستی کوپه‌کانی شه‌یبه ، له‌به‌ر ئه‌وه‌شه که پی‌ویسته له سه‌ر کاربه‌دهستی موسلمانان باشتین که‌سی به‌رده‌ست هه‌لبژیریت بۆ راپه‌راندنی ئیش و کاره‌کان ، چونکه پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ ده‌فه‌رمو‌یت : " من ولي من أمر المسلمين شيئاً ، فولى رجلاً وهو يجد من هو أصلح للمسلمين منه فقد خان الله ورسوله " ، وفي رواية : من ولي رجلاً على عصابة ، وهو يجد في تلك العصابة من هو أرضى منه ، فقد خان الله ورسوله وخان المؤمنين " (٤).

واته : ئه‌گه‌ر که‌سی‌ک له ئیشی‌کی موسلماناندا بوو به کار به‌ده‌ست ، ئه‌ویش که‌سی‌کی کرده به‌رپرسی خوی ، له‌وکه‌سه باشت هه‌بوو ئه‌وه ناپاکی (خیانه) له‌گه‌لّ خودا و پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ کردووه ، وه له رپوایه‌تی‌کدا : ئه‌گه‌ر که‌سی‌ک بکات به‌کاربه‌ده‌ست به سه‌ر کۆمه‌لی‌ک خه‌لکه‌وه ، وه بزانی‌ت له‌و خه‌لکه‌کانه که‌سی شیاوتر هه‌یه ، ئه‌وه ناپاکی له‌گه‌لّ خودا و پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ و ئیماندارانی‌ش دا کردووه ، هه‌ندی‌ک ده‌لین ئه‌وه وته‌ی عمره به‌کوپه‌که‌ی وتوه و ئه‌ویش لی‌وه‌ی گپ‌راوه‌ته‌وه ، وه عمر کوپی خه‌تاب ﷺ ده‌فه‌رمو‌یت : ((من ولي من أمر المسلمين شيئاً فولى رجلاً لمودة أو قرابة بينهما ، فقد خان الله ورسوله والمسلمين)) ، واته : که‌سی‌ک بوو به‌کاربه‌ده‌ست له‌ئیش و کاری موسلمانان ، ئه‌ویش که‌سی‌کی له‌به‌ر خوشه‌ویستی یان خزمایه‌تی کرده به‌ر پرس ئه‌وه ناپاکی له‌که‌لّ خودا و پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ و موسلماناندا کردووه ، وه ناپاکی له‌سه‌ر پی‌ویست ده‌بی‌ت .

پی‌ویسته له‌سه‌ر کاربه‌ده‌ست تی‌بکۆشی و هه‌ول‌بدات و لی‌بکۆلی‌ته‌وه بۆ ئه‌وه‌ی که‌سی شایسته په‌یدا‌بکات که فه‌رمانبه‌ری بۆ بکه‌ن له شاره‌کان و دادوهران و ئه‌فسه‌رانی سوپا و راویژ‌کاران و نووسه‌ران و باج و دهرامه‌تی ده‌وله‌ت و پارهی خیر ، پی‌ویسته هه‌موو ئه‌وانه شیاوترین که‌سانی‌ک بن که‌له توانادا هه‌بی‌ت په‌یدا بکړین ، ئه‌مه‌ش هه‌موو بواره‌کانی ژیان ده‌گری‌ته‌وه له نویژ و بانگدان و قورئان خویندن و خه‌زنه‌داری و پاسه‌وانانی سنوور و مامۆستایان و پینیشاندهری حاجیان و ئاسنگه‌ران و دهرگاوانی قه‌لای شارو هۆزناس و بازارناس و ئه‌نجومه‌نی گوند ... هتد .

نابی‌ت به‌رپرسیاری به که‌سانی‌ک بسی‌پیریت که خویان داوای بکه‌ن ، وه پی‌ویسته ئه‌و داواکردنه ببیته ریگری ئه‌وه‌ی که ئه‌و که‌سه به‌رپرسیاری‌تی بدریته ده‌ست ، له فه‌رموده‌یه‌کی صحیحدا هاتووه کۆمه‌له خه‌لکی‌ک هاتنه خزمه‌تی پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ داوای کاربه‌ده‌ستیان کرد ، فه‌رمو‌ی : " إنا لا نولي أمرنا هذا من طلبه " (٥).

واته : ئی‌مه که‌سی‌ک ناکه‌ینه کاربه‌ده‌ست خوی داوای بکات .

4 . رواه الحاكم في صحيحه، قال الألباني : (ضعيف) انظر حديث رقم: (٥٤٠١) في ضعيف الجامع.

5 . أخرجه البخاري (٦٩٣٢).

وه به (عبدالرحمن) ی کوپی (سمرة) ی فهرموو : "یا عبدالرحمن ، لا تسأل الإمارة ، فإنك أن أعطيتها من غير مسألة أعنت عليها ، وإن أعطيتها عن مسألة وكلت إليها" (۶).

واته : ئه ی (عبدالرحمن) داوای کاربه دهستی مه که ، ئه گهر کرایته کاربه دهست به بی ئه وه ی خۆت داوای بکه ی خودا یارمه تیت ده دات له سه ری ، به لām ئه گهر خۆت داوات کرد ئه وه تو به و کاره ده سپیرییت . وه ههروه ها ده فهرمویت : "من طلب القضاء واستعان عليه وكل إليه ، ومن لم يطلب القضاء ولم يستعن عليه ، أنزل الله إليه ملكاً يسدده" (۷).

واته : هه ره که سیك داوای دادوه ری بکات و پشتی پی به ستییت ئه وه به و کاره ده سپیرییت ، وه هه ره که سیك خۆی داوای دادوه ری نه کات و پشتی پی نه به ستییت ، خودا فریشته یه که ده نییریته خواره وه یارمه تی ده دات . ئه گهر کاربه دهستان که سی شیاویان هه لنه بژارد له به ره خزمایه تی یان دۆستایه تی یان براده رییتی یان هاوولاتی بوون یان هاومه زه به بوون یان له به رنه ته وه (عه ره ب ، فارس ، تورک ، پۆم) یان له به ره به رتیل وه رگرتن یان له به ره قازانجیک یان له به ره کینه یه که له دلیدا هه یه به رامبه ره به و که سه ی شیاوتره یان دۆژمنایه تی نیوانیان یان له به ره هه ره هۆکاریکی تر ، ئه وه ناپاکی له گه ل خودا و پیغه مبه ره ﷺ و باوه رداراندا کردوه ، وه به ره ئه و یاساغیه ده که ویت که خودای په ره ره دگار ده فهرمویت : ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَخُونُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ وَخَوْنُوا أَمْوَالَكُمْ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ وَأَعْلَمُوا أَنَّ أَمْوَالَكُمْ وَأَوْلَادَكُمْ كُفْرًا وَأَنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ﴾ [الأنفال : (۲۷، ۲۸)].

واته : ئه ی ئه و که سانه ی باوه رتان هیناوه به زانین و ئاگا بوون ناپاکی له به ره پرسیه که تان مه که ن به وه ش ناپاکی تان له گه ل خودا و پیغه مبه ردا ﷺ کردوه ، وه بزائن که مال و منداله کانتان کوکه ن (فیتنه ن) وه خودا پاداشتی گه وه ی لایه .

چونکه مروؤ له به ره خۆشه ویستی کوپه که ی ، یان ئازادکراوه که ی (عتیقه) ، له وانه یه هه ندی ئیش و کاریان پی بسپیرییت که شایسته ی نه بن ، ئه وه ش ناپاکییه له به ره پرسیه تی ، وه ده بیته کارایه کی یاریده ره بوؤ کوکردنه وه ی مال و سهروه ت و سامان و پاراستنی ، به وه ش پازی ده بیته دیاریه که یان هه ره شتیك که شایانی ئه و نه بیته وه ربه گریت ، وه هه ریه که له فهرمانبه ره کانی لایه نگری بکه ن خۆشی ده وین ، ئه وه ش ناپاکیه له خودا و پیغه مبه ره ﷺ و به ره پرسیه تیه که ی .

هه ره به ره پرسیک کاره کانی به به باشی راپه رینیت و پیچه وانه ی هه و و ئاره زووی ره فتار بکات خودا ده یپاریزییت و جیگیری ده کات و داوای خۆیشی مال و سهروه ت و سامانی ده یپاریزییت ، وه ئه و که سه ی فهرمانبه ری چه زو ئاره زووه کانی بکات خودا پيسوای ده کات و سزای ده دات وه به پیچه وانه ی ویستی خودا مالی به فپو ده دات و که س و کاریشی پيسوای بی ریز ده کات ، له وباسه شدا سه رگوزه شته ی باو هه یه ده گیرنه وه : یه کیك له خه لیفه عه باسیه کان پرسیا ری له زانایه که کرد شتیکی بوؤ بگیریته وه که خۆی بیینی بییتی فهرمووی : گه یشتمه خزمه تی عومه ری کوپی عبدالعزیز پییان وت : ئه ی کاربه دهستی موسلمانان بوچی ده می منداله کانت گردوته وه له و مال و سهروه ته و به گه دای و نه داری به جییان ده هیلی "له سه ره مه رگدا بوو" فهرمووی : با منداله کانم بینه ژووره وه بۆلام زیاتر له ده کوپی هه بوو هیچ کامیان نه گه یشتبووه ته مه نی هه رزه کاری ، هاتنه ژووره وه کاتیك بینانی دهستی به گریان کردو فهرمووی : کوپه کانم سویند به خودا هیچم

۶ . أخرجه البخاري (۶۶۲۲)، ومسلم (۱۶۵۲).

۷ . رواه أبو داود (۳۵۷۸)، والترمذي (۱۳۲۳)، وابن ماجه (۲۳۰۹) قال الألباني: (ضعيف) انظر حديث رقم: (۵۶۸۸) في ضعيف الجامع .

لی قه دهغه نه کردوون مافی ئیوه بیّت ، وه به هیچ شیوهیه که مافی خه لک به ئیوه ناده م ، ئیوه له یه کیك له م دوو جوړه خه لکه به دهر نین : یا پیاوی چاکن خوداش پیاو چاکانی خوش دهویت و له بیریان ناکات ، وه یان پیاوی خراپن له دواوی خوم هیچ به جی ناهیللم یارمه تی دهرتان بیّت بو سه ریچی فه رمانه کانی خودا ههستن برهون ، ده لیت له مندا له کانیم بینی نه وهنده دهوله مند بوو سه د نه سپی به خشی له پیی خودا بو نه وهی پییان بجهنگن له پیناوی خودا .

ده لیم : نه وه له کاتی کدا بوو که عومهر عليه السلام خه لیفه ی موسلمانان بوو له وپه ری پوژ هه لاته وه " ولاتی تورک " تا نه و په ری پوژ ناوا " ولاتی نه ده لوس " وه له دوورگه ی قوبرس و شام و پایته خته کانی وه ک ترسوس تا خوارووی یه مه ن له ژیر ده سه لاتیدا بوو ، هه ریه که له مندا له کانی شتیکی زور که میان له میراتی باوکیان بهرکه وت ده لین له بیست دره می زیو که متربوو ، وه خه لیفه ی واش هه بووه مندا له کانی کاتیک میراته که یان دابه شکرد هه ریه که شهش سه د هه زار دیناری زیریان بهرکه وت ، به لام دواتر له و مندا لانه لییان بی سهروه ت و سامان بوو له بهر ده ست نه چوون دوزه یان ده کرد ، له م باسه دا چیرۆک و به سه رهاتی زور هه ن که په ند وئاموژگارین بو نه وه که سانه ی که ژیرن .

سوننه تی پیغه مبه ر عليه السلام به لگه یه که کاربه دهستی نه مانه ته و پیو یسته له شوینی خویدا دابنریت و بدریت دهستی که سانی شایسته وه ک چوون بو کاربه دهستی به (أبو ذر) ده فه رمویت : " إلهما أمانة ، وإلهما يوم القيامة خزي وندامة إلا من أخذ بحقها ، وأدى عليه فيها " ^(٨) ، واته : کاربه دهستی نه مانه ته وه پوژی دواوی پیسوایی و په شیمانیه ، مه گهر که سیك مافی بدات و نه وهی له سه ریه تی به باشی رایپه پینیت .

وه بوخاری له (صحیح) هکهیدا له (أبو هريرة) وه عليه السلام ده گپ ریت وه له پیغه مبه ره وه عليه السلام که فه رمووی : " إذا ضيعت الأمانة ، فأنظر الساعة ، قيل يا رسول الله وما إضاعتهما ؟ قال : إذا وسد الأمر إلى غير أهله فأنظر الساعة " ^(٩) .

واته : نه گهر نه مانه ت له بهین برا چاوه پروانی دواپوژ بکه ، وترا : نه ی پیغه مبه ری خودا عليه السلام چوون له بهین ده چیت ، فه رمووی : نه گهر کاردرایه دهستی که سانی ناشایسته چاوه پروانی دواپوژ بکه .

وه موسلمانان کووران له سه ر نه مانیه ، که په ره ورده کاری هه تیو و کاربه دهستی وه قه کان و بریکاران پیو یسته به باشتیرن شیوه کاره کانیان به نه نجام بگه یه نن وه ک چوون خودا ده فه رمویت : ﴿لَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ﴾ [الإسراء: (٣٤)] ، واته : نزیککی مالی هه تیوو مه که ونه وه مه گهر بتانه ویت باشتیران بو بکه ن به وهی که بیپارین و زیادی بکه ن و بو بهرژه وهندی خویمان به کاری بینن . نه یفه رمووه نزیککی مالی هه تیوو مه که ون به شیوه ی باش نه بیّت ، چونکه کاربه دهستی شوانی خه لکه وه ک شوانی مه رو مالات ، وه ک پیغه مبه ر عليه السلام ده فه رمویت : " کلکم راع وکلکم مسؤول عن رعيته ، فالإمام الذي على الناس راع ، وهو مسؤول عن رعيته ، والمرأة راعية في بيت زوجها وهي مسؤولة عن رعيته ، والولد راع في مال أبيه وهو مسؤول عن رعيته ، والعبد راع في مال سيده وهو مسؤول عن رعيته ، ألا فكلکم راع وکلکم مسؤول عن رعيته " ^(١٠) .

8. رواه مسلم (١٨٢٥).

9. رواه البخاري (٥٩).

10. رواه البخاري (٢٥٥٤)، ومسلم (١٨٢٩).

واتە : هەمووتان بەرپرسن لەو شتێکە لە ژێردەستەکاندا ، پێشەوا بەرپرسە لەو خەڵکانە کە فەرمان پەروایان دەکات ، وە ئافەت بەرپرسە لەمەڵی مێردەکە ، وە کۆر بەرپرسە لەمەڵی باوکی ، وە بەندە بەرپرسە لەمەڵی گەورەکە ، بەو شێوەیە هەمووتان بەرپرسن .

وە پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێت : " ما من راعٍ يسترعيه الله رعية ، يموت يوم يموت ، وهو غاش لها ، إلا حرم الله عليه الجنة " ^(١) ، واتە : هەر کەسێک خودا کردیە کاربەدەست ، پۆژیک بمیشت کە گزی (غەش ، خیانت) لەخەڵک کردبێت ، ئیلا خودا بەهەشتی لە سەر قەدەغە دەکات .

أبو مسلمی خەوەلانی چوو بۆ لای معاویە کۆری أبو سفیان پێی وت : سلاوت لی بێت ئەو کرێکار ، پێیان وت : بلی سلاوت لی بێت ئەو فەرمان پەروای موسلمانان " سی جار پێیان وت وابلێ بەلام هەر وتەکە خۆی دووبارە دەکردهوه " ، معاویە فەرمووی : لە ابومسلم گەڕێن خۆی باش دەزانێ چی دەلێت وتی : تۆ کرێکاری خودا بەکارت دینی بۆ ئەوەی شوانی ئەو خەڵکە بکەیت ، ئەگەر تۆ نەخۆشیکانیان چارەسەر بکەیت و دەرمانی بکەیت ، هەموویان باش بپارێزیت ، ئەوا خاوەنەکەیان پاداشتی باشت دەداتەوه ، بەلام ئەگەر بەپێچەوانەوه بوویت ئەوا سزات دەدات .

ئەوەش بەلگە نەویستە ، چونکە خەڵکی بەندە خودان و کاربەدەستەکانیش جیگری خودان لەسەر بەندەکانی ، وە بریکاری بەندەکانن ، وەک وێنەی دوو هاوێل (شریک) مانای کاربەدەستی و بریکاریان تێدا ، هەر یەکێک لەوان کەسیکی بەجیگر بەکارهێنا ، وەکەسی باشتەر هەبوو بۆ بازرگانی و مۆلک و مالیان ، یان کالایەکی بەنرخێک فروشت و بزانی ئەو پارەیە زیاتر دەکات ئەو ناپاکی لەهاوێلەکە کردووه ، بەتایبەت ئەگەر ئەو کەسە شتەکە بەهەرزاتر پێدەفروشیێت لە نێوانیاندا خزمایەتی یان دۆستایەتی یان برادەریەک هەبێت ، ئەوکات هاوێلەکە رقی لی هەڵدەگرێت و بەخراب ناوی دەبات و واگومان دەبات کە ناپاکی لەگەڵدا کردووه و لایەنگر و پووپامای بۆ خزم و ناسیارەکە خۆی کردووه .

به شی دووهم

هه ئبشاردنی باشتترین

ئه گهر زانرا پیووسته که شیواترین کهس که هه بیّت به کار بهیئریّت ، به لām هندی جار شیواترین کهس بهردهست نییه بۆ ئه و کاربه دهستییه ، ئه گهر وابوو ئه و هه یه که به گویره ی توانا و شاره زای هه لده بژیریّت ، گهر کاربه دهست وای کرد دوا یی گه پران و ماندوو بوون ئه وه مافی کاره که ی داوه و به باشی پاییه پراندوه ، ئه وه ی له سهر بووه به ئه نجامی گه یاندوه و چوووته پیزی کاربه دهستانی دادپهروه و چاکه کار له لای خودا ، چونکه خودا ده فهرمویت : ﴿ فَاتَّقُوا اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ ﴾ [التغابن: (۱۶)] ، واته : له خودا بترسن به گویره ی تواناتان .

وه ده فهرمویت : ﴿ لَا يَكْفِ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا ﴾ [البقرة: (۲۸۶)] .

واته : خودا داوای کاریک ناکات له توانادا نه بیّت .

وه له جیهاد و تیکۆشاندا ده فهرمویت : ﴿ فَقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَا تُكَلِّفُ الْإِنْفُسَ وَحَرَضِ الْمُؤْمِنِينَ ﴾ [النساء: (۸۴)] ،

واته : تیبکۆشه له پیناوی خودا ، ته نه به پررسی خودی خۆتی و هانی ئیماندارانیش بده . وه ده فهرمویت : ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَيْكُمْ أَنْفُسُكُمْ لَا يَضُرُّكُمْ مَنْ ضَلَّ إِذَا اهْتَدَيْتُمْ ﴾ [المائدة: (۱۰۵)] (۱۲) .

واته : ئه ی ئه و که سانه ی باوه پرتان هیناوه ، ته نه به پررسی خودی خۆتان ، زیانتان پی ناگه یه نیّت که سیکی گومرا ئه گهر ئیوه هیدایه تتان وه رگرتبیّت .

هه ر کاربه دهستی که فرمانه کانی به گویره ی توانا پاپه راند ئه وه هیدایه تی وه رگرتوووه ، پیغه مبه ره ﷺ ده فهرمویت : " إِذَا أَمَرْتُكُمْ بِأَمْرٍ فَأَتُوا مِنْهُ مَا اسْتَطَعْتُمْ " (۱۳) ، واته : ئه گهر فرمانم پیکردن به کاریک پییه ستن به گویره ی توانا . به لām ئه گهر سستی کرد و ته مبه لی نواند و ناپاکی کرد ده بیّت سزابدیّت ، وه ده بیّت که سی شیوا له شوینی شیوا دابنریّت ، چونکه کاربه دهستی دوو پایه ی هه یه : هیژ و ده ستپاکی ، وه ک خودا ده فهرمویت : ﴿ إِنَّ خَيْرَ مَنْ اسْتَأْجَرْتَ الْقَوِيَّ الْأَمِينُ ﴾ [سورة القصص: (۲۶)] .

واته : به راستی باشتترین کهس بۆ به کریگردن به هیژ و ده ست پاکه .

عه زیزی میسر به یوسف . علیه السلام . ی وت : ﴿ إِنَّكَ الْيَوْمَ لَدَيْنَا مَكِينٌ أَمِينٌ ﴾ [سورة يوسف: (۵۴)] ، واته : تو ئه مپۆ لای ئیمه به پیز و به توانا و ده ستپاکی .

وه پهروه دگار له وه سفی جبریل دا ده فهرمویت : ﴿ إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ ذِي قُوَّةٍ عِنْدَ ذِي الْعَرْشِ مَكِينٍ مُطَاعٍ تَمَ أَمِينٍ ﴾ [سورة التکویر: (۱۹-۲۱)] .

واته : ئه و قورئانه فریشته یه کی په وشت بهرز گه یاندویه تی ، زۆر به توانا و به پیزه و نزیکه له پهروه دگار ، وه خاوه ن پله و پایه یه کی به رزه و گوپرایه لی ده کریّت له لایه ن فریشته کانی تره وه و ده ستپاکه .

12 . وه له فهرموده یه کی (صحیح) دا هاتوووه أبو بکری صدیق ﷺ له سه رمبه ره که ی پیغه مبه ری خودا ﷺ و تار ی ده خویند فهرمو ی : " يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّكُمْ تَقْرَءُونَ هَذِهِ آيَةَ وَتَضَعُونَهَا فِي غَيْرِ مَوْضِعِهَا (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَيْكُمْ أَنْفُسُكُمْ لَا يَضُرُّكُمْ مَنْ ضَلَّ إِذَا اهْتَدَيْتُمْ) وَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ : إِنَّ النَّاسَ إِذَا رَأَوْا الْمُنْكَرَ فَلَمْ يَغْيُرُوهُ أَوْشَكَ أَنْ يَعْصِيَهُمُ اللَّهُ بِعِقَابٍ مِنْ عِنْدِهِ رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ (۴۳۳۸)، وَالتِّرْمِذِيُّ (۲۱۶۸)، وَابْنُ مَاجَهَ (۴۰۰۵)، وَصَحَّحَهُ الْأَلْبَانِيُّ فِي صَحِيحِ الْجَامِعِ (۱۹۷۳) .

13 . رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ (۷۲۸۸)، وَمُسْلِمٌ (۱۳۳۷) .

هین له کاربه دهستیکه وه بۆ یه کیکی تر جیاوازه ، هین له شهردا به جهرگیه ، پسپوریه له جهنگ و فیلی شهر ، چونکه شهر فیله و توانای به کارهینانی که رهستهکانی جهنگه وهک تیرهاویشتن و شمشیرلیدان و سوارچاکی و هه لکشان و داکشان ، وهک چۆن خودا دهفرمویت : ﴿وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْحَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ﴾ [سورة الأنفال: (٦٠)] .

واته : هه رچی له توانا تاندا ههیه خۆتان سازبدهن و ئه سپه کانتان ئاماده بکهن دوژمنهکانی خودا و خۆتانی پی بترسین .

وه پیغه مبهه صلی اللہ علیہ وسلم دهفرمویت : " ارموا وارکبوا ، وإن ترموا أحب إلي من أن تتركبوا " ^(١٤) و " من تعلم الرمي ثم نسيه فليس منا " ^(١٥) و فی روایه " فهي نعمة جحدها " ^(١٦) ، واته : " بهاویژن و سوار چاک بن ، بهاویژن پیم خوشره له وهی سوار چاک بن " وه " ئه وهی هاویشتن فی ربیت و دواپی له بیری بکات له ئیمه نییه " وه له ریوایه تیگدا " ئه وه نکۆلی نیعمه تیگی کردوه " وه لیها توپی له ناو بژی خه لک دهگه ریته وه بۆ ئه و دادهی که قورئان و سونهت به لگه له سه ری وه بۆ به توانا بوون له پاره راندنی بریاره کان .

وه ئه مانهت دهگه ریته وه بۆ له خواترسان ، وه نه فروشتنی ئایه تهکانی خودا به شتانیکی بی نرخ ، وه نه ترسان له خه لک ، ئه م سی سیفه ته خودا دایناوه له سه ر کاربه دهستان له و فرموودهی که دهفرمویت : ﴿فَلَا تَخْشَوُا النَّاسَ وَخْشَوْنِ اللَّهَ وَكَثُرُوا بآيَاتِي لَمَّا قَلِيلًا وَمَنْ لَمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ﴾ [سورة المائدة: (٤٤)] .

واته : له خه لک مه ترسن ، له من بترسن وه ئایه تهکانم به شتی بی نرخ مه فروشن و مه گۆر نه وه ، ئه وهی فرمان په وایی به وه نه کات که خودا دایه زاندوو به پیره وایه . له بهر ئه وهیه پیغه مبهه صلی اللہ علیہ وسلم فرموویه تی : " القضاة ثلاثة : قاضيان في النار وقاضٍ في الجنة ، فرجل علم الحق وقضى بخلافه فهو في النار ، ورجل قضى بين الناس على جهل فهو في النار ، ورجل علم الحق وقضى به ، فهو في الجنة " ^(١٧) .

واته : دادوهران سی جۆرن : دوانیان دۆزهخی و ئه ویتریان به هه شتییه ، پیاوێک راستی زانی و به پیچه وانهیه وه فرمانی کرد ئه وه له ناگر دایه ، وه پیاوێک به نه زانی له نیوان خه لکدا دادوهری کرد ئه ویش له ناگر دایه ، وه پیاوێک راستی زانی و فرمانی پیکرد ئه وه به هه شتییه .

دادوهر (القاضي) ناویکه بۆ هه ر که سیك دادوهری له نیوان دوو که سدا بکات و فرمان بدات له نیوانیان ، جا ئه و که سه خه لیفه بیئت یان فرمان په وایان جیگر یان کاربه دهست ، یان دانرابیئت که شهرع پیاده بکات ، ههتا ئه و که سانهی خویش نوسینی مندا لآن ناو بژی دهکن دهگریته وه گه ر کرانه سه رپشک ، به وشیه ویه یارانی پیغه مبهه صلی اللہ علیہ وسلم باسی دادوهریان کردوه ئه وهش پروون و ئاشکرایه .

¹⁴ . رواه الترمذي (١٦٣٧)، وأبو داود (٢٥١٣)، والنسائي (٣٥٧٨)، وأبن ماجه (٢٨١١)، وضعفه الألباني في ضعيف الجامع (٧٨٤).

¹⁵ . رواه مسلم (١٩١٩).

¹⁶ . رواة الطبراني في الصغير (٥٤٣)، وقال الألباني في صحيح الترغيب (١٢٩٤) صحيح لغيره .

¹⁷ . رواه أبو داود (٣٥٧٣)، والترمذي (١٣٢٢)، وأبن ماجه (٢٣١٥)، و صححه الألباني في صحيح الجامع (٤٤٤٣).

به شی سێ یه م

که می کۆبوونه وهی ئه مانه ت و هیز لای خه لک

کۆبوونه وهی هیزو ئه مانه ت لای خه لک که مه ، بۆیه عومه ری کورپی خه تاب ﷺ ده فهرمویت : ((اللهم أشکو إليك جلد الفاجر ، وعجز الثقة)) .

واته : پهروه ردگار لای تو سکالای به هیزی تاوانبار و نه توانکاری باوه پیکراوان ده کم .
پیویسته له هه موو کاتی که دا شیاوترین تاک رابسی پیریت به گویره ی توانا ، نه گهر دوو کهس هه بوون یه کیکیان ئه مانه ت پاریز و نه ویتریان به هیزبوو ئه وه کامیان بۆ ئه و کاره سوودمه ندر و زیانی که متر بوو هه لده بژیریت .

بۆ نمونه له سه رکردایه تی جهنگدا پیاوی به هیز و پالنه وان " نه گهر چی تاوانیشی هه بیّت " باشتره له پیاویکی لاوز و نه توان کار " نه گهر چی ئه مانه ت پاریزیش بیّت " .

پرسیاریان له ئیمامی ئه حمه د کرد ، له دوو پیاو که هه ردووکیان کاربه ده ست بوون له جهنگدا یه کیکیان به هیز و تاوانباربوو ، ئه وی تریان بی هیز و پیاو چاک بوو له گه ل کامیاندایه نه گن باشه فهرمووی : کابرای تاوانباری به هیز ، هیز و توانا که ی بۆ موسلمانانه و تاوانباریه که ی بۆ خویه تی ، به لām پیاو چاکه بی هیزه که ، چاکیه که ی بۆ خویه تی و بی هیزه که ی بۆ موسلمانانه ، له بهر ئه وه له گه ل پیاو تاوانبار به هیزه که دا بجه ننگ ، پیغه مبه ر ﷺ ده فهرمویت : " إن الله يؤيد هذا الدين برجل فاجر " (١٨) وروي : " بأقوام لاخلاق لهم " (١٩) ، واته : خودا ئه م ئایینه سه ر ده خات به پیاویکی تاوانبار . وه گیراوه ته وه : به گه لانی که هه یچ ئاکار و په وشتیکی باشیان نییه ، به لām نه گهر که سی به هیز نه بوو بۆ بهرپرسیتی له جهنگدا باشتر وایه که سیکی دیندار بکریته بهرپرس .

له بهر ئه وه پیغه مبه ری خودا ﷺ له وه ته ی خالد موسلمان بوو به کاری ده هینا بۆ پیشه وای جهنگ ، وه فهرمووی : " إن خالدًا سيفٌ سله الله على المشركين " (٢٠) ، واته : خالد شمشیری که خودا هه لی کیشاوه له سه ر هاو ه ل پریار ده ران (المشركين) ، له گه ل ئه وه شدا خالد هه ندی جار کاری وای ده کرد که پیغه مبه ری خودا ﷺ پیی ناخوش بوو ، هه تا جاری که هه ستا و ده سه ته کانی بۆ ئاسمان بهرز کرده وه و فهرمووی : " اللهم إني أبرأ إليك مما فعل خالد " (٢١) ، واته : پهروه ردگار من ئه ستۆ پاکبکه له وه ی که خالد کردویه تی . کاتی که نهاردی بۆ (جذیة) کوشتیانی ، و سهروه ت و سامانی به شیوه یه کی گومان لی کرا و بردن که دروست نه بوو بیبات ، وه هه ندیک هاو ه ل که له گه لیدابوون بهرگری ئه و کاره یان لی کرد ، دواتر پیغه مبه ر ﷺ ئاشتی کردنه وه و سهروه ت و سامانه که ی بۆ گه راندنه وه ، له گه ل ئه وانه شدا هیشتا بۆ پیشه وای جهنگ هه لیده بژارد ، چونکه له و ئیشه دا له هه موو که سیکی تر باشتر بوو ، ئه و کارانه ش که ده ی کرد را قه ی تایبه تی خو ی بۆ هه بوو .

وه (أبو ذر) ﷺ له خالد ده ستپاکتر و راستگو تر بوو ، له گه ل ئه وه شدا پیغه مبه ر ﷺ پیی فهرموو : " یا أبا ذر إني أراك ضعيفاً ، وإني أحب لك ما أحب لنفسي ، لا تأمرن على اثنين ، ولا تولين مال يتيم " (٢٢) ، واته : ئه ی ئه بو

18. رواه البخاري (٣٠٦٢)، ومسلم (١١١).

19. رواه النسائي في السنن الكبرى (٤٥/٥)، وأحمد في المسند (١٩٩٤١)، وصححه الألباني في صحيح الجامع (١٨٦٦).

20. رواه البخاري (٣٧٥٧).

21. رواه البخاري (٧١٨٩).

22. رواه مسلم (١٨٢٦).

ذر من تو لاواز و بی هیژ نه بینم ، ئه وهی بو خوم پیم خو شه بو توش پیم خو شه ، مه به فرمانه روا و دهم سپی دوو کس ، مالی هه تیویش مه گره ئه ستو . به باشی نه زانیوه ئه بو ذر بیته کار به ده ست و فرمانه روا ، چونکه لاواز ئه یبینی له گه ل ئه وه شدا ده فره مویت : " ما اظلت الخضراء ، ولا اقلت الغبراء ، اصدق لهجة من أبي ذر " (٢٣) ، واته : له سایه ی ناسمان و له سه ر پووی زه وی که س له ئه بو ذر راستگوتر نییه ، له بهر ئه وه پیغه مبه ر ﷺ جارێک عه مرێ کورێ عاصی کرد به کار به ده ست له شه پری (ذات السلاسل) ، له بهر دلنه وای کردنی خزمه کانی ، هه ر چه ند له و باشتريش هه بوو ، وه ئوسامه ی کورێ زهیدی کرده کار به ده ست بو توله کردنه وه ی باوکی له رۆمه کان ، هه روه ها که سیکی به کار ده هیئا له بهر مه به ست و قازانجیکی چاوه روان کراو ، له وانه شه له گه ل ئه و که سه دا که سی باشت ره به بو بیته له زانست و باوه ردا .

وه هه روه ها (أبو بکر) ی جینیشینی دیسان خالیدی به کار هیئا له جهنگی دژی هه لگه پراوه کان وه له پزگار کردنی عیراق و شامدا ، هه رچه ند که م ته رخه می لیډه ر ده که وت ، هه ندیک جار وایان ده گیاریه وه که له بهر ئاره زوو واده کات به لām هه ر له سه ر کار لای نه ده برد ، سه ر زه نشتی ده کرد وای به باش ده زانی که مانه وه ی له که نارگیر کردنی قازانجی زیاتره ، وه که سی تر نه بوو وه کو ئه و جهنگه کان به رپوه بیات ، ئه گه ر کار به ده ستی گه وره به سه ر وشت نه رم و نیان بوو پیو یسته فره مان به ره که ی سه روشتی توندوتیژ بیته ، وه به پیچه وانه شه وه ئه گه ر کار به ده ستی گه وره به سه ر وشت توندوتیژ بوو پیو یسته سه روشتی فره مان به ره که ی نه رم و نیان بیته بو ئه وه ی کاره کان به باشی به رپوه بچن و راست پراوه ستن ، بویه أبو بکر مانه وه ی خالیدی پی باش بوو به لām عه مر لا بردنی و دانانی أبو عبیده ی له شوینی پی باش بوو ، چونکه خالد توندوتیژ بوو وه کو عه مر و أبو عبیده ش نه رم و نیان بوو وه کو أبو بکر ، بویه و باش بوو هه ریه که یان ئه وه ی که پیان باش بوو به فره مان به ره ی خو یان هه لیبژێرن بو ئه وه ی فره مانه کان به داد به رپوه بچن ، به وه ش ده بنه جینیشینی پیغه مبه ر ﷺ که داد په ره ور بوو ، پیغه مبه ر ﷺ ده فره مویت : " أنا نبي الرحمة " (٢٤) و " أنا نبي الملحمة " (٢٥) ، واته : من پیغه مبه ری ره حمه ت و به زه ییم وه من پیغه مبه ری داستان و نه به ر دیم . وه ده فره مویت : " أنا الضحك القتال " (٢٦) ، واته : من دهم به پیکه نینی جهنگا وه رم . وه ئومه ته که شی ئومه تیکی مام ناوه نده ، خودا له باسیاندا ده فره مویت : ﴿ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ مُرْحَمَاءُ بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا ﴾ [سورة الفتح: (٢٩)] .

واته : توندوتیژن له گه ل بیباوه ران و له گه ل خو یاندا به به زه یین ، ئه یان بینی کړنوشیان بر دوه و له سوژده دان مه به ستیان فه زلی خوای په ره ر دگار و داوای په زامه ندیته خودا ده که ن ، وه ده فره مویت : ﴿ أَذِلَّةٌ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ أَعِزَّةٌ عَلَى الْكَافِرِينَ ﴾ [سورة المائدة: (٥٤)] .

واته : له گه ل به روا داراندا بی فیز و ساده ن و به هیژ و توندن له گه ل بیپروایان . بویه کاتیکی أبو بکر و عه مر . خودایان . لی پازی بی . بوونه جی نیشین پیکه وه وینه ی فره مان په وایه کی ته و او بوون ، وه داد ئه وه بوو که له ژیا نی پیغه مبه ر دا ﷺ هه ندیک جار لایه نگری نه رم و نیانی یه کیکیانی

23. رواه الترمذي (٣٨٠١)، وأبن ماجه (١٥٦)، وصححه الألباني في صحيح الجامع (٥٥٣٧).

24. رواه مسلم (٢٣٥٥).

25. رواه أحمد (١٩١٢٤)، وأبن حبان في صحيحه (٦٣١٤)، و أنظر صحيح السيرة النبوية للألباني (ص ٩).

26. انظر تفسير ابن كثير (٧١، ٤٠٣/٢)، و صفوة الصفوة لابن الجوزي (٥٥/١).

ده‌کرد و هه‌ندی جار لایه‌نگری توندو تیزژی ئه‌وی تر ، تا له ئاستیاندا ده‌فهرمویت : " إقتدوا بالذین من بعدي أبي بكر وعمر " (٢٧) ، واته : شوینی ئه‌و دوانه‌ی دوا‌ی من ابو بکر و عمر بکه‌ون .

له ابو بکر له‌شه‌پری دژی هه‌لگه‌پاوه‌کان به جهرگیه‌کی واده‌رکه‌وت ، که له عمر و هیچ هاوه‌لیکی تر دهرنه‌که‌وت ، ئه‌گه‌ر فه‌رمان په‌وایی پیو‌یستی به پیاوی زۆر ده‌ستپاک بوو پیو‌یسته ئه‌مانه‌ت پارێزێک پیش بخریت بۆ پارێزگاری له مال و هاوشیوه‌کانی ، به‌لام ئه‌گه‌ر بۆ به‌ده‌ست هی‌نانی مال و پارێزگاری کردنی بوو پیو‌یسته که‌سیکی به هی‌ز تیا‌دا کاربه‌ده‌ست بی‌ت بۆ کو‌کردنه‌وه و دهره‌ی‌نانی وه‌له هه‌مانکادا ئه‌مینه‌داریش بی‌ت و بی‌پارێزیت به پسپو‌ری و ئه‌مانه‌ت پارێزیه‌که‌ی ، هه‌روه‌ها کاربه‌ده‌ستی جه‌نگ ، ئه‌گه‌ر کاربه‌ده‌ستی گه‌وره فه‌رمانی دا به‌پاو‌یژگاری که‌سانی زانا و دینه‌دار ئه‌وا دوو سوودی کو‌کردو‌ته‌وه ، وه هه‌روه‌ها له هه‌موو ئیش و کاریکدا ئه‌گه‌ر زانرا کاره‌که به‌یه‌ک که‌س به‌پێوه ناچیت ده‌توانریت کاره‌که به‌زیاتر له‌که‌سیک بسپیریت ، وه له‌م باره‌شدا با‌شترینه‌که ده‌ست رو‌یشتو‌تر ده‌بی‌ت .

وه له ناو‌بژێوانی ودا‌وه‌ری ، زان‌ترین و دونیا‌نه‌ویست ترین و لی‌هاتو‌ترین پیش ده‌خریت ، ئه‌گه‌ر یه‌کیک زانا بوو و ئه‌و‌تر دونیا نه‌ویست ، ئه‌گه‌ر دا‌وه‌ریه‌که " پوون و دیار بوو ترسی تیکه‌لا‌بوونی ئاره‌زو‌ی لی‌ده‌کرا " دونیا نه‌ویسته‌که پیش ده‌خریت ، وه ئه‌گه‌ر دا‌وه‌ریه‌که " نادیار بوو وه‌ترسی لی‌تیک چوونی لی‌ده‌کرا " زاناکه پیش ده‌خریت ، له فه‌رموده‌یه‌کدا پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ ده‌فه‌رمو‌یت : " إن الله يحب البصر النافذ عند ورود الشبهات ، ويجب العقل الكامل عند حلول الشبهات " (٢٨) ، واته : له کاتی هه‌بوونی گوماندا خودا بینه‌ری وردکاری پی‌خۆشه ، وه له کاتی هه‌بوونی ئاره‌زه‌کان خودا ژیریکی ته‌وا‌ی پی‌خۆشه ، وه ئه‌م دوانه پیش ده‌خرین به‌سه‌ر لی‌هاتو‌ودا ، ئه‌گه‌ر دا‌وه‌ر پشتگیری ته‌وا‌ی لی‌کرا له لایه‌ن کاربه‌ده‌ستی جه‌نگه‌وه یان له‌لایه‌ن کاربه‌ده‌ستی گه‌وره‌وه .

وه لی‌هاتوو پیش ده‌خریت ئه‌گه‌ر دا‌وه‌ری پیو‌یستی به‌توانایی و لی‌هاتوویی هه‌بوو چونکه له‌م کاته‌دا به‌هی‌زی پیو‌یست تره له زانست و دونیا نه‌ویستی ، دا‌وه‌ری په‌ها (مطلق) پیو‌یسته زانا و دادپه‌روه‌ر و به‌تواناش بی‌ت ، وه هه‌روه‌ها هه‌موو کاربه‌ده‌ستیکی موس‌لمانان ، ئه‌گه‌ر هه‌ریه‌که له و سیفه‌تانه نه‌بی‌ت که‌م و کو‌پری له کاره‌که‌یدا ده‌رده‌که‌و‌یت .

لی‌هاتوویی یان به‌هی‌ز و ترساندن ده‌بی‌ت یان به‌چاکه‌ویستی ده‌بی‌ت وه له راستیدا هه‌ردووکیان پیو‌یسته ، پرسیار له‌زانایه‌ک کراوه : ئه‌گه‌ر که‌س ده‌ست نه‌که‌وت ببی‌ته دا‌وه‌ر ، جگه له که‌سیکی زانای تاوانبار و نه‌زانیکی دینه‌دار نه‌بی‌ت کامیان پیش ده‌خریت فه‌رموی : ئه‌گه‌ر پیو‌یستی به‌ئاین زیاتر بوو به‌هۆی زۆری خراپه‌وه ، دینه‌داره‌که پیش ده‌خریت ، وه ئه‌گه‌ر پیو‌یستی به‌زانست زیاتر بوو له‌به‌ر دیار نه‌بوونی فه‌رمانه‌کان زاناکه پیش ده‌خریت ، زۆربه‌ی زانایان دینه‌دار پیش ده‌خه‌ن ، چونکه پی‌شه‌وا‌یان کو‌پران له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی که‌سیک ببی‌ته کار به‌ده‌ست پیو‌یسته دا‌وه‌ری‌یت و خاوه‌ن گه‌واهی بی‌ت ، وه جیا‌وازن له مه‌رجی زانست ، ئایه پیو‌یسته مجته‌دی‌یت ، یان دروسته لاسایی که‌ره‌وه (مقلد) بی‌ت ، یان پیو‌یسته شی‌او‌ترین که‌سی به‌رده‌ست به‌کاربه‌ی‌نریت زانایان سی بۆ چوونیان هه‌یه ، ئیره شوینی دریره‌ پیدانی نییه ، له‌گه‌ل ئه‌وه‌ی که‌دروسته که‌سی نه‌شی‌او کاربگری‌ته ده‌ست بۆ پیو‌یستیه‌ک ، ئه‌گه‌ر له‌و با‌شتر نه‌بوو ، له‌گه‌ل ئه‌وه‌شدا پیو‌یسته هه‌ولی

27. رواه الترمذي (٣٦٦٣)، وابن ماجه (٩٧)، وصححه الألباني في صحيح الجامع (١١٤٢) .

28. رواه القضاعي في مسند الشهاب (١٠٨٠)، و أبونعیم في حلیة الاولیاء (١٩٩/٦) .

چاککردنی ژيانی خەڵکی بدریّت ، تا خەڵکی ئەوەی کە پێویستیانە بە دەستی بهێنن ، لە کاربەدەستان و فەرمان پەواکان .

وەك چۆن کەسیکی قەرزەر کە ناتوانیّت قەرزەکەى بداتەو پێویستە هەولێ دانەوێى بدات ، ئەگەرچی لەو کاتەدا تەنها ئەوەی لە توانایدا یە داوای لێدەکریّت ، وە هەروەها خۆ ئامادەکردن بۆ تیکۆشان پێویستی بەهێز کۆکردنەو و ئامادەکردنی ئەسپ و سواریەکان هەیه بەلام لەسەر کەسیک کەنەتوانیّت پێویست نییە ، چونکە هەرشتیك فەرمانیک تەواو بکات ئەو شتە پێویست دەبیّت ، بەپێچەوانەى حەج و هاوشیۆەکانى ، لەبەر ئەوەی ئەم فەرمانە بەخۆی نەبیّت تەواو نابیّت .

به شی چوارهم

ناسینی باشتین و چۆنیه تی باشی کاربه دهستی

گرنگترین شت لهم به شه ناسینی باشتینه ، ئه وهش به زانینی مه بهستی کاربه دهستی ده بیئت ، وه ناسینی ریگهی مه بهست ، ئه گهر مه بهسته کان و هوپیه کانی زانرا کارته واو ده بیئت ، له بهر ئه وه کاتیکی زۆریه ی پادشاکان مه بهستیان دونیا یه نه ک ئاین ، کهسانیکی پیش ده خهن که یارمه تیدهریان بیئت بو ئه و مه بهستانه ، وه ههریه کیکی داوای سه روکایه تی بو خودی خو ی بکات ، هه ز ده کات کهسانیکی ببنه کاربه دهستی که هاوکاری سه روکایه تیه که ی بکهن ، وه سوننه ت وایه ئه و کهسه ی نو یژی ههینی و نو یژی به کو مه ل بو موسلمانان ده کات و وتاریان بو ده خو ی نیئت ، ههر ئه وان پیشه وای جهنگ و کاربه دهستی سوپابن ، له بهر ئه وه کاتیکی پیغه مبه ر ﷺ ابو بکری له نو یژدا پیش خست موسلمانان کردیانه کاربه دهست له جهنگ و هه موو ئیش و کاره کانیان .

پیغه مبه ر ﷺ ئه گهر کهسیکی بکردایه ته کاربه دهستی جهنگ ، ههر ئه و پیش نو یژی بو ده کردن ، وه کهسیکی بکردایه ته جیگر به سه ر شاریکه وه ، وه ک چۆن عتابی کوپی ئه سیدی به کاره ی نا له سه ر مه که ، و عثمانی کوپی ابی العاص له سه ر طائف ، و علی و معاذ و ابو موسی له سه ر یه مهن ، و عمرو کوپی حزم له سه ر نجران ، ههر ئه وان پیش نو یژی خه لک و سنوره شه ریه کانیان جیبه جی و پیاده کرد (إقامة الحد) وه شته کانی تر ، که سه رکرده کانی جهنگ پیی هه لده ستان ، وه جینشیننه کانی داوای خو ی و پادشا ئومه ویه کان و هه ندیک له عه باسیه کان هه روا یان ده کرد ، له بهر ئه وه گرنگترین ئیشه کانی ئاین نو یژو تی کو شانه ، له بهر ئه وه شه زۆریه ی فه رموده کانی پیغه مبه ر ﷺ له باره ی نو یژو تی کو شانه وه یه ، وه کاتیکی سه ردانی نه خو شیکی بکردایه ده یفه رموو : " اللهم أشف عبدك ، يشهد لك صلاةً وينكأ لك عدواً " (٢٩) ، واته : په روهر دگار به نده که ت چاره سه ر بکه بو ئه وه ی نو یژت بو بکات و به لا به سه ر دوژمنه کانتا به ی نیئت ، وه کاتیکی پیغه مبه ر ﷺ معاذی نارد بو یه مهن پیی فه رموو : " يا معاذ إن أهم أمرك عندي الصلاة " (٣٠) ، واته : ئه ی معاذ گرنگترین کاری تو لای من نو یژه ، وه عومه ری کوپی خه تاب ﷺ بو کار به دهسته کانی دنوسی : ((گرنگترین کاره کانی ئیوه لای من نو یژه ، ئه وه ی نو یژه کانی بیاریزیئت دینی پاریزراو ده بیئت ، وه ئه وه ی له دهستیان بدات ئه وه کاره کانی تری زۆر به ئاسانی له دهست ده دات)) ، چونکه پیغه مبه ر ﷺ ده فره مویت : " الصلاة عماد الدين " (٣١) ، واته : نو یژ کو له که ی ئاینه ، ئه گهر فه رمانبه ر پاریزگاری له کو له که ی دینه که ی کرد ، ئه وه نو یژ دوری ده خاته وه له کارو قسه ی خراب ، وه نو یژ پالنه ری خه لکه بو ئه نجامدانی کاره باشه کانی تر ، وه ک خودای په روهر دگار ده فره مویت : ﴿ وَاسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ إِنَّهَا لَكَبِيرَةٌ إِلَّا عَلَى الْخَاشِعِينَ ﴾ ﴿سورة البقرة: (٤٥)﴾ .

واته : په ناببه نه بهر ئارامگرتن و نو یژ به راستی نو یژ شتیکی ئاسان نییه وگه وه یه لای که سه ملکه چه کان نه بیئت ، وه ده فره مویت : ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ ﴾ [سورة البقرة: (١٥٣)] .
واته : ئه ی ئه وان ه ی باوه رتان هی ناوه په نا ببه نه بهر ئارامگرتن و نو یژ به راستی خودا له گه ل ئارامگراندا یه .

²⁹ رواه ابوداود (٣١٠٧)، وحسنه الألباني في صحيح الجامع (٤٦٦).

³⁰ لم أجده مرفوعاً، وإنما ورد عن عمر بن الخطاب [رضي الله عنه]، أنظر: موطأ مالك (٥)، و مصنف عبدالرزاق (٢٠٣٦).

³¹ رواه بهذا اللفظ البيهقي في شعب الإيمان (٢٨٠٧)، وضعفه الألباني في ضعيف الجامع (٣٥٦٦)، (١٧٠).

وه به پیغه مبه ره کهی ﷺ ده فهرمویت : ﴿وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلَاةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا لَا تَسْأَلُكَ مَرْزُقًا مِّنْ مَّرْزُقِكَ وَالْعَاقِبَةُ لِلتَّقْوَى﴾ [سورة طه : (١٣٨)] .

واته : فهرمان به کهس و کارت بکه به نویژ و ئارامگرتن له سهری ، داوا ی پوزیت لی ناکهین ئیمه پوزیت ده دهین و پاشه پوژ بۆ خوپاریزانه .

وه پهروه دگار ده فهرمویت : ﴿وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ مَا أُرِيدُ مِنْهُمْ مِنْ مَرْزُقٍ وَمَا أُرِيدُ أَنْ يُطْعِمُونِ إِنَّ اللَّهَ هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينُ﴾ [سورة الذاریات : (٥٦-٥٨)] .

واته : من مروژ و جنوکه م دروست نه کردوه بۆ په رستن نه بیټ ، پوزیم لیان ناوی و نامه ویټ نان بدهن ، پهروه دگار پوزی دهره و خاوهنی توانا و هیزی پته وه .

مه بهستی پیویست له کار به دهستی : چاککردنی ئاینی خه لکه هه رکاتیڅ له دهستیان چوو ئه و د پورانیکی ئاشکرا د پوران ، هیچ خو شی و ئاسودهیه کی دنیا سوودیان پیناگهیه نیټ ، وه ئاین به دوو شت له ئیش و کاری دنیا پیاده ده کریت : دابهش کردنی مال له نیوان شایسته کان ، وه سزادانی دهست درێژیکاران ، ئه وهی دهست درێژیکار نه بیټ ئاین و دنیای باش ده بیټ ، له بهر ئه وه عومهری کوپی خهتاب دهی فهرموو : ((من فهرمان به ره کانم ناردوه بۆ ئیوه ، بۆ ئه وهی فییری کتیبی خودا و سوننه تی پیغه مبه رتان ﷺ بکهن ، وه ئه و شتانه دابهش بکهن به سه رتانه که له جهنگدا دهستان ده که ویټ)) ، به لام له بهر ئه وهی کار به دهستان گوپران له لایه ک و خه لکیش له لایه کی تر ، کاره کان پیچه وانه بوونه ته وه ، ئه گه ر کار به دهست هه ولی چاککردنی ئاین و دنیای خه لکی دا به گویره ی توانا ، ئه وه باشتترین کهسی سه رده مه کهیه تی ، وه باشتترین تیکوشه ری ریگه ی خودایه ، گیرا وه ته وه : " یوم من إمام عادل ، خیر من عبادة ستین سنة " (٣٢) ، واته : پوژیک داد له کار به دهستیڅ ، باشتره له خودا په رستی شهست سال ، وه له مسندی ئیمامی ئه حمدا هاتوه پیغه مبه ر ﷺ ده فهرمویت : " أحب الخلق الى الله إمام عادل ، وأبغضهم إليه إمام جائر " (٣٣) ، واته : خوشه ویستری کهس لای خودا کار به دهستیڅ داد په روه ره ، وه بیژراوترینیان کار به دهستیڅی سته مکاره ، وه له هه ردوو (صحیح) کهدا له ابو هریره وه هاتوه : پیغه مبه ر ﷺ ده فهرمویت : " سبعة يظلهم الله في ظله يوم لا ظل إلا ظله ، إمام عادل ، وشاب نشأ في طاعة الله ، ورجل قلبه معلق بالمساجد إذا خرج منه حتى يعود إليه ، ورجلان تحابا في الله ، اجتمعا على ذلك وتفرقا عليه ، ورجل ذكر خالياً ففاضت عيناه ، ورجل دعتة امرأة ذات منصب وجمال فقال : إني أخاف الله رب العالمين ، ورجل تصدق بصدقة فأخفاها ، حتى لا تعلم شماله ما تنفق يمينه " (٣٤) ، واته : هه وت کهس خودا دهی انخاته ژیر سیبه ری عهرشی خو ی له پوژیکدا هیچ سیبه ریڅ نییه سیبه ری عهرشی ئه و نه بیټ ، کار به دهستیڅی داد په روه ره ، وه گه نجیک له گوپرایه لی خودا پیگه یشتیټ ، وه پیاوی دلی وابهسته بی به مزگه وته وه کاتیڅ لی دهرئه چیټ هه تا ده گه ریته وه بوی ، وه دوو کهس یه کتریان له بهر خودا خو ش بویت ، له سه ر ئه وه کوپونه وه و له سه ر ئه وه ش جیا بنه وه ، وه که سیڅ به ته نها یادی خودا بکات و چاوه کانی ئه سرین بریژن ، وه پیاویڅ ئافره تیڅی خاوهن دهسه لات و ده وه لمه ند و جوان بانگی بکات بۆ کاری خراپ بلی من له خودا ده ترسم ، وه که سیڅ مالیڅ ببه خشیټ و بیشاریته وه ، دهستی چه پی نه زانیټ به دهستی راستی چی به خشیوه .

32 . رواه الطبراني في المعجم الكبير (٣٣٧/١١)، والبيهقي في شعب الایمان (٧٣٧٩)، وضعفه الألباني في ضعيف الترغيب (١٣١٧).

33 . رواه الترمذي (١٣٢٩)، وضعفه الألباني في ضعيف الجامع (١٣٦٣).

34 . رواة البخاري (٦٦٠)، ومسلم (١٠٣١).

وه له صحیحی مسلم له عیاض کوپی حمار وه هاتوووه : پیغه مبهەر ﷺ دهفرمویت : " أهل الجنة ثلاث : ذوسلطان مقسط ، ورجلٌ رحيم رقيق القلب بكل ذي قربى ومسلم ، ورجلٌ غنيٌ عفيف متصدق " (٣٥) ، واته : خه لکی بههشت سیانن : خاوهن دهسه لاتیک داپهروهر ، وه پیاوویکی میهره بانئ دل ناسک بهه موو خزم و موسلمانیک ، وه پیاوویکی دهوله مهندي دستپاکی چاکه کار " ، وه له (السنن) دا لیوه دهگیرنه وه ﷺ دهفرمویت : " الساعي على الصدقة بالحق كالجاهد في سبيل الله " (٣٦) ، واته : نهو كهسهی ههولی کوکردنه وهی مالی خیردات به چاکی وهکو تیکۆشه ری پیگهی خودایه ، وه خودای پهروهردگار کاتیك فه رمان به تیکۆشان دهکات دهفرمویت : ﴿ وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ لِلَّهِ ﴾ [سورة الأنفال: (٣٩)] .

واته : بجهنگن له گه لیان تاهاول بریاردان نه مینیت وپهرستش ته نها بو خدا بیّت . وه به پیغه مبهەر ﷺ وترا : نهی پیغه مبهری خودا ﷺ كه سیك دهجنگیت له بهر به جهرگی یان له بهر ده مارگیری یان له بهر پروپامایی کام له وان له پیگهی خودایه فرموی : " من قاتل لتكون كلمة الله هي العليا فهو في سبيل الله " (٣٧) ، واته : ههركی بجهنگیت بو نه وهی وشه ی خودا بهرزو بلند بیّت نه وه له پیگهی خودایه . مه بهست نه وهیه ئاین هه مووی بو خودابیّت ، وه وشه ی خودا بهرز و بلند بیّت ،

وه (كلمة الله) ناویکی کوکهره وهیه بو هه موو نهو وشانه ی كه قورئان له خو ی گرتوون ، وه ههروه ها خودای پهروهردگار دهفرمویت ﴿ لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ ﴾ [سورة الحديد : (٢٥)] .

واته : ئیمه پیغه مبه رانمان ناردوه به به لگهی پروون و ئاشکرا وه به واندا کتیب و پیوه ری داپهروه ریمان ناردوو ، بو نه وهی خه لکی به داد به ریوه بهرن ، واته : مه بهست له ناردنی پیغه مبه ران و دابه زینی کتیبه ئاسمانیه کان بو نه وهیه خه لك دادوه رانه به ریوه برین ، له مافه کانی خودا و وه مافی خه لکیش . دوا ی نه وهش خودا دهفرمویت : ﴿ وَأَنزَلْنَا الْحَدِيدَ فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ وَلِيَعْلَمَ اللَّهُ مَن يَنصُرُهُ وَرُسُلُهُ بِالْغَيْبِ ﴾ [سورة الحديد : (٢٥)] .

واته : ئاسنمان ناردو ته خواره وه بو تو له له وانیه بهرگرن له پیگهی راست ، وه بو سودو قازانجی خه لکی بو نه وهی تاقیتان بکاته وه كه کی مه بهستی سه رخستنی خودا و پیغه مبه ره كه یه تی ﷺ به په نهان ، نه وهی له قورئان ده ربجیت ده هیئریت وه تایم ، له بهر نه وه شه به ریوه چونی ئاین به قورئان و شمشیره . وه له جابری کوپی عبدالله وه ﷺ گیراوه ته وه دهفرمویت : پیغه مبه ر ﷺ فرمانی پیگردین به مه بدهین له . واته : شمشیر . هه ركه سیك پشت له مه دهکات . واته : قورئان ، نه گهر نه وه مه بهسته كه بوو نه وه پشت به شیاوترین كهس بوو نه وه مه بهسته ده به ستیّت ، وه سهیری نهو دوو كهسه ده کریّت ، کامیان نزیکتر بوو لهو کاره ده کریّت به کار به دهست ، بو نمونه نه گهر کاره كه ته نها پیش نویژی بوو ، نهو كهسه پیش ده خریّت كه پیغه مبه ر ﷺ پیشی خستوه وهك دهفرمویت : " يوم القوم أقرؤهم لكتاب الله ، فإن كانوا في القراءة سواء فأعلمهم بالسنة ، فإن كانوا في السنة سواء فأقدمهم هجرة ، فإن كانوا في الهجرة سواء فأقدمهم سنناً ، و لا يؤمن الرجل الجل في

35 . رواه مسلم (٢٨٦٥) .

36 . رواه أبو داود (٢٩٣٦) ، والترمذي (٦٤٥) ، وابن ماجه (١٨٠٩) ، وقال الألباني في صحيح الترغيب (٧٧٣) : حسن صحيح .

37 . رواه البخاري (١٣٢) ، و مسلم (١٩٠٤) .

سلطانە ، ولا یجلس فی بیتە علی تکرمتە إلا یاذنە " (٣٨) ، واتە : کەسیک پێش نوێژی کۆمەڵێک دەکات لە هەموویان زیاتر قورئانی لەبەر بیّت ، ئەگەر لە قورئان لەبەر کردن وەک یەک بوون کامیان زانتر بوو بەسوننە ، ئەگەر لە سوننەش وەک یەک بوون کێ زوتر کۆچی کردبیّت ئەگەر لەوەشدا وەک یەک بوون کێ تەمەنی گەورەتر بوو پێش دەخریّت ، وەهیچ کەسیک پێش نوێژی کەسیک نەکات لەمالی خۆیدا ، وە دانەنیشیّت لە شوینی تایبەتی خاوەن ماله‌کەدا بە پوخسەتی ئەو نەبیّت .

ئەگەر دوو پیاو وەک یەک لیّهاتوو بوون ، وە نەزانرا کامیان باشتەر ، تیروپشک دەکریّت لە نیوانیان ، وەک چۆن سعدی کورپی ئەبی وەقاص تیروپشکی کرد لە نیوان خەڵکدا لە پوژی قادسیه ، کاتیک لەسەر بانگدان دەمەقالەیان بوو ، بەکارکردن بەو فەرمودەی پیغمبەر ﷺ کە دەفەرمویّت : " لو يعلم الناس ما فی النداء والصف الأول ، ثم لم یجدوا إلا أن یستهموا علیه لاستهموا " (٣٩) ، واتە : ئەگەر خەلکی بزائن چ پاداشتیەک لە پریزی یەکەم و بانگدان دا هەیه ، ئینجا ئەوەیان دەست نەکەویّت بەتیروپشک نەبیّت تیروپشکیان بۆدەکرد .

ئەگەر پێش خستن بە فەرمانی خودا بوو بەئاشکرا ، یان بەکرده‌وه " بەتیروپشک کاتیک شاراوە بوو " ئەوە کاربەدەست ئەو ئەمانەتە ی کە لەسەری بوو لە فەرمان پەوایه‌تی دا لە جیگە ی خۆی دایناوه .

38. رواه مسلم (٦٧٣).

39. رواه البخاري (٦١٥)، ومسلم (٤٣٧).

بابه‌تی دووهم

مال و سه‌روه‌ت و سامان

به‌شی یه‌که‌م

ئه‌وه‌ی که له‌به‌شی مالدای جیگه‌ی ده‌بیته‌وه

بابه‌تی دووهم له کاربه‌دهستی و ئه‌مانه‌ت : بریتییه له بودجه و ده‌ست هات ، وه‌ک په‌روه‌ردگار له‌سه‌ر قهرز ده‌فه‌رمویت : ﴿ فَإِنْ أَمِنَ بَعْضُكُم بَعْضًا فَلْيُؤَدِّ الَّذِي اؤْتِمِنَ أَمَانَتَهُ وَلْيَتَّقِ اللَّهَ رَبَّهُ ﴾ [سورة البقرة : (٢٨٣)] .

واته : ئه‌گه‌ر ئه‌و که‌سه‌ی قهرز ده‌کات و ئه‌وه‌ش قهرزی لیده‌کریت بیباک بوون له‌یه‌کتری ، با ئه‌و که‌سه‌ی ئه‌مانه‌ته‌که‌ی پیدراوه بیداته‌وه و له‌خودا بترسیت .

وه هه‌روه‌ها کالاو قهرزی گشتی و تایبه‌ت له‌م بابه‌ته‌یه بو نمونه‌گه‌رانه‌وه‌ی ئه‌مانه‌ت ، و مالی هاوهل (شريك) ، و مالی بریکار ، و مالی که‌سیک که پاره‌یه‌کت بداتی ئیش و کاری پیبکه‌یت ، وه مالی ئه‌و که‌سه‌ی ده‌بیته کاربه‌ده‌ست به‌سه‌ریه‌وه له‌مالی هه‌تیو و مالی خیر و چاکه و هاوشیوه‌کانی ، وه دانه‌وه‌ی قهرزی فروشراو ، وه له‌باتی قهرزاهینراو ، وه‌ماره‌یی ئافره‌ت ، وه‌کریی ئه‌و شتانه‌ی که سودیان لی وهرده‌گیریت .. هتد .

خودا ده‌فه‌رمویت : ﴿ إِنَّ الْإِنْسَانَ خُلِقَ هَلُوعًا إِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ جَزُوعًا وَإِذَا مَسَّهُ الْخَيْرُ مَنُوعًا إِلَّا الْمُصَلِّينَ الَّذِينَ هُمْ عَلَى صَلَاتِهِمْ دَائِمُونَ وَالَّذِينَ فِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ مَّعْلُومٌ لِلسَّائِلِ وَالْمَحْرُومِ ﴾ [سورة المعارج : (١٩-٢٥)] ، تا ئه‌وه‌ی ده‌فه‌رمویت : ﴿ هُمْ لَأَمْكَانَتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَ ﴾ [سورة المعارج : (٣٢)] .

واته : مروقی بی بپروا به‌شیوه‌یه‌ک دروست کراوه خراپه‌ی تووش بوو بیزار و دلته‌نگ ده‌بیته ، وه ئه‌گه‌ر تووشی خیر و چاکه بوو چروکی و پیسکه‌ی ده‌کات ، ئه‌و که‌سانه نه‌بیته که نویژ ئه‌که‌ن و له‌سه‌ری به‌رده‌وامن و زه‌کاتی سه‌روه‌ت و سامانه‌که‌یان درده‌که‌ن ده‌یدهن به‌و که‌سانه‌ی داویان لیده‌که‌ن له‌به‌ر نه‌بوونی وه ئه‌وانه‌ش که‌بی سه‌روه‌ت و سامان ... تا ... ئه‌و که‌سانه‌ش پاریزگاری ئه‌مانه‌ته‌کانیان ده‌که‌ن و به‌لینه‌کانیان ده‌پاریزن .

وه په‌روه‌ردگار ده‌فه‌رمویت : ﴿ إِنَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِتَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ بِمَا أَرَاكَ اللَّهُ وَلَا تَكُنْ لِلْخَائِثِينَ خَصِيمًا ﴾ [سورة النساء : (١٠٥)] .

واته : ئیمه قورئانمان ناردوه‌ته خواره‌وه بو ئه‌وه‌ی ناوبرژی خه‌لک بکه‌ی به‌وه‌ی که خودا فی‌ری کردویت وه به‌هیچ شیوه‌یه‌ک پشتگیری ناپاکان مه‌که .

وه پیغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌فه‌رمویت : " أَدِّ الْأَمَانَةَ إِلَى مَنْ ائْتَمَكَ ، وَلَا تَخَنَّ مِنْ خَانَكَ " ^(٤٠) ، واته : ئه‌مانه‌ت بده ده‌ستی ئه‌و که‌سه‌ی لای داناویت ، وه ناپاکی مه‌که له‌گه‌ل که‌سیک که ناپاکی لی‌کردویت ، وه دیسان پیغه‌مبه‌ر

ﷺ دهفرمویت : " المؤمن من أمنه المسلون على دمائهم وأموالهم ، والمسلم من سلم المسلمون من لسانه ويده ، والمهاجر من هجر ما ملى الله عنه ، والجاهد من جاهد نفسه في ذات الله " (٤١) .

واته : باوهردار كهسيكه موسلمانان بيبك بن ليى له خوین و مالیان ، وه موسلمان دهبيت موسلمانان لهدهم و دهستی پاریزراو بن ، وه كوچكه كهسيكه كه دوركه ویته وه له وهی خودا پیى ناخوشه ، وه تیکوشه كهسيكه تهنه له بهر خودا تیبكوشیت ، ئه وه فرمودیه صحیحه و بهشیکی له ههردوو (صحیح) ه كه دایه و بهشهكهی ترى له سونهنی (ترمذی) دایه ، وه پیغه مبهه ﷺ دیسان دهفرمویت : " من أخذ أموال الناس يريد أداءها أدائها الله عنه ، ومن أخذها يريد إتلافها أتلفه الله " (٤٢) ، واته : هه كهسيك مالى خه لکی ببات و بیه ویت بیداته وه خودا دانه وهی بۆ ئاسان دهكات ، وه هه كهسيك بیه ویت به فیرووی بدات خودا له ناوی دهبات .

ئه گهر خودا پیویستی کردبی ئه وه پاسپاردانهی كه به ئاسایی دهبرین به باشی بدرینه وه ، بۆ ئه وه سه رنجمان راده کیشتی كه داگیرکراو و دزی و ناپاکى و هه ر سته میکی تر پیویستره بدرینه وه دهستی خاوه نه کانیان ، وه ههروه ها شته خاوازه و هکان (استعاره) ، وه پیغه مبهه ﷺ له وتاری چه جی مال ئاوايیدا فرموی : " العارية مؤداة ، والمنحة مردودة ، والدين مقضي ، والزعم غارم ، إن الله قد أعطى كل ذي حق حقه ، فلا وصية لوارث " (٤٣) .

واته : ئه وه شتهی دهخوازیت (استعاره) دهبيت بدریته وه ، وه ئه وه شتهی بۆ ماوهیه کی کاتی دهبریت و سودی لیوه رده گیریت دهبيت بگه رینریته وه ، وه قه رز دهدریته وه وه ئه وه كه سه ش دهبيت به بریکاری قه رزاریک بهر پرسه و قه رزاره تا قه رزاره كه قه رزی خاوه نه كهی ده داته وه ، به راستی خودا مافی هه موو خاوه ن مافیکی داوه ، وه میراتگران بۆیان نییه دهست وه رده ن له مو لکی باوکیان زیاتر له مافی خویان .

ئهم به شه کاربه دهستان و خه لکیش له خۆده گریت ، هه ریه كه له وان پیویسته ئه وه ئه رك و مافانهی له سه ریا نه به باشی رایپه رینن ، له سه ر خاوه ن ده سه لآت و کاربه دهسته کانی له مال به خشیندا پیویسته مافی هه موو خاوه ن مافیك بدن ، وه خه زنه داره کانی وه ك سه رۆك دیوان پیویسته ئه وهی له سه ریا نه به رامبه ر به کاربه دهست به باشی رایپه رینن ، وه له سه ر خه لک پیویسته ئه وه مافانهی له سه ریا نه به جییان بهینن ، وه بۆ خه لک نییه له کاربه دهستان داوا ی مال و پارهیك بکه ن كه شایه نی نه بن ، ئه گه ر وانه بن له و چینه خه لکه ده بن كه خودا پییان دهفرمویت : ﴿ وَمِنْهُمْ مَنْ يَلْمِزُكَ فِي الصَّدَقَاتِ فَإِنْ أُعْطُوا مِنْهَا رَضُوا وَإِنْ لَمْ يُعْطُوا مِنْهَا إِذَا هُمْ يَسْحَطُونَ وَلَوْ أَنَّهُمْ رَضُوا مَا آتَاهُمُ اللَّهُ وَمَرْسُولُهُ وَقَالُوا حَسْبُنَا اللَّهُ سَيُؤْتِينَا اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَمَرْسُولُهُ إِنَّا إِلَى اللَّهِ مَرَاغِبُونَ ﴾ [سورة التوبة : (٥٨ ، ٥٩)] .

واته : هه یانه ره خنه و گازه ندهت لیده گریت له بهر مالى خیر و چاکه ئه گه ر به ش بدرین رازی ده بن ئه گه ر پییان نه دریت ئالۆز ده بن و توپه ده بن ، به لām ئه گه ر ئه وان رازی بونا یه به وهی كه خودا و پیغه مبهه ﷺ پییداو و ه بیان و تبا یه خودا مان به سه خودا و پیغه مبهه ﷺ له چاکه به شمان ده دن ، ئیمه بۆلای خودا

⁴¹ قوله: [المؤمن من أمنه المسلون على دمائهم وأموالهم] رواه الترمذي (٢٦٢٧)، والنسائي (٤٩٩٥)، وصححه الألباني في صحيح الجامع (٦٧١٠)، وقوله [المسلم من سلم المسلمون من لسانه ويده، والمهاجر من هجر ما ملى الله عنه] رواه البخاري (١٠) واللفظ له، ومسلم (٤٠)، وقوله [الجاهد من جاهد نفسه في ذات الله] صحيح الجامع (٦٦٧٩) دون قوله (في ذات الله).

⁴² رواه البخاري (٢٣٨٧).

⁴³ رواه أبو داود (٣٥٦٥)، والترمذي (٢١٢٠)، وأبن ماجه (٢٣٩٨، ٢٧١٣)، وصححه الألباني في صحيح أبي داود.

دهگه ریینه وه ، دوا یی په روه ردگار پروونی دهکاته وه که ئه و ماله بو کیه : ﴿ إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسْكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْغَارِمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ وَابْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةً مِّنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴾ [سورة التوبة: (٦٠)] .

واته : مالى خیر ته نها بو هه ژارو گه داو ئه و که سانه ی ئیشی له سه ر ده که ن و ئه وانه ی دلنه وایى ده کریڼ و بهنده و قه رزارو تی کو شه ری ریگه ی خوداو ری بواره ، خودا وای پیویست کردوه ، خودا زاناو دانایه ، ئه وانه ی مافی کار به دهستان به سه ریانه وه یه پیویسته به ئه نجامی بگه یه نن ، ئه گه رچی کار به دهسته که سته م کاریش بیّت ، وه ک چۆن پیغه مبه ر ﷺ کاتی ک باسی سته می کار به دهستان دهکات ده فره مویت : " أدوا إليهم الذي لهم ، فإن الله سائلهم عما استرعاهم " (٤٤) ، واته : چی ئه وان له سه رتانه به ئه نجامی بگه یه نن ، خوداش پرسیا ری خه لکیان لی دهکات ، وه له هه ردوو صحیحه که دا له أبو هریره وه هاتوو پیغه مبه ر ﷺ ده فره مویت : " كانت بنو إسرائيل تسوسهم الأنبياء ، كلما هلك نبي خلفه نبي ، وإنه لاني بعدي وسيكون خلفاء كثيرون ، قالوا فما تأمرونا ؟ فقال : أوفوا ببيعة الأول فالأول ، ثم أعطوهم حقهم فإن الله سائلهم عما استرعاهم " (٤٥) ، واته : نه وه کانی ئیسرائیل پیغه مبه ران سیاسه ته داریان بو ده کردن ، هه رکاتی ک پیغه مبه ری ک له ناو چووبایه ، پیغه مبه ری کی تر جیگه ی ده گرت ه وه ، وه له دوا ی من پیغه مبه ر نایه ت به لام جینی شینی کی زور ده بیّت ، وتیان : به چی فره مانمان پی ده که یه ت ؟ فره مو ی : ده ست به به لینه که مه وه بگرن ، وه مافیان بدن ، چونکه خودا پرسیا ری مافی خه لکیان لی دهکات ، وه دیسان له هه ردوو صحیحه که دا هاتوو له ابن مسعود وه ﷺ پیغه مبه ر ﷺ ده فره مویت : " إنكم سترون بعدي ، أثرة وأموراً تنكرونها : قالوا فما تأمرونا به يا رسول الله ؟ قال : أدوا إليهم حقهم وأسألوا الله حقكم " (٤٦) .

واته : دوا ی من خوویستی و کارانی ک ده بینن که پیّتان ناخوش ده بیّت ، وتیان : به چی فره مانمان پی ده که یه ت ؟ فره مو ی : مافه کانی ئه وان بدن ، وه داوا ی مافی خوّتان له خودا بکه ن ، وه بو کار به دهستان نییه مال و سه روه ت و سامان به پیی هه واو ئاره زوی خو یان دابه ش بکه ن وه ک چۆن خاوه ن مو لک مو لکه که ی دابه ش دهکات ، چونکه ئه وان ئه میندارو جیگرو بریکارن نه ک خاوه ن مو لک ، وه ک چۆن پیغه مبه ر ﷺ ده فره مویت : " إني والله لا أعطي أحداً ولا أمنع أحداً ، وإنما أنا قاسم أضع حيث أمرت " (٤٧) .

واته : سویند به خودا من به شی که سی ک ناده م و له که سیش ناگرمه وه ، چونکه من ته نها دابه شه که ری کم چۆن فره مانم پیدرا ئه وه ده که م ، وه له أبو هریره یش ه وه فره موده یه کی نزیک له مه گیرا وه ته وه ، ئه وه پیغه مبه ری خودای جیهانیانه به راشکاوی رای ده گه یه نیّت که پیدان و پینه دانی مال به ویست و ئیراده و هه لبراردنی خو ی نییه ، وه ک چۆن خاوه ن مال ره وایه بو ی هه لّس و که وت له مال و سه روه ت و سامانی خو یدابکات ، وه یان وه ک پادشا کان هه رکییان خوش بو یّت به شی ده دن ، وه رقیان له که سی ک بی لی ده گرنه وه ، چونکه ئه و بهنده ی خودایه سه روه ت و سامان به فره مانی خودا به شه دکات ، وه چۆن خودا فره مانی پیبکات ئه وه دهکات .

پیاوی ک به عمری کوپری خه تاب ی وت : ئه ی فره مان ره وای به روا داران ، بوچی که می ک زیاتر له مالی خودا بو خو ت خه رج نا که یه ت ، عمر فره مو ی : ده زانی نمونه ی من وخه لک چۆنه ، وه ک کو مه له خه لکی ک وایه له

44 . صحيح الجامع : (٤٤٦٦) .

45 . رواه البخاري (٣٤٥٥) ، ومسلم (١٨٤٢) .

46 . رواه البخاري (٣٦٠٣) ، ومسلم (١٨٤٣) .

47 . رواه البخاري (٣١١٧) .

سه‌فه‌ریکدا بن ، پاره‌یه‌ک له یه‌کتر کوۆ بکه‌نه‌وه ، وه‌بیده‌نه ده‌ستی یه‌کیکیان خه‌رجی بکات بو‌یان ، ئایا دروسته‌ ئه‌و که‌سه برێک له‌و پاره بوۆ خو‌ی وه‌لانی ؟

وه جارێک مائیکی زو‌ری پینچ یه‌کیان بوۆ عمر رضی‌الله‌تعالیه‌ هی‌نا فه‌رموی : خه‌لکیکی ده‌ستپاک ئه‌م ئه‌مانه‌ته‌یان گه‌یانده ده‌ستی ئه‌مانه‌ت پارێزێک ، خه‌لکیک که‌ له‌وی ئاماده‌بوون پێیان وت : توۆ ئه‌مانه‌تی خودات پاراستوه ، بو‌یه خه‌لکیش ئه‌مانه‌ته‌کانی توۆ ده‌پاریزن ، وه‌ ئه‌گه‌ر توۆ به‌و ماله‌وه راتبواردایه و خو‌ش گوزه‌رانیت به‌سه‌ره‌وه بکردایه ، ئه‌وانیش وایان ده‌کرد ، وه پێویسته بزانی‌ت کاربه‌ده‌ستان وه‌ک بازاریک وان ، هه‌رچی له‌و بازاره دا به‌به‌ره‌وی بوو پێویسته بو‌ی به‌ینن ، وه‌ک عمری کو‌ری عبدالعزیز رضی‌الله‌تعالیه‌ ده‌فه‌رمو‌یت : ئه‌گه‌ر لای کاربه‌ده‌ستان راست گو‌ی و چاکه‌کاری و داد په‌روه‌ری و ئه‌مانه‌ت پارێزی باو بوو ، توشی ئه‌وانه ده‌بن ، به‌لام ئه‌گه‌ر درۆ و خراپه‌کاری و سته‌م و ناپاکی باو بوو ، بی‌گومان توشی ئه‌وانه ده‌بن ، وه‌ ئه‌وه‌ی له‌سه‌ر کاربه‌ده‌ستان پێویسته سه‌روه‌ت و سامان به‌په‌روایی وه‌ربگرن وه‌ له‌ کو‌یدا پێویست بوو خه‌رجی بکه‌ن ، وه‌ له‌ ئه‌و که‌سانه‌ی نه‌که‌ن که‌ شایسته‌یین ، علی کو‌ری أبو‌طالب رضی‌الله‌تعالیه‌ پێیان رابگه‌یاندا که‌ یه‌کیک له‌ کاربه‌ده‌سته‌کانی سته‌می کردوه ، ده‌یفه‌رموو : په‌روه‌ردگار من فه‌رمانم پێ نه‌داون سته‌م له‌ به‌نده‌کانی توۆ بکه‌ن و مافه‌کانی توۆ پێشیل بکه‌ن .

بهشی دووهم به شهکانی سهرووت و سامانی دهولهت دهست كهوتهكانی جهنگ

مالی دهولهت ئه وهی له قورئان و سوننه تدا هاتوو سێ جوهره : دهست كهوتهكانی جهنگ ، و مالی خیر و چاكه ، و ئه وهی به بێ جهنگ له مالی بهرامبه دهستی به سهر دا دهگیریت (الفیء) .

دهست كهوتهكانی جهنگ : بریتیه له سهرووت و سامانهی كه له جهنگی دژی بێ پرواكاندا دهستی به سهر دا دهگیریت ، خودا له سورهتی ئه نفالدا باسی كردوو ، كه له جهنگی به دردا دابه زیوه و ه ناوی ناوه (أنفال) چونكه مالیکی زور بوو ، دهفهرمویت : ﴿يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْاَنْفَالِ قُلِ الْاَنْفَالُ لِلَّهِ وَالرَّسُولِ﴾ [سورة الأنفال(١)] .

واته : پرسایاریان لیکردیت ده باره ی ئه نفال بلی ئه و ماله بو خودا و پیغه مبه ره ... تا ئه وهی دهفهرمویت : ﴿وَاعْلَمُوا أَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَإِنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ﴾ [سورة الأنفال(٤١)] .

واته : بزانی ئه وهی له جهنگی بی پرواكاندا دهستان كهوتوو پینچ یه کی بو خودا و پیغه مبه ره و خزمه كانیه تی ﷺ وه بو هه تیوو و گه دا و پڕیوارانه ، هه ره له و باره یه وه دهفهرمویت : ﴿فَكُلُوا مِمَّا غَنِمْتُمْ حَلَالًا طَيِّبًا وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ﴾ [سورة الأنفال: (٦٩)] .

واته : ئه وهی له جهنگدا دهستان كهوتوو پاك و هه لاله بیخۆن و له خودا بترسن چونكه خودا لیبۆرده و به به زه ییه .

وه له هه ره دوو صحیحه كه دا هاتوو له جابری كوپی عبدالله وه ﷺ پیغه مبه ره ﷺ دهفهرمویت : " أعطيت خمساً لم يعطهن نبي قبلي ، نصرت بالرعب مسيرة الشهر ، وجعلت الارض لي مسجداً وطهوراً فأما رجل من أمتي أدر كته الصلاة فليصل ، وأحلت لي الغنائم ولم تحل لأحد قبلي ، وأعطيت الشفاعة ، وكان النبي يبعث إلى قومه خاصة وبعثت إلى الناس عامة " (٤٨) .

واته : پینچ شتم پی به خشراره به هیچ پیغه مبه ریکی پیش من نه به خشراره : دوژمنانم له دوری یه كه مانگ ریگه لیم ده ترسن ، وه زه ویم بو كراوه ته مزگه وت و پاكه ره وه ، هه ریكه له ئومه ته كه م له هه ركوی كاتی نوێژ هات ده توانیت نوێژيكات ، وه دهست كهوتهكانی جهنگم بو هه لاله كراوه و بو هیچ كهس پیش من هه لاله نه بووه ، وه (شفاعة) م پیبه خشراره ، وه هه موو پیغه مبه رانی پیش من ته نها بو گه له كه ی خوێان ده نییران ، من بو هه موو خه لك نییراوم .

وه دیسان دهفهرمویت : " بعثت بالسيف بين يدي الساعة ، حتى يعبد الله وحدة لا شريك له ، وجعل رزقي تحت ظل رمحي ، وجعل الذل والصغار على من خالف أمري ، ومن تشبه بقوم فهو منهم " (٤٩) ، واته : له نزیک دواپۆژدا نییراوم به جهنگ دژی بی پرواكان ، هه تا ته نها خودا بیه رستریت و هاوه لی بو بریار نه دریت ، وه پۆزیشم له ژیر سایه ی رمه كه مدایه ، وه سوک و پرسیوایی بو كه سانیکه كه پیچه وانه ی فه رمانم ده كن ، وه هه ركه سیك خوی بچوینیت به هه ر گه لیک ئه وه له وانه .

48 . رواه البخاري (٣٣٥) ، ومسلم (٥٢١) .

49 . رواه أحمد (٥٠٩٣) ، وصححه الألباني في صحيح الجامع (٢٨٣١) .

ئه‌وه‌ی پێیویسته له‌ده‌ستکه‌وتی جه‌نگ پێنج یه‌که ، وه‌ ئه‌و پێنج یه‌که دابه‌ش ده‌کریت به‌سه‌ر ئه‌و که‌سانه‌ی که خودا با‌سیکردن له‌ ئایه‌ته‌که‌ی سه‌ره‌وه ، وه‌ ئه‌و چوار به‌شه‌که‌ی تری به‌سه‌ر ئه‌و جه‌نگاوه‌راندا دابه‌ش ده‌کریت که ئه‌و شتانه‌یان به‌ ده‌ستکه‌وت گرتوه ، عمری کو‌ری خه‌تاب ﷺ ده‌فه‌رمو‌یت: ده‌ستکه‌وتی جه‌نگ بۆ که‌سانیکه که ئاماده‌ی ڤوو به‌ ڤوو بوونه‌وه‌که بووبیتن ، ئه‌وکه‌سانه‌ی که ئاماده‌بوون بۆ جه‌نگ ، جه‌نگابن یان نا ، به‌یه‌کسانی له‌ نیوانیاندا دابه‌ش ده‌کریت ، فه‌زلی که‌س به‌سه‌ر که‌سی تر دا ندریت ، نه‌له‌به‌ر سه‌رو‌کایه‌تی یان ڤه‌چه‌له‌ک یان له‌ به‌ر چاکه و ناوداری ، وه‌ک چۆن پێغه‌مبه‌ر ﷺ و خه‌لیفه‌کانی دابه‌شیان ده‌کرد .

وه‌ له‌ صحیحی بوخاری دا هاتوه‌ که سعدی کو‌ری ابی وقاص وای گومان برد که‌به‌شی خۆی له‌ سه‌ربازه‌کانی زیاتره ، پێغه‌مبه‌ر ﷺ پێی فه‌رموو : " هل تنصرون وترزقون إلا بضعا فكم " (٥٠) ، واته : ئیوه سه‌رناکه‌ون و ڤۆزی نادرین ئه‌گه‌ر لاواز و سه‌ربازه‌کانتان نه‌بیت ، وه‌ له‌ مسندی ئه‌حمده دا هاتوه سعدی کو‌ری ابی وقاص ده‌لی و تم : ئه‌ی پێغه‌مه‌ری خودا ﷺ : که‌سیک کۆمه‌لیک ده‌پاریزیت ، به‌شه‌که‌ی ئه‌و و ئه‌وانی تر وه‌ک یه‌که ؟ فه‌رموو : " ثكلتك ابن أم سعد ، وهل ترزقون وتنصرون إلا بضعا فكم " (٥١) ، واته : له‌باری دایکی سعد بچوویتایه ، ڤۆزی نادرین و سه‌رناکه‌ون ئه‌گه‌ر لاواز و سه‌ربازه‌کانتان نه‌بیت .

وه‌ هه‌روه‌ها ده‌ستکه‌وته‌کانی جه‌نگ دابه‌ش ده‌کرا ، له‌ ده‌وله‌تی ئه‌مه‌وی و عه‌باسیدا ، کاتیک موس‌لمانان ده‌جه‌نگان له‌گه‌ل ڤۆم و تورک و به‌ر به‌ر (ته‌ته‌ر) ، به‌لام کاربه‌ده‌ستی گه‌وره ده‌توانیت بۆ هاندان که‌میك زیاتر بدات ، بۆ نمونه به‌ تییپیک که‌ دزه‌یان کردبیتته‌ ناو سوپای دو‌ژمن ، یان بۆ که‌سیک سه‌رکه‌وتبیت ده‌رگای قه‌لای مۆلگه‌ی دو‌ژمنانی کردبیتته‌وه ، یان که‌سیک پێشه‌وای دو‌ژمنانی له‌ناو بردبیت که‌به‌ هۆیه‌وه دو‌ژمنان شکابن ... هتد ، چونکه پێغه‌مبه‌ر ﷺ و خه‌لیفه‌کانی وایان ده‌کرد .

له‌ سه‌ره‌تای جه‌نگدا ئه‌گه‌ر تییپیک ده‌ستکه‌وتیان هه‌بویه چواریه‌کی ئه‌و ده‌ستکه‌وته بۆ خۆیان ده‌بوو دوای ده‌ره‌ینانی پێنج یه‌کی ، به‌لام ئه‌گه‌ر تییپیک دوای کۆتایی هاتنی جه‌نگ شوینی سوپای دو‌ژمن بکه‌ویت و زه‌فه‌ریان پێبات و شتیان لێبه‌ده‌ستکه‌وت بگرتیت ئه‌وه سی یه‌کی بۆ خۆیان ده‌بیت دوای ده‌ره‌ینانی پێنج یه‌کی ، ئه‌مه جیاوازه له‌به‌شی خۆیان ، و پشکیکی زیاتره ، هه‌ندیک له‌ زانایان ده‌لین : ئه‌و زیاده‌یه له‌و پێنج یه‌که‌یه که بۆ ده‌وله‌ت داده‌نریت ، هه‌ندیکی تریان ده‌لین ئه‌و زیاتر پێدانه له‌ هه‌موو ده‌ستکه‌وته‌که‌یه ، له‌به‌ر ئه‌وه‌ی فه‌زلی جه‌نگاوه‌ریک به‌سه‌ر یه‌کیکی تر دا ندریت ، به‌لام ئه‌وه‌ی راستی بیت دروسته له‌و چوار به‌شه‌ بیت که‌تایبه‌ته به‌ جه‌نگاوه‌ران ئه‌گه‌رچی ئه‌وه جیاوازیه له‌ نیوانیاندا ، به‌لام ده‌بیت له‌به‌ر به‌رژه‌وه‌ندی ئایینی بیت نه‌ک هه‌واو ئاره‌زوو ، وه‌ک چۆن پێغه‌مبه‌ری خودا ﷺ چه‌ند جاریک وای کردوه ، ئه‌وه‌ش وته‌ی زانایانی شام و أبو حنیفه و ئه‌حمده و زانایانی تریشه ، وه‌ له‌سه‌ر ئه‌مه و تراوه کاربه‌ده‌ست ده‌توانیت چواریه‌ک یان سی یه‌ک زیاتر بدات به‌مه‌رج بیت یان بی مه‌رج ، بۆ نمونه ئه‌گه‌ر بلیت : ئه‌وه‌ی ئاسانکاریمان بۆ بکات بۆ چونه‌ ناو مۆلگه‌ی دو‌ژمن ئه‌وه‌نده پاداشت ده‌دریتته‌وه ، یان هه‌رکه‌سیک فلان که‌سم بۆ له‌ ناویبات فلان شتی ده‌ده‌می ، وه‌ دروست نییه له‌ سی یه‌کی ده‌ستکه‌وت زیاتر بدریت ، وه‌ ده‌بیت زیاده‌دان له‌به‌ر مه‌رجیک بیت له‌مه‌دا دوو وته‌ی ئیمامی ئه‌حمده و ئه‌وانی تر هه‌یه ، وه‌ به‌ وته‌یه‌کی صحیح له‌ ئیمامی ئه‌حمده گێڤاوه‌ته‌وه ئه‌وه‌ی شتییک به‌ده‌ستکه‌وت بگرتیت بۆ خۆیه‌تی ، هه‌روه‌ها له‌ پێغه‌مبه‌ر ﷺ گێڤاوه‌ته‌وه له‌جه‌نگی به‌در دا وایفه‌رموو ، ئه‌گه‌ر به‌رژه‌وه‌ندیه‌کی له‌و کاره‌دا ببینایه .

50 . رواه البخاري (٢٨٩٦).

51 . رواه أحمد (١٤٩٦)، وصححه الألباني في صحيح الجامع (٢٨٣١).

ئەگەر کۆکردنەوێ دەستکەوتەکانی جەنگ و دابەشکردنی ئیشی فرمانەرەوای مۆسڵمانان بێت ، دروست نییە کەس لەو دەست کەوتانە بەدزیەوێ ببات : ﴿ وَمَنْ يُغْلِبْ يَأْتِ بِمَا غَلِبَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ﴾ [سورة آل عمران : (١٦١)] .

واتە : ئەوێ دزی لە دەستکەوتی جەنگ بکات ئەوێ دزیوێتی دەیهێنێت لە پوژی دوا ، چونکە ئەو کارە ناپاکیه ، تالان کردن دروست نییە ، چونکە پیغەمبەر ﷺ فرمانی کردووە ئەو کارە نەکرێت ، ئەگەر فرمانەرەوای مۆسڵمانان دەستکەوتی جەنگی کۆنەکردووە و دابەشی نەکرد ، وە پوختەتی دا هەریەکە بەشی خۆی ببات ، ئەوا دروستە هەریەکە بەشی خۆی ببات بەبێ ستم دوا جیا کردنەوێ پێنج یەکی ، وە هەرچی ئاماژەبێت بۆ پوختەت دان ئەو بەمانای پوختەت ، بەلام ئەگەر پوختەتی نەدا ، یان پوختەتیکی نادروستی دا ، ئەوکات دروستە ئەندازەێ ئەو ببات کە ئەگەر بەش بکریت بەری دەکەوێت ، بەلام دەبێت یەکسانی پەچاو بکات .

و ئەوێ قەدەغەێ بکات مۆسڵمانان دەستکەوتەکانی جەنگ کۆبکەنەو ، وە پێگە بەکاربەدەست دەدات ئەوێ دەیهوێت وای لیبکات ، ئەوا ئەو دوو وتەێ سەرەو بەرەنگاریانە ، وە ئاینی خودا مام ناوەندە (وسط) : وە داد وایە کە لە دابەشکردندا بۆ پیادە بەشیکی و بۆ سواری ئەسپی عەرەبی سی بەش ، بەشیکی بۆ خاوەنەکەێ و دوو بەش بۆ ئەسپەکەێ ، بەو شیوێ پیغەمبەر ﷺ لە سالی خەیبەردا دابەشی کردووە ، هەندیک لە زانیان دەلێن بۆ جەنگاوەر دوو بەش بەلام ئەوێ سەرەو سوننەتی صحیح بەلگەێە لەسەری ، چونکە ئەسپ پێوێستی بە ئالیک و خواردن دەبێت و خاوەنەکەشی پێوێخەریک دەبێت ، وە قازانجی سواری زیاترە لە پیادە لەکاتی شەردا ، وە هەندیک دەلێن ئەسپی عەرەبی و دوو پەگ بەیەکسانی بەش دەدرێن ، وە هەندیکێ تر دەلێن ئەسپی دوو پەگ یەک بەشی دەدرێت ، وەها گێراوەتەو لە پیغەمبەر ﷺ و یارانێ ﷺ .

ئەسپی دوو پەگ بەو ئەسپانە دەلێن کە دایکیان نەبەتیەو " پێدەلێن برزون " وە هەندیک پێدەلێن (تتری) ، ئەسپ بێت یان ماین وە (الاکدیش) و (رمکە) و (حجر) یشی پێدەلێن ، پێشینان ئەسپیان بۆ جەنگ ئامادە دەکرد ، لەبەر بەهیزی و تیزپەوی ، وە بۆ بەسەردادان و مانەوە حجریان بەکار دەهێنا چونکە دەنگی نییە دوژمنان ئاگادار بکاتەو لەکاتی خۆ حەشارداندا ، وە بۆ پێگە ماینیان بەکار دەهێنا چونکە بە ئارامە لە پێگەدا .

ئەگەر دەستکەوتی جەنگ سامانیکی بوو پێشتر هی مۆسڵمانان بوو لە مۆک و عقار یان مالی گوازاو ، وەخاوەنەکەێ پێش دابەشکردنی ناسییەو ، ئەو دەگەرێنرێتەو بۆی ، مۆسڵمانان کۆپان لەسەر ئەو .
بەشەکانی دەستکەوتی جەنگ و حوکمەکانی ، وەو بەلگەێەکی زۆری لەسەر ، مۆسڵمانان لەسەر هەندیکێ کۆپان و لەسەر هەندیکێ تری ناکۆکن ، ئێرە شوینی باسکردنی نییە ، لێرە تەنها کۆمەلێک پستەێ کۆکراوەم باسکردووە .

به ششی سی یه م به شه کانی سه رووت و سامانی دهو له ت مالی خیر و زه کات

مالی زه کات بۆ ئه و که سانه یه که خودا له قورئاندا باسی کردون ، له پیغه مبه ر ﷺ گێراوه ته وه : پیاویک داوای مالی زه کاتی لیکرد ، فه رموی : " إن الله لم يرض في الصدقة بقسم نبي ولا غيره ولكن جزأها ثمانية أجزاء ، فإن كنت من تلك الأجزاء أعطيتك " (٥٢) ، واته : خودا له مالی زه کات به دابه شکردنی پیغه مبه ر و که سانی تریش پازی نابیت ، خوی به سهر هه شت کۆمه لدا به ششی کردووه ، ئه گهر تۆ یه کیک له و کۆمه لانه بیت به شت ده دهم . هه ژار و گه دا مانای ده ست نه چوون و ناته واوی پێداویستیه کانیان کۆیان ده کاته وه ، زه کات بۆ دهو له مند و که سیکی به هیژ که توانای کاسپیکردنی هه بیته دروست نییه .

ئه و که سانه ی ئیشی له سهر ده که ن ئه وانن که کۆی ده که نه وه و ده یپاریژن و تۆماری ده که ن ، وه ئه وانن ده لئه وایی ده کریژن له ئه و مال و ده ست که وتانه دا باسی ده که ن " به ویستی خودا " که به بی جهنگ وه ده ست دین ، وه به نده ، یارمه تی ئه وانن ده گریته وه که په یمانیان واژۆ کردووه که به به رامبه ریک ئازاد بکریژن ، وه به های ئازادی دیل ده گریته وه ئه مه ش به هیژترین وته یه له م باسه دا ، وه قه رزاران ئه و که سانه ن پاره یان به لاوه یه و ناتوانن بیده نه وه ، له پاره ی زه کات بۆیان ده دریتته وه ئه گهرچی زۆریش بیت ، مه گهر له سه ریچی خودای په روه ردگاردان ئه و قه رزه یان هاتبیتته سهر ، ئه و کات نایان دریتتی تاتۆبه ده که ن و په شیمان ده بنه وه ، وه له ریگهی خودا ئه و جهنگاوه رانه ن که ئه و نه ده سامانیان نییه به ششی جهنگیان بکات ، ئه و نه دیان ده دریتتی پیی جهنگن ، یان هه موو پێداویستیه کانی جهنگ له ئه سپ و چه ک و تفاقای جهنگ و بژیوی و موچه یان بۆ دابین ده کریت ، وه هه جیش له ریگهی خودایه وه ک چۆن پیغه مبه ر ﷺ وایفه رموووه ، وه ریبار ئه و که سه یه که له ولاتی که وه بۆ ولاتیکی تر بچیت .

بهشی چوارهم به شه کانی سهروته و سامانی دهولهت دهست کهوتی بی جهنگ

دهستکهوتی بیجهنگ له بنچینهدا خودا له سورتهی (الحشر) باسی کردوو ، که له جهنگی (بنی نضیر) دایبه زاندوو دهوای جهنگی بهدر ، دهفرمویت : ﴿ وَمَا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ مِنْهُمْ فَمَا أَوْجَفْتُمْ عَلَيْهِ مِنْ خَيْلٍ وَلَا مَرْكَبٍ وَلَا كُنَّ اللَّهُ يَسْكُطُ رُسُلَهُ عَلَى مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ مَا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ مِنْ أَهْلِ الْقُرَى فَلِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ كَيْ لَا يَكُونَ دُولَةً بَيْنَ الْأَغْنِيَاءِ مِنْكُمْ وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ لِلْفُقَرَاءِ الْمُهَاجِرِينَ الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَأَمْوَالِهِمْ يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا وَيَنْصُرُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ أُولَٰئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ وَالَّذِينَ بَوَّؤُوا الدَّاعِرَ وَالْإِيمَانَ مِنْ قُلُوبِهِمْ يُحِبُّونَ مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِمْ وَلَا يَجِدُونَ فِي صُدُورِهِمْ حَاجَةً مِّمَّا أُوتُوا وَيُؤْثِرُونَ عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ وَمَنْ يُوقِ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ وَالَّذِينَ جَاءُوا مِنْ بَعْدِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا إِنَّكَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ ۝ [سورة الحشر : (٦-١٠)] .

واته : ئهوهی خودا دهستی خستن له مال و سهروهتی (بنی نضیر) که هیچ ماندوو نه بوون و سواریه کانتان ناماده نه کرد ، به لکو خودا پیغه مبه ره کهی ﷺ سهر دهخات به سهر هه رکیدا بیهویت ، خودا به سهر هه موو شتی کدا به توانایه ، ئهوه سهروهت و سامانی که به بی جهنگ خودا دهستی پیغه مبه ره کهی دهخات ﷺ له شارو گونده کان بو خودا و پیغه مبه ره و که سوکاری و هه تیو و گه دا و ریباره ، بو ئهوهی ئهوه ماله دهوله مهنده کان نه یخون ، ئهوهی که پیغه مبه ره ﷺ فه رمانتان ده داتی و ابکه و ئهوهی فه رمان دهکات که نه یکه وازی لی بهین و له خودا بترسن به راستی خودا سزای زور تونده ، ئهوه ماله بو کوچکه ره هه ژاره کانه که له مال و ولاتی خویان دهر کران ، به ته مای فه زل و په زامه ندی خودان وه خودا و پیغه مبه ره کهی ﷺ سه رده خه نه وانه راستگۆ ، وه پشتیوانان پیش ئهوان که هه زیان دهر کرد ئهوان کوچبکه بو لایان ، و هیچ له دلناگر له بهر ئهوهی ئهوه ماله به براکوچه ریبه کانیان دراوه ، زیاد له ودهش ئهوهی که خویان پییان خوش بوو ئهوان به خشی به ئهوان ، ئهوهی خوی له چروکی بیاریزیت ئهوه براوهیه ، ئهوانهش دهوای ئهوان دین له تابعیه کان و موسلمانان ده لێن په روه دگار له ئیمه و ئهوه برایانهی پیش ئیمه مردوون خوش به ، وه له دهر و نماندا کینه به رامبه ره هیچ ئیمانداریک دروستمه که تو به سوژ و به زه بییت ، په روه دگار باسی کوچه ران و پشتیوانان دهکات و ئهوانهش له دهوای ئهوان دین له سهر ئهوه سیفه ته بن دهیانگریته وه تاروژی دهوایی ئهگه ر و ابن ، وه چۆن ئهوه فه رموودهی خودا دهیانگریته وه که فه رموویه تی : ﴿ وَالَّذِينَ آمَنُوا مِنْ بَعْدِ وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا مَعَكُمْ فَأُولَٰئِكَ مِنْكُمْ ۝ [سورة الأنفال : (٧٥)] .

واته : ئهوانهی که دواتر باوه ریان هیناوه کوچیان کردوه و له گه لتان تی کوشاوون ئهوانه له ئیوه و ، وه لهو ئایه تهی : ﴿ وَالَّذِينَ آتَوْهُمْ بِأَحْسَانٍ ۝ [سورة التوبة : (١٠٠)] ، واته : ئهوانهی شوینیان کهوتون به چاکه .

وه لهو ئایه تهی : ﴿وَأَخْرَجْنَا مِنْهُمْ لَمَّا يَلْحَقُوا بِهِمْ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ﴾ [سورة الجمعة : (٣)] .

واته : ئهوانهش لهوانن كه شوینیان بهباشه كهوتون و پهروهردگار بههیز و دانیه ، وه مانای ئه وهرموودهی خودای پهروهردگار : ﴿فَمَا أُوجِشُّ عَلَيْهِ مِنْ خَيْلٍ وَلَا مِرْكَابٍ﴾ [سورة الحشر : (٦)] .

واته : ئیوه هیچ ئهسپ و حوشتریکتان نه جولاند و تاوتان نه دان ، له بهر ئه وهشه فقهیهه کان ده لاین : (الفیء) ئه وه سهرودت و سامانهیه كه له بیپرواکان دهگیریت بهبی شهر و پیکدادان : له بهر ئه وهی جولانی سواریه کان ، واته : جهنگ ، وه ناو نراوه دهستكهوت ، چونكه خودا دهستی موسلمانانی دهخات ، واته : له بیپرواکانی دهسینیتته وه بویان ، چونكه له بنچینه دا خودا سهرودت و سامانی دروست کردووه بو یارمهتی دانی بهندهکانی ، وه بهندهکانیشی تهنها بو په رستش دروست کردووه ، ئه وه كه سانهی باوهریان به خودا نییه جهنگ له گه لیان دروسته له بهر ئه وهی خودا ناپه رستن ، وه سهرودت و سامانیان كه پشتی پینابهستن بو په رستشی خودا ، بو بهنده باوهرداره کانیتهی كه دهپه رستن ، وه ئه وهی كه شایه نین بویان ده گه پینیتته وه ، وهك چو ن هه ركه سیك میراتی لید اگیر بکریت بوی ده گه پینریتته وه ئه گه رچی ئه وه داگیرکردنه پیش وه رگرتنی میراتیه که ی بیّت ، ئه مهش وهكو ئه وه سهرانهیه كه له سهر جوله که و گا وره کان داده نریّت ، یان وهك ئه وه مالّیهی كه دوژمن ئاگر بهستی له سهر دهکات ، یان به دیاری به فرمانپهروای موسلمانان دهدریّت ، یان وهك ئه وه پارهی كه له ولاتی گا ور و هاوشیوه کانیان به دیاری بوی دیّت هه مووی بو موسلمانان ده گه پینیتته وه ، وه دهیهك له بازرگانی کالای جهنگ وه رده گیریّت وه له بازرگانی (أهل الذمة) ئه گه ر هاتن له ولاتی موسلمانان بازرگانیان کرد ، بهو شیوهیهی كه عمری کوپی خهتاب لیی وه رده گرتن .

وه ئه وه مالّیهی لهوانه کو ده کریتته وه كه پهیمان دهشکینن ، وه ئه وه سهرانه له سهر زهوی وزاری بیپرواکان دانراوه ، دوا ی ئه وهش ده بیته مولکی موسلمانان ده بیّت بدریته خه زینهی ده ولّت ، هه موو ئه وه مالّ و سهرودتهی ده دریته ده ولّت له ژیر را قه ی دهستكهوتی بی جهنگدا جیی ده بیته وه ، بو نمونه ئه گه ر موسلمانیک مردو و میراتگریکی دیاری کراوی نه بوو ، یان ئه وهی به ستهم داگیرده کریّت و نازانریّت هی کییه ، یان شتیکی خوازاو (مستعار) ، یان ئه مانهت كه ئه ستهمه خاوه کانیان بدوژریته وه ، وه هه موو ئه وه مالّ و کالانهی كه خاوه نه کانیان نادوژریته وه له مولک و مالّی گوازاوه ده بیته مالّی ده ولّت ، وه له بهر ئه وه خودا له قورئاندا تهنها باسی سهرودت و سامانی کردووه كه بهبی شهر ده گیرین چونكه كهس نه بووه له سهردهمی پیغه مبه ر ﷺ ره چه له کی دیار نه بیّت ، هه ركهس بمردایه میراتگری دیاری کراوی هه بوو له بهر ئاشکرای ره چه له کی یاوه رانی ، وه جاریک کابرایهك مرد میراتیه که ی درایه به ته مه نترین پیاوی خیلّیه کی ، واته : نزیکترین كهس له باپیری وه ، کو مه لیك له زانایان رایان وایه ئیمامی ئه حمده یه کیكه لهوان ، وه یه کیکی تر مرد كهسی نه بوو بهندهیهك نه بیّت كه ئازادی کردبوو میراته که ی دایه ، کو مه لیك له یارانی ئه حمده واده لاین ، وه میراتی كه سیکی به كه سیکی خه لکی گونده که ی داوه ، پیغه مبه ر ﷺ و خه لیفه کانی له مالّی میراتدا زور به دوا ی ئه وه كه سانه دا گه راون كه له گه لّ مردووه كه دا خزمایه تیان هه بووه وهك با سمانکرد .

وه هیچی له موسلمانان وه رنه ده گرد جگه له زهکات وه فرمانی پیده کردن كه تیّبکوشن له پیناوی خودا به مالّ و زاتی خو یان وه هه روه ها خوداش له قورئاندا فرمانی به وه کردووه .

ئه وه سهرودت و سامانهی كه وه رده گيرا و دابهش دهکرا ، فرمانگه یه کی تایبه تی نه بوو له سهردهمی پیغه مبه ر ﷺ وه هه روه ها له سهردهمی ئه بو بکریش دا ﷺ ، ئه وه ده سهاتانه به گویره ی پیویست دابه شده کران

، بەلام لە سەردەمی عمر سەرودت و سامان زۆر بوو و ولات فراوانتر بوو و خەلکیش زۆر بوو ،
فەرمانگەییەکی بۆ پێدان و یارمەتی دانی جەنگاوهران و ئەوانی تریش دانا ، بەلام دیوانی سەربازی " لەو
سەردەمە " فرە لایەن بوو ، ئەو دیوانە گرنگترین دیوانی مۆسڵمانان بوو .

وە بۆ ھەر شارێک بۆ باج و دەستکەوتەکانی دەولەت و ئەو پارانەش وەردەگیران دیوانی تایبەتی ھەبوو ،
پێغەمبەر صلی اللہ علیہ وسلم و خەلیفەکانی چاودیاری و لێپرسینەوێ ئەو فەرمانبەرانیان دەکرد کە لەسەر مالی زەکات و
دەستکەوتەکانی دەولەت بوون .

کەواتە : سامان لەم سەردەمە و پێشتریش سێ جۆرە : جۆری یەکەم کاربەدەستان مافی وەرگرتنیان ھەیە
بە بەلگەی قورئان و سونەت و کواری مۆسڵمانان وەک باسمانکرد ، وە جۆری دووەم بە کوپا ھەرامە وەرگرتنی
وەکو ئەو سەرانی کە لە خەلکی شارێک وەردەگیرێت لەبەر خوینیەک کە لە نیوانیاندا پزواوە لەبری ئەو ھەدە
کە لەسەریانە ، یان ئەو پارەیی کە بە زۆر لەخەلک وەردەگیرێت ، وە جۆری سێ یەم وەک مالی ئەو کەسانە
کە خزمیان ھەیە ، نەک بەناسراوی و دەمارگیری ئەم جۆریان زانایان ناکۆکن لەسەری .

بهشی پینجه م سته می کاربه دهستان و خه لک

زۆر جار سته م له کاربه دهستان و خه لکیش دهو شهیتوه ، ئه وان مالیک ده بن که خه لال نییه بییه ن ، ئه مانیش ئه وهی له سهریان پیویسته نایدن ، وه ک چۆن هه ندی جار سه رباز و جوتیار سته م ده کن ، وه هه ندی خه لک له تیگۆشان وازده یئن ، وه کاربه دهستان له مالی خودا بۆ خویان ده پچرن و به لایده خه ن که بۆیان خه لال نییه ، وه هه ندیک سزاده دن له سه ر وه گرتنی مال ، وه هه ندیک جار ئه وهی خه لال و پیویسته وازی لیده یئن و وه کاری حه رام ئه نجام ده دن ، وه له بنچینه دا پیویسته ئه وهی مالیکی له سه ره بیداته وه ، وه ک که سیك بarmeیهکی لایه یان پاره یهکی لایه ئیش و کاری پیوه ده کات یان کارگه یهکی به دهسته وهیه ، یان بریکاره ، یان قه رزی به لاوه یه و ده توانی بیداته وه ، ئه گه ر ئه و مافه ی به سه رییه وهیه نه یداته وه جا ئه گه ر پاره بیی یان هه رشتیکی تر ، وه زانرا ده توانی بیداته وه ، ئه و شایه نی سزادانه تا ئه و مافه ی که له سه رییه تی ده یداته وه یان ریگه نیشان ده دات بۆ وه ده ست هیانه وهی ، و ئه گه ر پاره که دۆزرایه وه ئه و که سه له زینداند بوو له پاره که ی مافی خاوه ن مافه کانی ده دریته وه ، وه پیویست به لی دانی ناکات ، به لام ئه گه ر ئاماده نه بوو ریگه نیشان بدات بۆ دۆزینه وهی وه مافه کان نه داته وه ، ده توانی لیبدری تا مافه کان ده گه رپیته وه ، وه هه روه ها هه ر که سیك دهستی پویش و ئه و زه کاته ی له سه ری پیویسته نه یدات سزا ده دری و وه ک چۆن له عمری کوپی شرید له باوکیه وه ده گپریته وه پیغه مبه ر ﷺ فه رموویه تی " لِي الْوَاجِدِ يَحْلُ عَرْضَهُ وَعُقُوبَتُهُ " (٥٣) ، واته : ئه و که سه ی توانای دانه وهی قه زری هه یه و نایداته وه دروسته سکا لای لیبکری و سزابدری ، وه ده فه رموی : " مَطْلُ الْغَنِيِّ ظَلَمٌ " (٥٤) ، واته : نه دانه وهی پاره ی ده وله مه ند له کاتی دیاری کراودا سته مه ، وه سته م کاریش ده بی سزا بدری و زیندانی بکری .

ئه وه ش هه مووان کوپان له سه ری : که هه ر که سیك کاریکی نا په وا بکات ، یان ئه وهی پیویسته له سه ری به ئه نجامی نه گه یه نیی شایه نی سزادانه ، ئه گه ر ئه و سزادانه له شه ریعه تا دیاری نه کرابوو کاربه دهستان ده توان به بۆچوونی خویان ئه و کاره بکه ن ، بۆ نموونه ئه وهی پاره ی ده وله مه ند ناداته وه له کاتی دیاری کراودا ده توانی زیندانی بکری ، ئه گه ر نکولی کرد ده توانی لیبدری ، تا ئه و مافه ی له سه رییه تی ده یداته وه ، وه هه موو فقیهه کانی مالکی وشافعی و حنبلی کوپان له سه ری وه هیچ جیاوازیه که له م باره یه وه نازانم ، وه بوخاری له صحیحه که یدا له ابن عمر وه ده گپریته وه کاتیکی پیغه مبه ر ﷺ په یمانی له گه ل ئه هلی خه یبه ردا به ست له سه ر زیڕ و زیو و چه ک و تفاقه ی جه نک پرسیاری کرد له جوله که یه ک " سعیه ی مامی حیی کوپی احطب بوو " له گه وه ره و مالی حیی کوپی احطب و تی : له نه فه قه و جه نگدا تیاچوو ، فه رموی : ((الْعَهْدُ قَرِيبٌ ، وَالْمَالُ أَكْثَرُ مِنْ ذَلِكَ)) ، واته : کاتیکی که مه و ماله که له وه زیاتره که خه رج کرابی پیغه مبه ر ﷺ سعیه ی دایه دهستی زیڕ سزای دا ، و تی (حیی) م بینی به پیاسکه یه که وه لیڕه ئه گه را ، پویشتن گه ران توره که یه کی له چه رم دروست کراوی پر له زیڕیان دۆزیه وه (٥٥) ، ئه و پیاوه (ذمی) بوو ، وه (ذمی) ش

53. رواه أبوداود (٣٦٢٨)، والنسائي (٤٦٩٠)، وأبن ماجه (٢٤٢٧)، وحسنه الألباني في صحيح الجامع (٥٤٨٧).

54. رواه البخاري (٢٤٠٠)، ومسلم (١٥٦٤).

55. رواه أبوداود (٣٠٠٦)، وحسنه الألباني في صحيح أبي داود.

دروست نییه سزا بدریئت له بهر مافیك نه بیئت ، وه ههروهها هه كهسیك شتیك بشاریته وه كه پیویست بیئت ئاشكرای بكات سزا دهریئت له بهر به جینه هینانی مافیك له سهری .

وه ئه و کاربه دهستانه ی له مائی موسلمانان ده بهن به ناڤهوا ، کاربه دهستی گه وره لییان وهرده گریته وه ، وه کو ئه و دیاریانه ی به هو ی ئیش و کاره وه وه ری ده گرن أبو سعیدی خدری رضی الله عنه ده فره مویت : ((هدايا العمال غلول)) ^(٥٦) ، واته : دیاری کریکاران بۆ کاربه دهستان وه كه ئه و ماله یه پیش دابه شکردنی دهستکه وتی جهنگ دهرزیئت ، وه ئیبراهیمی الحربی له کتابی (الهدایا) له ابن عباسی گپراوه ته وه : پیغه مبهری خودا صلی الله علیه و آله فره مویه تی : " هدايا الأمراء غلول " ^(٥٧) ، واته : ئه و دیاریانه ی دهرزیئت به کاربه دهستان وه كه ئه و ماله یه پیش دابه شکردنی دهستکه وتی جهنگ دهرزیئت ، وه له ههردوو صحیحه کهدا له أبو حمید الساعدی رضی الله عنه گپراوه ته وه : " استعمل النبي صلی الله علیه و آله رجلاً من الأزد ، يقال له ابن اللتبية ، على الصدقة ، فلما قدم ، قال : هذا لكم ، وهذا أهدي إلي . فقال النبي صلی الله علیه و آله : " ما بال الرجل نستعمله على العمل مما ولانا الله ؟ فيقول : هذا لكم ، وهذا أهدي إلي ؟ فها جلس في بيت أبيه ، أو بيت أمه . فينظر أبيه إلى أم لا ؟ والذي نفسي بيده لا يأخذ منه شيئاً ، إلا جاء به يوم القيامة يحمله على رقبتة ؛ إن كان بعيداً له رغاء ، أو بقرة لها خوار ، أو شاة تيعر ، ثم رفع يديه حتى رأينا عفرتي إبطيه ؛ ثم قال : اللهم هل بلغت ؟ اللهم هل بلغت ؟ اللهم هل بلغت ؟ ثلاثاً " ^(٥٨) .

واته : پیغه مبهر صلی الله علیه و آله پیاویکی له هوژی ئەزد کرد به کاربه دهست له مائی زهکات ناوی ابن لتبیه بوو ، کاتیك گه پرایه وه وتی : ئه وه بۆ ئیویه وه و ئه مهش به دیاری بۆ من هینراوه ، پیغه مبهر صلی الله علیه و آله فره مو ی : ئه وه چیه ئیمه کهسیك ده کهینه کاربه دهست له وه ی که خودا ئیمه ی تیدا بهرپرسیار کردوه ، ده لی : ئه وه بۆ ئیویه وه و ئه مهش به دیاری بۆ من هینراوه ، با ئه و کهسه له مائی باوکی یان دایکی دابنیشیئت سهیری بکات بزانه کهس دیاری بۆ ده بات ، سویند به و کهسه ی گیانی منی به دهسته هه ر شتیکی لیببات پوژی دوا ی دیت به سه ر گهردنیه وه یه ، ئه گه ر حوشتريک بیئت دهنگی حوشتري لیديت ، ئه گه ر مانگا بیئت دهنگی مانگای لیديت ، وه ئه گه ر په ز بیئت دهنگی په زی لیديت ، دهسته کانی بۆ ئاسمان بهرز کرده وه هه تا سپیایي ژیر باله کانیمان بیني و فره مووی : خودایه من گه یاندم ؟ سئ جار . وه ههروهها دلنه وایي کردنی کاربه دهستان له مامه له و کرین و فروشتن و به کریدان و بازرگانی و کشتوکال و ئاودییدا ... هتد ، جوړیکه له دیاری کاربه دهستان .

له بهر ئه وه عمری کوپی خه تاب رضی الله عنه سهروهت و سامانی تایبه تی کاربه دهسته دیندار و خاوه ن فهزله کان ، ئه وانه ی که گومانی ناپاکیان لینه دهکرا ده یکرد به دوو به شه وه ، به شیکی بۆ ده ولت و ئه ویتري بۆ خو یان ، له بهر ئه وه ی له وانه یه له بهر ده سه لات که یان به دیاری و خو بردنه پیشه وه له لایه ن کهسانی تره وه بۆ یان برابیت ، چونکه عمر ئیمام و کاربه دهستیکی دادپهروه ر بوو هه موو داهاته کانی ده ولت و کاربه دهستانی به یه کسان ی دابهش ده کرد ، به لām له وه ته ی کاربه دهستان و خه لکیش گوڤاون ، پیویسته له سه ر مرو ف ئه وه ی فره مانی پیکراوه به گویره ی توانا پای په رینیئت ، وه وازه یینیئت له وه ی حه رامکراوه له سه ری ، وه هه رشتیک که خودا حه لآلی کردوه له سه ر خو ی حه رامی نه کات .

کۆمه لیک خه لک گیرۆده ی وهرنه گرتنی دیاری و بهرتیلی کاربه دهستان ده بن ، له بهر ئه وه ی پروگیر نه بن مافه زهوت کراوه کانیان بۆ وهرگر نه وه ، ئه وهش وازه یینه له وه ی که خودا له سه ریان پیویستی کردوه له

⁵⁶ . رواه أحمد (٢٣٠٩٠)، و صححه الألباني في صحيح الجامع (٧٠٢١)

⁵⁷ . ذكره الهيثمي في مجمع الزوائد (٤/١٥١) و قال: (رواه الطبراني في الاوسط ، وفيه ثمان بن سعيد وهو ضعيف) ص ١٣٣

⁵⁸ . رواه البخاري (٢٥٩٧)، و مسلم (١٨٣٢).

پاپه پاندنی ئیش و کاری خه لک به بیبه رامبه ، بهو کارهش که سیکی تر که کاره که یان بۆ راده په پینیت بهرتیل و دیارییان لیوه ده گریت و مافه کانیان بۆ ده گه پینیت وه و سته میان له سه ر لا ده بات نه مه یان پیاشته ره له وی تریان ، چونکه یه که میان دواپوژی خوئی له بهر دونیای کهسانی تر دواپاندوه ئه وی تریشیان له و دواپوژره که دیسان دواپوژی خوئی له بهر دونیای کهسانی تر فروشتوه ، چونکه له بنچینه دا ده بیت نه وان مافه زه و تکراره کان بگه پیننه وه و سته مه کان له سه ر خه لکی لابه رن به گویره ی توانا ، وه پاپه پاندنی ئیش و کاری خه لک ناوکرۆکی کاری (مهمه) کار به ده ستانه .

شایه نی باسه ناگدار کردنه وه ی کار به ده ستان له پیاوایسته یه کانی خه لک و وه پینوینی کردنیان بۆ چاکه ی (مصلحه) خه لک و دورخسته نه وه یان له زیانی خه لک به شیوه یه کی نه رم و نیان نه ک به زبر نوسین ، که هه ندیک له نوسه ران و ئه دیبان و هاوشیوه کانیان بۆ مه به ستیک ئه و کاره ده کهن . وه ک له فه رموده ی هندی کوپی باوکی هاله ﷺ هاته و : پیغه مبه ر ﷺ ده یفه رموو : " ابلغوني حاجة من لا يستطيع إبلاغها ، فإنه من أبلغ ذا سلطان حاجة من لا يستطيع إبلاغها ثبت الله قدميه على الصراط يوم تزل الأقدام " (٥٩).

واته : ئیش و کاری کهسانیکم پیبگه یه نن که خوئیان ناتوانن بیبگه یه نن ،

چونکه هه رکه سیك ئیش و کاری ئه و که سه بگه یه نیت به کار به ده ستیک ، خودا پیکانی جیگیر ده کات له سه ر پردی (صراط) له و پوژهی که پییه کان ده له رزن و ده خلیسکین ، وه ئیمامی ئه حمه د و أبو داود له (سنن) ده کیدا له أبو امامه ی الباهلی ﷺ گیراوه ته وه : که پیغه مبه ر ﷺ فه رموویه تی : " من شفع لأخيه شفاعه ، فأهدى له عليها هدية فقبلها ، فقد أتى باباً عظيماً من أبواب الربا " (٦٠) ، واته : ئه وه ی کاریک بۆ برایه کی موسلمانن ریکبخت و ئاسانکاری بۆ بکات ، وه له بهر ئه و کاره ی دیاریه ک وه برگیریت ئه و ده رگایه کی گه وره ی له ده رگاکانی سووی (ربا) له سه ر خوئی کردو ته وه ، وه إبراهیمی الحری ده گیریت ته وه له عبدالله کوپی مسعود وه ﷺ فه رموویه تی : " السحت أن يطلب الحاجة للرجل ، فتقضى له ، فيهدي إليه هدية ، فيقبلها " ، واته : ئه گه ر که سیك کاریک بۆ که سیکی تر پاپه پینیت ، دیاری بداتی له بهر ئه و کاره حه رامه لیی وه ری بگریت ، وه دیسان له مسروق گیراوه ته وه له سه ر مافیکی زه و تکراره قسه ی له گه ل ابن زیاد دا کرد ، گه پانده وه بۆ خاوه نه که ی ، ئه و که سه ی مافه که ی بۆ گه پیننرایه وه ، به نده یه کی به دیاری بۆ مسروق هیئا ، ئه ویش لیی وه رنه گرت و وتی له ابن مسعودم بیستوه ده یفه رموو : " من رد عن مسلم مظلمه ، فرأه عليها قليلاً أو كثيراً ، فهو سحت : فقلت : يا أبا عبد الرحمن ! ما كنا نرى السحت إلا الرشوة في الحكم ، قال : ذاك كفر " ، واته : ئه وه ی سته میك له سه ر موسلماننیک لا ده بات ، پارهیه ک وه برگیریت که م بیت یان زۆر له سه ر ئه و کاره ئه وه حه رامه ، وتم باوکی عبدالرحمن : ئیمه مالی حه رام (السحت) به س ئه وه یه لمان که سیك بهرتیل بدات به کار به ده ستان ، فه رموی : ئه وه کوفره ، ئه گه ر کار به ده ستی گه وره ، ئه و پارهی که تایبه ته به خوئی و خزمو دار و ده سته که ی له فه رمانه واکانی کرده وه ، پیویسته هاوکاری هیچ یه کیك له وان نه کریت ، چونکه هه ریبه که له وان سته مکاره وه ک دزیکه له دزیکی تر دزی بکات ، یان ئه و دوو کوومه لی که له سه ر ده مارگیری و پله و پایه ده جهنگن ده سته که وتی هه ردوو لایان حه رامه ، وه حه رامه هاوکاری سته مکار بگریت ، چونکه هاوکاری دوو جوړه :

59. رواه الطبراني في المعجم الكبير (١٥٧/٢٢)، والبيهقي في شعب الإيمان (١٤٣٠)، وضعفه الألباني في الضعيفة (١٥٩٤).

60. رواه أبو داود (٣٥٤١)، وصححه الألباني في صحيح الترغيب (٢٦٢٤).

یه‌که‌م : هاوکاری له‌سه‌ر خێر و چاکه ، وه‌ک هاوکاری له‌ تیکۆشان و ئه‌نجامدانی سزاکان (الحدود) ، وه‌ له‌ وه‌رگرتنه‌وه‌ی ماف و داناوه‌ی به‌خاوه‌نه‌کانی ، ئه‌مه‌ خودا و پیغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمانیان پیکردوه‌وه ، هه‌ریه‌که‌ خۆی له‌ به‌رگیری کردن له‌و مافانه‌ بدزیته‌وه‌ به‌ بیانوی ئه‌وه‌ی به‌ هاوکاری سته‌م کاران نه‌یه‌ته‌ ئه‌ژمار ، ئه‌وه‌ کاریک که له‌سه‌ر خودی ئه‌و پێویسته (فرض عین) به‌جینه‌هیناوه ، یان پێویسته‌کی کفایه‌ی (فرض کفایه) وازیه‌یناوه‌ ئه‌گه‌ر واگومان ببات ئه‌وه‌ دنیا نه‌ویسته‌ی (دوری له‌ دنیا) (الورع) ، وه‌ک زۆر جار ئه‌و که‌سانه‌ی ترسنۆک و سه‌رنه‌که‌وتون کاره‌که‌یان به‌ دنیا نه‌ویستی ناوه‌ند ئه‌که‌ن ، چونکه‌ هه‌ریه‌که‌ له‌و کارانه‌ پێدان و گرتنه‌وه‌ی تێدايه .

دوه‌م : هاوکاری کردن له‌سه‌ر خراپه و خراپه‌کاری ، وه‌ک هاوکاری کردن له‌ کوشتنی که‌سانی بێتاوان ، وه‌ داگیرکردنی مال و سه‌روه‌تی سامانی بێ گوناها ، یان لێدانی که‌سیک که‌شایه‌نی لێدان نه‌بێت ... هتد ، ئه‌مه‌ خودا و پیغه‌مبه‌ر ﷺ هه‌رامیان کردوه‌وه .

به‌لێ له‌کاتی‌کدا ئه‌و مالا‌نه‌ی به‌سته‌م له‌ خه‌ک وه‌رگیراوه‌ ئه‌سته‌م بوو بگه‌ڕێنینه‌وه‌ بۆ خاوه‌نه‌کانیان ، وه‌ک زۆربه‌ی ماله‌کانی ده‌وله‌ت ، هاوکاری کردن له‌و سه‌روه‌تانه‌ بۆ خێر و چاکه‌ی موسلماناندا و پێکردنه‌وه‌ی که‌م و کورتیه‌کانیان ، و بژێوی جه‌نگاوه‌ران ... هتد ، هاوکاری کردن له‌سه‌ر ئه‌م جو‌ره‌ کارانه‌ هاوکاریه‌ له‌سه‌ر خێر و چاکه ، پێویسته‌ له‌سه‌ر کاربه‌ده‌ستان له‌و سه‌روه‌تانه‌ی که‌ به‌ سته‌م له‌خه‌لکیان وه‌رگرتوه‌وه " ئه‌گه‌ر خاوه‌نه‌کانیان یان میرات گه‌ره‌کانیان نه‌ناسیه‌وه‌ بۆ ئه‌وه‌ی بۆیان بگه‌ڕێننه‌وه‌ " ئه‌وا کاربه‌ده‌ست ده‌توانی‌ت ئه‌و پارهی له‌ به‌رپوه‌بردنی ئیش و کاری موسلماناندا خه‌رج بکات " به‌لام ده‌بێت له‌سه‌ری ته‌وبه‌ بکات و په‌شیمان بێته‌وه‌ ئه‌گه‌ر خۆی ئه‌و سته‌مه‌ی کردبوو " ئه‌وه‌ په‌شی زۆربه‌ی زانایانه‌ وه‌ک مالک و ابو حنیفه و ئه‌حمه‌د وه‌ له‌زیاتره‌ له‌ هاوه‌لیک‌ه‌وه‌ گیراوه‌ته‌وه ، وه‌ به‌لگه‌ی شهرعی له‌سه‌ره ، وه‌ ئه‌گه‌ر یه‌کیک له‌ قه‌له‌م په‌وه‌کانی ئه‌و کاره‌یان کردبوو ئه‌وا پێویسته‌ هه‌ر به‌و شیوه‌یه‌ مامه‌له‌ی له‌گه‌لدا بکات ، وه‌ ئه‌گه‌ر کاربه‌ده‌ست ناماده‌ نه‌بوو ئه‌و ماله‌ به‌سته‌م وه‌رگیراوه‌ بگه‌ڕێنیته‌وه‌ بۆ خاوه‌نه‌که‌ی ، دیسان هاوکاری کردن له‌ خه‌رج کردنی له‌ خێر و چاکه‌ی خاوه‌نه‌کانی و موسلمانان باشتره‌ له‌وه‌ی په‌ها بکری‌ت و ئه‌و پارهی به‌ زایه‌دا بجیت ، چونکه‌ شه‌ریعه‌ت په‌یره‌وکردن وه‌ستاوه‌ له‌سه‌ر ئه‌م ئایه‌ته‌ پێرۆزه‌ی که‌ خودا ده‌فه‌رموی‌ت : ﴿ فَاتَّقُوا اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ ﴾ [سورة التغابن :

(١٦) ، واته : خودا بپه‌رستن به‌ گوێره‌ی توانا ، که‌ راڤه‌ی ئه‌و فه‌رموده‌یه : ﴿ اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقَاتِهِ ﴾ [سورة آل عمران : (١٠٢)] .

واته : خودا بپه‌رستن و سه‌رپێچی فه‌رمانه‌کانی مه‌که‌ن .

وه‌ ئه‌و فه‌رموده‌ی پیغه‌مبه‌ر ﷺ که‌ ده‌فه‌رموی‌ت : " إِذَا أَمَرْتُكُمْ بِأَمْرٍ فَأَتُوا مِنْهُ مَا اسْتَطَعْتُمْ " (١١) ، واته : ئه‌گه‌ر فه‌رمانم پیکردن به‌شتیک ئه‌وا به‌گوێره‌ی توانا پێی هه‌ستن .

وه‌ له‌سه‌ر ئه‌وه‌ که‌ کارکردن بۆ چاکه‌کاری و به‌رژه‌وه‌ندی و له‌کارخستنی خراپه و که‌مکردنه‌وه‌ی پێوستیه‌کی شه‌ریعه‌ ، به‌لام ئه‌گه‌ر له‌ کاتی‌کدا دوو به‌رژه‌وه‌ندی پێچه‌وانه‌ی یه‌که‌تر بوون ئه‌وه‌کات پێویسته‌ کام به‌رژه‌وه‌ندیان قازانجی گشتی زیاتر بوو ئه‌وه‌یان په‌یره‌و بکری‌ت ، وه‌ هه‌ول بدریت ئه‌گه‌ر دوو کاری خراپ هه‌بوو خراپ‌ترینه‌که‌یان به‌رژه‌وه‌ندی موسلمانانی لێ بپاریزی‌ت . که‌سیک هاوکاره‌ له‌سه‌ر سته‌م و خراپه‌کاری ، که‌ یارمه‌تی سته‌مکار بکات له‌سه‌ر سته‌مکردن ، نه‌ک که‌سیک هاوکاری سته‌م لیکراو بکات و هه‌ولی نه‌هێشتنی

ئەو سەتەمە بدات لەسەری ، ئەوکات دەبیته بریکار و یارمەتی دەری سەتەم لیکراو نەک سەتەمکار ، نموونەیی ئەوەش بریکاری هەتیو و مالی وەقفە ، ئەگەر کاربەدەستیکی سەتەمکار داوای پارەیی لیکرد ، هەولیدا بەکەمترین بری پارە ئەو کاربەدەستە پاز یبکات " داوی تیپرامانیکی زۆر و ناچاری " ئەو چاکەیی کردوو و چاکەکاران لەو زیاتریان لەسەر نییە .

و هەرودەها بریکار و دەلال و نوسەر و غەیری ئەوانیش ، کە پشتیان پێدەبەستریت لە مۆکردنی پەیمان و وەرگرتنی پارە و دانەوێی ئەو پێویستە بیدەنەو ، نابیت بریکاری سەتەمکاران بکریت لە شت وەرگرتن لە خەڵکی .

هەرودەها ئەگەر سەتەمی سەپینرا بەسەر خەڵکی گوندیک یان شاریک یان لەسەر رێگەیهک یان لەبازاریکدا ، لەو کاتەدا ئەگەر کەسیکی چاکەکار بوو ناوێتی کار بۆ لابردن یان کەم کردنەوێی ئەو سەتەمە بەگۆیەری توانا ، ئەو پارەش کە داواکراوە لێیان بیدەنە کاربەدەست بەداد دابەشی کرد بەسەر خەڵکە کە هەریەکە بەگۆیەری توانای مادی ، بەبێ ئەو بەرژەوێندی خۆی و کەسانی تری تیدا پەچاو بکات ، و بەرتیل وەرنەگریت بەلکو تەنها ببیتە بریکار لەجیگەیی ئەوان ئەو لێیان داواکراوە هەول بدات بەکەمی بیداتە کاربەدەستان ، ئەو کەسیکی چاکەکار بەلام زۆرجار ئەو بەو کارانەو تێو ئەگلیت بریکاری سەتەم کارانە و خۆیست و بەرتیل خۆر و لایەنگری خزم و دوستانی خۆیان دەکەن و لەکەسیک کە ئارەزوێان بوو لێیوەردەگرن ، ئەمە یەکیکە لە سەتەم کارە گەورەکان ، وە لە نیو دارە تەرمی (تابوت) ئاگریندا زیندو دەکرینەو بۆ لێپرسینەوێان ئەوان و هاویشیوەکانیان و یارمەتی دەرەکانیان ، داوی فری دەدرینە ناو دۆزەخەو .

به‌شی شه‌شه‌م

رێگه‌کانی خه‌رج کردنی پاره‌ی ده‌وله‌ت

له‌خه‌رج کردنی پاره‌ی ده‌وله‌تدا پێویسته له‌ گرن‌گترین شته‌وه ده‌ست پێبک‌ری‌ت که به‌رژوه‌ندی گشتی موس‌لمانانی تێدا‌بێ‌ت ، وه‌ک پاره‌دان به‌که‌سی‌ک که به‌هۆیه‌وه موس‌لمانان قازانج‌یکی گشتی ب‌که‌ن .

بۆ نموونه جه‌نگاوه‌ران که‌سانی تێک‌ۆشه‌ر و کۆل‌نه‌ده‌رن ئه‌وان شایه‌ت‌ترین که‌سن به‌و مال‌انه‌ی که به‌بێ جه‌نگ ده‌ست‌ده‌که‌ون ، فه‌قیهه‌کان نا‌کو‌کن له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی که ئایا ئه‌و پاره ته‌نها تایبه‌ته به‌وان یان هاوبه‌شه له‌ نی‌وان ئه‌وان و به‌رژوه‌ندیه گشتیه‌کان ؟ به‌لام هه‌موو ده‌سته‌اته‌کانی ده‌وله‌ت له‌ به‌رژوه‌ندی موس‌لماناندا خه‌رج ده‌ک‌ری‌ت و دابه‌ش ده‌ک‌ری‌ت ، مه‌گه‌ر به‌به‌ل‌گه‌یه‌ک تایبه‌ت کرابێ‌ت وه‌ک مال‌ی زه‌کات و ده‌ست‌که‌وته‌کانی جه‌نگ .

وه ئه‌و که‌سانه‌ی که شایه‌نی وه‌رگرتنی پاره‌ن له‌لایه‌ن ده‌وله‌ته‌وه وه‌ک کاربه‌ده‌ستان و دادوه‌ران و زانایان و ئه‌و که‌سانه‌ی زه‌کات و ده‌رامه‌ت کۆده‌که‌نه‌وه و ده‌پاری‌زن و دابه‌شی ده‌که‌ن و ئیمامی مزگه‌وته‌کان و بانگ‌ده‌ران و ... هت‌د .

وه هه‌روه‌ها داها‌تی ده‌وله‌ت له‌ بژێوی و کرێ‌ده‌ستی خه‌ل‌ک و پاراستنی سنوره‌کان به‌ ئه‌سپ و چه‌ک و تفاق‌ی جه‌نگی ، وه ئاوه‌دان‌کردنه‌وه و نوێژن کردنه‌وه‌ی هه‌رشوێن‌یک پێویستی به‌ ئاوه‌دان‌کردنه‌وه هه‌بوو وه له‌رێگه و بان‌ی خه‌ل‌ک و پرد و ئاوه‌پۆکان ... هت‌د .

وه له‌و که‌سانه‌ی که شایان‌ن : خاوه‌ن پێداویسته‌یه‌کانن ، چون‌که فه‌قیهه‌کان نا‌کو‌کن له‌وه‌ی که ئایا بێج‌گه له‌مال‌ی زه‌کاتیش هه‌ر ئه‌وان پێش ده‌خرین ، له‌و مال‌انه‌ی که به‌بێج‌گه ده‌ستی به‌سه‌ردا ده‌گیریت ، هه‌ندیکیان ده‌لین پێش ده‌خرین ، وه ئه‌وانی تر ده‌لین ، ئه‌و مال‌ه‌ی که بۆ ئیسلامه ئه‌وان به‌شیا‌ن تێدا هه‌یه ، وه‌ک چۆن میرات‌گر به‌شی له‌ مال‌ی میرات به‌رده‌که‌وی‌ت ، ئه‌و په‌نیه‌ش راسته‌ر که ده‌لێ‌ت به‌سه‌ر که‌سانی تردا پێش ده‌خرین ، چون‌که پێغه‌مبه‌ر ﷺ که‌سانی نه‌دار و بێ‌ده‌رامه‌تی پێش ده‌خست ، وه‌ک چۆن له‌مال‌ی (بن‌ی‌النضیر) ئه‌وانی پێش خه‌ل‌کانی تر خست ، وه عمری کو‌ری خه‌تاب ﷺ ده‌فه‌رمو‌ی‌ت : ((لیس أحد أحق بهذا المال من أحد ، إنما هو الرجل وسابقتها ، والرجل وغناؤه ، والرجل وبلاؤه ، والرجل وحاجته)) ، واته : که‌س له‌م مال‌ه‌دا له‌که‌سی تر شایان‌تر و پێشتر نییه ، به‌ل‌کو بۆ ئه‌و که‌سانه‌یه که به‌هۆی پێش‌په‌وه‌ی ئه‌وانه‌وه ئه‌و مال‌ه به‌ده‌ست هاتووه ، و بۆ ئه‌و که‌سه‌ی که به‌هۆی لی‌ها‌تو‌یی‌یه‌وه موس‌لمانان توشی خێربوون ، و بۆ ئه‌و که‌سه‌ی که توشی ئێش و ئازار بووه ، وه ئه‌و که‌سه‌ی که نه‌داره ، عمر ﷺ کردیانی به‌چوار تاقمه‌وه :

یه‌که‌م : ئه‌وانه‌ی که پێشینه‌ بوون ، و به‌هۆی ئه‌وانه‌وه ئه‌و مال‌ه به‌ده‌سته‌اتووه .

دووهم : ئه‌و که‌سه‌ی که هه‌ول‌ی به‌ده‌ست هی‌نانی قازانج ده‌دات بۆ موس‌لمانان ، وه‌ک کاربه‌ده‌ستان و زانایان که هه‌ول‌ی قازانج و خێری دنیا و قیامه‌تی موس‌لمانان ده‌دن .

سێ‌یه‌م : ئه‌وانه‌ی که توشی ئێش و ئازار ده‌بن و هه‌ول‌ی دور‌خستنه‌وه و لابردنی زه‌ره‌ر و زیان له‌سه‌ر موس‌لمانان ده‌دن ، وه‌ک تێک‌ۆشه‌رانی رێگه‌ی خودا له‌ سه‌ربازان و چاوساغانی سو‌پا و ئامۆژگاری کاران و هاوشیوه‌کانیان .

چوارهم : نه‌داران و ده‌ست‌کورتان .

وه ئه‌گه‌ر که‌سی‌ک له‌وانه ئه‌و به‌شه‌ی به‌ریکه‌وت به‌خشی و وه‌ری نه‌گرت ئه‌وه خودا ده‌وله‌مه‌ندی ده‌کات ، ئه‌گه‌رنا ئه‌وه‌نده‌ی ده‌دری‌تی‌ی که به‌شی ب‌کات یان به‌ گوێره‌ی کاره‌که‌ی ، ئه‌گه‌ر زانرا پێدانی مال به‌که‌سی‌ک له‌ ئێش و کاری خۆیدا خه‌رجی ده‌کات وه به‌گوێره‌ی پێداویستی خۆی له‌مال‌ی زه‌کات و مال‌ه گشتیه‌کانیش به‌شی

دهدریٲ ، له وه زیاتری ناکه ویٲ ، مه گهر به شیوازیک که هاوشیوه کانی زیاتریان بهرکه ویٲ ، چونکه ئه ویش هاوه لی دهسکه وته کانی جهنگ و مالی میراته .

وه دروست نییه ئیمام وکاربه دهست مال و پاره بدات بهیه کیك بهویست و ئاره زوی خوٲ ، له بهر خزمایه تی نیوانیان ، یان خوشه ویستی ... هتد ، وه ههروه ها دروست نییه پاره بدریٲ بو مه بهستیکی حه رام وه ک پیدانی نیروه موک و مندالی جوان (لوسکه) و کو سه ، که سی ئازاد بن یان بهنده ، وه ههروه ها شهروال پیس و گو رانی بیژ و گالته جار و هاوشیوه کانیان ، یان پیدانی فالچییه کان له جادوباز و ئهستی ره ناس و هاوشیوه کانیان .

وه دروسته به لکو پیویسته پاره دان بو دلپاگرتنی کهسانیك که پیویستیان به دلنه وایی و دلپاگرتن هیه ، ئه گهرچی ئه و که سه ی ئه و مالی پیده دریٲ دروست نییه بوٲ ، ههروه ها خودای پهروه دگار پیدانی مالی بو دلنه وایی کردن له قورئاندا هه لال کردووه ، وه ههروه ها پیغه مبه ر ﷺ مالی به شی ئه و که سانه داوه که دلیان راگیرکراوه له و مالانه ی که دهستی به سه ردا دهگیرا به بی جهنگ ... هتد .

بو نمونه : (الأقرعی کوپی حابس) ی سه روکی (بنی تیم) و (عیینه ی کوپی محسن) سه روکی (بنی فزار) ه و (زید الخیر الطائی) سه روکی (بنی نهان) و (علقمه ی کوپی علائته العامری) سه روکی (بنی کلاب) ، وه پیاوما قولانی قوره یش ئه وانه ی که له ئازاد کردنی مه که هدا ئازادکرا بوون وه : صفوانی کوپی أمیه ، و عکرمه ی کوپی أبو جهل ، و أبو سفیانی کوپی حرب ، و سهیل کوپی عمرو ، حارثی کوپی هشام ، ئه مانه و زور خه لکی تر پیغه مبه ری خوا ﷺ له مالی دهوله ت دلی راگیر ده کردن .

له هه ردوو صحیحه که وه له أبو سعیدی خدریه وه ﷺ گیراوه ته وه فه رمووی : " بعث علي وهو باليمن بذهيبة في تربتها إلى رسول الله ﷺ فقسمها رسول الله ﷺ بين أربعة : الأقرع بن حابس الحنظلي ، وعيينة بن حصن الفزاري ، وعلقمة بن علاثة العامري ، سيد بني كلاب ، وزيد الخير الطائي ، سيد بني نهان . قال : فغضبت قريش والأنصار ، فقالوا : يعطي صناديد نجد ويدعنا : فقال رسول ﷺ : إني إنما فعلت ذلك لتأليفهم ، فجاء رجل كثر اللحية ، مشرف الوجنتين ، غائر العينين ، ناتيء الجبين ، مخلوق الرأس ، فقال : اتق الله يا محمد . فقال رسول الله ﷺ : فمن يتق الله إن عصيته ؟ أيأمني على أهل الأرض ولا تأمنوني ؟! قال : ثم أدبر الرجل ، فاستأذن رجل من القوم في قتله ، ويرون أنه خالد بن الوليد ، فقال رسول الله ﷺ : إن من ضنضي هذا قوماً يقرءون القرآن لا يجاوز حناجرهم ، يقتلون أهل الإسلام ويدعون أهل الأوثان يمرقون من الإسلام كما يمرق السهم من الرمية ، لئن أدركتهم لأقتلنهم قبل عاد " (٦٢) ، واته : عه لی ﷺ کاتیك له یه مه ن بوو پارچه خشلیکی پالفته نه کراوی بو پیغه مبه ری خوا ﷺ نارد ، دابه شی کرد به سه ر چوار که سدا : الأقرعی کوپی حابسی الحنظلی ، و عیینه ی کوپی حصنی فزاری ، و علقمه ی کوپی علائته العامری سه روکی (بنی کلاب) ، وه زید الخیر الطائی سه روکی (بنی نهان) ، أبو سعید ده فه رموویٲ : قوره یش و پشتیوانه کان (الأنصار) پییان ناخوش بوو توپه بوون ، وتیان : به شی سه روک و پیاوما قولانی نه جد ئه دات و به شی ئیمه نادات ، پیغه مبه ر خوا ﷺ فه رمووی : من ئه وه م کرد له بهر دلپاگیر کردنیان ، پیاویکی ریش پری دهم و چاو کوشتنی چاو به قولدا چووی نیو چاو ان پانی سه ر تاشراو وتی : ئه ی محمد له خودا بترسه ، پیغه مبه ر خوا ﷺ فه رمووی : کی له خودا ده ترسیٲ ئه گهر من سه ریچی بکه م ؟! دوا ی کابرا پشتی هه لکرد و پویششت ، که سیك له وانه ی له وی دانیششت بوو پوخسه تی خواست بو ئه وه ی بیکوژیٲ ، ده لیئ خالیدی کوپی ولید بوو ، پیغه مبه ر خوا ﷺ فه رمووی : له نه وه و هاوشیوه ی ئه م کابرایه که سانیك په یدا ده بن قورئان ده خوینن له قورگیان ناچیته

خواره‌وه ، له گه‌ل ئه‌هلی ئیسلامدا ده‌جنگن و واز له دژایه‌تی و جه‌نگانی بته‌رستان ده‌هینن ، له ئاین ده‌رده‌چن وه‌ك چۆن تیر له كه‌وانه‌كه‌ی ده‌رده‌چیت ، ئه‌گه‌ر پێیان بگه‌م له‌گه‌لیان

ده‌جنگم تا له ناویان ده‌به‌م وه‌ك چۆن گه‌لی عاد له‌ناوچون ، وه‌ رافعی كۆری خدیج رضی‌الله‌تعالی‌عنہ ده‌فه‌رمویت : " أعطى رسول الله صلی‌الله‌تعالی‌ع‌یه‌وآل‌یه‌وسلم أبا سفيان بن حرب ، وصفوان بن أمية ، وعيينة بن حصن ، والأقرع بن حابس ، كل إنسان منهم مائة من الإبل ، وأعطى عباس بن مرداس ذلك ، فقال عباس بن مرداس : أتجعل نهي ونهب العبيد ... بين عيينة والأقرع وما كان حصن ولا حابس ... يفوقان مرداس في الجهم وما كنت دون امرئ منهما ... ومن يخفض اليوم لا يرفع

قال : فأتى له رسول الله صلی‌الله‌تعالی‌ع‌یه‌وآل‌یه‌وسلم مائة " (٦٣)

واته : پێغه‌مبه‌ر خوا صلی‌الله‌تعالی‌ع‌یه‌وآل‌یه‌وسلم سه‌د حوشتی دایه هه‌ریه‌كه له أبو سفیانی كۆری حرب و صفوانی كۆری أمیه و عیینه‌ی كۆری محصن ، به‌لام له‌وان كه‌متری دایه عباسی كۆری مرداس ، عباس وتی : به‌شی من و (عیید) كه‌ناوی ئه‌سه‌په‌كه‌ی بوو ... ئه‌ده‌یته عیینه و الأقرع نه‌حصن و نه‌حابسیش ... له داستانه‌كه‌دا پێش من نه‌كه‌وتون وه له هه‌یج شتیك له‌وان دوانه‌كه‌وتوم ... ئه‌و كه‌سه‌ش ئه‌مرو به‌شی كه‌مدرا ئیدی به‌شی زیاتر نادهن ، ده‌فه‌رمویت : پێغه‌مبه‌ری خودا صلی‌الله‌تعالی‌ع‌یه‌وآل‌یه‌وسلم به‌شه‌كه‌ی ئه‌ویشی كرد به‌سه‌د .

ئه‌و كه‌سانه‌ی دلنه‌واپی ده‌كرین دوو جوړن : كافر و موسلمان ، به‌شدانی كافر یان له‌به‌ر ئه‌وه‌یه به‌و پێدانه چاوه‌روانی موسلمان بونی ده‌كریت ، یان بۆ دوورخستنه‌وه‌ی زیانیه‌تی له موسلمانان گه‌ر به‌وه نه‌بی‌ت ئه‌و زیانه دورنه‌كه‌وتنه‌وه .

وه موسلمانیش به‌ پێدانی دیسان چاوه‌روانی چاكه‌ی لێده‌كریت بۆ قول بوونه‌وه‌ی ئیسلامه‌تییه‌كه‌ی ، یان به‌هۆی ئه‌و پێبه‌خشینه‌وه هاوشیوه‌كانی موسلمان بن ، یان له‌به‌ر ئه‌وه‌ی هه‌ندیک كه‌س ئه‌و پێداویستیانه‌ی ده‌ولت كه له‌سه‌ریان نه‌دای ناكات له‌ ترسی ئه‌و كه‌سه نه‌بی‌ت ، یان له‌به‌ر رچواندنی دوژمنان ، یان له‌به‌ر به‌رگری كردنی زه‌هر و زیان له‌سه‌ر موسلمانان ، ئه‌گه‌ر به‌وه نه‌بی‌ت به‌رگری نه‌كریت ، ئه‌م جوړه به‌خشینه ئه‌گه‌رچی له‌ په‌واله‌تدا ، به‌خشینه به‌ سه‌رگه‌وره و ده‌سه‌لات داران ، به‌بێ پێدانی بێده‌سه‌لاتان ، وه‌ك كرده‌وه‌ی پادشاکان ، به‌لام هه‌موو كرده‌وه‌یه‌ك به‌ نیه‌ته ، ئه‌گه‌ر به‌و كار هه‌به‌ستی ئاین و به‌رژه‌وه‌ندی موسلمانان بوو ، ئه‌وه وه‌كو ئه‌و به‌خشینه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا صلی‌الله‌تعالی‌ع‌یه‌وآل‌یه‌وسلم و خه‌لیفه‌كانیه‌تی ، به‌لام ئه‌گه‌ر هه‌به‌ستی له‌و به‌خشینه‌ی پاراستنی ده‌سه‌لات و گه‌نده‌لی بوو ، ئه‌وه له‌ جوړی به‌خشینه‌ی فیرعونه ، به‌لام كه‌سانی خاوه‌ن ئاینی خراب و توندپه‌وی وه‌ك (ذو الخویصره) كه ئه‌و به‌خشینه‌ی پێغه‌مبه‌ری خودا صلی‌الله‌تعالی‌ع‌یه‌وآل‌یه‌وسلم پێباش نه‌بوو نا‌په‌زایی ده‌ربه‌ری ، وه هه‌روه‌ها حزبه‌كه‌ی (خوارج) كه له ده‌سه‌لاتی علی رضی‌الله‌تعالی‌ع‌یه‌وآل‌یه‌وسلم ده‌رچون و نا‌په‌زاییان ده‌ربه‌ری ، هه‌به‌ستیان له‌ كێشه‌ی (تحكیم) په‌وا نه‌بوو .

ئه‌و كه‌سانه پێغه‌مبه‌ری خودا صلی‌الله‌تعالی‌ع‌یه‌وآل‌یه‌وسلم فه‌رمانی به‌ جه‌نگ كرده له دژیان ، چونكه بۆچونیکی توندپه‌ویان له ئایندا هه‌یه ، كه نه به‌كه‌لكی دنیا و نه به‌كه‌لكی دواپوژ دیت ، وه زۆر جار دنیا نه‌ویستی (السورع) بێمانا ده‌بی‌ته هۆی ترسنۆکی و چروۆکی ، چونكه له هه‌ردوو باره‌كه‌دا ئه‌و كاره‌ی فه‌رمانی پێكراوه لایه‌نیکی به‌ جێنایه‌ت ، بۆ نمونه به‌ترسان له‌وه‌ی توشی خراپه‌بی‌ت ، واز ده‌هێنیت له تێكو‌شان (جهاد) ، وه نه‌دانی بزێوی

مال و مندالی ، له بهر ترس و چروکی ، وه پیغه مبهری خودا ﷺ دهفهرمویت : " شر ما في المرء شح هالع وجبن خالع " (٦٤) ، واته : خراپترین شت له مروقداهه وهیه : زۆر چروک و زۆر ترسنۆک بیّت .

وه ههندی جار مروقه واز له کاریک دههینیت له بهر گومان ، یان به دونیا نهویست خوئی پیشان دهوات ، ئه وه لووت بهرز و خو بهزلزانه ، وه ئه وه فهرموده ی پیغه مبهری خودا ﷺ ، " إنما الأعمال بالنيات " (٦٥) ، واته : هه موو کرده وهیه که به نیهته ، وتهیه کی کۆکه ره وه ی ته واهه ، چونکه نیهته بو کرده وه وهک روحه بو جهسته ، ئه گهر وانه بوایه ئه وه کهسه ی کړنوش بو خودا دهوات ، له گهل ئه وه کهسه ی کړنوش بو خو رو مانگ دهوات له ره واته تدا هیچ جیا وازیه کیان نییه چونکه هه ریه که له وان نیو چاوانی دهخاته سه ر زهوی ، به لام له ماهیه تدا کهسه ی یه کهم نزیکترین کهسه له خودا وه ، ئه وانی تریش دورترین کهسان له خودا وه ، وه خودای گه وره دهفهرمویت : ﴿ وَتَوَّصُوا بِالصَّبْرِ وَتَوَّصُوا بِالْمَرْحَمَةِ ﴾ [سورة البلد: (١٧)] .

واته : ئه وه کهسانه ی ئاموزگاری یه کتر ده کهن به ئارام گرتن و به به زهیی له نیوانیاندا ، وه له ئه سه ری کدا هاتوه : ((أفضل الإيمان السّماحة والصبر)) (٦٦) ، واته : باشتترین باوه ر لیبورده ی و ئارامگرتنه ، به ریوه بردن و پاریزگاری کردنی خه لک به دهست کراوه ی و به خشین و فریاکه وتنیان نه بیّت به ریوه ناچیت ، که ئه وه ش چاونه ترسی ده گه یه نیّت ، وه هه ر کهسیک ئه وه دوو سیفه ته ی تییدا نه بیّت " به خشنده ی و لیّه اتن " دنیا و دواپوژیشی بو چاک نابیت ، وه له بهر ئه وه هه ر کهسیک پشت ئه ستور نه بیّت به وه دوو سیفه ته خودا کاری له دهست ده ردینیّت و به کهسانی تری ده سپیریّت .

خودا دهفهرمویت : ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَا لَكُمْ إِذَا قِيلَ لَكُمْ أَنْفِرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَتَأْتِلُّهُمْ إِلَى الْأَرْضِ أَمْ حَيَاةِ الدُّنْيَا مِنَ الْآخِرَةِ فَمَا مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فِي الْآخِرَةِ إِلَّا قَلِيلٌ إِلَّا أَنْفِرُوا يَعْذِبْكُمْ عَذَابًا أَلِيمًا وَيَسْتَبْدِلْ قَوْمًا غَيْرَكُمْ وَلَا تَضُرُّهُ شَيْئًا وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴾ [سورة التوبة: (٣٨، ٣٩)] .

واته : ئه ی ئه وه کهسانه ی باوه رتان هیناوه ئه وه چیه پیتان بلین ده رچن و راپه رن بو جهنگان له پیناو خودا ته مبه لی ده کهن و خو تان ده دزنه وه ئایا ئیوه ژیا نی دونیاتان له پاداشتی پوژی دوا یی پیباشتره ؟ ئه وه بزائن خو شیه کانی دنیا له چا و پاداشتی پوژی دوا ی زۆر کهمه ، ئه گهر ئیوه ده رنه چن بو جهنگان له پیناو خودا ده تان گوپیّت به کۆمه لیکی تر ، وه هیچ زیان به خودا ناگات له کهم ته رخه می ئیوه ، خودا توانای به سه ر هه موو شتی کدا هه یه ، وه دیسان خودا دهفهرمویت : ﴿ هَأَنَتُمْ هَؤُلَاءِ دُعُونَ لِنَفْسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَمِنْكُمْ مَنْ يَحِلُّ وَمَنْ يَحِلُّ فَاِئْتِمَارًا يَحِلُّ عَنْ نَفْسِهِ وَاللَّهُ الْعَنِي وَأَنْتُمْ الْفُقَرَاءُ وَإِنْ سَأَلْتُمْ لَتَسْتَبْدِلْ قَوْمًا غَيْرَكُمْ ثُمَّ لَا يَكُونُوا أَمْثَلَكُمْ ﴾ [سورة محمد: (٣٨)] .

واته : ئیوه کۆمه له کهسانیکن بانگهیشت ده کهن بو ئه وه ی له پیناوی خودا به خشن ، به لام هه ندیک له ئیوه چروکی ده کهن ، ئه وه ی چروکی بکات زیانی بو خو ی هه یه ، چونکه خودا ده وله مه نده و ئیوه هه ژارن ، ئه گهر ئیوه پشت له بهر نامه ی خودا هه لکهن خودا ده تان گوپیّت به گه لیکی تر وهک ئیوه نه بن و له ئیوه باشتربن .

64 . رواه أبو داود (٢٥١١)، وصححه الألباني في صحيح الجامع (٣٧٠٩).

65 . رواه البخاري (١)، ومسلم (١٩٠٧).

66 . روله البخاري في التاريخ الكبير (٢٥/٥)، والحاكم في المستدرک (٧٢٥/٣)، وصححه الألباني في صحيح الجامع (١٠٩٧).

وه دیسان دهفهرمویت : ﴿لَا يَسْتَوِي مِنْكُمْ مَنْ أَنْفَقَ مِنْ قَبْلِ الْفَتْحِ وَقَاتِلٌ أُولَٰئِكَ أَطْعَمُوا دَرَجَةً مِنَ الَّذِينَ أَنْفَقُوا مِنْ بَعْدِ وَقَاتِلُوا وَكُلًّا وَعَدَ اللَّهُ الْحُسْنَىٰ﴾ [سورة الفتح: (١٠)] .

واته : یه کسان نین ئهوانه ی پێش پهیمانی حوده یبیه له پێگه ی خودا مالیان به خشیوه و جهنگاون ، له گه له ئهوانه ی دوا ی ئه و پهیمانه ئه و کارانه ی ئه نجام داوه ، ئه وان پله یان بهرزتره ، وه خودا به هه موان به لینی باشی داوه ، لیڤه دا کاره که ی به به خشینه وه به ستووه ، که له دهست گوشادیه وه دیت ، وه تیکوشان و جهنگان که له به جهرگ بوونه وه سه رچاوه دهگریت ، وه ههروه ها خودای پهروهردگار له زور شویندا دهفهرمویت : ﴿وَجَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ﴾ [سورة التوبة: (٤١)] .

واته : تیبکوشن له پیناوی خودا به مال و نهفستان ، وه له م نایه تانه ی خواره وه خودای مهزن پرونی دهکاته وه که چروکی یه کیکه له گونا هه گه وره کان وه دهفهرمویت : ﴿وَلَا يَحْسِبَنَّ الَّذِينَ يَبْخُلُونَ بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ هُوَ خَيْرًا لَهُمْ بَلْ هُوَ شَرٌّ لَهُمْ سَيُطَوَّقُونَ مَا بَخِلُوا بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ﴾ [سورة آل عمران: (١٨٠)] .

واته : واگومان نه بهن ئه و که سانه ی چروکی دهکن له وه ی خودا به فه زلی خوی بهشی داو ، کاری باش دهکن بو خویان به لکو ئه وه خراپه بویان ، ئه وه ی که چروکیان تیدا کردوه له پوژی دوایدا له گه ردنیان ده نالکین ، وه دهفهرمویت : ﴿وَالَّذِينَ يَكْتُمُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يَنْفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَبَشِّرْهُم بِعَذَابٍ أَلِيمٍ﴾ [سورة التوبة: (٣٤)] .

واته : ئه و که سانه ی زیڕ و زیو کو دهکنه وه زهکاتی لیڤه رناکه ن و چاکه ی له پپی خودا پیناکه ن ، مژده یان بدهنی به سزایه کی به ئیش و ئازار ، وه ههروه ها ترسنوکی تاوانیکی گه وره یه ، خودا دهفهرمویت : ﴿وَمَنْ يُوَلَّهِمْ يَوْمَئِذٍ دُبُرَهُ إِلَّا مُصْحِفًا لِقَالٍ أَوْ مُجْتَنِبًا إِلَىٰ قِتَّةٍ فَعَدَّ بَاءً يَعْصِبُ مِنَ اللَّهِ وَمَأْوَاهُ جَهَنَّمُ وَتَسُ الْمَصِيرُ﴾ [سورة الأنفال: (٦)] .

واته : هه ر که سیك پشت له دوژمنان بکات له کاتی جهنگدا ، له بهر هونه ری جهنگ نه بیّت یان بو یارمه تی دانی کو مه لیکی تر ، ئه وه توشی توپه یی خودا ده بیّت ، وه سه ره نجامی دوژه خ ده بیّت که خراپترین چاره نوسه .

وه دهفهرمویت : ﴿وَيَخْلِفُونَ بِاللَّهِ إِنْهُمْ لَمَنْكُمْ وَمَا هُمْ مِنْكُمْ وَلَكِنَّهُمْ قَوْمٌ يَفْرُقُونَ﴾ [سورة التوبة: (٥٦)] .

واته : سویند دهخون که له گه ل ئیوه دان ، به لام له گه ل ئیوه دا نین ، ئه وان هه سانیکی له رزوک و ترسنوکن ، له م جوړه به لگانه زورن له قورئان و سوننه تا ، ئه وه ش شتیکه که خه لکی سه ر زهوی له سه ری کوپان ، هه تا له هه ندی په ندی میلیدا ده لپن (نه چزوی هه یه ، نه خوان) وه (نه سوارچاکه و نه وه عه رب دهست گوشاده) .

لیڤه دا خه لکی پو لپن دهگرین به سی کو مه ل : کو مه لیک هیوا یه تیان خو به زل زانین و تیکدانه له سه ر زهوی ، وه گو ی ناده نه پاشه پوژ ، وه واده بینن که ده سه لات به به خشین نه بیّت ناپاریزیت ، وه ئه و به خشینه ش به دهست نایه ت به ده ره یانی پاره له پێگه ی نادروست و چهوت و چیله وه نه بیّت ، به وه ش ده بنه چه ته ی به خشنده ، ئه و جوړه که سانه ده لپن : ناشیت که سیك بیته کار به دهست به سه ر خه لکه وه و خوی لیینه خوات و بهشی که سانی تریش نه دات ، چونکه ئه گه ر که سیکی خو پاریز و ده ستپاک بکریته کار به دهست که خوی لیینه خوات و بهشی که سانی تریش نه دات کار به دهسته کانی سه ره وه ی لی زویر دهن و له سه ر کاری لاده بن ، وه له وان هه دهست دریز ی بکه نه سه ر مال و نه فسی ، چونکه ئه و که سانه چاویان له بهر ژه ون دی دونه یان هه ، دواپوژ و

قیامه‌تی خویان له‌بیر بردۆته‌وه ، چاره‌نوسی ئه‌و که‌سانه پرسیوایی و سه‌رشۆپیه له دنیا و قیامه‌تا ، ئه‌گه‌ر په‌شیمان نه‌بنه‌وه و دلسۆزانه ئیش بۆ دنیا و دواپۆژی خویان نه‌که‌ن .

وه کۆمه‌لیک له‌خودا ده‌ترسن ، وه ئایین و باوه‌ر به‌رگری ئه‌وه‌یان لێده‌کات که سته‌م له خه‌لک بکه‌ن و کاری حه‌رام ئه‌نجام بده‌ن ، ئه‌مه‌ باش و پێویسته ، به‌لام له‌گه‌ڵ ئه‌وه‌دا باوه‌ریان وایه‌ سیاسه‌ت و ئه‌خوازیت که هه‌ندیک جار کاریکی حه‌رام ئه‌نجام بدریت ، له‌به‌ر ئه‌وه‌ به‌یه‌کجاری واز له سیاسه‌ت ده‌هینن ، له‌وه‌ ده‌چیت له‌به‌ر ترس یا نه‌ به‌ر چروکی و پێسکه‌یی بیّت ، یا نه‌ به‌ر بێ سه‌لیقه‌یی پشت به‌دینه‌که‌یان ده‌به‌ستن ، له‌به‌ر ئه‌وه‌ هه‌ندیک جار واز له کرداریکی پێویست (واجب) ده‌هینن ، که واز لێهێنانی زیانی زیاتره له ئه‌نجامدانی هه‌ندیک کاری حه‌رام ، یا نه‌ تووشی ئه‌وه‌ ده‌بن که فه‌رمان به‌ نه‌کردنی کاریکی پێویست بکه‌ن ، که ئه‌و فه‌رماندانه له‌وانه‌یه‌ له‌ پێگرتن له‌به‌رنامه‌ی خودا بیته‌ ئه‌ژمار ، له‌وانه‌یه‌ ته‌ئویلیان کردبیّت ، یا باوه‌ریان وابوو بیّت که ئه‌و ئیشه‌ به‌جه‌نگان نه‌بیّت فه‌راهه‌م نایه‌ت ، به‌وه‌ش له‌گه‌ڵ موسلماناندا ده‌جه‌نگن ، وه‌ که‌ خه‌وارجه‌کان ، ئه‌و جوړه‌که‌سانه به‌که‌لکی دنیا و ئاینیش نایه‌ن ، به‌لام هه‌ندیک جار بۆ کۆمه‌لیک ئیش و کاری تایبه‌تی ئاینی و دنیا‌یی به‌کار دین ، وه‌ له‌وه‌ ده‌چیت له‌و بۆچونه‌ هه‌له‌یان په‌شیمان بنه‌وه و به‌وه‌ش پێویسته له‌ که‌م و کورتیان ببوریت ، وه‌ له‌وه‌ ئه‌چیت هه‌ندیک جار له‌و که‌سانه‌بن که هه‌رچی ئیش و کار ده‌که‌ن به‌فپۆ ده‌چیت ، ئه‌وانه‌ی که کۆششی دنیا‌یان له‌ گومرا‌ییدا به‌سه‌ر بردوه ، وه‌ واگومان ده‌به‌ن که کاریکی باش ده‌که‌ن ، ئه‌م کۆمه‌له‌ له‌و که‌سانه‌ن که نه‌ بۆ خویان و نه‌ بۆ که‌سانی تر هیچ به‌ره‌وا نابینن ، وه‌ وانه‌پوانه‌ خه‌لک که هه‌موو له‌ بێ‌پروا و تاوانبار پێکهاتوه ، وه‌ باوه‌ریان وایه‌ پاره‌دان بۆ دڵنه‌وایی کردن جوړیکه له سته‌م و به‌خشینی ناره‌وا .

کۆمه‌لی سییه‌م : گه‌لی مام ناوه‌ندن ، په‌یره‌وانی ئاینی محمد ﷺ ، و خه‌لیفه‌کانی ، هه‌تا پۆژی دوا‌یی ، ئه‌مانه‌ پێیان وایه‌ به‌خشینی مال و سود گه‌یاندن به‌خه‌لکی " ئه‌گه‌رچی سه‌رکرده‌و ده‌ست پۆیششتوش بن " به‌گویره‌ی پێویست ، بۆ باشتربوونی حا‌لی ئه‌و که‌سه و سه‌پاندنی ئاین له‌لای ، ئه‌وه‌ ئه‌و دنیا‌یه‌ که ئایین ئیشی پێیه‌تی ، وه‌ خۆپاراستنه‌ له‌وه‌ی که مافی ئه‌و نییه‌ بییات ، به‌وه‌ش له‌ خواترسان و چاکه‌کاری له‌یه‌ک کاتدا بۆ خویان کۆده‌که‌نه‌وه : ﴿ إِنَّ اللَّهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا وَالَّذِينَ هُمْ مُحْسِنُونَ ﴾ [سورة النحل: (١٢٨)] .

واته : خودا له‌گه‌ڵ خۆپاریزان و چاکه‌کاراندا‌یه ، به‌وه‌ش نه‌بیّت سیاسه‌تی ئاینی ته‌واو نابیت ، وه‌ ته‌نها به‌م پێگه‌ش دنیا و ئایینی خه‌لکی به‌باشی به‌رپۆه ده‌چیت .

ئه‌و که‌سانه یارمه‌تی خه‌لکی ده‌ده‌ن به‌وه‌ی پێویستیان ، وه‌ ئه‌وه‌ی هه‌لال و په‌روا نه‌بیّت نا‌بخۆن ، ئه‌م جوړه‌که‌سانه پاره‌یان که‌مه‌تر پێویسته بۆ خه‌رجی پۆژانه‌یان له‌ که‌سی یه‌که‌م ، چونکه‌ ئه‌و که‌سه‌ی خه‌ریکی کۆکردنه‌وه‌ی مال و سه‌روه‌ته‌ چاوی خه‌لکی له‌سه‌ره ، به‌لام ئه‌و که‌سه‌ی ده‌ستپاک و دنیا نه‌ویست بیّت به‌رچا و نییه ، وه‌ ئه‌م جوړه‌یان ئاینی خه‌لکی پێشده‌کریّت وه‌ که‌ له‌وه‌ی دووم ، چونکه‌ ده‌ستپاکی له‌گه‌ڵ هێژدا ریز و پایه‌ی ئاین به‌هێژ ده‌کات ، وه‌ له‌ هه‌ردوو صحیحه‌که‌ له‌ أبو سفیانی کۆری حرب ﷺ گیراوه‌ته‌وه : " أن هرقل ملك الروم سأله عن النبي ﷺ : بماذا يأمرکم ؟ قال : يأمرنا بالصلاة والصدق والعفاف والصلة " (٦٧) ، واته : هرقلی پادشای رۆم پرس‌یاری پێغه‌مبه‌ری ﷺ لیکرد : به‌چی فه‌رمانتان پێده‌کات ؟ وتی : فه‌رمانمان پێده‌کات به‌ نوێژ و خێر و چاکه‌ و ده‌ستپاکی و به‌جێهێنانی ئه‌رکی خزمایه‌تی ، وه‌ له‌ ئه‌سه‌ریکدا هاتوه : " أن الله أرحم به‌

إلى إبراهيم الخليل عليه السلام : يا إبراهيم : أتدري لم اتخذتك خليلاً ؟ لأني رأيت العطاء أحب إليك من الأخذ " (٦٨) ، واته : خودای مه‌زن سروشی (الوحي) بۆ ئیبراهیم خه‌لیلی خۆی دابه‌زاند و پێی فەرموو : ئەو ئیبراهیم ده‌زانی بۆچی تۆم به‌ خۆشه‌ویستی خۆم هه‌لبێژاردوو ؟ چونکه به‌خشینت پێی خۆشتره له وه‌رگرتن ، ئەمه‌ش ئەوه‌یه که له پۆزی و به‌خشیندا " که بریتیه له سه‌خاوه‌ت و به‌خشینی شتی به‌سود " هاوشیوه‌ی ئارامگرتن و توپه نه‌بوونه ، که بریتیه له به‌جه‌رگی و خۆپاراستن له‌شتی خراب .

چونکه خه‌لک سی کۆمه‌لن : کۆمه‌لێک له‌به‌ر ئاره‌زووی خۆیان و خودا توپه ده‌بن ، وه کۆمه‌لێک نه له‌به‌ر ئاره‌زوو وه نه له‌به‌ر خودا توپه نابن ، کۆمه‌لی سییه‌م " که مام ناوه‌ندن " له‌به‌ر خودا توپه ده‌بن نه‌که له‌به‌ر ئاره‌زوویان وه‌ک له هه‌ر دوو صحیحه‌که‌وه له عائشه‌وه . رضي الله عنها . هاتوه ده‌فه‌رمووت : " ما ضرب رسول الله ﷺ بيده : خادما له ، ولا امرأة ، ولا دابة ، ولا شيئاً قط ، إلا أن يجاهد في سبيل الله ، ولا نيل منه شيء فانتقم لنفسه قط ، إلا أن تنتهك حرمت الله ، فإذا انتهكت حرمت الله لم يقم لغضبه شيء حتى ينتقم الله " (٦٩) .

واته : پێغه‌مبه‌ر ﷺ هه‌چ کات به‌ ده‌ستی له کاره‌که‌ر و ئافه‌رت و گیانه‌به‌ر و هه‌چ شتیکی تری نه‌داوه ، مه‌گه‌ر له‌کاتی تیکۆشان له پیناوی خودا نه‌بی‌ت ، وه هه‌رشتیکی به‌رامبه‌ر کرابی‌ت تۆله‌ی له‌به‌ر خۆی نه‌کردۆته‌وه ، مه‌گه‌ر سنوریکی خودا به‌زینرای‌ت ، ئەگه‌ر سنوریکی خودا به‌پیش چاویه‌وه به‌زینرایه‌ت هه‌چ رێگری لێنه‌ده‌کرد تا له‌به‌ر خودا توپه ببی‌ت .

وه ئەو که‌سه‌ی له‌به‌ر ئاره‌زووی خۆی هه‌له‌ده‌چیت نه‌که له‌به‌ر خودا ، وه بۆ خۆی پاره و مال ده‌بات و به‌شی که‌سی تری لێنادات ، ئەمه ده‌توانین به‌ کۆمه‌لی چواره‌م پۆلینی بکه‌ین ، که خراپترین دروستکراوی خودایه ، به‌که‌لکی ئایین و دونیاش نایه‌ت ، شایه‌نی باسه‌ پیاوچاکان دارایی سیاسه‌تی ته‌واون ، ئەوانن که هه‌له‌ده‌ستن به‌وه‌ی پێویسته له‌سه‌ریان وه ئەوه‌ی حه‌رامه‌ وازی لێده‌هێنن ، وه ده‌به‌خشن له‌به‌ر ئەوه‌ی حالێ خه‌لکی باشبی‌ت ، وه ئەوه‌ی بۆیان هه‌لāl نه‌بی‌ت وه‌ری ناگرن ، وه له‌به‌ر خودا توپه ده‌بن کاتیکی سنوریکی خودا به‌زینرای‌ت ، وه له مافه‌کانی خۆیان خۆشه‌ده‌بن ، ئەوه ره‌وشتی پێغه‌مبه‌ره ﷺ ، له به‌خشین و پێدان که نمونه‌ی به‌رز و بالا بووه له‌بوواره‌دا ، وه هه‌تا‌کو له‌و ره‌وشتانه‌وه نزیکترین باشته‌ر ، با موسلمان هه‌ولبه‌دات له‌و ره‌وشته جوانانه‌وه نزیک بی‌ته‌وه ، وه دوا‌ی ئەوه داوا‌ی لێبو‌ردن له خودا بکات له‌که‌م و کورتی له‌به‌ر نه‌گه‌یشتن به‌و ره‌وشته نمونه‌ییانه‌ی که خودا پێغه‌مبه‌ر محمدی ﷺ پێناردوو له فه‌رمانه‌کانی ئاین ، ئەمه‌ش له‌و فه‌رمووده‌ی خودای مه‌زنه‌وه سه‌رچاوه ده‌گری‌ت : ﴿إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا﴾ [سورة النساء: (٥٨)] .

واته : خودا فه‌رمانتان پێده‌کات پاسپارده‌کانتان بده‌نه ده‌ستی خاوه‌نه‌کانی ، خودا زاناته‌ر .

68. قال ابن عثيمين (رحمه الله): ظاهر هذا الأثر أنه ليس بصحيح، لأن إبراهيم اتخذ الله خليلاً لأنه قدم محبة الله على أشد محبة في الدنيا وهي إبنه.

69. رواه مسلم: (٢٣٢٨).

به شی دووهم

سنور و مافه کان

که دوو بابته تن

بابه تی یه کهم :

سنوره کانی خودا و مافه کانی

ده بیته ههشت به شهوه

بابه تی دووهم :

سنور و مافی که سیکی دیاری کراو

ده بیته ههشت به شهوه

بابه تی یه کهم

سنوره کانی خودا و مافه کانی

به شی یه کهم

چه ند نمونه یه که له سنور و مافه کانی خودا

ئهو فهرموده ی خودای گه وره : ﴿وَإِذَا حُكِمَ بَيْنَ النَّاسِ أَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ﴾ [سورة النساء: (۵۸)] .

واته : ئه گهر ناو بریتان کرد له نیوان خه لک فه رمان به داد بکه ن ، مانای سنور و مافی تی دایه که دوو جوړن

:

یه کهم : ئه و سنور و مافانه ی که هی کو مه له که سیکی دیاری کراو نییه ، به لکو قازانجی بو تیکرای موسلمانانه ، یان بو چینیک له وانه ، وه هه موویان پیو یستیان پییه تی ، پیی دهوتریت سنور و مافه کانی خودا ، بو نمونه : توله کردنه وه له چه ته و دز و داوین پیس و هاوشیوه کانیان ، یان پاریزگاری سامانی دهوله ت و مالی وه قف و مالی میراتی که سیکی میراتگری نه بیته ، ئه مانه له گرنه گرتن ئیش و کاره کانی کاربه دهستانی دهوله تن ، له بهر ئه وه علی کوپی ابو طالب رضی الله عنه فهرموویه تی : ((لابد للناس من إمارة برة أو فاجرة ، فقیل : یا أمیر المؤمنین هذه البرة قد عرفناها ، فما بال الفاجرة ؟ فقال : یقام بها الحدود ، وتأمّن بها السبل ، ویجاهد بها العدو ، ویقسم بها الفیء)) ، واته : ده بیته خه لکی کاربه دهستیان هه بیته باش بیته یان خراپ ، وترا : ئه ی کاربه دهستی باوه رداران ده زانین کاربه دهستی باش پیو یسته هه بیته ، ئه ی خراپ بوچی باشه ؟ فهرمووی : سنوره کانی خودای پیی ده پاریزریت ، وه ریگه کانی پیی سه لامه ت ده کریت ، وه له گه ل دوژمناندا پیده جهنگن ، و ده ست که وته کانی جهنگی پی دابه ش ده کریت ، ئه م به شه ده بیته کاربه دهستان به باشی ره چاوی بکه ن ، مه رج نییه که سیکی بیته داوای مافه زهوت کراوه کانی بکات بو ئه وه ی مافی بو وه ریگریته وه ، وه ده بیته داوای گه واهی ده ربکریت به بی ئه وه ی که س داوای بکات ، ئه گه رچی فقیهه کان نا کو ن له برینی دهستی دز که ئایا پیو یست ده کات ئه و که سه ی ماله که ی براوه داوای ماله که ی بکات ، دوو بوچوون هه یه له مه زه به ی ئه حمه د و ئه وانی تر ،

به لām هه موویان کوپان له سهر شهووی که پیویست ناکات مالدزراوه که داوهی پیاده کردنی شهو سزایه بکات ، به لām هه ندیکیان ده لاین مهرجه داوای ماله کهی بکات ، چونکه ده شیت شهو کابرایه شهو ماله ی که بردوویه تی به مالی خو ی بزانیّت ، شهو که سه ی تر شهو ماله ی شهو ی بردبیّت ، بویه ده بیّت پیّش شهو نجامدانی هه سزایه ک هیچ گومانیک له کی شه که دا نه مینیت .

شه جو ره سزادانه که سی لیبه ده ر نییه که سی ناودار و بیناو ، به هیژ و بی هیژ ، به یه ک چاو سه یرده کرین شه گهرهاتوو شهو تاوانه یان شه نجامدا ، وه رهوا نییه شهو سزایه جیبه جی نه کریت له بهر تکارکردن یان دیاری وه گرترن یان هه رشتیکی تر ، وه دروست نییه تکارکردن لهو جو ره کارانه ، وه هه رکه سیّک بییته ریگر له شه نجامدانی " توانای شه نجامدانی هه بیّت " شهو بهر نه فرینی خودا و فریشته کان و خه لک به گشتی ده که ویّت ، وه خودا په شیمان بونه وهی لیوه رناگریّت ، و لهو که سانه یه که ئاینی خودایان به نرخیکی که م فروشتوو ، أبو داود له (سنن) ده کیدا له عبدالله کوپی عمر ده گیریته وه ﷺ ده فره مویت : پیغه مبه ر ﷺ فره مووی : " مَنْ حَالَتْ شَفَاعَتُهُ دُونَ حَدِّ مَنْ حُدِّدَ اللَّهُ ، فَقَدْ ضَادَّ اللَّهَ فِي أَمْرِهِ وَمَنْ خَاصَمَ فِي بَاطِلٍ وَهُوَ يَعْلَمُهُ لَمْ يَزَلْ فِي سَخَطِ اللَّهِ حَتَّى يَنْزِعَ ، وَمَنْ قَالَ فِي مُسْلِمٍ مَا لَيْسَ فِيهِ حِسٌّ فِي رَدْغَةِ الْخَبَالِ حَتَّى يَخْرُجَ مِمَّا قَالَ ، قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ : وَمَا رَدْغَةُ الْخَبَالِ ؟ قَالَ : عَصَاةُ أَهْلِ النَّارِ " (٧٠) ، واته : شهو ی به تکارکردن بییته ریگر له جیبه جی کردنی سنوریک (حد) له سنوره کانی خودا ، شهوا به رهنگاری خودا ده کات له فره مانه کانی ، وه شهو ی مشت و مریکات له کاریکی نارهوا و بزانیّت نارهوا یه ، شهو له خه شم و قینی خودادا ده ژیت هه تا واز لهو کاره ده هیّنیت ، وه شهو ی شتیّک به موسلمانیک بلیّت و وانه بیّت شهو له (رده الخبال) جیگر ده کریت ، تا واز لهو وته نارهوا یه ده هیّنیت ، و ترا شهی پیغه مبه ری خودا (رده الخبال) چیه ؟ فره مووی : کوپ و لیته ی شهو لهی دوزه خه ، پیغه مبه ر ﷺ لهو فره موده ی سه ره وه باسی دادوهر و گهواهی ده ر و سکا لاکاری کرد که شهو سیانه سی پایه ی حوکمدانن .

وه له هه ردوو صحیحه که دا له عائشه ی دایکی موسلمانانه وه . خودای لی پازیبیّت . گپراوه ته وه : " أَنْ قُرَيْشًا أَهْمَهُمْ شَأْنُ الْمَخْزُومَةِ الَّتِي سَرَقَتْ فَقَالُوا : مَنْ يُكَلِّمُ فِيهَا رَسُولَ اللَّهِ ؟ فَقَالُوا وَمَنْ يَجْتَرِئُ عَلَيْهِ إِلَّا أَسَامَةُ بْنُ زَيْدٍ ، فَقَالَ : يَا أَسَامَةُ : أَتَشْفَعُ فِي حَدِّ مَنْ حُدِّدَ اللَّهُ ؟ إِنَّمَا أَهْلَكَ الَّذِينَ قَبْلَكُمْ أَنَّهُمْ كَانُوا إِذَا سَرَقَ فِيهِمُ الشَّرِيفُ تَرَكُوهُ وَإِذَا سَرَقَ فِيهِمُ الضَّعِيفُ أَقَامُوا عَلَيْهِ الْحَدَّ وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ لَوْ أَنَّ فَاطِمَةَ بِنْتَ مُحَمَّدٍ سَرَقَتْ لَقَطَعْتُ يَدَهَا " (٧١) ، واته : قوره یش شهو ژنه مخزومیه ی که دزی کرد بوو سه رقالی کردبوون ، وتیان : که س ناتوانیّت لهو باره یه وه قسه له گهل پیغه مبه ری خودادا بکات ﷺ ئوسامه ی کوپی زید نه بیّت ، فره مووی : شهی ئوسامه : ئایا تو تکا بوو که سیّک ده که یّت که سنوریک خودای به زاندوو ؟! نه وه کانی ئیسرائیل له بهر شهو تیاچوون شه گهر که سیّکی ناودار دزی بکردایه وازیان لیده هیّنا ، به لām شه گهر که سیّکی بی هیژ دزی بکردایه سزایان به سه ردا ده سه پاند ، سویند بهو که سه ی گیانی محمدی به ده سه ته شه گهر فاطمه ی کچی محمد دزی بکات ده سستی ده برم ، شه به سه رهاته په نده ، چونکه له ناو قوره یشدا (بني مخزوم) و (بني مناف) دوو بنه ماله ی زور به ریژ و ناودار بوون ، به لām شهو سزای به سه ردا سه پاند له بهر دزینی قاپی چیشت لیّنان ، له خه لکی وه ر ده گرت به شه مانه ت و دواتر نکولی لی ده کرد ، له سه ر وته ی هه ندیک زانا ، یان دزینی شتی تر له سه ر وته ی هه ندیک تریان ، گه وره یی هوزه که ی و ناوداری بنه ماله که ی نه بونه ریگری شه نجامدانی شهو سزایه ، وه خو شه ویستی

70 . رواة أبو داود (٣٥٩٧) دون قوله (قيل يا رسول الله : وما ردة الخبال ؟ قال: عصاة أهل النار) وصححه الألباني في صحيح الجامع (٦١٩٦).

71 . رواه البخاري (٣٤٧٥)، ومسلم (١٦٨٨).

پیڤه مبهری خودا ئوسامه تکای بۆ کرد ، پیڤه مبهری ﷺ توره بووله و دهی که له کاریکدا خودا هرامی کردوه تکا دهکات ، دواتر نمونهی به کچه کهی خوی هیڤایه وه که باشتترین ژنی دونیایه و خودا له و کاره خراپه پاراستویه تی ، فهرمووی : ئه گهر فاطمه ی کچی محمد دزی بکات دهستی ده بپرم ، پریوایه تکراره ئه و کچه ی که دزیه کهی کرد دواتر تۆبه ی کرد ، و دهاته خزمه تی پیڤه مبهری خودا ﷺ پیداو یستیه کانی بۆ ئه نجام ددها .

وه دیسان پریوایه تکراره " إن السارق إذا تاب سبقته يده إلى الجنة ، وإن لم يتب سبقته إلى النار " (٧٢) ، واته : ئه گهر دز تۆبه بکات دهستی پێش خوی ده که ویت بۆ به ههشت ، به لām ئه گهر تۆبه نه کات پێشی ده که ویت بۆ دۆزهخ ، وه مالک له (الموطأ) دا پریوایه تی کردوه : " أن جماعة أمسكوا لصاً ليرفعوه إلى عثمان رضي الله عنه ، فتلقاهم الزبير فشفع فيه فقالوا : إذا رفع إلى عثمان فاشفع فيه عنده ، فقال : إذا بلغت الحدود السلطان فلعن الله الشافع والمشفع " ، واته : کۆمه لیک دزیان ده ستگیر کرد ، ویستیان بیبهن بۆ لای عثمان رضي الله عنه ، له پریگه زیریان پیگه یشت داوای کرد ئازادی بکهن ، وتیان : لای عثمان تکای بۆ بکه ، فهرمووی : ئه گهر ئه و کارانه گه یشته سولتان ، خودا نه فرین له تکاکار و تکاوه رگر دهکات ، واته : ئه و که سانه که تکا له سنوره کانی خودادا وهرده گرن ، صفوانی کوپی أمیه جاریک له سهر پۆشاکه کهی (رداء) له مزگه وتی پیڤه مبهری خودا ﷺ خه وتبوو ، کابرایه ک لیی دزی ، صفوان گرتی و بردی بۆ لای پیڤه مبهری ﷺ : ئه ویش فهرمانی کرد به برینی دهستی ، وتی : ئه ی پیڤه مبهری خودا ﷺ له بری پۆشاکه که دهستی ده بپری ؟ من پییده به خشم ، فهرمووی : " فهلا قبل أن تأتي به " (٧٣) ، واته : پێش ئه وه ی بۆ لای منت هیڤا ده تتوانی بته به خشیایه ، دواتر دهستیان بری ، مانای وایه ئه و حوکمه پێش ئه وه ی بچیتته بهردهستی کاربه دهستان توانای لیبوردنی ههیه ، به لām دوا ی ئه وه ی بهرزکرایه وه بۆ لایان ده بیته ئه نجام بدریت ، نابیت تکاکردن یان به خشین یان لیبوردن یان ههر شتیکی تر ببیتته پریگری ئه نجامدانی ئه و سزایه .

له بهر ئه وه یه زانایان هه موو کۆکن " ئه وه ی من بزائم " له سهر ئه وه ی که چه ته و پریگر و دز و هاوشیوه کانیان ، ئه گهر کیشه که یان بهرزکرایه وه بۆ لای کاربه دهست دوا یی ئه وه تۆبه بکهن ، ئه و تۆبه کردنه سزاکه یان له سهر لانا بات ، به لکو پیویسته به سهریاندا به سه پیته ئه گهر تۆبه ش بکهن ، ئه گهر تۆبه یان کرد به راستی ئه و ئه و سزا ده بیته که فاره تی ئه و تاوانه یان ، جیبه جی کردنی ئه و سزایه ده بیته یارمه تی ده ریک بۆ ته و او بوونی ته و به که یان و گه راندنه وه ی مافه کان بۆ خاوه نه کانیان ، به وه ش به سزادان مافی ئاده میزاده کان ده گه ریتته وه ، وه له بنچینه دا ئه وه له و فهرمووده ی خودای گه وره وه سه رچا وه ی گرتووه : ﴿مَنْ يَشْفَعْ شَفَاعَةً حَسَنَةً﴾

يَكُنْ لَهُ نَصِيبٌ مِّنْهَا وَمَنْ يَشْفَعْ شَفَاعَةً سَيِّئَةً يَكُنْ لَهُ كِفْلٌ مِّنْهَا وَكَانَ اللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ مُّقِيبًا ﴿٨٥﴾ [سورة النساء: (٨٥)] .

واته : ئه وه ی هاوکاری که سیك بکات له کاریکی باشه ئه وه به شیک پاداشتی ده ستده که ویت ، وه هه رکه سیك هاوکاری که سیك بکات له کاریکی خراپ ئه ویش به شیکی خراپه ی ده که ویتته سهر ، خودا هه موو شتیك ده ژمی ریت و ده پیاری ریت ، چونکه هاوکاری کردن یارمه تی دانی که سیك که داوای یارمه تی بکات تا کو له گه لیدا ببیتته هاوه ل ، چونکه پێشتر خوی ته نها بووه ، ئه گهر یارمه تی ده ری بوو له سهر خیر و چاکه ، ئه وه هاوکاریه کی چاکه ، به لām ئه گهر یارمه تی ده ری بوو له سهر کاری خراپه ، ئه وکات ده بیته هاوکاریکی خراپ ،

⁷² قال ابن عثيمين: (شيخ الاسلام ذكره بصيغة التمريض، والظاهر أن هذا المتن منكر، لأنه يخالف الحديث الصحيح في البخاري وغيره (أن من فعل شيء من هذه

القاذورات فأقيم عليه الحد فهو كفارة له) رواه البخاري (١٨)، ومسلم (١٧٠٩).

⁷³ رواه أبو داود (٤٣٩٤)، والنسائي (٤٨٨١)، وابن ماجه (٢٥٩٥)، وصححه الألباني في صحيح أبي داود.

چاکهش ئه وهیه که فهرمانی پیکراوه ، خراپهش ئه وهیه که یاساگی لیکراوه ، وه ئه گهر ئه وه دوو هاوکاره درویمان له گهل یه کدا کرد ، ئه وه خودا رینمایی کهسانی ناپاک ناکات .

خودای گه وره ده فهرمویت : ﴿ إِنَّمَا جَزَاءُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا أَنْ يُقَتَّلُوا أَوْ يُصَلَّبُوا أَوْ تُقَطَّعَ أَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ مِنْ خِلَافٍ أَوْ يُنْفَوْا مِنَ الْأَرْضِ ذَلِكَ لَهُمْ خِزْيٌ فِي الدُّنْيَا وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ إِلَّا الَّذِينَ كَانُوا مِنْ قَبْلِ أَنْ تُقَدَّرُوا عَلَيْهِمْ فَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴾ [سورة المائدة: (٣٤، ٣٣)].

واته : سزای ئه وه که سانهی دژایه تی خودا و پیغه مبه ره کهی ﷺ ده کهن و هه ولی بشیوی ددهن له سه ره زهوی ئه وهیه که بکوژین ، یان له خاچ بدرین ، یان ده ست و پییان به چه پ و راست بپریت ، یان له ولات دوور بخزین هه ، له دونیادا ریسواده بن و له دواپوژیشدا سزای زور توند ده چیژن مه گهر ئه وانه یان نه بیّت که توبه ده کهن و په شیمان ده بنه وه پیش ئه وهی ده ستگیر بکرین ، بابزانن خودا لیبورده و به خشندهیه ، ده بینین ته نها ئه وه که سانهی هه لاویرده کرد (استثناء) که پیش ئه وهی ده ستگیر بکرین په شیمان ده بنه وه ، به لام ئه وانه ی په شیمان نه بنه وه تا دوا ده ستگیر کردنیان ، ئه وه سزا ده درین له بهر ئه وهی ئایه ته که گشتیه و مانا که شی ئه وه ده گه یه نیّت ، له بهر وازنه هیّان له وه کاره ی .

ئه وه له کاتی کدا یه که به به لگه ئه وه تاوانه به سه لمیّت ، به لام ئه گهر خوی دانی به تاوانه که دانا و په شیمان بوونه وهی خوی را گه یاند ، ئه وه کات زانایان نا کوکن له حوکمی ئه وه کابرایه ، ئیره جیگه ی درپژه پیدانی نییه ، له مه زه بهی ئیمامی احمد هه ریه که به وه شیوه بیّت هه دی به سه ردا ناسه پیّت ، به لام ئه گهر خوی داوی ئه نجامدانی هه دیکرد ئه وه کات به سه ریدا ده سه پیّت ، وه ئه گهر پویششت وازی لیده هیّنیّت .

ئه وهش له فهرموده کهی معادی کوپی مالکه وه وه رگیراوه ، که فهرمووی : " فهلا ترکتموه " (٧٤) ، واته : بریا وازتان لیبه یّنا یه ، وه ئه وه فهرموده ی : " أصبت حدّاً فأقمه علي " (٧٥) ، واته : تاوانیکم کردوه که شایانی هه د لیّدانم ، به سه ردا بیسه پیّنه ، له گهل کوّمه لیک (اثر) ی تر ، وه له (سنن) ی أبو داود و النسائی له عبدالله کوپی عمر ﷺ گیراوه ته وه : پیغه مبه ره ﷺ ده فهرمویت : " تعافوا الحدود فيما بینکم ، فما بلغني من حد فقد وجب " ، واته : له ئه وه (حد) انه ی ده که ویّته نیوانتانه وه له یه کتر خوشبن ، هه رچ هه دیک بیّته لای من پیویسته به ئه نجامی بگه یه نم ، وه له (سنن) ی النسائی و ابن ماجه له أبو هورهیره یان گیراوه ته وه فهرمووی : پیغه مبه ری خودا ﷺ فهرمووی : " حد يعمل به في الأرض ، خير لأهل الأرض من أن يمحطوا أربعين صباحاً " (٧٦) ، واته : هه دیک له سه ره زهوی ئه نجام بدریّت ، باشتره له وهی چل پوژ باران بو خه لکی سه ره زهوی بباریّت ، چونکه تاوانکردن هویه که بو که می پوژی و ده بیّته مایه ی ترسان له دوژمنان ، ئه وهش قورئان و سوننه ت به لگه ن له سه ری ، ئه گهر هه د ئه نجام بدریّت و سزای تاوانباران بدریّت گوپرایه لی خودا زیاد ده کات و تاوانکاری کهم ده بیّته وه ، به وهش خه لک پوژیدار ده بن و سه رده که ون .

وه دروست نییه له داوین پیس و دز و عاره ق خوّر و چه ته و رپگر و هاوشیوه کانیان ، پاره وه رپگریّت بو ئه وهی هه دیان له سه ره ئه نجام نه دریّت ، جا ئه وه پاره یه بو خه زینه ی ده ولت بیّت یان بو شتی تر ، ئه وه پاره یه که بو په کخستننی هه دیک وه رده گیریّت پاره یه کی قیزه ون و پیسه ، ئه گهر کاربه ده ست ئه وهی کرد ،

74. رواة الترمذي (١٤٢٨)، وأبن ماجه (٢٥٥٤)، وقال الألباني في صحيح ابن ماجه: حسن صحيح.

75. رواه البخاري (٦٨٢٣)، ومسلم (٢٧٦٤).

76. رواه النسائي (٤٩٠٥، ٤٩٠٤)، وابن ماجه (٢٥٣٨)، وحسنه الألباني في صحيح الجامع (٣١٣٠).

ئوه دوو کاری خراپی گه وهی کردوو ، یه که میان : په کخستنی هه ده که ، دوو میان خواردنی مائیکی پیس و خراپ ، به وهش کاریکی هه رami نه نجامداه و کاریکی پیویستی (واجب) وان لییه ناوه ، خودا ده فهرمویت :

﴿لَوْلَا يَهْتَأَمُّ الرَّبَّائِيْنَ وَالْأَجْبَارُ عَنْ قَوْلِهِمُ الْإِثْمَ وَأَكْلِهِمُ السُّخْتِ لَئِنْ مَا كَانُوا يَصْنَعُونَ﴾ [سورة المائدة : (٦٣)] .

واته : بۆچی ئیمامه له خواترس و زانا سیاسهت مه داره کانیان قه ده غه ی درۆکردن و گه واهی درۆ و خواردنی بهرتیلیان لیئا کهن ، سویندیبت ئوه خراپترین کاریکه دهی کهن .

وه په روهردگار به جوله که ده فهرمویت : ﴿سَمَاعُونَ لِلْكَذِبِ أَكَلُونَ لِلسُّخْتِ﴾ [سورة المائدة : (٤٢)] .

واته : جوله که کان گوپراهی لن بۆ درۆ و بهرتیل خۆرن ، چونکه جوله که کان بهرتیل خۆر بوون ، و هه ندیک جار ناوی دیاری یان شتی تری لیده نیئن ، وه هه رچ کاتی که کار به ده ست بهرتیلی خوارد ، ناچار ده بیّت گوئی بۆ درۆ و گه واهی درۆ و شته خراپه کانی تر بگریّت ، وه : " لعن رسول الله ﷺ الراشي والمرشي والرائش " الواسطة " الذي بينهما " (٧٧) ، واته : پیغه مبهری خودا ﷺ نه فرینی کردوو له بهرتیل دهر و بهرتیل خۆر و ئه و که سه ش له نیوانیاندا ئیش ده کات ، وه له هه ردوو صحیحه که دا ها تووه : " إِنَّ رَجُلَيْنِ اخْتَصَمَا إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ أَحَدُهُمَا يَا رَسُولَ اللَّهِ أَقْضِ بَيْنَنَا بَكْتَابِ اللَّهِ فَقَالَ صَاحِبُهُ " وَكَانَ أَفْقَهُ مِنْهُ " نَعَمْ يَا رَسُولَ اللَّهِ : فَأَقْضِ بَيْنَنَا بَكْتَابِ اللَّهِ وَأَذَنْ لِي فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ قُلْ قَالَ إِنَّ ابْنِي كَانَ عَسِيفًا فِي أَهْلِ هَذَا " يَعْنِي أَجِيرًا " فَزَنَى بِامْرَأَتِهِ فَأَفْتَدَيْتُ مِنْهُ بِمِائَةِ شَاةٍ وَخَادِمٍ ، وَإِنِّي سَأَلْتُ رَجُلًا مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ فَأَخْبَرُونِي أَنَّ عَلَى ابْنِي جَلْدَ مِائَةٍ وَتَغْرِبُ عَامٌ وَأَنَّ عَلَى امْرَأَةِ هَذَا الرَّجْمَ فَقَالَ : (وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَأَقْضِيَنَّ بَيْنَكُمَا بِكِتَابِ اللَّهِ الْمِائَةَ وَالْخَادِمَ رَدًّا عَلَيْكَ وَعَلَى ابْنِكَ جَلْدَ مِائَةٍ وَتَغْرِبُ عَامٌ وَاعْذُ يَا أُتَيْسُ عَلَى امْرَأَةِ هَذَا فَاسْأَلَهَا فَإِنْ اعْتَرَفَتْ فَارْجُمُهَا ، فَسَأَلَهَا ، فَاعْتَرَفَتْ ، فَارْجُمُهَا " (٧٨) .

واته : دوو پیاو هاتن بۆ سکا لاکردن لای پیغه مبهری خودا ﷺ یه کیکیان وتی ئه ی پیغه مبهری خودا به قورئانی خودا دادوهی بکه له نیوانماندا ، ئه وی تریان وتی " ئه م له وی تریان شاره زاتر بوو " به لئى ئه ی پیغه مبهری خودا ﷺ به قورئانی خودا دادوهی بکه له نیوانماندا به لām پوخسه تم بده ، پیغه مبهری خودا فهرمووی : به لئى ، وتی : کوپریکم له مالى ئه م کابرایه وهرزیری ده کرد ، له گه ل ژنه که ی داوین پیسی کردوو ، له باتی ئه وه سه د کاوړ و کاره که ریکم داوه ته ئه م کابرایه ، به لām پرسیارم له کومه له خه لکیکی زانا کردوو پییان وتم : کوپه که ی من ده بیّت سه د جه لده ی لیبدریّت و سالی که دور بخریته وه ، ژنه که ی ئه ویش ده بیّت به ردباران (رجم) بگریّت ، فهرمووی : سویند به و که سه ی گیانی منی به ده سه ته به قورئانی خودا دادوهی ده که م له نیوانتان ، سه د کاوړ و کاره که ره که هی خۆته و پیویسته سه د جه لده له کوپه که ی تو بدریّت و سالی که دور بخریته وه ، ئه ی انیس برۆ پرسیار له ژنی ئه م کابرایه بکه ئه گه ر دانی به تاوانه که ی دانا به ردبارانی بکه ، ئه ویش پرسیارى لی کرد ، و ئا فره ته که ش دانی به تاوانه که ی دانا و به ردباران کرا ، له م فهرموده یه ئه وه ده رده که ویت که کاتی که مالدرا بۆ په کخستنی هه د له سه ر ئه و کابرایه ، پیغه مبهری خودا ﷺ فهرمانی به گه پرانه وه ی ماله که کرد بۆ خاوه نه که ی ، و فهرمانی کرد ئه و هه ده له سه ر تاوانباره که ئه نجام بده ن ، ئه و پارهی وهرنه گرد بۆ موسلمانان ، یان بۆ جه نگاوه ران و هه ژاران یان بۆ که سانی تر ، وه موسلمانان کوپان که په کخستنی هه د به وهرگرتنی پاره یان له بهر شتی تر دروست نییه ، وه له سه ر ئه وهش کوپان که ئه و پارهی

77 . رواه أحمد (٢١٨٩٣)، وضعفه الألباني في ضعيف الجامع (٤٦٨٤)، ورواه أبو داود (٣٥٨٠)، والترمذي (١٣٣٧)، وابن ماجه (٢٣١٣)، دون قوله (الرائش) وصححه الألباني في صحيح الجامع (٥١١٤).

78 . رواه البخاري (٦٨٩٥، ٦٨٦٠)، ومسلم (١٦٩٧، ١٦٩٨).

که له داوین پیس و عارهق خۆر و ئاژاوچه و چته و پێگر و هاوشیوه کانیان وهردهگیریت ، شتیکی پیس و قیزهون و حهrame وهرگرتنی ، وه زۆر جار گهندهلی له ژیا نی خه لکدا دروست ده بیّت به هوی په کخستنی هه و سزانه دانی تاوانباران به هوی پاره یان ناوبانگ و پلهوپایه ، ئەمەش گه وهرترین هوییه که بوو هه وهی تیک چونی ژیا نی گهلانی وهك عه ره ب و تورک و کورد ، ههروه ها تیک چونی ژیا نی جوتیاران و هه موو چینه جیاوازه کانی کۆمه ل له ده وله مه ندان و هه ژاران و پیاوما قولان و ئەفسه رانی سوپا و سه ربازان ، وه هه رکاتیك کاربه ده ستیک به رتیلی وهرگرت پریزی نامینیت و له دلی خه لکیشدا جیگه ی نابیته وه ، ئیدی نه فس نزم ده بیّت و ناتوانیت هه یج هه د و سزایه که ئەنجام بدات ، وه ده چیته سه ر شیوه ی جوله که نه فرین لیکراوه کان .

وشه ی (برطیل) له زمانی عه ره بییدا له بنچینه دا به به ردی لاکیشه دهوتریت ، ئەو که سه ی به رتیل وهرده گریّت ناتوانیت دان به راستیدا بنی وهك که سیك به ردیکی لاکیشه ی له ده مدا بیّت و ببیته پریگری ئەوه ی دان به راستدا بنیت ، وه له ئەسه ری کدا ها تووه : ((ئەگه ر به رتیل له ده رگا وه ها ته ژووره وه ، ده ستپاکی له په نجه ره وه ده چیته ده ره وه)) .

وه ههروه ها ئەگه ر پاره وهرگیرا بۆ ده ولت له سه ر ئەو کارانه ، دیسان وهك ئەو ماله پیس و قیزه ونه یه که پیی دهوتریت ته میگردن ، نابینیت ئەوه ی که گوندیشینه گهنده له کان پاره یان له هه ندیک خه لك وهرده گرت ، دواتر ده هاتن بۆ لای کاربه ده ستان ئەسپ و ولاخیان له گه ل خویان بۆ ده هینا یان بۆ کاربه ده سته کانی ، به وهش ئاره زوویان بۆ گهنده لی زیاتر ده که ن ، ئیدی پریزی ده ولت و کاربه ده ستان نامینیت و خه لکیش خراب ده بن .

ههروه ها عارهق خۆر ئەگه ر پاره ی لیوه رگیرا ، ئیدی هه رچی ئەوانه ی ماده سه رخۆشکاره کان ده خۆنه وه ئاره زوو ده که ن کاتیك خواردیا نه وه کاربه ده ست بریک پاره یان لیوه ر بگریّت ، ئەوهش ده بیته هانده ری خراپه و ته شه نه کردنی وه ههروه ها که سانی ناودار ، ئەگه ر دا لده ی که سیك بدن و ببنه پریگر له به رده م ئەنجام دانی هه دیک ، بۆ نمونه گه ر کۆمه له جوتیاریک تاوانیک ئەنجام بدن ، دواتر په نا ببنه لای کاربه ده ستیک و دا لده یان بدات و ببیته پریگر

له فه رمانی خودا و پیغه مبه ر ﷺ ، به و کاره له و که سانه ده بیّت که خودا و پیغه مبه ر ﷺ نه فرینیان لیکردوه .

مسلم له صحیحه کهیدا پریوایه تی کردوه له علی کوپی أبو طالب ﷺ ده فه رمویت : پیغه مبه ری خودا ﷺ فه رموی : " لعن الله من أحدث حدثاً أو آوی محدثاً " ^(٧٩) ، واته : نه فرینی خودا له که سیك که شتیکی خراب داده یینیت ، یان دا لده ی خراپه کاریك ده دات ، هه رکه سیك په نای یه کیك له و کارخراپانه بدات ئەوه خودا و پیغه مبه ر ﷺ نه فرینیان لیکردوه ، ئەگه ر پیغه مبه ری خودا ﷺ ئەوه ی فه رموه : " إن من حالت شفاعته دون حد من حدود الله ، فقد ضاد الله في أمره " ^(٨٠) ، واته : ئەوه ی تکا کردنی ببیته مایه ی جیبه جینه کردنی سنوریک (حد) له سنوره کانی خودا ، ئەوا به رهنگاری خودا ده کات له فه رمانه کانی ، ئەی ئەگه ر که سیك سنوره کان (الحدود) په ک بخت به توانایی و هیز ، وه له تاوانباران خۆش بیّت به پاره یه کی پیس و نا په وا ، ئەوا بیگومان خراپیه که ی زیاتره .

دواتر خراپترین کار ئەوه یه که په نای تاوانباران بدریّت له به ر پله وپایه یان پاره ، جا ئەو پاره یه بۆ ده ولت وهر بگریّت یان بۆ به رپرسیك بیّت به ناشکرا یان به په نهان ، هه موو ئەوانه حه rame به کوپای موسلمانان

79 . رواه البخاري (٣١٨٠)، ومسلم (١٣٧٠).

80 . رواه أبو داود (٣٥٩٧)، وصححه الألباني في صحيح الجامع (٦١٩٦).

، نمونه ی ئهوانه وهك پارێزگاری كردنه له بار و ماده بیهوشكهرهكان ، چونكه ئهوهی ئهوكاره ئهههجام بدات ، یان یارمهتی كهسیك بدات لهسهر ئهوه كار بهوهی پارهیهکی لیوهربگریت ، ئهوانه هاوشیوهی یهكن .

ئهو پارهی لهسهر ئهوه جوړه کارانه وهردهگریت وهك پارهی داوین پیسی و پارهی فالچی و پارهی فروشتنی سهگ و پارهی ئهوه كهسهی نیوانگیری کاریکی حهرام دهكات كه پییدهوتریت گهواد (القواد) ، پیغمبهری خودا ﷺ دهفرمویت : " ثمن الكلب خبیث ، ومهر البغي خبیث ، وحلوان الكاهن خبیث " (٨١) ، واته : پارهی سهگ پیسه ، وه پارهی داوین پیسی پیسه ، وه پارهی فالچی پیسه ، پارهی داوین پیسی كه پیی دهوتریت دابهزینی سۆزانی (حدور القحاب) ، وه ئهوه پارهی كه ژنانیهكان (محنت) دهیدهنه منداڵانی بهنده یان ئازاد بهرامبهه شهروال پیسی لهگهلیان هاوشیوهی پارهی ژنه داوین پیسهكانه ، وه پارهی فالچییهكان نمونهی پارهی ئهستیرهناسهكان و هاوکارهکانیان ، كه لهسهر ئهوه ههواله مژده دهراوه بهخه لکی رادهگهیهنن به بوچونی خویان .

ئهگهر کاربه دهستان وازبهینن لهنکۆلی كردن لهخرابه و سهپاندنی سزاكان لهبهه پارهیهك كهوهری دهگرن ، ئهوه وهك هاوشیوهی پیشهواي چهته وایه كه لهگه ل تاكهكانی گروپهكهی مائی دزی بهشدهكهن ، دیسان هاوشیوهی ئهوه گهوادهیه (قورمهساخ . تهرهس) كه پارهیهك وهردهگریت كه دووكهس لهسهر داوین پیسی كۆ دهكاتوه ، وه حالیشی هاوشیوهی حالی پیرهژنه خراپهكهی پیغمبهه (لوط) ه ، كه رینیشاندهری خراپهكاران بوو لهسهر میوانهكانی پیغمبهه لوط ، خودا له ئاستی ئهوه پیره ژنه خراپه دهفرمویت : ﴿ فَاجْنَبْهُ وَأَهْلَهُ إِلَّا أَمْرًا لَهُ كَأَنَّهُ كَاتٍ مِنَ الْعَارِ بْنِ ﴾ [سورة الاعراف: (٨٣)] .

واته : ئیمه لوط و كهس و کاریمان پرزگارکرد ژنهكهی نهبیّت له تیاچوان بوو .

وه دهفرمویت : ﴿ فَاسْرِ بِأَهْلِكَ بِقِطْعٍ مِنَ اللَّيْلِ وَلَا يَلْبُثْ مِنْكُمْ أَحَدٌ إِلَّا أَمْرًا أَنَّهُ مُصِيبُهَا مَا أَصَابَهُمْ ﴾ [سورة هود: (٨١)] .

واته : لهگه ل كهس وکارهكه تدا شهویکی درهنگ دهریچن وه هیچ كهس له ئیوه لانهكاتوه ، ژنهكهت نهبیّت ئهوهی توشی ئهوان دهبیّت توشی ئههیش دهبیّت ، خودای گهوره سزای پیرهژنه خراپهكهی دا بهو سزایهی كه سزای خه لکه نیربازهکانی دا ، ئهمانه ههموو لهبهه ئهوهی كه پاره وهرگیریاوه لهسهر هاوکاری ستهم و خراپهکاری ، کاربه دهست دانراوه بو ئهوهی فهومان به چاكه بکات و یاساگی خراپه بکات ، تهنها ئهوه مهبهستی فهومانپهوایهتییه ، ئهگهر کاربه دهست بههوی پارهوه ریگه بهکاریکی خراپ بدات ئهوه پیچهوانهی ماهیهتی بوونی کاری کردوو ، نمونهی ئهوه وهك كهسیکه دانراوه كه یارمهتی دهرت بیّت له دژی دوژمنان ، ئهوه به پیچهوانهوه یارمهتی دوژمنان دههات له دژی تو ، وه وهك ئهوه كهسهیه كه پارهیهکی وهرگرتوو بو ئهوهی لهگه ل موسلماناندا پیی بجهنگیّت ، له دژی موسلماناندا پییدهجهنگیّت .

بهوهش پون دهبیتهوه كه چاکبوونی بهندهكان بهستراوه به فرمان به چاكه كردن و یاساگی كردن له خراپه ، چونكه باش بوونی ژیان و بهندهکانیش له گوپراهی خودا و پیغمبهه رهکهیدایه ﷺ ، ئهوهش تهنها به فرمان به چاكه كردن و یاساگی كردن له خراپه به دهست دیت ، بهوهش ئههه گه له باشتترین گه لانی دونیا به ، خودا دهفرمویت : ﴿ كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ ﴾ [سورة آل عمران: (١١٠)] .

واته : ئیوه باشتترین گهلانی دونیان ئەگەر فرمان به چاکه بکهن و یاساگی له خراپه بکهن ، وه دهفهرمویت : ﴿وَلَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ﴾ [سورة آل عمران: (١٠٤)] .

واته : باکو مه لیک له ئیوه هه بن فرمان به چاکه بکهن و یاساگی له خراپه بکهن ، وه دهفهرمویت : ﴿وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ﴾ [سورة التوبة: (٧١)] .

واته : ئیماندارانی پیاو و ژن هه ندیکیان پالپشتی هه ندیکی تریان ده کهن و یه کتر سه رده خه ن فرمان به چاکه ده کهن و یاساگی له خراپه ده کهن ، وه خودای په روه دگار له ده باره ی (بني إسرائيل) ده فهرمویت : ﴿كَانُوا لَا يَتَّكِفُونَ عَنْ مُنْكَرٍ فَعَلُوهُ لَبِئْسَ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ﴾ [سورة المائدة: (٧٩)] .

واته : ئەوان هه ندیکیان یاساگیان نه ده کرد لهو خراپه کاریه ی هه ندیکی تریان ئەنجامیان ده دا به راستی ئەوه خراپترین کاریک بوو ئەوان ئەنجامیان ده دا .

وه ده فهرمویت : ﴿فَلَمَّا كَسَبُوا مَا ذُكِّرُوا بِهِ أَجْبَنَّا الَّذِينَ يَهْتَوْنَ عَنِ السُّوءِ وَأَخَذْنَا الَّذِينَ ظَلَمُوا بِعَدَابِ بَيْسٍ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ﴾ [سورة الاعراف: (٦٥)] .

واته : کاتیکی ئەوه ی بیریان خرایه وه پشت گوپیان خست ، ئەو که سانه مان پزگار کرد که یاساگیان له خراپه کاری ده کرد وه سزای زۆر توندی ئەو که سانه ماندا که سته میان کرد ، له بهر ئەوه ی له رینگه ده رچون ، خودای گه وره هه والیدا کاتیکی که سزای خودا دابه زی ، ئەو که سانه پزگاریان بوو که یاساگیان له خراپه کرد ، وه سته م کارانیش به سزای زۆر توند له ناو چون .

وه له فهرموده یه کی (صحیح) دا هاتوو هه بکری صدیق ﷺ له سه ر منبه ره که ی پیغه مبه ری خودا ﷺ وتاری ده خویند فهرمووی : ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّكُمْ تَقْرُونَ هَذِهِ آيَةٌ﴾ و تضعونها في غير موضعها ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَيْكُمْ أَنْفُسَكُمْ لَا تَضُرُّكُمْ مَنْ صَلَّى إِذَا افْتَدَيْتُمْ﴾ [سورة المائدة: (١٠٥)] وَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ : إِنَّ النَّاسَ إِذَا رَأَوْا الْمُنْكَرَ فَلَمْ يَغْيُرُوهُ أَوْ شَكَّ أَنْ يَعْمَهُمُ اللَّهُ بِعِقَابٍ مِنْ عِنْدِهِ " (٨٢) .

واته : ئەه ی خه لکینه ئیوه ئەم ئایه ته ده خویننه وه به لām له جیگه ی خوی داینانین ئەه ی ئەو که سانه ی باوه پتان هیناوه گرنگی به خوتان بدن ، ئەگەر ئیوه باش بن خراپه ی خه لکی زیان به ئیوه ناگه یه نیّت ، وه من له پیغه مبه ری خودام ﷺ بیستوو هه دیفه رموو : ئەگەر خه لک کاری خراپه ببینن و نه یگۆرن ، نزیکه خودا هه مویان سزا بدات ، وه له فهرموده یه کی تر دا هاتوو هه " إن المعصية إذا أخفيت لم تضر إلا صاحبها ، ولكن إذا ظهرت فلم تنكر أضرت العامة " (٨٣) ، واته : کاری خراپه و تاوان ئەگەر به په نهان کرا ته نهان زیانی بۆ خاوه نه که ی هه یه ، به لām ئەگەر به ئاشکرا کرا و نکۆلی لینه کرا ئەوا زیان به هه مووان ده گه یه نیّت .

ئهم جوژه هوکمه ی که باسمان کرد ، له سنوره کانی خودا و مافه کانی مه به سستی سه ره کی فرمان به چاکه کردن و یاساگی کردنی خراپه یه ، فرمان به چاکه کردن وهک : فرمان کردن به نویژ ، و زه کات ، و حه ج ، و خیر و چاکه ، و ده ستپاکی ، و چاکه له گه ل دایک و باوک ، و به جیه یانی ئەرکی خزما یه تی ، و په وشته جوانی له گه ل خیزان و ده روه راوسی ... هتد .

82 . رواه أبو داود (٤٣٣٨)، والترمذي (٢١٦٨)، وابن ماجه (٤٠٠٥)، وصححه الألباني في صحيح الجامع (١٩٧٣) .

83 . رواه الطبراني في المعجم الأوسط كما في مجمع الزوائد للهيثمي (٢٦٨/٧) ، وقال الألباني في ضعيف الجامع (٤٨٠) : موضوع .

پیویسته له سهر کاربه دهستان فرمان به نویژده فره زه کان بکه ن له سهر ئه و که سانه ی که پیویسته ، وه ئه و که سه ی نویژ نه کات به کوپرای موسلمانان سه رزه نشت ده کریت ، ئه گهر ئه وانه ی وازیان له نویژهینا کو مه لیک بوون ئه بیته له گه لیاندا بجه نگین موسلمانان کوپران له سهر ئه وه ، وه ههروهه له سهر زه کات و پوژو و هه ندیک پیویستی تریش ، وه که سانیکیش که هه رامیکی ئاشکرا حه لال بکه ن که کیشه ی له سهر نه بیته ، وه که ماره کردنی مه حره میک (اخارم) ، یان ئاژاوه نانه وه له سهر زه وی ، و هاوشیوه ی ئه و کارانه ، هه ر کو مه لیک نکو لی له یه که له فره مانه ئاشکرا و باوه کانی شه ریه تی ئیسلام بکات پیویسته له گه لیاندا جه نگ به ریا بکریته ، تاوه کو هه موو ملکه چی ئاینی خودابن ، به کوپرای زانایان .

وه ئه گهر ئه وه ی واز له نویژ ده هیئیت تاکه که سه بیته ، ئه و سزا ده دریته به لیدان و زیندانی کردن تا نویژ ده کات ، وه زۆربه ی زانایان له سهر ئه وه ن که پیویسته بکوژریته ئه گهر وازی له نویژهینا ، دوا ی ئه وه ی داوا ی تۆبه کردنی لیده کریته ، ئه گهر ته وه به ی کرد و نویژی کرد باشه ، ئه گینا ده کوژریته ، ئایا ئه و کوشتنه ی به موسلمانیه تیه یان به کافری ؟ دوو بوچون هه یه : زۆربه ی پیشینان (سلف) له سهر ئه وه ن که به کافری ده کوژریته ، ئه مه له کاتی که ده ئه و که سه دان به پیویستی نویژدا بنی ، ئه گهر نکو لی پیویستی نویژی کرد ئه وه کافره به کوپرای موسلمانان ، وه ههروهه هه ر که سی که نکو لی هه ریه که له پیویستیه ئاشکراکان یان هه رامکراوه کان بکات پیویسته له سهر ئه و کاره بکوژریته ، چونکه سزادان له سهر وازهینان له فره مانه پیویسته کان و نه کردنی کاره هه رامکراوه کان ، ئه وه مه به ستی تی کوژشانه له پیناوی خودا ، ئه وه ش پیویسته له سهر کو مه لی موسلمانان هه یچ ناکوکیه که له و باره وه نییه ، وه قورئان و سوننه ته به لگه ن له سهر ئه و کارانه ، وه ئه وه له باشتیرین کاره کانه ... " قال رجل یارسول الله دلی علی عمل یعدل الجهاد فی سبیل الله ، قال : لا تستطیع ، لا تطیق ، قال : أخبرنی به ؟ قال : هل تستطیع إذا خرج الجاهد أن تصوم ولا تفطر ، وتقوم ولا تنفر ؟ قال : ومن یستطیع ذلك ؟ قال : فذلك الذی یعدل الجهاد فی سبیل الله " (٨٤) ، واته : پیاویک وتی ئه ی پیغه مبه ری خودا ﷺ رینمویم بکه بو کاریک هاوتای تی کوژشان بیته له پیناوی خودا ، فره مووی : ناتوانیت ، یان له ووزه ی تۆدا نییه ، وتی : پیم بلی ؟ فره مووی : ئایه ده توانیت که تی کوژشهر له پیناوی خودا ده رچوو بو تی کوژشان به پوژوبیت و نه یشکیئیت ، وه هه ستی شه ونویژ بکه یت و پشوو نه ده یت ، وتی : کی ئه وه ده توانیته ؟ فره مووی : ئه وه هاوتای تی کوژشانه له پیناوی خودا ، وه ده فره مویت : " إن فی الجنة لمائة درجة ، ما بین الدرجة إلى الدرجة کما بین السماء والأرض ، أعدھا الله للمجاهدین فی سبیلہ " (٨٥) ، واته : له به هه شتدا سه د پله هه یه ، نیوان پله یه که بو پله یه کی تر نیوانی ئاسمان و زهویه ، خودا ئاماده ی کردوه بو ئه و که سانه ی له پیناوی خودا تی ده کوژش ، ئه و دوو فره مووده یه له هه ر دوو صحیحه که دایه ، پیغه مبه ری خودا ﷺ ده فره مویت : " رأس الامر الإسلام ، وعموده الصلاة ، وذروة سنامه الجهاد فی سبیل الله " (٨٦) ، واته : ئیسلام شتیکی سه ره کیه ، و نویژ کو له که یه تی ، و تی کوژشان له پیناوی خودا لوتکه ی ئیسلامه ، خودای گه وه ده فره مویت : ﴿ إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ لَمْ يَرْتَابُوا وَجَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أُولَٰئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ ﴾ [سورة الحجرات: (١٥)]

84 . رواه البخاري (٢٧٨٥)، ومسلم (١٨٧٨).

85 . رواه البخاري (٢٧٩٠)، ومسلم (١٨٨٤).

86 . رواة الترمذي (٢٦١٦)، وابن ماجه (٣٩٧٣)، وصححه الألباني في صحيح الجامع (٥١٣٦).

واته : ئەو باوەردارانە‌ی کە برۆیان بە خودا و پی‌غه‌مبەرە‌کە‌ی هێناوه دواتر توشی گومان نە‌بوون وە تیکۆشاوان بە‌مال و پۆ‌حیان لە پیناوی خودا ، بە‌راستی ئە‌وانە راستگۆن .

و‌ه د‌ه‌فه‌رمو‌یت : ﴿ أَجَعَلْتُمْ سِقَايَةَ الْحَاجِّ وَعِمَارَةَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ كَمَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَجَاهَدَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَا يَسْتَوُونَ عِنْدَ اللَّهِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ الَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ أَكْظَمُ دَرَجَةً عِنْدَ اللَّهِ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفَائِزُونَ يُشْرَهُمُ رَبُّهُمْ بِرَحْمَةٍ مِنْهُ وَرِضْوَانٍ وَجَنَّاتٍ لَهُمْ فِيهَا نَعِيمٌ مُّقِيمٌ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا إِنْ اللَّهُ عِنْدَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ ﴾ [سورة التوبة: (١٩-٢٢)] .

واته : ئایا ئیوه ئاودان بە حاجیان و ئاوه‌دانکردنە‌وه‌ی مالی خودا ، دە‌چوینن بە‌که‌سیک کە باوە‌ری بە‌خودا و پۆ‌ژی دوا‌یی هێناوه و تیدە‌کو‌شیت لە پیناوی خودا ، لای خودا وە‌ک یە‌ک نین ، خودا پ‌ین‌مو‌ویی کۆ‌مه‌لی سته‌مکارناکات ، ئە‌و کە‌سانە‌ی برۆیان هێناوه و تیدە‌کو‌شن لە پیناوی خودا بە‌مال و پۆ‌حی خۆیان پ‌لە‌یان زۆر بال‌ایه‌ لە‌لای خودا ، وە ئە‌وان برا‌وه‌ن ، پ‌ه‌ر‌وه‌رد‌گاریان مو‌ژدە‌ی لی‌خۆش بوون و بە‌هە‌شتی نازو ن‌یعمە‌تی نە‌بر‌اوه‌یان دە‌دات ، بە‌هە‌تا هە‌تایی تییدا دە‌میننە‌وه ، بە‌راستی خودا پاداشتی گە‌وره‌ی لایه .

به‌شی دووهم سزای ریگر و چه‌ته

سزای ئەو ریگر و چه‌تانه‌ی که به چه‌ک ریگه له خه‌لک ده‌گرن ، بۆ ئەوه‌ی سه‌روه‌ت و سامانی خه‌لک به‌ناشکرا ببه‌ن ، له عه‌ره‌ب و تورک و کورد ، وجوتیاران و سه‌ربازه خراپه‌کاره‌کان و یاخی بوانی شاره‌کان یان هه‌رکه‌سیکی تر ، خودا به‌وانه ده‌فه‌رمویت : ﴿ إِنَّمَا جَزَاءُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا أَنْ يُقَتَّلُوا أَوْ يُصَلَّبُوا أَوْ تُقَطَّعَ أَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ مِنْ خِلَافٍ أَوْ يُنْفَوْا مِنَ الْأَرْضِ ذَلِكَ لَهُمْ خِزْيٌ فِي الدُّنْيَا وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴾ [سورة المائدة: (٣٣)] .

واته : سزای ئەو که‌سانه‌ی که دژایه‌تی خودا و پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی ﷺ ده‌که‌ن و بشیوی ئەنینه‌وه له‌سه‌ر زه‌وی ئەوه‌یه که بکوژین یان له خاچ بدرین یان ده‌ست و پێیان به‌چه‌پ وراست به‌ریت ، یان دوربخین‌وه ، ئەوانه له دونیادا پریشان و له پاشه‌پوژیشدا سزای زۆر توندیان بۆ هه‌یه .

ئیمامی شافعی له (مسند) ه‌که‌یدا له ئیبن عباسی گێراوه‌ته‌وه " ده‌رباره‌ی ریگر " ده‌فه‌رمویت : ((ئەگه‌ر کوشتاریانکرد و مالیشیان برد ، که گیران ده‌کوژین و له‌خاچ ده‌درین ، وه ئەگه‌ر کوشتاریانکرد و مالیان نه‌برد ده‌کوژین و له‌خاچ نا‌درین ، وه ئەگه‌ر مالیان برد و کوشتاریان نه‌کرد ئەوه ده‌ستی و پێیه‌کیان چه‌پ وراست ده‌بدریت ، وه ئەگه‌ر ترسیان له‌سه‌ر ریگه دروست کرد نه‌فی ده‌کرین و دور ده‌خین‌وه)) .

ئەوه وته‌ی زۆربه‌ی زانایانه ، وه‌ک شافعی و ئەحمه‌د ، ئەو بۆچونه‌ش نزیکه له وته‌ی أبو حنیفه‌وه ﷺ ، وه هه‌یانه‌ده‌لین به‌ده‌ستی کاربه‌ده‌سته ، له هه‌رکوێیه‌کدا به‌رژه‌وه‌ندی هه‌بوو ده‌یکوژیت ، ئەگه‌ر که‌سیشی نه‌کوشتبیت ، بۆ نمونه ئەگه‌ر سه‌رکرده‌ی چه‌ته‌کان بوو ئەوان گویا‌یه‌لی ئەمیان ده‌کرد ، وه ده‌ست و پێی که‌سانی ده‌بدریت که به‌رژه‌وه‌ندی گشتی تیدا‌بیت ، بۆ نمونه ئەگه‌ر که‌سیکی به‌هیز و لی‌هاتوو و لی‌زان بوو له مالی خه‌لکی بردن ، وه هه‌ندیک زانای تر ده‌لین ئەگه‌ر ریگریک مالی خه‌لکی ببات ده‌کوژیت و ده‌ست و پێی ده‌بدریت و له خاچیش ده‌دریت ، وه بۆچونی یه‌که‌میان وته‌ی زۆربه‌ی زانایانه ، وه هه‌ریه‌کیک له‌و چه‌ته و ریگرانه که‌سیکیان کوشتبیت ، ئەوا کاربه‌ده‌ستان ده‌یکوژن له‌باتی ئەو که‌سه‌ی کوشتویه‌تی وه به‌هیچ شیوه‌یه‌ک نابیت لی‌ی خوشبین به‌کوژی زانایان ، ابن المنذر ئەو باسه‌ی گێراوه‌ته‌وه ، فه‌رمانی ئەو که‌سه چه‌ته بکوژه نا‌دریت ده‌ست که‌س و کاری کوژاوه‌که ، به پیچه‌وانه‌ی ئەوه‌ی که‌سیک که‌سیکی تر بکوژیت به‌هوی دوژمنایه‌تی نیوانیان یان له‌به‌ر کیشه‌یه‌ک یان له‌به‌ر هه‌ر هۆکاریکی تایبه‌ت ، ئەو بکوژه خۆینه‌که به‌ده‌ست که‌س و کاری کوژاوه‌که‌یه ، ویستیان ده‌یکوژن ، وه ویستیان لی‌ی ده‌بورن ، وه یان ویستیان پاره‌ی خۆینیکی لی‌وه‌ده‌گرن ، له‌به‌ر ئەوه بۆ مه‌به‌ستیکی تایبه‌ت کوشتویه‌تی ، به‌لام چه‌ته و ریگره‌کان ده‌کوژین له‌به‌ر به‌تالان بردنی سه‌روه‌ت و سامانی خه‌لک ، له‌به‌ر ئەوه زیان به‌ئاسایشی گشتی ده‌گه‌یه‌نن هاوشیوه‌ی دزن ، له‌به‌ر ئەوه‌ی سنوری خودایان به‌زاندوو ده‌کوژین و هیچ جوژه لی‌خۆش بوون و لی‌بوردنیک نایانگرت‌وه ، ئەگه‌ر بکوژه‌کیش هاوتای کوژاوه‌که نه‌بیت ، بۆ نمونه ئەگه‌ر بکوژه‌که ئازاد بیت و کوژاوه‌که به‌نده بیت ، یان بکوژه‌که موسلمان بیت و کوژاوه‌که له‌و که‌سانه بیت که سه‌رومالیان ده‌پاریزیت (ذمی) .

زانایان ناکوکن ئایا که سیک ئاژاوه بناته وه ده کوژیت ؟ ئه و وتهیه راستره که ده لیت ده کوژیت چونکه کوشتنکه ی ده بیته هه دیک له پیش تیکدانی ئاسایشی گشتی ، وه ک چون ئه گهر مالی خه لکی برد دهستی ده بریت ، ئه گهر مافی خه لکی پیشیل کرد زیندانی ده کریت .

ئه گهر چه ته و دزه کان کو مه لیک بوون ، ته نه که سیکیان خه لکی کوشتبیت ئه وانی تر یارمه تیدهر و پاسه وانی بوون ، و تراوه ته نه بکوژه که ده کوژیت ، به لام زۆریه ی زانایان له سهر ئه وهن هه موویان ده کوژین ئه گهر سه د که سیش بن ، یارمه تیدهر و ئه نجام ده ری تاوانه که وه ک یه ک وان ، ئه وهش له خه لیفه راشدی هه کانه وه گپراوه ته وه ، چونکه عمری کو ری خه تاب ﷺ ، ئه و که سه ی رینوینی و چاوساگی بو چه ته و دز کردبیت ده ی کوشت ، چونکه ئه و که سه ی تاوان ئه نجام ده دات به هو ی چاوساگ و پاسه وان و یارمه تی ده رانی هه وه ئه و کاره ئه نجام ده دات وه کو مه لیک ئه گهر پیکه وه هاریکاری یه ک بکه ن تا هیژ پهیدا ده که ن و ریکه له خه لک ده گرن ، ئه و کاته له پاداشت و سزادا هاوه لن وه کو تیکۆشه رانی ریکه ی خودا ، پیغه مبه ری خودا ﷺ ده فره میت : " المسلمون تتكافأ دماؤهم ، ویسعی بذمتهم أدناهم ، وهم يد علی من سواهم ، یرد متسریهم علی قعدهم " (٨٧) ، واته : خوینی هه موو موسلمانان وه ک یه که ، ئه گهر موسلمانیک دالده ی که سیک بدات پیویسته ریزی بگریت ئه گهر بهنده یه کیش بیت که ئه و په نایه ده دات ، وه ده بیت هه موویان یه ک ده ست بن له دژی دوژمنان ، ئه گهر تیپیک له سوپا ته رابوون ده سته و تیکیان هه بیت پیویسته به سهر هه موو سوپادا دابهش بکریت ، ئه گهر تیپیک له سوپا هه له بوون سهروهت و سامانیکیان ده سته کوت ، هه موو سوپاکه له و ده سته وته به شدارن ، چونکه به پشتیوانی و هیژی سوپاکه ئه و کاره یان کردوو ، به لام هه ندیک جار له بهر ده ست خو شی کردن و ستایش کردنیان زیاتریان ده دریتی ، چونکه پیغه مبه ری خودا ﷺ هه رتیپیک (سریه) ده سته و تیک یه بوایه له سه ره تای جهنگ دوا ی جیا کردنه وه ی پینج یه کی بو خه زینه ی ده ولت و چواریه کی ده سته وته کانی ده دایه جهنگاوه ره کان ، به لام ئه گهر له گهراوه نه وه دا بو نایه و تیپیک له سوپا جیا بوویه وه ئه و کاته سی یه کی ده دانی ، هه روه ها ئه گهر سوپاکه به بی ئه وان شتیک به ده سته کوت بگریت ئه و تیپهش تیایدا به شدارن چونکه ئه وان له بهر بهرژه وهندی سوپا جیا بو نه ته وه ، وه ک چون پیغه مبه ری خودا ﷺ به شی طلحه و زییری له ده ست که وتی رۆژی به دردا چونکه ئه وانی له بهر بهرژه وهندی سوپا به کاریک ناردبوو ، ئه و که سانهش که چه ته یی ده که ن به شدارن له وه ی ده ستیان ده که ویت و له و سزا و تاوانانهش که به سه ریاندا ده سه پیت .

هه روه ها ئه و که سانه ی که له سهر شتی بی مانا و هیچ وپوچ ده جهنگن هیچ پاساویکیان نییه ، وه ک ئه و که سانه ی که له سهر ده مارگیری خه لکه ی وه یان جهنگان له سهر هه ندیک شت که له پیش ئیسلام ده کرا هه موو ئه وانه سته مکارن ، وه ک پیغه مبه ری خودا ﷺ ده فره مویت : " إذا التقى المسلمان بسيفيهما فالقاتل والمقتول في النار . قيل : یا رسول الله ! هذا القاتل ، فما بال المقتول ؟ قال : إنه أراد قتل صاحبه " (٨٨) ، واته : ئه گهر دوو موسلمان به شمشیر به جهنگن بکوژ و کوژراوه کهش له ئاگردان ، و ترا : ئه ی پیغه مبه ری خودا ! ئه وه حالی بکوژه که یه ، ئه ی کوژراوه که بو ! فره مووی : چونکه ئه ویش ده یویست هاوه له که ی بکوژیت ، ئه و فره موده یه له هه ر دوو صحیحه که دایه ، هه ر کو مه لیک هه رچی کو مه له که ی تر له ناو ببات له نه فس و مال پیویسته قه ره بووی بکاته وه ، ئه گهرچی خودی بکوژ و تاوانباره کهش نه ناسریت ، چونکه کو مه لیک یاخی بوو تاوانبار هه موویان یه ک

87 . رواه أبو داود (٢٧٥١) ، و ابن ماجه (٢٦٨٥) ، و حسنه الألبانی فی صحیح الجامع (٦٧١٢) .

88 . رواه البخاری (٣١) ، و مسلم (٢٨٨٨) .

چاره نویسیان هیه هه موویان وه کو یه کسه وان ، له بهر ئه وه شه خودای گه وره ده فره مویت : ﴿کُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلِ﴾ [سورة البقرة: (١٧٨)] .

واته : پیو یست کراوه له سهرتان داد ویه کسانی له کوشتندا .

به لام ئه گهر کو مه لی چه ته و دز ته نها مالی خه لکیان برد و که سیان نه کوشت " وه هه ندیک له گوند نشینه کان " ئه و کاته هه ریه کی که له وان دهستی راستی و پیی چه پی ده بر دیت ، به بو چونی زۆربه ی زانیان : وهک ابو حنیفه و نه حمه د و ئه وانی تریش ، ئه وهش مانای ئه و فره مووده ی خودای گه وره یه که ده فره مویت : ﴿أَوْ تَقَطَّعَ أَيْدِيَهُمْ وَأَمْرُجُلُهُمْ مِّنْ خِلَافٍ﴾ [سورة المائدة: (٣٣)] .

واته : یان ده ست و پییان به چه پ و راست به بر دیت ، ئه و ده سته ده بر دیت که سته می پیکردوه و له خه لکی داوه ، ئه و پییه ش ده بریت که له سه ری پویش تووه بو ئه و تاوانه ، وه شوینی ده ست و پیپراوه که ی به پوینی گهرم داخ ده کریت ، بو ئه وه ی خوینی بوه ستیته وه نه بیته هو ی له ناو چوونی ، وه ده ستی دزیش هه روه های پیده کریت .

ئه م کرده وه یه له وانه یه له مردن به ئیش و ئازار تر بیت ، چونکه ئه گهر گوند نشینه یاخی بوه کان و سه ربازه له یاسا ده رچووه کان ، یان که سانی تر که ویستی تاوان کردنیان هه بیت ، ئه و که سه ده ست و پی پراوه یان بینی له نیوانیاندا ، بیر ده که نه وه و ده ترسن ، به پیچه وانه ی کوشتن که دوا ی ماوه یه که له بیر ده چیته وه ، وه هه ندیک که سی نه فس بهرز کوشتنی پیباشتره له برینی ده ست و پیی به چه پ و راست ، ئه مه ش باشتین وانه یه بو ئه و جوړه که سانه و هاوشیوه کان یان ، به لام ئه گهر چه کیان هه لگرت و که سیان نه کوشت ، و مالی که سیشیان نه برد ، دواتر چه کیان فریدا و رایانکرد ، ئه و کاته نه فی ده کرین و دوور ده خرینه وه ، و تراوه : نه فی کردنیان مانای ئه وه یه ریگه نه دریت له و شار و ناوچه یه نیشته جیین ، یان و تراوه : زیندانی ده کرین ، یان : کار به ده ستان هه رچی بو به رژه وه ندی گشتی به باش بزائن به و شیوه ره فتاریان له گه ل ده کن .

وه کوشتنی ریگه پی دراویش بو ئه و که سانه ی که شایسته ی کوشتن ئه وه یه به شمشیر له گه ردنیان به ریت ، چونکه ئه وه باشتین جوړی کوشتنه بو کوژراوه که ، وه خودای گه وره ریگه ی به کوشتنی مرو ف داوه ئه گهر به و شیوه یه ده ستگیر کرا ، وه هه روه ها کوشتنی ئه و گیان له به رانه ی که کوشتنیان هه لاله ، پیغه مبه ری خودا ﷺ ده فره مویت : " إِنْ لِّلَّهِ كُتُبُ الْإِحْسَانِ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ ، فَإِذَا قُتِلْتُمْ فَاحْسِنُوا الْقِتْلَةَ ، وَإِذَا دَبَحْتُمْ فَأَحْسِنُوا الذَّبْحَ ، وَلِيُحْدِ أَحَدُكُمْ شَفْرَتَهُ وَلِيُحْ ذِيحَتَهُ " ^(٨٩) ، واته : خودا چاکه کردنی پیو یست کردوه له سهرتان بو هه موو شتیک ، ئه گهر که سیکتان له بهر تاوانیک کوشت به باشتین شیوه بیکوژن بو ئه وه ی کوژراوه که که مترین ئازاری به چیریت ، وه ئه گهر گیان له به ریکتان سه ربیری به باشتین شیوه سه ری بهرن ، با هه ریه که گیانداران سه ر ده بریت چه قوکه ی تیژ بکات و سه ربپراوه که به خیرایی پرگار بکات ، وه ده فره مویت : " إِنْ أَعْفَى النَّاسُ قِتْلَةَ أَهْلِ الْإِيمَانِ " ^(٩٠) ، واته : به به زه یی ترین خه لک له کوشتندا به روا داران ، وه ئه و له خاچ دانه ش که باسما ن کرد ئه وه یه هه لبواسرین له شوینیکی بهرز بو ئه وه ی خه لکی بیان بینیت ، و تاوانه که یان بو خه لک ئاشکرا بیت ، لای زۆربه ی زانیان دوا ی کوشتنیان ئه و کاره یان پیده کریت ، وه هه ندیکیان ده لین : دابنرین هه تا دهرن تا بیته وانه بو هه رکه سی که بیر له ئه نجامدانی خراپه کاری ده کاته وه ، به لام هه تکرردن و لووت و گو ی بهرین دروست نییه مه گهر به شیوه ی

89. رواه مسلم (١٩٥٥).

90. رواه أبو داود (٢٦٦٦)، و ابن ماجه (٢٦٨١)، وضعفه الألبانی فی ضعیف الجامع (٩٦٣).

تۆله سه ندن نه بیئت ، عمرانی کوپی حصین علیه السلام ده فهرمویت : " ما خطبنا رسول الله صلی الله علیه و آله خطبة إلا أمرنا بالصدقة ، وثماناً عن المثلة " ، واته : هه رکاتیك پیغه مبهری خودا صلی الله علیه و آله وتاری بو بخویندینایه فهرمانی به خیر و چاکه پیده کردین ، و یاساگی شیواندن و هه تککردنی لیده کردین ، هه تا کافریش دواي کوشتنی له جه ننگدا هه تک ناکریت و ناشیوینریت ، مه گهر ئه وان وایان به کوژراوی موسلمانان کردییت له تۆله دا هه رچیان کردییت وایان لیده کردییت ، وه تۆله نه کردنه وه له م باره دا باشته ، وهك چۆن خودا ده فهرمویت : ﴿وَإِنْ عَاقَبْتُمْ فَعَاقِبُوا بِمِثْلِ مَا عُوقِبْتُمْ بِهِ وَلَئِنْ صَبَرْتُمْ لَهُوَ خَيْرٌ لِلصَّابِرِينَ وَاصْبِرْ وَمَا صَبْرُكَ إِلَّا بِاللَّهِ ﴾ [سورة النحل: (١٢٦)] .

واته : ئه گهر سزاتاندا بهو شیوهیه سزابدن که سزادراون ، وه ئه گهر ئارام بگرن ئه وه باشته ، ئه ی محمد صلی الله علیه و آله ئارام بگره له بهر خودا ، وتراوه : ئه و ئایه تانه کاتیك دابه زی که بی پرواکانی قوره یش حمزه و هه ندیکی تر له شه هیده کانی جهنگی ئو حیدیان شیواند و سکیان هه لدرین ، پیغه مبهر صلی الله علیه و آله فهرمووی : " لئن أظفرتني الله بهم لأمثلن بضعتي ما مثلوا بنا " ^(٩١) ، واته : ئه گهر خودا سه ری خستم به سه ریاندا دوو ئه وه ندنه هه تکیان ده که م وهك چۆن هه تکیان کردوین ، خودای گه وره ئه م ئایه ته ی ناره خواره وه ، ئه گهرچی پیشت له مه که دابه زیبوو ، وه کو ئه م ئایه تانه : ﴿وَسْأَلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي ﴾ [سورة الاسراء: (٨٥)] .

واته : پرسیری روحیان لیکردیت بلی : روح له ژیر فهرمانی خودادایه ، وه ئه و ئایه ته ی : ﴿وَأَقِمِ الصَّلَاةَ طَرَفِي الْنَهَارِ وَرُفَاً مِنَ اللَّيْلِ إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ ﴾ [سورة هود: (١١٤)] .

واته : له پۆژدا نوێژ بکه ن " که نوێژی به یانی و نیوه پۆ و عه سه ره " وه هه روه ها له شه ودا " نوێژی شیوان و خه وتنانه " چونکه ئه م چاکه کاریانه ده بیته مایه ی لیخۆش بوونی کاره خراپه کانتان ، ئایه تی تریش که له مه که دابه زیوه ، دواتر له مه دینه هۆیه ک پیویستی کردوه جاریکی تر دابه زیوه ته وه ، دواي دابه زینی ئایه ته که ی سه ره وه پیغه مبهری خودا صلی الله علیه و آله فهرمووی : " بل نصبر " ^(٩٢) ، واته : به لکو ئارام ده گرین ، وه له صحیحی مسلمدا بریده ی کوپی الحصیب ده فهرمویت : " كان النبي صلی الله علیه و آله إذا بعث أميراً على سرية أو جيش أو في حاجة نفسه أو صاه في خاصة نفسه بتقوى الله تعالى وعن معه من المسلمين خيراً ، ثم يقول : اغزوا باسم الله ، في سبيل الله ، قاتلوا من كفر بالله ، ولا تغلوا ولا تغدروا ، ولا تمثلوا ، ولا تقتلوا وليدا " ^(٩٣) ، واته : پیغه مبهر صلی الله علیه و آله کاتیك که سیکی بکردایه ته بهرپرس به سه ر تیپیك یان سوپایه که وه ئامۆژگاری ده کرد به وه ی له خودا بترسیت و به چاکه له گه ل ئه و موسلمانه ی له گه لیدان په فتاریکات دواتر ده ی فهرموو : بجهنگن به ناوی خودا وه ، وه له پرینگه ی خودا ، وه بجهنگن له گه ل که سیك بیباوه ره به خودا ، پۆمه چن و ناپاکی مه که ن (غدر) ، هه تک مه که ن و کوژراوه کان مه شیوینن ، ومندا ل مه کوژن .

ئه گهر هاتنه سه رمال و چه کیان هه لکیشا " له بیابان نه بوو " بو بردنی مال ، وتراوه : ئه وانه به چه ته نایه نه ژماردن ، به لکو وه کو دن و تالانکه ره له قه له م ده درین ، چونکه ئه گهر خاوه ن مال هاوار بکات خه لکی به هانایه وه ده چن ، وه زۆربه ی زانایان ده لین : حوکمیان له نیو مال و له بیابانیشدا وهك یه که ، ئه و وته یه باوه لای مالک ، وشافعی ، و زۆربه ی هاوه لانی ئه حمه د ، و هه ندیک له هاوه لانی ابو حنیفه وه ، به لکو له نیو

91 رواه الحاكم في المستدرک (٢١٨/٣)، والطبرانی في المعجم الكبير (١٤٣/٣)، وضعفه الألباني في الضعيفة (٥٥٠).

92 رواه أحمد (٢٠٧٢٣)، وحسنه الألباني في الصحيحة (٢٣٧٧).

93 رواه مسلم (١٧٣١).

مالدا زیاتر شایه‌نی سزادانن وهك له بیابان ، چونكه مالّ شویینی ئاسایش و پشودانی خه‌لکه ، وه مالّ جیگه‌ی هاوکاری و یارمه‌تی دانی یه‌کتره ، به‌لکو کوتانه سهر مالّ و پێشیل کردنی حورمه‌تی تاوانیکی گه‌وره‌یه و پێویسته به‌توندی سزادریڤ و لێپرسینه‌وه‌یان له‌گه‌لدا بکریّت ، له‌بهر ئه‌وه‌ی هه‌رچی له‌مالدا هه‌یه به‌تالانی ده‌بن ، وه پێبوار زۆر جار بریکی کهم له‌سهرمایه‌که‌ی له‌گه‌لدا یه ، ئه‌وه‌ش ناوکرۆکی راستیه ، به‌تایبه‌ت ئه‌و کۆمه‌لانه‌ی که میسر وشام (بێره‌وشت - منسر) یان پیده‌لێن و وه‌له به‌غداد (کلاوچی . العیارین) پیده‌لێن .

ئه‌گه‌ر چه‌ته و دزه‌کان پێگه‌ بگرن به به‌رد تیگرتن له‌دووره‌وه ، به یارمه‌تی ئامیڤیک به‌رد بگرنه خه‌لک ، هه‌مان ئه‌و حوکمانه‌یان به‌سهردا داده‌به‌زیّت ، هه‌ندیك له فقیهه‌کان ده‌لێن به‌پێگرتن نایه‌ته ئه‌ژمار ئه‌گه‌ر به چه‌ك و ئامیڤی تیژ نه‌بیّت ، وه هه‌ندیکیان کۆرا (الإجماع) ده‌گێڕنه‌وه له‌سهر ئه‌وه‌ی ده‌بیّت پێگرتن به‌چه‌ك و تفاق‌ی جه‌نگی بیّت ، به‌لام ئه‌گه‌ر زانیان کۆك بن یان نا ئه‌وه‌ی که زۆرینه‌ی موسلمانان له‌سهری کۆکن ئه‌وه‌یه : ئه‌وه‌ی شه‌رپکات بۆ بردنی مالی خه‌لک به‌هه‌رشیه‌یه‌ک ئه‌وه چه‌ته و دزه ، وهك چۆن هه‌ر بیاباوه‌ریک له‌گه‌ل موسلماناندا به‌جنگیّت به‌هه‌رشیه‌یه‌کی جه‌نگان ، ئه‌وه جه‌نگیه‌ی و دوژمنه ، وه هه‌ر موسلمانیک له‌گه‌ل بیّ بپواکاندا به‌جنگیّت به‌شمشیر یان به‌پرم یان به‌تیر و کهوان یان به‌به‌رد یان به‌دار یان هه‌رشتیکێ تر ئه‌وه تیکو‌شهری پێگه‌ی خودایه ، به‌لام ئه‌گه‌ر خه‌لک به په‌نه‌ان بکوژیّت بۆ بردنی سه‌روه‌ت و سامانی ، بۆ نمونه که‌سیک له‌سهر پێیه‌کدا (خان) ی هه‌بیّت به‌پێبوارانی بدات به‌کریّ ، ئه‌گه‌ر به‌ته‌نها بوو بیکوژیّت و ماله‌که‌ی ببات ، یان بانگی که‌سیک بکات بۆ ماله‌وه بۆ ئه‌وه‌ی ئیشیکێ به‌کریّ بۆ ئه‌نجام به‌دن وهك به‌رگدوور یان پزیشک ، یان هه‌رشتیکێ هاو‌شیوه‌ی ئه‌وانه بیکوژیّت و ماله‌که‌ی ببات ، ئه‌مه پێی ده‌گوتریّت کوشتنی ناپاکێ (غه‌در و خیانه‌ت) خه‌لکی ئاسایی پیده‌لیّ (المعرجین) ، ئه‌گه‌ر ئه‌و کوشتنه ته‌نها بۆ بردنی مالبیّت ئه‌وا حوکمی چه‌ته و پێگریان هه‌یه ، یان تۆله‌یان (قصاص) لیده‌کریّته‌وه ؟ له‌وه‌شدا زانیان دوو بۆچونیان هه‌یه :

یه‌که‌میان : ئه‌وانه وه‌کو چه‌ته و پێگرن ، چونکه ئه‌وه کوشتنه به ناپاکێ و فیلّ ، وه‌کو کوشتنه به‌زۆر له بیاباندا ، هه‌ردوو جوړه کوشتنه‌که مروّفاتوانیّت خوی لیبپاریژیّت ، به‌لکو زیانی یه‌که‌میان زیاتره چونکه پێی نازانریّت .

دووه‌میان : چه‌ته و پێگر ئه‌وانه‌ن به ئاشکرا ده‌جه‌نگن ، به‌لام ئه‌و که‌سه‌ی که تیرۆر ده‌کات پێویسته بدریّته ده‌ست خاوه‌ن خوینه‌که ، به‌لام ئه‌مه‌یان له بنه‌ماکانی شه‌ریعه‌ته‌وه نزیکتره ، ئه‌وانه زیانیان زیاتره چونکه هه‌ستی پێناکریّت .

فقیهه‌کان دیسان نا‌کۆکن له‌وه‌که‌سانه‌ی که سولتان " کاربه‌ده‌ست " ده‌کوژیّت ، وهك بکوژانی عه‌ثمان و علی ، ئایا حوکمیان وه‌کو بشیوی کاران و چه‌ته و پێگره ، به‌حه‌د ده‌کوژریڤ ، یان کاریان ده‌دریّته ده‌ستی خاوه‌ن خوینه‌که ، دوو بۆچون هه‌یه له مه‌زه‌به‌ی ئه‌حمه‌د و ئه‌وانی تر ، چونکه کوشتنی سولتان ده‌بیّته هوی تی‌کچونی باری گشتی وهك کوشتنی که‌سیکی ئاسایی نییه .

به شی سییه م

ئه گهر کار به ده دست داوای به ده سه وه دانی چه ته و پرگری کرد له که سانیک که په نایانی دابوو چی پیو یسته له سه ر موسلمانان ئه گهر بهرگریان کرد

دوای ده ست پویشن به سه ریاندا ، سولتان داوای کرد بو ئه وهی حه دیان به سه ردا سه پینیت به بی سته م ، بهرگریان لی کرد ئه و کاته پیو یسته له سه ر موسلمانان به ننگن له گه لیان به بو چونی هه موو زانیان ، هه تا هه مویان ده ستیان به سه ردا ده گیریت ، وه هه رکاتی که ملکچه نه بوون به جه ننگ نه بییت ، پیو یسته هاوکاری کار به ده ستان بکریت بو له ناو بردنیان ، وه به هه ر شیوه یه که بییت ده بییت قریکری و کومه لگه یان لی پرگار بکریت ، وه هه ر که سی که یارمه تیان بدات و دالده یان بدات له گه لیاندا بییت ئه وانه ش له ناو ده برین ، ئه وه ش ده بیته ئه نجامدانی سنوری خودا ، جه نگان له گه ل ئه و جو ره که سانه پیو یست تره وه که له که سانیک که له هه ندیک له فه رمانه کانی شه ریعه ت واز ده هیئن ، چونکه ئه وانه کو بونه ته وه بو کوشتنی خه لک و بردنی سه روه ت و سامانیان به تالان ، وتیکدانی کشتوکال و ده غل دانیان و له ناو بردنی وه چه کانیان ، مه به ستیان پیاده کردنی ئاین یان ده سه لات نییه ، ئه و چه ته و پرگریانه وه که که سانیک وان که په ناده به نه قه لایه که یان ئه شکه وتیک یان لوتکه ی شاخی که یان دۆلیک یان هه رشتیکی تر ، پرگه ده گرن له هه رکه سی که به لایاندا تیپه رییت ، ئه گهر سه ربازانی ده ولت داوایان لی بکات بینه وه ژیر پکیفی ده ولت و هه رییه که یان تاوانبار بییت حه دی به سه ردا سه پینرییت ، ده جه ننگن وه ئه و گوند نشینانه ی که پرگه له حاجیان و پرگه ی کاروانه کان ده گرن ، یان ئه و کیویانیه ی که له سه ر شاخه کان و ئه شکه وته کان جیگیربوون ، بو پرگه برین ، یان ئه و کومه لانه ی هاوپه یمانن و یه کیان گرتوو له سه ر بنچینه ی پرگه گرتن له نیوان عیراق و شام به وه ش ده لین (النهیضة) ئه و جو ره که سانه ده کوژرین وه که باسمانکرد ، به لام کوشتنیان هاو شیوه ی کوشتنی بی پرواکان نییه ، ئه گهر موسلمان بوون ، ماله کانیان نابریت مه گهر مالی خه لکیان به نا ره وا برد بییت ، ئه و کاته پیو یسته له سه ریان ئه وه نده قه ره بووبکه نه وه که به تالان بردویانه ، ئه گهر خودی تالانکه ره که ش نه ناسریت ، وه ئه گهر تالانکه ره که ناسرا هیچ جیاوازی نییه چونکه بکه ر و یارمه تی ده ره کانی ش وه که یه کن وه که باسمانکرد ، به لام ئه گهر ناسرایه وه پیو یسته قه ره بووی هه موو ماله که بگریته ئه ستو ئه گهر هیچ له و ماله ش نه مابییت ، وه ئه وه ی لیان ده سینریته وه ده دریتته که س و کاری خاوه ن ماله کان ، به لام ئه گهر نه ناسران بو بهر ژه وه ندی گشتی موسلمانان خه رج ده کریت ، وه که ناندانی ئه و که سانه ی جه نگان بو ئه وه ی ئه و مافانه به ده ست به یینه وه ، مه به ست له جه نگان له گه لیان ئه وه یه مل که چه بکرین بو ئه وه ی حه دیان به سه ردا سه پینرییت و پرگری بشیوی و خراپه کاریان لی بکریت ، ئه گهر یه کی که له وان بریندار بوو برینیکی قول ، به و حاله وه وازی لی ده هیئریت تاده مریت ، مه گهر که سی که بییت شایانی کوشتن بییت ده کوژریت ، وه ئه گهر هه له ات و له خراپه ی پرگاریان بوو دوای ناکه ون ، مه گهر که سیکیان حه دییکی دریای کراو پیو یست بییت له سه ری ، وه هه رییه که یان به دیل بگریت ئه و حه دی تاوانه که ی له سه ری پیو یستی کردوو به سه ریدا ده سه پییت ، وه هه ندیک له زانیان زیریان به رامبه ر ئه و جو ره که سانه نواندوو ده لین : ماله که شیان به تالان ده بریت و پینچ یه کیشی بو خه زینه ی ده ولت لی جیا ده کریته وه ، وه زور به یان پرگه به و کاره ناده ن .

به لام ئه گهر خو یان دایه پال میرنشینیک یان کومه لی که له شه ریعه تی ئیسلام ده رچوو ، وه هاوکاریان کردن له دژی موسلمانان ، ئه وه وه کو ئه وان جه ننگ به ریاده کریت له گه لیاندا ، وه هه رکه سی که له وان پرگه

له خه لک نه گریّت به لّام باج و سه رانه له پریبواران و هریگریّت به پیی سه ری مروّقه کان و سه ری و لّاخ و باری شتومه ک یان شتی تر ، ئەوه له و که سانه یه که به زۆر (تۆپزی) پاره له خه لک و هری دگر و وه سزای تایبه تی خو ی هیه ، وه فقیهه کان نا کو کُن له دروستی کوشتنی ئەو جو ره که سانه ، ئەو جو ره که سانه پییان نا گو تریت ریگر ، چونکه به هو ی ئەوانه وه ریگه نابردیّت ، له گه لّ ئەوه شدا ئەو جو ره که سانه توندترین سزاده درین پوژی دوایی ، هه تا پیغه مبه ری خودا ﷺ به (الغامدیة) فهرموو : " لقد تابت توبة لو تابها صاحب مكس ، لغفر له " (٩٤) ، واته : ته و به یه کی کردو وه ئەگه ر ئەو که سه ی باج و سه رانه به زۆر له خه لک و هری دگریت ته و به ی و ابکات ، خودا لیی خوشده بیّت ، وه دروسته بو ئەو که سانه ی که سته میان لیگرا وه له گه لّ چه ته و ریگر دا بجهنگن به پای هه موو موسلمانان ، به لّام ده ولّت له و حالّه ته دا یارمه تی مادیان نادات ، پیغه مبه ر ﷺ ده فهرمو یّت : " من قتل دون ماله فهو شهيد ، ومن قتل دون دمه فهو شهيد ، ومن قتل دون دينه فهو شهيد ، ومن قتل دون حرمة فهو شهيد " (٩٥) ، واته : هه رکه س له سه ر مالی بکوژیت شه هیده ، وه هه رکه س له سه ر خوینی بکوژیت شه هیده ، وه هه رکه س له سه ر ناینی بکوژیت شه هیده ، وه هه رکه س له سه ر ناموس و حورمه تی بکوژیت شه هیده .

ئەو که سانه فقیهه کان پییان ده لین (الصائل) ، واته : (ئەو که سه ی ئەچیته سه ر خه لک بو مالی یان بو نه فسی یان بو هه تک کردنی ناموسی) ، ئەوه جگه له سته مکار له ژیر هیچ ناویکی تر دا جیگه ی نابیته وه ، ئەگه ر له و ده ست درێژیه ی مه به سه تی مالّ بوو ئەتوانیّت به گویره ی توانا بریک پاره ی بدریّت بو خو پاراستن له شهریان ، به لّام ئەگه ر به وه قایل نه بوو ئەهوکات شه ری له گه لّا ده کریّت ، به لّام ئەگه ر مه به سه تی له چونه سه ر ماله که شه روا لپسی بوو ، وهک ئەوه ی داوای کاری خراپ له ئافره ت یان مندا ل یان بهنده ی ئەو ماله بکات ، ئەهوکاته پیویسته به هه موو شیوه یه که به رگری له خو ی بکات ، وه به هیچ شیوه ک ریگه ی پینادریّت ئەو کاره قیزوانه ئەنجام بدات ، به پیچه وانه ی مالّ و پاره چونکه ده توانیّت بو خو پاراستن له شه ر بریک پاره بدریّت .

وه ئەگه ر مه به سه تی کوشتنی خاوه ن مالّ بوو ، دروسته بو ی به رگری له خو ی بکات ، وه ئایا (واجب) پیویسته له سه ری ؟ زانایانی مزه بی ئەحمه د و ئەوانی تر دوو رایان هیه ، ئەمه له کاتی کدا که خه لک ده ولّتیان هه بوو ، به لّام ئەگه ر " په نا به خوا " بشیوی بوو ، وهک ئەوه ی دوو کار به ده سه تی موسلمانان نا کو ک بوون وه له سه ر پله و پایه نیوانیان شه ر بوو ، ئایا دروسته بو مروّقه پویششت بو مه مله که ته که ی تر ، توشی شه ریک بوو به رگری له خو ی بکات له و بشیویه ؟ له وه شدا دوو بوچوون هیه له مه زه بی ئەحمه د و ئەوانی تر .

ئەگه ر ده ست به سه ر چه ته و ریگر دا گیرا " سه روه ت و سامانی خه لکیان برده بوو " پیویسته ئەو مالانه بدریته وه خاوه نه کانیان ، وه سزای هه دیان به سه ردا به سه پیتریّت ، وه هه روه ها دزیشت هه مان حوکمی هیه ، ئەگه ر نکو لی هیئانه وه ی ماله دزرا وه که یان به تالان برا وه که یان کرد داوی جیگر بوونی له سهریان ، سزا ده درین به زیندانی کردن و لیدان ، تا ماله که ده هیئنه وه یان که سیك راده سپیرن بیهیئنه وه ، یان شوینی هه شار دانی ئاشکرا بکات ، وهک چوّن که سیك سه رزه نشت و سزا ده دریّت ئەگه ر (واجب) یك پیویست بیّت له سه ری و به ئەنجامی نه گه یه نیّت ، چونکه خودا له قورئاندا بو پیاوی هه لّال کردو وه که ئافره ته که سه ریچی داوا ره واکانی کرد لیببات ، لیدانیکی وا که دیاری نه کات و ئیشی زوری پینه گه یه نیّت ، تا ئەو مافانه به جی ده هیئیت ، که و ابو و که سانی چه ته و دز شایه نترن که لییان بدریّت تا کو ئەو مافانه ده گه رپننه وه ، وه داوا کردنی سزادان بو خاوه ن ماله کانه ئەگه ر ویستی پییان به خشیّت یان بیه ویت له سه ر شیوازیك ریك

94 . رواه مسلم (١٦٩٥).

95 . رواه أبوداود (٤٧٧٢)، و الترمذي (١٤٢١)، والنسائي (٤٠٩٤)، و صححه الألباني في صحيح الجامع (٦٤٤٥).

بکه ویت له گه لیدا ، یان له سزادانیان ببوریّت ئه وانه ی بۆ هیه ، به پیچه وانه ی (حد) که به هیچ شیوه یه ک ناتوانریت لیی ببوریّت ، وه کاربه دهستان بۆیان نییه که خاوهن ماله کان ناچار بکهن که له به شیك له ماله که یان خوشن .

وه ئه گهر ماله که یان له ناو بردبوو به خواردنی یان به ههر شیوه یه کی تر " چه ته و ریگره کان یان دزه کان " و تراوه : پیویسته که س و کاریان دابینی بکهن ، وه ک چون که سیك شتیك داگیر بکات پیویسته که س و کاری قهره بوی بکه نه وه ، ئه وه بۆچونی شافعی و ئه حمده ﷺ ، وه ئه گهر که سیك توانای قهره بوکردنه وه ی نه بوو پیویسته ئه و کاته ی حال ی باش ده بیّت بیداته وه ، وه و تراوه : نابیت پییژاردن و دهست برین له سهر یه ک که س ئه نجام بدریت ئه وه ش و ته ی أبو حنیفیه ﷺ ، وه و تراویشه : پیویسته قهره بو بکاته وه ئه گهر هه یبوو ، به لام ئه گهر نه یبوو له سهر ی پیویست نییه ، ئه وه ش بۆچونی مالکه ﷺ .

وه حه لال و ره وای نییه بۆ کاربه دهستان پاره له خاوهن مافه کان و هر گرن له بری ئه وه ی مافه کان یان بۆ دهسته بهر بکهن ، یان سزای حه د به سهر تاوانباراندا به سپینن ، نه بۆ خویان نه بۆ ئه و سهر بازانه ی به دووی چه ته و ریگر و دزه کاندا ده نینرین ، به لکو به دوادا گه ران و قه لچۆکردنی ئه و جوړه که سانه جوړیکه له تیکۆشان له پیناوی خودا .

وه ئه و سهر بازانه له م باره دا به پاره ی ده ولت ئاماده ده کرین وه ک هه موو جهنگیکی تر ، ئه وه نده یان پیده دریت که به شی به ریوه بردن و پیداویستی به دوادا چوونی تاوانباران بکات ، چونکه وه ک وتمان ئه وه جوړیکه له جهنگان له پیناوی خودا ، وه خه رج کردنی مالی زهکات له پیناوی دژایه تی کردنی چه ته و ریگره کان دروسته ، وه ئه گهر چه ته و ریگره کان کومه لکی به هیژ و به ده سه لات بوون ئه وکات پیویسته دلنه وایی بکرین ، ئه گهر کاربه دهست هه ندیک مالی زهکات و خیری دایه چاوساغ و دهم سپیه کان یان بۆ به دهسته وه دانی ئه وانی تر یان لاواز بوونیان یان بۆ خو پاراستن له شه ری ئه و سهر کردانه دروسته ، ئه وکاته ئه و جوړه که سانه ده بنه دل راگیراوه کان (الملفة قلوبهم) ، ئه مه ش زوړیک له ئیمامه کان باسیان لیکردووه وه ک ئه حمه د و ئه وانی تر ئه وه ش به قورئان و سونه ت و بنه ماکانی شه ریعه ت سه لماوه .

دروست نییه کاربه دهست که سانیك بنییریت بۆ دژایه تی کردنی چه ته و ریگره کان که لاواز و نه توانکاربن ، وه ههروه ها دروست نییه که سانیك بنییریت که مال له و جوړه که سانه وهر بگریّت که ریگریان له خه لک گرتووه ، به لکو پیویسته که سانی به توانا و به هیژ و ده ستپاک بۆ ئه و مه به سه ته هه لبرئیریت ، مه گهر له کاتی که دا بیّت که که سانی وه ها ده ست نه که ون ئه وکات پیویسته باشتیرین بهر ده ست ئه و کاره یان پیی بسپیریت .

ئه گهر هه ندیک له جیگره کانی سولتان له سهر شار و گونده کان یان سه روک گونده کان فره مان یان کرد به چه ته و ریگره کان به تالان کردنی سهروه ت و سامانی خه لک به ئاشکرا یان به په نهان ، بۆ ئه وه ی به شیان بدن له و ده ستکه وتانه یان ئه مانیش بهرگریان لییکه ن ، ئه و که سانه له سه روکی چه ته و ریگره کان تاوانبارترن چونکه ئه گهر ئه مان ئاسانکاریان بۆ نه که ن ناتوانن ئه و تاوانانه ئه نجام بدن ، وه ئه و جوړه که سانه ده بیّت وه ک پشت و په ناو یارمه تی ده ری تاوانباران له قه له م بدرین ، ئه گهر چه ته و ریگره کان خه لکیان کوشت ، ئه و ده کوژرین و یارمه تی ده ره کانیشیان له گه لیاندا ، له سهر و ته ی ئه میری ئیمانداران عومه ری کوپی خه تاب ﷺ و زوړبه ی زانایان ، به لام ئه گهر ته نها مالی خه لکی به بن ده ست و پییان ده بریت خویان و یارمه تی ده ره کان یان ، وه ئه گهر مالیان برد و خاوهن ماله کانیشیان کوشت ، ده کوژرین و له خاچ ده درین ، وه هه ندیک ده لین پیویسته ده ست و پییان بریت و پاشان بکوژرین و له خاچ بدرین ، وه و تراوه : یه کیك له و سزانه ی به سهر دا ده سه پیّت ئه گهر

چته و ریگره کان دهستگیرکرد و پاشان ئهو مال و دهستکه وتانه یان له گه لدا به شبکات ، یان سنور و سزاکانی خودا پهک بخت و به سهریانا نه سه پیئیت .

وه ههرکه سیك په نای چته و ریگریك یان دزیک یان بکوژیک یان هاوشیوهی ئهم تاوانبارانه بدات ، یان ههرکه سیك پیویست بیّت سزا و سنوریکی خودای به سهردا به سه پیّت یان مافی مروقیکی به سهره وه بیّت ، وه بهرگری کرد له وهی که تۆله ی ئهو تاوانانه ی لیبکریته وه ، ئه وه ده بیته هاو هل و هاوکاری له و تاوانانه ، وه خودا و پیغه مبه ر ﷺ نه فرینیان لیکردوه ، ئیمامی مسلم له صحیححه کهیدا له علی کوری أبو طالب ﷺ گپراوه ته وه : پیغه مبه ری خودا ﷺ فهرمیوتی : " لعن الله من أحدث حدثاً أو آوی محدثاً " (٩٦) ، واته : نه فرینی خودا له و که سانه ی بشیوی دهنینه وه ، وه ئهو که سانه ش دالده ی ئهو جوړه که سانه ددهن ، وه ئه گهر ئهو که سه دهستگیرکرا که دالده ی تاوانباریکی داوه ، داوای لیده کریت بیدات به دهسته وه ، یان هه وال دربارهی ئهو شوین و جیگه بدات که تاوانبارکه خوی تیا دا هه شارداوه ، ئه گهر سه ریچی کرد ، سزا ده دریّت به زیندانی کردن و لیدانیش ئه گهر پیویست بوو ، چهن جاریک هه ولی له گه لدا ده دریّت تاکو شوین و جیگه ی ئهو خراپکاره ئاشکرا دهکات ، ههرکه سیك پیویست بیّت له سه ری تاوانباره کان بدات به دهسته وه و ئه وه ش به تالان بردویانه بیگه رپننه وه ، سه ریچی بکه ن سزا ده درین ، چونکه ئاگادار کردن و هه والدان به ده ولت له و باره دا هاوکاری کردنه له سه ر خیر و چاکه ، به لام ئه گهر که سیك به بی تاوان به دویدا گه ران یان ئهو پاره و ماله ی داوای لیده کریت ره وانه بیّت ئه وکاته پیویسته هاوکاری بکریت له دالده دانیان و بهرگری لیکردنیان ، چونکه ئه وکاره پالپشتی کردنی سته م لیکرا وانه که پیویستیه کی شهرعیه ، له هه ردو صحیححه دا له ئه نه سی کوری مالکه وه ئه گپرنه وه : پیغه مبه ری خودا ﷺ فهرمیوتی : " انصر أخاك ظالماً أو مظلوماً ، قلت : یا رسول الله أنصره مظلوماً ، فكيف أنصره ظالماً ؟ قال : تمنعه من الظلم فذلك نصرک إياه " (٩٧) ، واته : پالپشت و هاوکاری برا که تبه سته م کار بیّت یان سته م لیکراو ، وتم : ئه ی پیغه مبه ری خودا : هاوکاری دهیم کاتیك سته می لیده کریت ، ئه ی چۆن یارمه تی دهر و هاوکاری بم کاتیك سته م دهکات ؟ فهرموی : بهرگری سته م کردنی لیده کهیت ، ئه وه هاوکاری و پالپشتی تویه بو ئهو ، وه (مسلم) یش له جابره وه فهرموده یه کی وه کو ئه وه ی گپراوه ته وه ، وه له هه ردو صحیححه دا له البراء کوری عازب وه ﷺ فهرمیوتی : " أمرنا رسول الله ﷺ بسبع ، وثماناً عن سبع : أمرنا بعبادة المريض ، واتباع الجنابة ، وتشميت العاطس ، وإبرار المقسم ، وإجابة الدعوة ورد السلام ، ونصر المظلوم ، وثماناً عن خواتيم الذهب ، وعن الشرب بالفضة ، وعن المياثر ، وعن لبس الحرير والقسي والديباغ والإستبرق " (٩٨) ، واته : پیغه مبه ری خودا ﷺ فهرمانی به ههوت پیکردوین و یاساغی ههوتیشی لیکردوین ، فهرمانی پیکردوین به : سهردان له نه خووش ، و شوین کهوتنی تهرمی مردوو ، وه ههرکه سیك پژمی دوعای خیری بو بکهین ، وه سویند خورا له سه ر هه رشتیک نابیت سه ریچی بکهین ، وه دهعوت کراین به دهم دهعوته که وه بچین ، وه وه لامی سه لام بدهینه وه ، وه هاوکار و پالپشتی سته م لیکراو بین ، وه یاساغی لیکردوین ئه نگوستیله ی زیپر له دهست بکهین ، وه به قاپی زیو بخوینه وه ، وه کورتانی سواریه کانمان له ئاوریشم بیّت ، وه جل و بهرگی ئاوریشم له بهر بکهین یان هه ر جلیک ئاوریشمی تیکه ل بیّت ، وه ئاوریشمی ئه ستور و جلی دره وشاوه و چینرا و به تالی زیپر له بهر بکهین .

96 . رواه البخاري (٣١٨٠) ، و مسلم (١٣٧٠) .

97 . رواه البخاري (٦٩٥٢) ، و مسلم (٢٥٨٤) .

98 . رواه البخاري (١٢٣٩) ، و مسلم (٢٠٦٦) .

ئه‌گهر که‌سیک شاره‌زایی‌ت به شوینی تاوانباران و ئاگاداری ده‌ولت نه‌کاته‌وه له شوین و مو‌لگه‌یان ، دروسته ئه‌و که‌سه سزا بدری‌ت به زیندانی کردن یان هه‌رسزایه‌کی تری شیاو ، چونکه ئه‌وه شتی‌ک که پێ‌ویسته له‌سه‌ری نکۆلی لێ‌ده‌کات ، وه که‌س له‌باتی که‌سیکی تر سزا نادریت مه‌گهر بزانری‌ت ئاگاداری ئه‌و کاره‌یه .

وه هه‌رکه‌سیک ری‌گری‌ت له راگه‌یانندی زانیاریه‌ک که په‌یوه‌ندنی به به‌رژه‌وه‌ندی گشتیه‌وه هه‌بی‌ت دادوه‌ران و کاربه‌ده‌ستان ده‌توانن له‌سه‌ر ئه‌و کاره‌ی لێ‌پرسی‌نه‌وه‌ی له‌گه‌لدا بکه‌ن ، ئه‌مه‌ش ئه‌وه ناگه‌یه‌نی‌ت داوای راپه‌راندنی کاری‌ک بکری‌ت له که‌سیک که له‌سه‌ر که‌سیکی تره به ئه‌نجامی بگه‌یه‌نی‌ت و راپه‌رینی‌ت ، تاکو ئه‌و فهرموده‌ی خودای مه‌زنی به‌سه‌ردا دابه‌زینی‌ت : ﴿ وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ ﴾ [سورة الأنعام: (١٦٤)] .

واته : که‌س تاوانی که‌سی تر هه‌لناگری‌ت .

یان ئه‌و فهرموده‌ی پی‌غه‌مبه‌ری خودا ﷺ که ده‌فه‌رموی‌ت : " أَلَا لَا يَجِيْ جَانٌ إِلَّا عَلَى نَفْسِهِ " (٩٩) ، واته : ئه‌و که‌سه‌ی تاوانی‌ک ئه‌نجام ده‌دات ته‌نها خۆی لێ‌ی به‌رپرسه ، به‌لکو ئه‌م ئایه‌ت و فهرموده‌یه بو ئه‌و که‌سه‌یه که داوای پاره‌یه‌ک یان هه‌رشتی‌کی لێ‌بکری‌ت که که‌سیکی تر لێ‌ی به‌رپرسه ، به‌بێ ئه‌وه‌ی ئه‌م بریکاری بی‌ت یان له ئه‌ستۆی گرتبی‌ت یان پاره‌ی ئه‌و که‌سه‌ی به‌لاوه بی‌ت ، یان که‌سیک سزا بدری‌ت به‌هۆی سه‌رپێچی کردنی خزمی‌کی یان دراوسی‌یه‌کی ، به‌بێ ئه‌وه‌ی ئه‌م ئاگای له هیه‌چ بی‌ت ، نه به‌ئه‌نجام نه‌دانی کاری‌ک که له سه‌ری پێ‌ویست بی‌ت ئه‌نجامی بدات ، وه‌نه به ئه‌نجامدانی کاری‌ک که له سه‌ری پێ‌ویست بی‌ت ئه‌نجامی نه‌دات ، ئه‌مه ئه‌و کاره‌یه که ئایه‌ت و فهرموده‌که ده‌یگری‌ته‌وه ، به‌لام ئه‌و که‌سه‌ی سه‌ره‌وه سزا ده‌دری‌ت له‌بهر تاوانی‌ک که خۆی ئه‌نجامی داوه ، ئه‌ویش ئه‌وه‌یه شوین و جی‌گه‌ی تاوانبارانی زانیوه و ده‌سه‌لاتی لی ئاگادار نه‌کردوه‌ته‌وه ، واته : به هه‌والنه‌دانی هاوکاری که‌سانیکی کردوه که پێ‌ویسته راپێچی دادگا بکری‌ن و ئه‌و مافانه‌ی که پێ‌شیلایان کردوه تو‌له‌یان لێ‌بکری‌ته‌وه ، به‌وه‌ش هاوکاری کردن و پالپشتی راستی نه‌کردوه که به قورئان و سوننه‌ت و کو‌رای موس‌لمانانیش پێ‌ویسته له‌سه‌ری ئه‌و کاره بکات ، له‌بهر خۆش ویستنی یان له‌بهر خزمایه‌تی که‌سه تاوانباره‌که ، وه‌ک چۆن که‌سانیک له‌بهر ده‌مارگیری خیا‌لیه‌تی ئه‌و کاره ده‌که‌ن یان له‌بهر رق و کینه‌یه‌ک به‌رامبه‌ر که‌سه سته‌م لێ‌کراوه‌که له‌دلیاندا به‌وه کاره ده‌که‌ن ، وه خودا ده‌فه‌رموی‌ت : ﴿ وَلَا يَجْزِيْ مِّنْكُمْ شَأْنٌ قَوْمٍ عَلَىٰ مَا تَعْدِلُوْا عَدِلُوْا هَٰؤُلَاءِ قَرِيبٌ لِلْقَوٰی ﴾ [سورة المائدة: (٨)] .

واته : با رق و کینه له که‌سانیک واتان لێ‌نه‌کات که دادپه‌روه‌ر نه‌بن ، داد په‌وه‌ر بن ئه‌وه له له‌خودا ترسانه‌وه نزیک تره .

به‌لام ئه‌گهر پشت هه‌لکردن بی‌ت " له ئاست مافه‌کانی خودا ، و دادپه‌روه‌ری که خودا پێ‌ویستی کردوه " وه ترسان و سه‌رشو‌ری و ئاین فروشتن بی‌ت ، وه‌ک که‌سانیک که وازیان هی‌ناوه له سه‌رخستنی خودا و پی‌غه‌مبه‌ره‌که‌ی ﷺ و ئاین و قورئان ، ئه‌وانه‌ی که پێ‌یان بلاییت تی‌بکو‌شن له پێ‌ناوی خودا سستی ده‌که‌ن و خویان ده‌دزنه‌وه ، به‌هه‌ر حال ئه‌و شی‌وه مرو‌فانه ، شایه‌نی سزادانن به وته‌ی هه‌موو زانیان ، ئه‌وه‌ش ئه‌م ری‌گه نه‌گری‌ته پێ‌ش ، سنوره‌کان پشت گو‌یده‌خات و مافه‌کان ون و پێ‌شیل ده‌کات ، وه به‌هی‌ز و ده‌ست پو‌یشته‌وه‌کان لاواز و بی‌ ده‌سه‌لاته‌کان ده‌خۆن و هه‌موو مافه‌کانیان زه‌وت ده‌که‌ن .

ئه‌وه هاو‌شی‌وه‌ی که‌سیکه که مالی سته‌مکاری‌کی لای‌ت خۆی لی‌گی‌ل بکات و خۆی له‌وه بدزی‌ته‌وه که بیداته حاکمی‌کی دادپه‌روه‌ر ، بو ئه‌وه‌ی بیداته ده‌ستی خاوه‌نه‌کانی ، یان هه‌رچی خه‌رجی پێ‌ویست (واجب)

لەسەر یەتیی لێیدەر بکات ، وەك خەرجی مال و منداڵ و بەندە و مەرومالاتی ، وە زۆر جار كەسێك شتیکی لەسەر پێویست دەبێت بەهۆی كەسانی ترەو ، بۆ نمونە ئەگەر كەسوکاری نەدار بوون خەرجیان لەسەری پێویست دەبێت ، وە هەر وەها لەسەر كەسوکاری كەسێك كەسێکی تر بكوژێت پێویستە خۆینەكە ی بۆ قەرەبوو بکەنەو ، ئەم جورە سەرزەنشست كردنە سزایە بۆ ئەو كەسانە ی زانیاریان هەیە دەربارە ی مالىك یان كەسێك كە لە لایەن دەسلەتەو لەبەر پێشێل كردنی مافی خەلك و یستراوین ، ئەویش ئامادە نەبێت ئەو زانیاریە بداتە بەرپرسیان وەك زانیاری دەربارە ی چەتە و پێگەر و دز ، بەلام ئەگەر ئامادە نەبوو زانیاری پێشكەش بکات لەبەر ئەو ی بترسیت لەو ی كار بە دەستان ستم لە كەسە و یستراو كە بکەن وەك ئەو ی بیکوژن لەباتی تاوانیك كەشایەنی مەرگ نەبێت ئەو ی کاریکی باشی كردوو ، وە زۆر جار لای كار بە دەستان گومان و ویست و ئارەزوو تێكەل دەبن ، بۆیە پێویستە پەروا و ناپەروا لەیەك جیا بکرینەو .

ئەو حالەتەش زۆر جار لای سەرۆك هۆزەكان پوڤەدات لەشار و لادیكان ، ئەگەر پەنا بەریك پەنا ی پێبردن ، و لەنیویاندا خزمایەتی و دوستایەتیەك هەبێت ، ئەو كاتە دەمارگیری خێلەکی وایان لێدەكات كە بەرگری لە خراپەكاران بکەن ، وە ناوبانگ و خانەدان ی لای ئەو سەرۆك هۆزە نەفامانە ئەو یە كە پشتگیری لەو كەسە بکەن ئەگەرچی ستمە کاریش بێت " ستمی لە خاوەن مافیك كەردبێت " بەتایبەت ئەگەر ستمە كارەكە سەرۆك هۆزیکی هاوتای خۆیان بێت ، ئەو كاتە وادەبینن كە دانە دەستەو ی پەنا بەرە تاوانبارەكە سەرشۆری و نەتوانکاری و بێرێزی بێت بۆیان ، ئەمە نەفامیەکی تەواو ، وە یەكێكە لە هۆكارە گرنگەكانی گەندەل بوونی ئاین و دونیای خەلك ، وە لە میژدا باسكراو زۆربە ی جەنگەكانی گوند نشینەكان وەك جەنگی (البسوس) كە لە نیوان بنی بكر و تغلب دا پویداو لەبەر ئەو هۆیە ی سەرەو بوو ، وە هەر وەها توركە مەغۆلەكان بەو هۆیەو ولاتی موسلمانان یان داگیر كردوو و دەستیان بەسەر ئەو دیوی پوبار (ماوراء النهر) و خۆراساندا گرت .

و هەر كەسێك نەفسی خۆی لەبەر خۆدا بشكێنێتەو خۆدا بەرێزی دەكات ، وە هەریەكە لە پیناوی گەشتن بەراستی و داوین كردنی مافەكان خۆی ماندوو بکات ئەو گەورەترین رێزی لەخۆی ناو ، وە ئەوانە دەبنە نزیکترین كەسان لە خۆداو ، ئەو ش شانازی بەستەمکاریەو بکات و پێگری دەستەبەركردنی مافەكان بێت ، و خراپە ئەنجام بدات ، ئەو دەرونی خۆی پيسوا و سەرشۆر كردوو ، خۆدا دەفەرموێت : ﴿مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْعِزَّةَ فَلِلَّهِ الْعِزَّةُ جَمِيعًا﴾ [سورة فاطر : (١٠)] .

واتە : ئەو ی سەربەرز ی دەوێت ئەو سەربەرز ی لە گوێرایەلی فەرمانەكانی خۆدا دایە ، وە بە دوو پووەكان دەفەرموێت : ﴿يَقُولُونَ لَنْ مَرْجِعَنَا إِلَى الْمَدِينَةِ لِيُخْرِجَنَّ الْأَعَزُّ مِنْهَا الْأَذَلَّ وَلِلَّهِ الْعِزَّةُ وَلِرَسُولِهِ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَلَكِنَّ الْمُنَافِقِينَ لَا يَعْلَمُونَ﴾ [سورة المنافقون : (٨)] .

واتە : دەلێن ئەگەر گەراینەو بۆ شاری مەدينە ئەو كات بەهێز و بەرێزەكان پيسوا و بێهێزەكان لەشار دەردەكەن ، وە رێز و بەهێز ی بۆ خۆدا و پێغەمبەرەكە یەتی بەلام دوو پووەكان نازانن ، وە خۆدا لە سیفەتی ئەو جورە مروفانە دەفەرموێت : ﴿وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُعْجِبُ قَوْلُهُ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَيُشْهَدُ اللَّهُ عَلَيْهِ مَا فِي قَلْبِهِ وَهُوَ أَلَدُّ الْخِصَامِ وَإِذَا تَوَلَّى سَعَى فِي الْأَرْضِ لِيُفْسِدَ فِيهَا وَيُهْلِكَ الْحَرْثَ وَالنَّسْلَ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الْفَاسِدَ وَإِذَا قِيلَ لَهُ اتَّقِ اللَّهَ أَخَذَتْهُ الْعِزَّةُ بِالْإِثْمِ فَحَسْبُهُ جَهَنَّمُ وَلَيْسَ الْمِهَادُ﴾ [سورة البقرة : (٢٠٤-٢٠٦)] .

واتە : خەلكانیك هەیه زۆر زمان شیرینن و لەوتەیان سەرت سوپ دەمیێت ، وە خۆدا دەزانێت لەدلیاندا پق و كینە یەکی زۆر هەیه بەرامبەر بەئێو ، ئەگەر لای ئێو هەستا و پشستی هەلكرد هەولی بشیوی دەدات و

هه ولده دات دهغل و دان و مه رومالات و نه وه کانیشت له ناو ببات ، خودا بشیوی کارانی خوش ناویت ، وه نه گهر پیی بگوتریت له خودا بترسه مهیلی تاوانکاری دهیگریت ، دۆزهخی بهسه که خراپترین جیگاهیه .

که وابوو پیویسته له سهر ههرکه سیك که په نای هه لهاتویه که ددهات " نه گهر ستهم لیکراو بوو " په نای بدات و هاوکاری بکات ، وه ته نه به وه که خوئی بانگهیشتی ستهم لیکراوی بکات جیگیرنا بیّت ، له وانهیه هه ندیک جار سکالا بکات له هه مان کاتدا ستهم کاریش بیّت ، به لکو ده بیّت له بهرام به ره که ی و کهسانی تره وه کیشه که ی بریاری له سهر بدریت ، نه گهر دهرکهوت که ستهم کاره هه ولده دریت به نه رم و نیانی له و سته مه ی بگه پرنیته وه نه گهر کرا ، نه گهر نا هه ولده دریت حوکمیکی دادوهرانه بکریّت ، نه گهر رازی نه بوو نه وکاته هیژ به کار ده بریت بو ملکچه چکردنی بو دادپهروهی ، به لام نه گهر که سیك سته می لیکرا بیّت و له هه مان کاتدا نه میشت سته می کرد بیّت ، یان هه موویان ستهم کاربوون ، یان هیچ یه کیك له وان سته می نه کرد بیّت به لام له بهر گومانیک هه له یه که وه تیبته نیوانیا نه وه ، نه وکاته هه ولی ناشته وایی ده کریّت یان نه گهر دهرکهوت مافی یه کیکیانه بریار له بهرزه وهندی نه وه که سه ده دریت ، وه که خودا ده فهرمویت : ﴿وَإِنْ طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتُلُوا فَاصْلِحُوا بَيْنَهُمَا فَإِنْ بَغَتْ إِحْدَاهُمَا عَلَى الْأُخْرَىٰ فَقَاتِلُوا الَّتِي تَبْغِي حَتَّىٰ تَفِيءَ إِلَىٰ أَمْرِ اللَّهِ فَإِنْ فَاءَتْ فَأَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا بِالْعَدْلِ وَأَقْسِطُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ﴾ [سورة الحجرات: (٩، ١٠)] .

واته : نه گهر دوو کۆمه ل له موسلمانان ناکۆکی کهوته نیوانیان هه ولی ناو برژی بدهن له نیوانیان ، نه گهر کۆمه لیکیان رازی نه بوو به فهرمانی خودا نه وه له گه لیدا بجهنگن تارازی ده بیّت به فهرمانی خودا ، نه گهر رازی بوو نه وکاته ناو برژی بکه ن له نیوانیان به داد ، دادپهروه ربن له بهر نه وهی خودا دادپهروه رانی خوش ده ویت ، موسلمانان برای یه کن نه وه برایه تیه تان پپاریژن و له خودا بترسن بو نه وهی خودا په حمتان پیبکات ، وه ده فهرمویت : ﴿لَا خَيْرَ فِي كَثِيرٍ مِنْ نَجْوَاهُمْ إِلَّا مَنْ أَمَرَ بِصَدَقَةٍ أَوْ مَعْرُوفٍ أَوْ إِصْلَاحٍ بَيْنَ النَّاسِ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ اتَّبِعْهُ إِنَّ اللَّهَ فَسُوفَ يُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا﴾ [سورة النساء: (١١٤)] .

واته : زۆربه ی نه وه گفتوگۆیا نه ی خه لکی ده یکه ن خیری تیدانییه ، نه وه قسه وباسانه نه بیّت که فهرمان به چاکه وگوپرایه لی خودا و پیکه ستنی کاروباری خه لکی ده که ن ، ههرکه سیك له بهر په زامه ندی خودا وابکات نه وه پاداشتی گه وهی ده دینه وه ، وه أبو داود له (السنن) کهیدا گپراویه تیه وه : پیاویك پرسپاری کرد له پیغه مبهری خودا ﷺ : " أمن العصبية أن ينصر الرجل قومه في الحق ؟ قال : لا ، قال : ولكن من العصبية أن ينصر الرجل قومه في الباطل " (١٠٠) ، وقال : " خيركم الدافع عن قومه ما لم يأثم " (١٠١) ، وقال : " مثل الذي ينصر قومه بالباطل كبعير تردى في بئر فهو يجر بذنبه " (١٠٢) ، وقال : " من سمعتموه يتعزى بعزاء الجاهلية فأعضوه بمن أبيه ، ولا تكنوا " (١٠٣) ، واته : ئایا له ده مارگیریه که سیك پالپشتی خزمه کانی بیّت له سهر کاریکی رهوا ؟ فهرمو ی : نه خیر ، وه فهرمو ی : به لام له ده مارگیریه که سیك پالپشت و هاوکاری خزمه کانی بیّت له سهر کاریکی نارهوا ، وه ده فهرمویت : باشتین کهسانی ئیوه نه وانه ن بهرگیری له خزم و کهس و کاریان ده که ن نه گهر له سهر تاوان نه بیّت ، وه ده فهرمویت : نمونه ی نه وه که سه ی پالپشتی خزم و کهس و کاره که یه تی له سهر کاریکی نارهوا ، وه که وایه

100 . رواه أبو داود (٥١١٩) ، و ابن ماجه (٣٩٤٩) ، وضعفه الألباني في ضعيف ابن ماجه (١٣٠٢/٢) .

101 . رواه أبو داود (٥١٢٠) ، وقال الألباني في ضعيف الجامع (٢٩١٥) : موضوع .

102 . رواه أبو داود (٥١١٧) ، وصححه الألباني في صحيح الجامع (٥٨٣٨) .

103 . رواه أحمد (٢٠٧٢٧) ، وصححه الألباني في صحيح الجامع (٦١٩) .

حوشترێك كەوتبێتە ناو بیرێكەوێ بیهوێت بەھۆی ڕاكیسانی كلكیەوێ بیهیئیتە دەرەو ، وە دەفەرمویت : گویتان لە كەسێك بوو بانگهێشتی دەمارگیری دەکرد پێی بلین : گاز (قەپ) لە ئالەتی (زكر) باوكتدا ، بەبێ كینایەت .

ھەر كەسێك لە بانگەوازی ئیسلام و قورئان دەربچیت ، بەشانازی كردن بە بنەمالە یان ولات یان ڕەگەز یان ئاینزای یان تەریقەت ئەوێ لە دەمارگیری ونەفامیەتە ، وە كاتیك دوو پیاو كۆچەریەك و پشٹیوانێك بوو بەناكوکیان ، كۆچەریەكە وتی : كۆچەریەكان فریام كەون ، وە پشٹیوانەكەیش وتی : پشٹیوانەكان فریام كەون ، پیغەمبەری خودا ﷺ فەرموی : " ابدعوى الجاهلية ، وانا بين أظهركم " (١٠٤) ، واتە : بانگەواز بۆ نەفامیەت دەكەن منیش لەنیوانتاندام ، وە بەوێش زۆر توپەبوو .

به‌شی چواره‌م

سزای دزیکردن

دز پێویسته دهستی راستی بپێت به پێی قورئان و سونهت و کوپای زانیان (الإجماع) ، خودا ده‌فرمویت : ﴿وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا جِزَاءً بِمَا كَسَبَا كَلَّا مِنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ فَمَنْ تَابَ مِنْ بَعْدِ ظُلْمِهِ وَأَصْلَحَ فَإِنَّ اللَّهَ يَتُوبُ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ [سورة المائدة : (٣٨، ٣٩)] .

واته : پیاوی دز و ژنی دز ده‌ستیان بپن له سزای ئه‌و کاره‌ی کردویه‌نه ، ئه‌وه تۆله‌یه له‌لایه‌ن خوداوه ، خودا به‌توانا و دانایه ، ئه‌وه‌ی دوا‌ی ئه‌و سته‌مه‌ی تۆبه‌بکات و کاری باش بکات ، ئه‌وه خودا لێی خوش ده‌بی‌ت ، خودا لێ‌بۆرده و به‌به‌زه‌یه‌یه ، وه دروست نییه دوا‌ی جیگیر بوونی ئه‌و تاوانه سزاکه‌ی دوا‌بخێت ، نه به زیندانی کردن وه نه به‌پاره وهرگرتن و هیچ شتیکی تر ، به‌لکو دهستی ده‌بپێت له هه‌موو کاتی‌کدا ته‌نانه‌ت له‌کاته پێرۆزه‌کانیشدا ، چونکه ئه‌نجامدانی ئه‌و سزایانه خودا‌په‌رستیه ، وه‌کو تیکۆشانه له‌پیناوی خودا ، پێویسته خه‌لکی بزانی‌ت دانانی ئه‌و جو‌ره سزایانه په‌حمه‌تی خودایه بۆ به‌نده‌کانی ، پێویسته کاربه‌ده‌ستان زۆر توند بن له ئه‌نجامدانی ئه‌و سزایانه به‌سه‌ر تاوانباراندا ، وه نابێت به‌زه‌ییان بێته‌وه به‌و جو‌ره که‌سانه‌دا و ئه‌و سزایه نه‌سه‌پێنن ، وه ده‌بی‌ت له ئه‌نجامدانی ئه‌و جو‌ره سزایانه مه‌به‌ستیان قازانجی کو‌مه‌لگا بی‌ت ، به‌ری‌گه گرتن له خراپه‌کاران ، نه له‌به‌ر تو‌په‌ری و خو‌سه‌پاندن به‌سه‌ر خه‌لکدا ، پێویسته کاربه‌ده‌ستان وه‌کو باوکیکی به‌به‌زه‌یی بن بۆ تاوانباران ، ئه‌گه‌ر باوک وازی‌نی‌ت له پێنمایی کردنی مندا‌له‌که‌ی " وه‌ک دایکی ده‌یه‌وی‌ت بپه‌ریت و لێ‌خوش بی‌ت " ئه‌و کاته مندا‌له‌که‌ی خراپ ده‌بی‌ت و له‌ری‌گه ده‌رده‌چیت ، به‌لکو باوک پێنمونی مندا‌له‌که‌ی ده‌کات له‌به‌ر ئه‌وه‌ی مندا‌لیکی باشی بی‌ت و له‌ری‌گه ده‌رنه‌چیت ، هه‌رچه‌ند مندا‌له‌که‌ش وا‌گومان ببات که پێویستی به‌ ئامۆژگاری و پێنمونی کردن نییه ، وه‌کو پزیشک کاتی‌ک پێویست ده‌کات ده‌رمانی تال و ژال ده‌رخواردی نه‌خۆشه‌کانی ده‌دات ، وه هه‌روه‌ها ئه‌و ئه‌ندامه‌ی مرو‌ف که توشی شێرپه‌نجه ده‌بی‌ت یبۆ پاراستنی به‌شه‌کانی تری پێویسته ئه‌و ئه‌ندامه‌ی بپێت ، وه له‌کاتی که‌له‌شاخ کردندا له‌به‌ر چاره‌سه‌رکردن پێویسته مولوله‌کانی خوین بریندار بکری‌ن بۆ ئه‌وه‌ی خوینیان لێ‌بی‌ته‌ ده‌روه‌ه ، وه هه‌روه‌ها مرو‌ف ده‌رمانی بۆن و تام ناخوش ده‌خوات و ده‌خواته‌وه و خۆی توشی نا‌په‌حه‌تی ده‌کات بۆ ئه‌وه‌ی تووشی ئاسوده‌یی ببی‌ت .

به‌و شی‌ویه‌یه ئه‌و جو‌ره سزایانه له‌شه‌ریعه‌تا دانراون ، وه پێویسته مه‌به‌ستی کاربه‌ده‌ست له سه‌پاندنی ئه‌و جو‌ره سزایانه هاوشی‌وه‌ی پزیشک و نه‌خۆشه‌کانی بی‌ت ، چونکه هه‌رکاتی‌ک مه‌به‌ستی چاککردنی خه‌لک و یاسا‌ی کردنیان بی‌ت له خراپه‌کاری ، به ده‌سته‌به‌رکردنی سود و قازانج بۆیان و دورخستنه‌وه‌ی ئه‌و شتانه‌ی زیان به‌کو‌مه‌لگه ده‌گه‌نی‌ت ، له‌وه‌شدا ته‌نها مه‌به‌ستی په‌زنامه‌ندی خودا و گو‌په‌رایه‌لی ئه‌و بی‌ت ، خودا دله‌کانی بۆ نه‌رم ده‌کات ، هه‌موو هو‌کاری باش و خێری بۆ ئاسان ده‌کات ، و سزادانی ئه‌و که‌سانه‌ی بۆ ئاسان ده‌کات ، ئه‌و که‌سه‌ش که سزا ده‌دری‌ت پازی ده‌بی‌ت کاتی‌ک سزای تاوانه‌که‌ی به‌سه‌ردا به‌سه‌پیت .

به‌لام ئه‌گه‌ر مه‌به‌ستی خو‌سه‌پاندن بی‌ت به‌سه‌ر خه‌لکدا و جیگیرکردنی پایه‌ی ده‌سه‌لاته‌که‌ی ، بۆ ئه‌وه‌ی به‌گه‌وره و به‌هێزی بزانیان هه‌رچی مال و سه‌روه‌تی لێ‌داواکردن سه‌رپێچی نه‌که‌ن ، ئه‌وه‌کات مه‌به‌سته‌که‌ی به‌سه‌ر خۆیدا ده‌شکی‌ته‌وه ، گێ‌پراوه‌ته‌وه له عمری کو‌ری عبدالعزیزه‌وه ﷺ پێش ئه‌وه‌ی ببی‌ته خه‌لیفه‌ی موس‌لمانان نوینه‌ری ولیدی کو‌ری عبدالملك بوو له‌سه‌ر مه‌دینه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا ﷺ ، ئه‌و کاته

به سیاسه تیکی دانایانه خه لکی نهو شارهی سیاسه ده کرد ، جاریک حجاج له عیراقه وه چوو بو مه دینه که توشی خراپترین حالئ کردبوون ، پرسپاری له خه لکی شاری مه دینه کرد ، عمر که سییچی چونه له نیوانتاند ؟ وتیان : ناتوانین سهیری بکهین ، وتی نهی خوشتان دهویت ؟ وتیان : له کهس و کارمان خوشه ویستره ، وتی : نهی نه دهب و په وشتی چونه ؟ وتیان : پشت بهرزه و زور نزیکه لیمانه وه ، وتی : نه وه که سیه تی بیّت و ئاوا خوشتان بویت و هه لئس و که وتی ئاوابیّت ، نه وه شتی که خدا له ئاسمانه وه پییدا وه .

نه گهر دهستی دز برا پیویسته خوینه که ی بوهستینرته وه ، وه باش وایه دهستی بکریته ملی ، نه گهر بو جاری دووهم دزی کرد ، پیی چه پی ده بریّت ، وه نه گهر بو جاری سییه م و چوارهم دزی کرد ، هاوه لآن و زانایانی دواي ئه وان دوو بوچونیان هیه ، یه که میان : نه وه یه دهست و پیکی تری ده بریّت ، نه وه وتی ابو بکره رضی الله عنه و مه زه بی شافعی و نه حمده له وته یه کی دا ، دوو میان : نه وه یه زیندانی بکریّت ، نه وه وش وتی علی رضی الله عنه و کوفیه کان و نه حمده له وته یه کی تریدا ، وه کاتی که دهستی ده بریّت شته دزراوه که چواریه کی دیناریکی زیبریّت یان سی دره می زیو بیّت له لای خه لکی حجاز و فرموده ناسان (أهل الحدیث) و کهسانی تریش ، وه مالک و شافعی و نه حمده ، وه هیهانه ده لیّت : ده بیّت شته دزراوه که دیناریکی زیریان ده دره می زیو بیّت ، هه که سیی که نهو برهی سه ره وه بدزیّت دهستی ده بریّت به بوچونی هه موان ، له هه ردوو صحیحه که دا له عبدالله کوپی عمر رضی الله عنه گپراوه ته وه : " أن رسول الله صلی الله علیه و آله ، قطع فی مجن ثمنه ثلاثة دراهم " وفي لفظ مسلم : " قطع سارقا فی مجن قیمته ثلاثة دراهم " ^(١٠٥) ، واته : پیغه مبهری خودا صلی الله علیه و آله دهستی بری له بهر قه لغانیک نرخه که ی سی دره هم بوو ، وه له مسلمدا : دهستی دزیکی بری له بهر نه وه ی قه لغانیکی دزیبوو نرخه که ی سی دره هم بوو ، دیسان له هه ردوو صحیصه که له عایشه . خوی لی پازی بیّت . گپراوه ته وه : پیغه مبهری خودا صلی الله علیه و آله فرموی : " تقطع الید فی ربع دینار فصاعدا " ^(١٠٦) ، وفي رواية لمسلم : " لا تقطع ید السارق إلا فی ربع دینار فصاعداً " ^(١٠٧) وفي رواية للبخاری ، قال : " اقطعوا فی ربع دینار ، ولا تقطعوا فیما هو أدن من ذلك " ^(١٠٨) .

واته : دهستی ده بریّت له چواریه کی دیناریک به ره و سه ره وه ، وه له مسلمدا : دهستی دز نابریّت له چواریه کی دیناریک به ره و سه ره وه نه بیّت ، وه له لای بخاری ده فرمویت : له چواریه کی دیناریک دهست بپرن ، له وه که متر دهست مه پرن ، له وکاته دا چواریه کی دیناریک سی دره هم بووه ، وه یه دینار دوازه دره هم بووه . وه که سیی که به دز ناژمی ریّت تا کو مال له سنوری تایبته و دیاری کراوی مال هه که دا نه بات ، وه نهو پارهی که له خاوه نه که ی ونبووه ، وه به ربوومی کشتوکالی که له بیابانی که دایه به بی پهرژین ، وه مه پرمالات که شوانی له که لدا نه بیّت ، هاوشیوه ی نهو جوړه مالانه دهستی دزی پی نابریّت ، به لأم سه رزه نشته ده کرین و پییده بری ریّت (الغرامة) ، وه که له سوننه تدا هاتوو .

به لأم هه ندیک زانایان نهو فرموده یه به (ضعیف) ده زانن ، نه وه ی که وای وتوو نه حمده و نه وانی ترن ، رافعی کوپی خدیج ده لیّت : گویم له پیغه مبهری خودا صلی الله علیه و آله بوو ده یفرموو : " لا قطع فی ثر ولا کثر " ^(١٠٩) ، واته : دهست برین نییه له دزینی به ربووم و ناو کروکی دارخورما ، وه عمرو کوپی شعیب له باوکی و باپییه وه

105 . رواه البخاري (٦٧٩٥)، ومسلم (١٦٨٦).

106 . رواه البخاري (٦٧٩٠)، ومسلم (١٦٨٤).

107 . رواه مسلم (١٦٨٤).

108 . رواه احمد (٢٣٩٩٤)، وصححه الألباني في صحيح الجامع (١١٨١).

109 . رواه أبو داود (٤٣٨٨)، والترمذي (١٤٤٩)، والنسائي (٤٩٦٠)، وابن ماجه (٢٥٩٣)، وصححه الألباني في صحيح الجامع (٧٥٤٥).

دهگیریتته وه ﷺ وتی : " سمعت رجلاً من مزينة يسأل رسول الله ﷺ ، قال : يا رسول الله جئت أسألك عن الضالة من الإبل ، قال : معها حداؤها وسقاؤها ، تأكل الشجر ، وترد الماء ، فدعها حتى يأتيها باغيها ، قال : فالضالة من الغنم ، قال : لك أو لأخيك أو للذئب ، تجمعها حتى يأتيها باغيها : قال : فالخريسة التي تؤخذ من مراتعها ؟ قال : فيها ثمنها مرتين ، وضرب نكال ، وما أخذ من عطيه ، ففيه القطع إذا بلغ ما يؤخذ من ذلك ثمن الخن ، قال : يا رسول الله : فالثمن وما أخذ منها من أكمائها قال : من أخذ منها بفمه ، ولم يتخذ خبنة فليس عليه شيء ، ومن احتمل فعليه ثمنه مرتين ، وضرب نكال ، وما أخذ من أجرانه ففيه القطع ، إذا بلغ ما يؤخذ من ذلك ثمن الخن ، وما لم يبلغ ثمن الخن ، ففيه كرامة مثليه ، وجلدات نكال " (١١٠) .

واته : گویم له پیاویکی (مزينة) ی بوو پرسپاری له پیغه مبهری خودا دهکرد ﷺ وتی : ئەهی پیغه مبهری خودا ﷺ پرسپاری حوشتریکت لیده کهم که ون بووبیت ، فهرمووی : (پیلاو و ئاوی له گهل خۆیدا یه ، له وه پر دهخوات و ئاو دهخوات ، واته : لیگه پری تاكو خاوه نه کهی پری لیده که ویتته وه ، وتی : ئەهی ونبووی مهرومالات ؟ فهرمووی : بۆ تویه یان بۆ براكهت یان بۆ گورگه ، ده توانیت بیبهیت به لكو خاوه نه کهی بیّت به دوایدا ، وتی : ئەهی ئەو که سهی که مه پرله له وه پرگه کهی ده بات و له ناوی ده بات چی له سه ره ؟ فهرمووی : دوو ئەو نه دهی نرخه کهی لیوهر ده گیریت و لیوهر دریت و سه رزه نشت ده کریت ، وه ئەو حوشتیهی له په چه کهیدا ده بریت و له ناو ده بریت ، ده ست برینی له سه ره ئەگه ر نرخه حوشتیهی له نرخه قه لغانیک زیاتر بوو که سی دره مه ، وتی : ئەهی پیغه مبهری خودا ﷺ ئەهی به ربووم و ئەو هی له په رزینی کیلگه یه که ده بریت ؟ فهرمووی : ئەو هی به شی خواردنی ده بات وه لیی هه لئاگریت له گهل خۆیدا هیچی له سه ر نییه ، وه ئەو هی له گهل خۆیدا لیی ده بات دوو ئەو نه دهی نرخه کهی لیوهر ده گیریت و لیوهر دریت و سه رزه نشت ده کریت ، وه ئەو هی له خه رمان شت ده بات ده ستی ده بریت ئەگه ر ئەو هی بر دویه تی به ئەندازهی نرخه قه لغانیک بیّت ، ئەگه ر نه گه یشته ئەو ئەندازه یه دوو ئەو نه دهی نرخه کهی لیوهر ده گیریت و لیوهر دریت ، ئەو فهرمووده ی سه ره وه بهو شیوه لای (النسائي) یه ، له بهر ئەو هیه پیغه مبهری خودا ﷺ ده فهرمویت : " ليس على المنتهب ولا على المختلس ولا الخائن قطع " (١١١) .

واته : تالانکه ر و پاو پوتکه ر (رفینه ر) و ناپاک (ئەمانهت خۆر) ده ست برینیان له سه ر نییه ، تالانکه ر ئەو که سه یه له پیش چاوی خه لک ماله که ده بات ، وه پاو پوتکه ر که سیکه ده یه ویت شتی ببات ، به لام پیش ئەو هی بیبات هه ستی پیو ده کریت ، به لام جه رده و گیرفان بر ئەوانه ی گیرفانی خه لک ده برن و زه میله ی شتومه ک ده بن بۆچونی راست ئەو هیه ده ستیان ده بریت .

110 . رواه ابو داود (١٧١٠)، وحسنه الألباني في صحيح أبي داود، وأنظر الإرواء (٢٥١٩).

111 . رواه ابو داود (٤٣٩٢، ٤٣٩٣) والترمذي (١٤٤٨)، والنسائي (٤٩٧١)، وصححه الألباني في صحيح الجامع (٥٤٠٢)، قال ابن العثيمين رحمه الله: ويستثنى من ذلك العارية فانه ثبت عن النبي ﷺ أنه قطع في جحد العارية.

بهشی پینجه م سزای شهروال پیسی (الزنا)

کەسی شهروال پیسی پیاو ئەگەر ژنی هینابوو ، وە ئافرەت ئەگەر میڤردی کردبوو بەردباران دەکرین هەتا مردن ، وەك چۆن پیڤه مبهری خودا ﷺ ماعزی کوپی مالکی الأسلمی و (الغامدیة) ، و دوو جوله که و کەسانی تر، که تاوانی شهروال پیسیان (الزنا) یان کردبوو بەردبارانی کردن ، وە موسلمانانیش دواي ئەو بەردبارانی شهروال پیسیان کردوو ، وە زانایان ناکوکن : ئایا پيش ئەو هی بەردباران بکریت سەد داری هەدی لێدەدریت ؟ دوو بۆچونی جیاوازی هەیه له مەزەهبی ئەحمەد و ئەوانی تر ، بەلام ئەگەر ژنی نه هینا بوو ، ئەو بە پیی قورئان سەد داری هەدی لێدەدریت ، وە یەك سالیش لەو ناوچەیه دور دەخریتەو وەك له سوننه تی پیڤه مبهری خودا ﷺ دا هاتوو ، ئەگەرچی هەندیک لەزانایان دورخستنه وە ی به پیویست (واجب) نازانن .

هیچ لەو سزایانه ناسه پیئت تاكو چوار کەس گەواهی لەسەر نەدات ، یان کەسەكە خۆی چوار جار گەواهی بدات و دان بەو تاوانەدا بنی ، لای زۆریه ی زانایان ، وە هەندیکیان دەلین : تەنها یەك جار کەسەكە گەواهی لەسەر خۆی دا ئەو سزایه ی به سەردا دەسەپیئت ، بەلام ئەگەر دانی بەو تاوانەدا نا و پاشان لێی پاشگەزبوو وە هەندیک دەلین : ئەو سزایه ی لەسەر دەکەویئت ، وە هەیانە دەلین لەسەری ناکەویئت .

و بەکەسیک دەلین هاوسەردار (المحسن) " کەئازاد و پیڤه یشتو و ژیر بیئت (مکلف) " ئەو کەسەیه جوت بوونی کرد بیئت لەگەل خیزانه کەیدا ، ئەگەر بۆ تەنها یەك جاریش بیئت ، وە ئایا مەرجه ئەو ژن و پیاو و لەو سیفەتانه ی سەر وە هاوتابن ؟ زانایان دوو بۆچونیان هەیه ... وە ئایا ئەگەر یەك یڤنه گە یشتو بیئت (غیربالغ) و پیڤه یشتویهك هاوسەری بیئت یان به پیڤه وانه وە ئایه لەریزی هاوسەرداران دیتە ئەژمار .

بەلام ئەو کەسانه ی که له ئەستوی موسلمانانان (أهل الذمة) ، ئەوانیش هەمان حوکمی موسلمانانان هەیه لای زۆریه ی زانایان وەك شافعی و ئەحمەد ، چونکە پیڤه مبهری خودا ﷺ دوو جوله که ی که شهروال پیسیان کردبوو بەردبارانی کردن لەبەر دەرگای مزگه و ته که ی ، ئەو هەش یەكەم بەردباران بوو له ئیسلامدا .

و زانایان ناکوکن لەو ئافرەتە کەسکی پەر و پیاو و گەورەشی (سید) نییه ، وە هیچ گومان لەو هەدا نه بیئت کە ئافرەتە کەسکی پەر ، له مەزەهبی ئەحمەد و ئەوانی تر دوو بۆچون هەیه ، و تراو : سزای هەدی لەسەر نییه ، چونکە ئەشیئت بەزۆر سکی پەرکراییت ، یان ئەشیئت ئەو ئافرەتە تووی (مني) پیاویکی کرد بیئت گیانی خۆیه وە به یی ئەنجامدانی تاوانی شهروال پیسی ، یان ئەشیئت به هەلە گومان برابیی ژنی پیاویکە و ئەو کاره ی لەگەلدا کراییت ، وە و تراویشە سزای هەدی به سەردا دەسەپیئت ، ئەمەیان له خەلیفە راشدیەکان گیراوه تەو ، وە له بنه ماکانی شهریعه تەو نزیکه وە بۆچونی خەلکی مەدینه یه ، چونکە ئەگەری (الاحتمال) دگمەن لای لینا کریتەو ، وەك ئەگەری درۆکردنی ، یان درۆی گەواهی دەرەکان ، ئەگەر هوکاری تاوانه که دیاربوو .

بەلام نیرباز هەندیک لەزانایان دەلین : سزای وەك سزای شهروال پیسیه ، وە و تراویشە : لەو هەش کەمتره ، بەلام ئەو هی راستی بیئت هاوەلان لەسەری کوکن : بکەر و کراویش (الفاعل والمفعول به) دەرکۆژین ، ئەگەر ژنیان هەبیئت یان نا ، چونکە أهلی (السنن) له ابن عباس رضی اللہ عنہما گیراویانە تەو دەرەمویت : پیڤه مبهری خودا ﷺ فەرمووی : " من وجدتموه يعمل عمل قوم لوط ، فاقتلوا الفاعل والمفعول به " (١١٢) ، واتە : هەركی تان دیت ئیشی

گه‌لی لوطی ده‌کرد ، بکه‌ر و کراوه‌که‌ش بکوژن ، وه أبو داود له ابن عباس رضی‌الله‌عنہ گێپراوه‌ته‌وه پرسیا‌ری لی‌کراوه : " فی البکر یوجد علی اللوطیة ، قال : یرجم " ، واته : کچی‌کی گه‌نج بینرا ئیشی گه‌لی لوطی کرد ، فه‌رمووی : به‌ردباران ده‌کریت ، وه له علی کو‌ری أبو طالبیش رضی‌الله‌عنہ هه‌روه‌ها گێپراوه‌ته‌وه .

هاوه‌لان ناکۆک نین له‌کوشتنی ، به‌لام ناکۆکن له‌جو‌ری کوشتنه‌که‌ی ، له‌ أبو بکری صدیقه‌وه رضی‌الله‌عنہ گێپراوه‌ته‌وه : فه‌رمانی کردووه به‌سوتاندنی ، وه له‌وانی تره‌وه فه‌رمانکراوه به‌کوشتنی ، وه هه‌ندیکیان ده‌لین : دیواری به‌سه‌ر دا ده‌پوخینریت تا ده‌مریت ، وه وتراوه : له‌ پیست‌رین شویندا زیندانی ده‌کرین تا ده‌مرن ، وه هه‌ندیکی تریان ده‌لین : ده‌بریته‌ سه‌ر به‌رزترین دیواری ناوچه‌که و فری‌ده‌دریته‌ خوارئ ، دوا‌ی به‌رد باران ده‌کریت ، وه‌ک چۆن خودا وای به‌گه‌له‌که‌ی لوط کرد ، ئه‌مه‌یان له‌ ابن عباسه‌وه گێپراوه‌ته‌وه ، وه پوا‌یه‌تیکی تر ده‌لیت : به‌ردباران ده‌کریت ، زۆربه‌ی پیشینان له‌سه‌ر ئه‌و بۆ چونه‌ن و وتویانه : چونکه‌ خودا گه‌له‌که‌ی لوطی به‌ردباران کرد ، وه به‌ردباران کردنی شه‌روا‌لی‌پیسیش له‌ شه‌ریعه‌تا دانراوه وه‌ک چواندنیک به‌ به‌ردباران کردنی گه‌له‌که‌ی لوط ، هه‌ردووکیان به‌ردباران ده‌کرین ، ئه‌گه‌ر ئازادبن یان به‌نده ، یان یه‌کیکیان به‌نده بی‌ت ئه‌و‌یتریان ئازاد ، به‌مه‌رجیک پی‌گه‌یشتووبن ، ئه‌گه‌ر یه‌کیکیان پی‌نه‌گه‌یشتوو بوو ناکوژریت به‌لام سزا ده‌دریت ، که‌سی‌ک پی‌گه‌یشتوو نه‌بی‌ت به‌ردباران ناکریت .

بهشی شه شه م

سزای مهی خۆر و تۆمه تبارکردنی که سیك به شهروانیسی

سزای مهی خۆر : له سوننه تی پیغه مبهری خودا ﷺ جیگیر بووه وه موسلمانانیش کۆران له سهری ، (اهل السن) ریوایه تیان کردووه له پیغه مبهری خوداوه ﷺ له چهند ریگهیه که وه فهرمویه تی : " من شرب الخمر فاجلدوه ، ثم إن شرب فاجلدوه ، ثم إن شرب فاجلدوه ، ثم إن شرب الرابعة فاقتلوه " (١١٣) ، واته : هه که سیك مهی خواردووه داری هدی لیبدن ، دیسان ئه گهر خواردیه وه داری هدی لیبدن ، دیسان ئه گهر خواردیه وه داری هدی لیبدن ، بۆجاری چوارم ئه گهر خواردیه وه بیکوژن ، وه جیگیر بووه لییه وه که داری هدی له مهی خۆر داوه زیاتر له جاریک ، وه خه لیفه کانی و موسلمانانیش دواى ئه وایان کردووه .

وه کوشتن لای زۆربه ی زانیان سپراوه ته وه و حوکمی هه لگیراوه (منسوخ) ، وه وتراوه : حوکمه که ی هه لنه گه راوه ، وه وتراویشه : ئه وه سه رزه نشت کردنی که کاربه ده ست له کاتی پیویست دا به کاری ده هیئت .

وه له پیغه مبهری خوداوه ﷺ جیگیر بووه که چل داروسه ریپی (النعل) له مهی خۆری داوه ، وه أبو بکر ﷺ چل داری لیداون ، وه عمر ﷺ هه شتا داری لیداون ، وه علی ﷺ هه ندیک جار چل دار و هه ندیک جار هه شتا داری لیداون ، هه ندیک له زانیان ده لێن : پیویسته هه شتا داریان لیبدریت ، وه هه یانه ده لێن پیویسته چل داریان لیبدریت ، وه له وه زیاتر کاربه ده ستان له کاتی پیویستدا په نای ده به نه بهر ، ئه گهر خه لکانیک خوویان به مهی خواردنه وه گرتبوو ، یان ئه گهر ئه و که سه له وه زیاتری لینه دریت له و کاره نه گه ریته وه ... هتد .

به لام بۆ ئه و که سانه ی که م ده خۆنه وه چل دار به سه ، ئه مه ش له و بۆ چونه که ی

تریان باشتره ، ئه وه ش وته ی شافعی و ئه حمده له ریوایه تی که وه که له ئه حمده گه یپراوه ته وه .

وه عمری کوری خه تاب ﷺ " کاتیک مهی خواردنه وه زۆر بوو " ئه و کات دورخستنه وه و سه رتاشینی شی بۆ زیاد کرد ، له گه ل لیدانی چل داردا دوربخریته وه ، یان ئه گهر کاربه ده ست بوو له سه ر کار لابریت کاریکی باشه ، چونکه عمری کوری خه تاب ﷺ پییان راگه یاند هه ندیک له کاربه ده ستانی بۆ گه واهیدان و نمونه هیانه وه چهند دیپریکی هیناوه ته وه که باسی له مهی کردووه ، له سه ر کار لای بردون .

ئه و مهیه ی که خودا و پیغه مبه ره که ی هه رامیان کردووه ، و پیغه مبه ره ﷺ فه رمانی به لیدانی دارحه د کردوه ، بریتیه له هه ر خواردنه وه یه که که سه رخۆش بکات له هه ر ماده یه که وه وه رگی رابییت ، ئه گهر له به ربووم بییت وه ک تری و خورما و هه نجیر ، یان له دانه ویله بییت وه ک گه نم و جو ، یان له میرو بییت وه ک هه نگوین ، یان له گیانه بهر بییت وه ک شیری مایین ، به لکو له کاتیکدا خودای مه زن ئایه تی هه رامکردنی مه یی بۆ پیغه مبه ری خودا ﷺ دابه زاند ، ئه و کات له شاری مه دینه مه ی تری نه بوو ، چونکه له مه دینه داری ره ز (میو) نه بوو ، وه ته نها له ولاتی شامه وه ده هات بۆیان ، وه زۆربه ی خواردنه وه کانیان شه ربه تی (باده) خورما بوو ، وه له سونه تدا له زۆر شوین گه یپراوه ته وه له پیغه مبه ری خوداوه ﷺ و خه لیفه راشدینییه کان و هاوه لان ﷺ ، که هه موو سه رخۆش که ریك هه رامه ، هه ر هه موویان له ره گه زی مه یین .

خه لک جاران گه راوه ی شیرینیان ده خواردووه ، ئه و گه راوه یه بریتی بوو له ئاو و خورما و میوژ به تی که ل کراوی ، دواتر خورما و میوژ که ده رده هی نرا بۆ ئه وه ی ئاوه که شیرین بییت ، به تایبه ت ئاوه کانی حجاز که

زۆربهی شۆره (سویر) ، ئەو جوړه گیراوانه به کوپای موسلمانان هه لاله ، چونکه نابیتته هوی سهرخۆشکردن ، وهك چۆن شهره تی تری هه لاله پییش ئه وهی ببیتته مادهیه کی سهرخۆشکەر ، پیغه مبهری خودا ﷺ یاساگی (نهی) ئه وهی لی کردبوون که ئەو گیراوانه له قاپی له دار دروستکراو و له قور دروستکراو و قاپی به قیرو زفت پروپۆشکراو بگرنه وه ، وه فه رمانی پیکردبوون که ئەو گیراوانه لهو جوړه قاپانه دا بگرنه وه که سهرقا په کانیا ن ده توانییت به باشی توند بکریت و بکریته وه ، چونکه ئەو جوړه ده فران ه کاتییک گیراوه کی ناویان ببیتته (سهرخۆشکەر) هه لده ئاوسیین ، گهر وانه بییت له وانه یه گیراوه که ببیتته سهرخۆشکەر و نه زانییت بخوریته وه به وهش مروؤ تووشی خواردنه وهی شتی گومان لی کراو ده بییت ، به لام ئەو جوړه قاپانه ی که فه رمان کراوه ئەو جوړه گیراوانه ی تییدا نه گیریتته وه گهر گیراوه کهش بگه نییت و ببیتته مه ییش گوپانیان به سه ردا نایه ت .

وه له پیغه مبهری خودایان ﷺ گیراوه ته وه دواتر پوخسه تی به به کارهیانی ئەو جوړه ده فران ه داوه ده فه رمویت : " كنت فہیکم عن الانباز في الأوعية فانتبذوا ، ولا تشربوا المسکر " (١١٤) ، واته : من یاساگی ئه وه م لی کردبوون که گیراوه لهو قاپانه دا بگرنه وه ، ئیسته ده توانن بیگرنه وه به لام سهرخۆشکەر مه خۆنه وه ، هاوه لان و زانیانییش له دوا ی ئەوان نا کوکن ، هه ندیکیان سپرانه وهی (النسخ) ئه وهی پینه گه یشتوو ه یان لای جیگیر نه بووه ، یاساگی ئه وهی کردوه که گیراوه لهو جوړه قاپانه دا بگیریته وه ، وه هه یانه باوه پی وایه ئەو کاره جیگیر بووه و سپراوه ته وه و پوخسه تی به کارهیانی ئەو جوړه قاپه یان داوه ، هه ندیک له فه قیه ه کان بیستبو یان که هه ندیک له هاوه لان گیراوه ی خورما و تری ده خۆنه وه ، وایان باوه پکردبوو که ئەو گیراوانه سه ر خۆشکەر ن ، بهو گومانه ش پوخسه تی خواردنه وهی هه موو جوړه گیراوه یه کیان دابوو جگه له گیراوه ی خورما و میوژ نه بییت ، وه پوخسه تی ئەو گیراوه شیان دابوو که دوا ی کو لان له خورما و میوژ ده گیرایه وه ، به لام راستی ئه وه یه که جه ماوه ری موسلمانان له سه ری کوکن ، هه موو سهرخۆشکەر یک مه یه ، هه رکهس بیخواته وه جه لده ی لی ده دریت ، ئەگه ر ته نها دلو پیکیش بخواته وه بو چاره سه رکردن بییت یان بو شتی تر ، چونکه پرسیا ریان له پیغه مبهری خودا کرد که مه ی بو چاره سه رکردن به کار بهینن ، فه رمووی : " إنما داء ولیست بدواء " (١١٥) ، " وإن الله لم یعمل شفاء أمی فیما حرم علیها " (١١٦) ، واته : مه ی خو ی نه خۆشیه بو چاره سه ر به کار نایه ت ، خودا چاره سه ری گه له که می به شتانییک نه گیراوه که هه رامی کردوو له سه ریان .

وه سه زادان پیویسته ، ئەگه ر ئەو تاوانه ساغ بووه وه له سه ره رکه سییک ، یان خو ی دانی پییدا نا ، به لام ئەگه ر بو نی مه ی لی ده هات ، یان بینرا که ده رشیته وه یان شتیکی لهو بابته ، وتراوه : داری هه دی لی نادریت ، چونکه پی ده چییت ئه وهی خواردیه تی وه سهرخۆشکەر نه بییت ، یان نه یزانی بییت مه یه و خواردی بیته وه ، یان به زۆر به ده ر خواردیان دابییت ... هتد .

وه وتراویشه : داری هه دی لی ده دریت ئەگه ر زانرا سهرخۆشه ، ئەوهش له خه لیفه راشدی ه کان و هاوه لان گیراوه ته وه وهك عثمان و علی و ابن مسعود ، وه سوننه تی پیغه مبهری خوداش ﷺ له سه ر ئەو راستیه به لگه یه ، له سه ر ئەوه یاسا داریژراوه ، ئەوهش مه زه بهی مالک و ئەحمده له زۆربه ی وته کانی وه ئەوانی تریش .

114 . رواه مسلم (٩٧٧).

115 . رواه مسلم (١٩٨٤).

116 . رواه الطبرانی في المعجم الكبير (٣٢٦/٢٣)، وأبن حبان في صحيحه (٣٣٩٣)، وضعفه الألبانی في ضعیف الجامع (١٦٣٧).

وه ئه و تریاکه سه رخۆشکهره ی که له گه لای داری (القنب) دروست ده کریت دیسان هه رانه ، ئه وه ی بیکیشیت داری هه دی لیده دریت ، وه له مه ی پیستره له و پوانگه یه وه که ژیری و دهرونیش تیک ده دات ، نامهردی و گه وادی و هه رچی کاری خراپ هه یه توشی ده کات .

وه مه ی پیستره له و پوانگه وه که توشی ده مه قاله و شه ر و کوشتنی ده کات ، وه هه ر دووکیان مرو ف له یادی خودا و نویت دوور ده خه نه وه ، هه ندیک له زانیانی ئه م دواییه له لیدانی داری هه د له و کاره وه ستاون ، وه واده بینن که خواردنی ئه و شته نابیته مایه ی ئه وه ی خاوه نه که ی شایه نی لیدانی داری هه د بیت ، چونکه واگومانده بن که بیئاگابوون به ی ده هۆل و زورنا وه کو به نج بوون وایه وه ده لێن زانیانی پیشین هیچ بو چونیکیان له و باره وه نییه ، به لام وانییه به لکو ئه وانه ی ده یخۆن پیی سه رخۆش ده بن و خوی پیوه ده گرن ، وه ک خواردنه وه ی مه ی به لکو خراپتریش ، وه ده بیته ریگر له بهر یادی خودا و نویت ، به تایبته ئه وانه یان که رو ده چن له خواردنی ، له گه ل ئه و هه موو خراپیه ی که هه یه تی وه ک نامهرد بوون و گه وادی کردن ، وه تیکچونی بیرو هه ست وهه رچی شتی تری خراپ هه یه .

به لام له بهر ئه وه ی ماده یه کی ره قه ئه خوریت نه ک خواردنه وه ، فقیهه کان نا کوکن له پیسی وه سی بو چونیان هه یه : له مه زه به ی ئه حمه د و ئه وانی تر ، و تراوه : پیسه وه کو مه ی ، ئه وه ش بو چونی راسته ، وه تراوه : نه خیر له بهر ئه وه ی ره قه ، وه و تراوه : جیاوازی هه یه له نیوان ئه وه ی شله بیت یان ره ق ، به هه ر حال ئه و ماده یه خودا و پیغه مبه ره که ی هه رمیان کردووه به وته و به ماناش چونکه له بابته ی مه یه و سه رخۆشکهره ، أبو موسی الأشعري رضی اللہ عنہ ده لیت : ئه ی پیغه مبه ری خودا فه توامان بو بده ده رباره ی دوو شله که ئیمه له یه مه ن دروستیان ده که ین : (البع) که له دوشاوی هه نگوین دروست ده کریت تا ده گه نیت ، وه (المز) که له گه نمه شامی و جو دروست ده کریت تا ده گه نیت ، ده لیت : پیغه مبه ری خودا صلی اللہ علیہ وسلم ئه وه ی پیبه خشرابوو که به که مترین وشه زو رترین مانا بکات (جوامع الکلم) ، فه رمووی : " کل مسکر حرام " ^(١١٧) ، واته : هه موو سه ر خو شکهریک هه رانه .

وه النعمانی کوپی بشیر رضی اللہ عنہ ده لیت : پیغه مبه ری خودا صلی اللہ علیہ وسلم ده فه رمویت : " إن من الخنطة خمرًا ومن الشعر خمرًا ، ومن الزبيب خمرًا ، ومن التمر خمرًا ، ومن العسل خمرًا ، وأنا أهي عن كل مسكر " ^(١١٨) ، واته : له گه نم و جو و میوژ و هه نگوین مه ی دروست ده کریت ، وه من یاساغی هه موو سه رخۆشکهریک ده که م ، به لام ئه م فه رموده یه له هه ردوو (صحیحکه) به وته ی عمر هاتوو ، وه له سه ر منبه ره که ی پیغه مبه ری خودا صلی اللہ علیہ وسلم وتاری خویندوو : فه رمووی : " الخمر ما خامر العقل " ^(١١٩) ، واته : مه ی هه رشتیکه که سه رخۆش و بیئاگابکات ، وه ابن عمر رضی اللہ عنہ ده لیت : پیغه مبه ری خودا صلی اللہ علیہ وسلم ده فه رمویت : " کل مسکر حرام ، وکل مسکر حرام " ، واته : هه موو سه ر خو شکهریک مه یه ، وه هه موو سه رخۆشکهریک هه رانه ، وه له ریوایه تیکی تر دا هاتوو : " کل مسکر حمر ، وکل حمر حرام " ^(١٢٠) ، واته : هه موو سه ر خو شکهریک مه یه ، وه هه موو مه یه که هه رانه ، وه عائشه . خوا ی لی پازیبیت . ده لیت : پیغه مبه ری خودا صلی اللہ علیہ وسلم ده فه رمویت : " کل مسکر حرام ، وما أسكر الفرق منه ، فملاء الكف منه

117 . رواه البخاري (٤٣٤٣)، ومسلم (١٧٣٣).

118 . رواه أبو داود (٣٦٧٧)، وحسنه الألباني في صحيح الجامع (١٦٠٤).

119 . رواه البخاري (٤٦١٩)، ومسلم (٣٠٣٢).

120 . رواه مسلم (٢٠٠٣).

حرام" (١٢١)، واته : هه موو سه ر خوۆشكه رێك مه یه ، وه هه ر شتیك (فرق) (١٢٢) یكی سه رخوۆش بكات ، خواردنه وه پرمشتیكی هه رامه ، وه خاوه ن سونه نه كان له چه ند پێگه یه كه وه له پێغه مبه ری خودایان ﷺ گێراوه ته وه : ده فره مویت : " ما أسکر کثیره ، فقلیله حرام" (١٢٣)، واته : ئه وه ی زۆری سه رخوۆش بكات ، خواردنه وه ی كه میشی هه رامه ، وه جابر رضی الله عنه ده لی : " أن رجلاً سأل النبی ﷺ عن شراب یشرّبونه بأرضهم من الذرة ، یقال له : المزر ، فقال : أمسكر هو ؟ قال : نعم ، فقال : كل مسكر حرام ، إن علی الله عهداً لمن شرب المسكر ، أن یسقيه من طینة الخبال ، قالوا : یا رسول الله وما طینة الخبال ؟ قال : عرق أهل النار ، أو عصارة أهل النار" (١٢٤)، واته : پیاوێك پرسیاری كرد له پێغه مبه ری خودا ﷺ له خواردنه وه یه كه له گه نمه شامی لای ئه وان ده خورایه وه پێیان ده وت (المزر) ، فه رمووی : ئه و خواردنه وه یه سه رخوۆشكه ره ؟ وتی : به لی ، فه رمووی : هه موو سه رخوۆشكه رێك هه رامه ، خودا په یمانی داوه هه ركه سیك سه رخوۆشكه ر بخواته وه (طینة الخبال) ی ده رخوارد ده دات ، وتیان : ئه ی پێغه مبه ری خودا ﷺ : (طینة الخبال) چییه ؟ فه رمووی : ئاره قی ئه هلی ئاگره یان چلک و خوین و پیسی ئه هلی ئاگره ، وه ابن عباس رضی الله عنه له پێغه مبه ری خودای ﷺ گێراوه ته وه : فه رمویه تی : " كل مخمر خمّر ، وكل مسكر حرام" (١٢٥)، واته : هه ر شتیك سه ر خوۆشكات مه یه ، وه هه موو سه ر خوۆشكه رێك هه رامه .

وه فه رمووده له م باره یه وه زۆر زۆره ، پێغه مبه ری خودا ﷺ به چه ند وشه یه کی كه م مانای زۆری كردوه ئه وه ی ئاگای مروۆ ببات و سه رخوۆشی بكات ، به بی جیاوازی له نیوان جوړیك و جوړیكی تر ، ئه گه ر خواردنه وه بیّت یان خواردن ، چونكه له وانه یه كه سیك نان بكاته ناو مه ی و بیخوات ، وه حشیش ده خوریّت و ده خوریّت وه ، هه موو ئه وانه هه رامن ، له بهر ئه وه پێشینان قسه یان له سه ر ئه و بابته نه كردوه چونكه شتیكی تازه یه له نزیك كوّتاییه كانی سه ده ی شه شه مدا ها تووه ، وه ك چۆن خواردنه وه ی تریی سه رخوۆشكه ر دوا ی پێغه مبه ری خودا ﷺ دروست كراوه ، هه موو ئه وانه له ژیر ئه و حوكمه گشتیانه ی قورئان و سونه تدا جیگه یان ده بیّت وه .

سزای تاوانبارکردن به داوین پیسی

یه کیك له و تاوانانه ی كه قورئان و سونه تی پێها تووه ، وه موسلمانانیش كوړان تیایدا سزای تاوانبارکردنه به داوین پیسی ، ئه گه ر كه سیك كه سیكی ئازادی داوین پاکی تاوانبارکردن به داوین پیسی یان به نیربازی ، پیویسته هه شتا جه لده ی لیبدریّت ، (محصن) لیږه به مانای ئازادی داوین پاكه ، به لām له بابی سزای داوین پیس به كه سیك ده وتريّت كه ژنی هینابیّت یان شوی كرديّت و جووت بووبیّت به به لگه نامه یه کی میردکردنی ته واو .

121 . رواه أبوداود (٣٦٨٧)، والترمذي (١٨٦٦)، وصححه الألباني في صحيح الجامع (٤٥٥٢).

122 . فرق : پێوه رێكه به شازده ره تل ده گو تریت.

123 . رواه أبوداود (٣٦٨١)، والترمذي (١٨٦٥)، و ابن ماجه (٣٣٩٣)، والنسائي (٥٦٠٧)، وصححه الألباني في صحيح الجامع (٥٥٣٠).

124 . رواه مسلم (٢٠٠٢).

125 . رواه أبوداود (٣٦٨٠)، وصححه الألباني في صحيح الجامع (٤٥٤٨).

بهشی هه وتهم

ئهو تاوانانهی که هه دیکی دیاری کراویان بو دانه نراوه

ئایا سزای شهرعی بو ئهوانه چیه ؟

ئهو تاوانانهی که هه دیکی دیاری کراوی بو دانه نراوه یان که فاره تی بو دیاری نه کراوه ، وهک ئه و که سه ی مندالیک یان ژنیکی بیگانه ماچ دهکات ، یان دهست بازی له گه ل ئافره تی کدا دهکات به بی جووت بوون ، یان شتیکی حه رام دهخوات وهک خوین و مرداره وه بوو ، یان که سیك تو مه تبار دهکات به جگه له شهروال پیسی ، یان دزی له شوینیک دهکات که شوینیکی پاریزراو نییه ، یان دزینی شتیکی کهم ، یان خیانهت کردن له ئه مانهت ، وهک کارمه ندانی (بیت المال) یان مائی (الوقف) و مائی هه تیو و هاوشیوه کانی ، ئه گه ر خیانهت بکه ن ، یان بریکار و هاوه ل ئه گه ر خیانهت بکه ن ، یان که سیك له کرین و فروشتندا گزی (غش) بکات ، وهک ئه و که سانه ی که له شتومه کی خواردن و کهل و په ل و هاوشیوه کانی دزی دهکهن ، یان له کیشانه و پیوانه دزی له خه لک دهکهن ، یان که سیك گه واهی نا په و ا بدات ، یان گه واهی نا په و ابخاته سه ر زاری که سیك ، یان به رتیل بدات بو پا په راندنی ئیش و کاره کانی ، یان حوکم به قورئان نه کات ، یان سته م له هاو لاتییه ک بکات ، یان ته عزیه باری وهکو سه رده می نه قامی بکات ، یان به دهم بانگهیشتی نه قامیه وه بچی ت ، هه روه ها هه موو حه رام کراوه کانی تر ، هه موو ئه و جو ره که سانه سزاده درین به وهی سه رزه نشت ده کرین و لو مه ده کرین و لیپرسینه وه یان له گه لدا ده کریت ، به ئه ندازه ی ئه وهی کار به ده ست به پیویستی بزانی ت ، به گویره ی زور و که می تاوانه که ، ئه گه ر تاوانه که ی زور بوو سزاکه ی زیاتر ده بی ت ، به پیچه وانه ی ئه وهی که تاوانه که ی کهم بی ت ، یان سهیری حالی تاوانباره که ده کریت ، ئه گه ر له و که سانه بوو که خووی به تاوانکردنه وه گرتبوو سزاکه ی زیاتر ده دریت ، به پیچه وانه ی که سیك که به که می تاوان دهکات ، وه به گویره ی گه وره و بچوکی تاوانه که ، ئه گه ر که سیك ده ست بو کو مه له ژن و مندالیکی خه لک ببات زیاتر سزا ده دریت وهک له که سیك که ته نها ده ست بو ژنیکی یان مندالیکی ببات .

که مترین تاوان هه دی تیادا نییه ، وه هه ده هه رشتیکه که که سیك ئازار بدات ، به وته یان به کرده وه ، یان قسه له گه لدا نه کردن ، یان هه لئس و کهوت له گه ل نه کردن ، که سیك سه ر زه نشت ده کریت به ئاموزگاری کردنی یان به ترساندنی ، یان به توره بوون لیی ، هه ندیک جار به وه سزا ده دریت که سه لامی لیناکریت تا په شیمان ده بیته وه له و کرده وهی ئه گه ر ئه م کاره به رژه وه ندنی تیادا بوو بو ی ، وهک چو ن پیغه مبه ری خودا ﷺ قسه ی له گه ل ئه و سیی هاوه لدا نه کرد که له جهنگ دواکه وتن ، وه هه ندیک جار به وه سزا ده دریت که له سه ر کار لاده بریت وهک چو ن پیغه مبه ری خودا ﷺ و هاوه لانی وایان ده کرد ، وه هه ندیک جار سزا ده دریت به وهی له گه ل سه ربازی موسلماناندا به کار نا هیئری ت وهک جهنگاوه ریک ، ئه گه ر له کاتی شه ردا پشتی هه لکرد و رایکرد ، چونکه پشت هه لکردن له جهنگ له تاوانه گه وره کانه ، وه برینی مووچه که ی وهکو سزایه ک بو ی ، وه کار به ده ست ئه گه ر خو ی به گه وره زانی لابردنی له سه ر کار سزایه بو ی .

وه هه روه ها سزای ده دریت به زیندانی کردن ، وه هه ندیک جار به لیدان ، وه به دهم و چاو په شکردنی و سوارکردنی له سه ر گویدریژ به هه لگه راوه ی ، وهک له عمری کوپی خهتابه وه گپراوه ته وه که وای کردووه له و که سه ی که گه واهی به درو داوه ، چونکه دروژن روو په شه ئه ویش دهم و چاوی په شکرد ، وه قسه ی هه لگپراوه ته وه ئه ویش سواربونه که ی هه لگپراپه وه .

به لām لایه نی زوری ئەم جوړه سزادانه ، وتراوه : ده قامچی زیاتری لیئادریت ، وه زۆربه ی زانیان ده لاین : نابیت بگه یه نریتته ئاستی داری هه ، دیسان ئەوان دوو وته یان هه یه ، هه یانه ده لاین : نابیت بگاته ئاستی که مترین داری هه ، نابیت بۆ که سیکی ئازاد بگاته ئاستی هه دی که سیکی ئازاد ، ئەویش چل یان هه شتا داری هه ده ، وه نابیت بۆ که سیکی بهنده بگاته ئاستی سزادانی بهنده یه ، ئەویش بیست یان چل داری هه ده ، وه وتراوه له هه رباریکدا نابیت بگاته ئاستی هه دی بهنده یه ، هه رتاوانیک مه رج نییه ئەو سزایه بدریت که بۆ هاوشیوه که ی له شه ریه تدا دانراوه ، بۆ نمونه ئەگه ر که سیکی شتیک بدزیت له شوینیک دهره وه ی ئەو بازنه ی پیده لاین پاریزراو دهستی نابیت ، ئەگه رچی داری هه دی لیئادریت زیاتر له وه که سه ی تۆمه تی شه روا لپیس ی ده داته پال بیتاوانیک ، وه هه رکه سیکی هه رچی به ئافره تی بکات به لām شه روا لپیس ی له گه لدا نه کات دیسان سزای شه روا لپیس ی به سه ردا ناسه پییت ، وه که له عمری کوپی خه تاب ﷺ گێپراوه ته وه : ((که سیکی مۆره که ی ته زویر (ساخته) کردبوو ، به وهش پارهی له (بیت المال) وه رگرتبوو ، فه رمانی کرد پوژی یه که م سه د دار و پوژی دوو م سه د دار و پوژی سی یه م سه د داری لیئا)) ، وه له خه لیه راشدی هه کانیان گێپراوه ته وه : ئەگه ر پیاو و ژنیک له توپی جیگه یه کدا به دی کران ، سه د داریان لیئادریت ، وه له پیغه مبه ری خودایان گێپراوه ته وه ﷺ : که سیکی جووت بیت له گه ل که نیه کی خیزانه که ی : " إن کانت أحلتها له جلد مائة وإن لم تکن أحلتها له : رجم " (١٢٦) ، واته : ئەگه ر ژنه که ی هه لالی کردبوو بۆی سه د داری لیئادریت ، به لām ئەگه ر هه لالی نه کرد بوو بۆی : به رداران ده کریت ، ئەم بۆچونانه له مه زه بی ئەحمه د و ئەوانی تردایه ، وه دوو بۆچونه که ی پیشوو له مه زه بی شافعی و ئەوانی تردایه ، به لām مالک و ئەوانی تر : لییان گێپراوه ته وه : تاوانی وا هه یه خاوه نه که ده کوژریت ، هه ندیک له هاوه لانی ئەحمه د هاوپان له گه لیئا ، بۆ نمونه ئەگه ر موسلمانیک سیخوپی کرد بۆ دوژمنان له دژی موسلمانان ، ئیمامی ئەحمه د له کوشتنی ئەو جوړه مرو قانه راوه ستاوه ، به لām مالک و هه ندیک له حنبه لیه کان به دروستیان زانیوه " وه که ابن عقیل " کوشتنی ، وه أبوحنیفه و شافعی و هه ندیک تر له حنبه لیه کان " وه که قازی أبو یعلی " ئەوه یان به دروست نه زانیوه .

هه ندیک له هاوه لانی شافعی و ئەحمه د و ئەوانی تر به دروستیان زانیوه : که سیکی بانگه وازکار بیت بۆ شته داهینراوه کان (البدع) که پیچه وانه ی قورئان و سونه تن بکوژرین ، وه هه روه ها زۆربه ی هاوه لانی مالکیش ئەوه یان به دروست زانیوه و ده لاین : مالک له بهر ئەوه کوشتنی (القدیة) ی به دروست زانیوه چونکه بشیوی ده نینه وه له سه ر زه وی ، نه له بهر هه لگه رانه وه له ئاین ، وه هه روه ها جادوباز (ساحر) یش له بهر ئەو هوی هه کوژریت ، چونکه زۆربه ی زانیان رایان وایه جادوباز ده کوژریت ، وه له جندبه وه ﷺ به وته ی خو ی و فه رموده ی پیغه مبه ری خوداش ﷺ گێپراوه ته وه : " إن حد الساحر ضربه بالسيف " (١٢٧) ، واته : سزای جادوباز کوشتنی به شمشیر ، وه هه روه ها له عمر و عثمان و حفصة و عبدالله ی کوپی عمرو هاوه لانی تریش ﷺ گێپراوه ته وه رایان وایه ده کوژریت ، هه ندیک زانا ده لاین : له بهر ئەوه ی کافر بووه ، وه هه ندیک تریان ده لاین : له بهر بشیوی (الفساد) نانه وه یه له سه ر زه وی ، به لām زۆرینه ی زانیان رایان وایه ده کوژریت وه کو هه ندیک بۆی ، وه أبوحنیفه رای وایه که سیکی که تاوان دووباره بکاته وه هه ر شه ی کوشتنی لیئادریت ، ئەگه ر جوړی ئەو تاوانه شایانی کوشتن بیت ، وه که چۆن که سیکی نیربازی دووباره بکاته وه ده کوژریت ، یان که سیکی که سیکی تر تیرۆر بکات له بهر مال یان هه رشتیکی تر له باتی ده کوژریت .

126 . رواه أبو داود (٤٤٥٩)، والترمذي (١٤٥١)، وابن ماجه (٢٥٥١)، والنسائي (٣٣٦٠)، وضعفه الألباني في ضعيف أبي داود.

127 . رواه الترمذي (١٨٦٥)، وضعفه الألباني في ضعيف الجامع (٢٦٩٩).

وه به لگهش له سهر ئه وهی تیگدر و بشیویکار ئه گهر به کوشتن نه بیئت واز له وکاره خراپانه نه هیئیت ده کوژریت ، ئه وه فرموده یه که مسلم له (صحیحه) کهیدا له عرفجه ی الاشجعیه وه ﷺ ریوایه تی کردوه ، ده لیت : گویم له پیغه مبهری خودا بوو ﷺ ده یفرموو : " من أتاکم وأمرکم جمیع علی رجل واحد ، یرید أن یشق عصاکم ، أو یفرق جماعتکم فاقتلوه " فی روایه : " ستکون هنات ، وهنات ، فمن أراد أن یفرق أمر هذه الأمة وهي جمیع فاضربوه بالسيف کائناً من کان " (١٢٨) ، واته : ئه گهر ئیوه کوک بوون له سهر پیشه و بوون و سهر کردایه تی که سیك ، که سیك بیئت و بیه ویت ئه وه یه کدهنگی و کو مه ل بونه تان لی تیك بدات بیکوژن ، وه له ریوایه تیکی تردا : له ئاینده دا کو مه لیك بشیوی وشتی ناوازه پهیدا ده بیئت ، ههر که سیك بیه ویت کاری ئه م ئوممه ته تیك بدات له کاتیگدا ئه وان ته بابوون ، ئه وه به شمشیر بیکوژن ههر که سیك بوو .

وه ههروه ها بو ئه وه که سانه ی که مه ی ده خونه وه فرمان کراوه به کوشتنیان جاری چواره م ، به به لگه ی ئه وه فرموده یه ی که ئه حمده له (المسند) له دیلم الحمیری ﷺ گپراوه ته وه : " سألت رسول الله ﷺ فقلت یا رسول الله : إنا بأرض نعالج بها عملاً شديداً ، وإنا نتخذ شراباً من القمح نتقوى به علی أعمالنا ، وعلی برد بلادنا ، فقال : هل یسکر ، قلت : نعم ، قال : فاجتنبوه ، قلت إن الناس غیر تارکیه ، قال : فإن لم یترکوه فاقتلوهم " (١٢٩) ، واته : پرسیارم کرد له پیغه مبهری خودا ﷺ وتم : ئه ی پیغه مبهری خودا ، ئیمه له ولاتیکن ئیش وکاری سهخت و دژوار ده کهین ، وه ئیمه خواردنه وه یه که له گهنم دروست ده کهین ، بو ئه وه ی به هیزین له ئیش وکاره کانمان ، وه له بهر سهر ما و سوله ی ولاته که مان ده یخوینه وه ، فهرمووی : سهرخوش ده کات ؟ وتم : به لی ، فهرمووی : لیی به دووربن ، وتم : خه لکی وازی لینا هیئن ، فهرمووی : ههر که س وازی نه هیئا بیکوژن .

له بهر ئه وه ی تیگدر وه ک ده ست درێژکار وایه ، ئه گهر وازی له و کاره ی نه هیئا به کوشتن نه بیئت ده کوژریت ، به وهش که با سمان کرد سزادان دوو جوړه :

یه که م : له سهر تاوانیک که ئه نجام دراوه ، سزادان به رهنجامی تاوانیکه وه ک سهر زه نشتیك له لایه ن خودا وه ، بو نمونه سزادانی مه ی خوړ یان سزای که سیك که به بیئاوان که سیکی تر به شهروال پیسی تاوانبار ده کات ، وه برینی ده ست وپیی ریگر و برینی ده ستی دن .

دووهم : سزادان له بهر ئه نجام نه دانی کاریکی پیویست ، یان وازنه هیئان له کاریکی حه رام له ئاینده دا وه ک چو ن که سیك له ناین هه لگه رابیته وه داوای په شیما بونه وه ی لیده کریت ، ئه گهر په شیما نه بووه وه ده کوژریت ، وه ههروه ها نوێژ نه کهر و زه کات نه در وپی شیلکه ری مافی خه لک سزا ده درین تا ئه وه ی له سهر یانه به جیی ده هیئن ، ئه گهر که سیك سزا درا به لیدان ، بو جاری دووهم زیاتر سزا ده دریت ئه گهر ئه وه ی پیویست بوو له سهر ی به جیی نه هیئا ، بو نمونه دروسته سزای نوێژ نه کهر بدریت چهن د جاریک تا نوێژ ده کات ، یان ئه وه ی پیویسته له سهر ی به ئه نجامی ده گه یه نیئت ، وه ئه وه فرموده یه ی که له هه ردوو (صحیحه) که دا هاتوو ، له پیغه مبهری خودا وه ﷺ ده فهرمویت : " لا یجلد فوق عشرة أسواط إلا فی حد من حدود الله " (١٣٠) ، واته : له ده قامچی زیاتر له که س نادریت مه گهر که سیك یه کیك له سنوره کانی (حد) خودا به زینیت ، هه ندی له ئه هلی زانست به وه راڤه یان کردوو ، که وا مه به ستی له سنوری خودا ئه وه ی که حه رام کراوه له بهر مافی خودا ، چونکه زاراوه ی سنوره کان (الحدود) له قورئان وسونه تدا مه به ست پیی جیا وازی کردنه له نیوان حه لال و

128 . رواه مسلم (١٨٥٢) .

129 . رواه أبوداود (٣٦٨٣) ، و صححه الألبانی فی المشکاة (٣٦٥١) .

130 . رواه البخاری (٦٨٤٨) ، و مسلم (١٧٠٨) .

حەرام ، وەك كۆتایی حەڵال و سەرەتای حەرام ، لە یەكەمدا دەفەرمویت : ﴿ تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا تَعْدُوها ﴾ [سورة البقرة: (٢٢٩)] .

واته : ئەوانە سنوری خودان مەیانەزینن ، وە لەباری دووهمدا دەفەرمویت : ﴿ تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا تَقْرُوها ﴾ [سورة البقرة: (١٨٧)] .

واته : ئەوانە سنوری خودان نزیکیان مەکەونەوه . بەلام ناوانی سزادانی دیاری کراو بە (حد) ، ئەو شتە لەنەریتەوه (عرف) وەرگیراوه ، وە مەبەستی فەرموودەکش : هەرکەسێک لە کەسێکی تریدا لەبەر پیشیلکردنی مافیکی خۆی ، وەك لیّدانی پیاو لە خێزانەکە ی ئەگەر گوێڕایەلی نەکرد لەسەر شتێک کە سەرپێچی خودا نەبوو ، نابێت دەدار زیاتری لیّدات ، وە ئەو جەلّەدی کە شەریعەتی ئیسلامی پێها توو : قامچیه‌کی مام ناوەندە ، چونکە باشترین شتەکان وەرگرتنی مام ناوەندەکە یەتی ، علی ﷺ دەفەرمویت : ((لیّدانیکی مام ناوەند ، و قامچیه‌کی مام ناوەند)) ، جەلّە لیّدان نابێت بە گوچان و شتی تر بێت بەلکو بە جوړە قامچیه‌کی تایبەتە ، وە ئەو جوړە قامچیه‌ش بەکارنا یەت کە پێی دەوتریت (الدرة) بەلکو بۆ سەرزەنشتکردن بەکار دیت .

عمری کوپی خەتاب ﷺ : لە کاتی تەمیکردن و سەرزەنشتکردندا (الدرة) ی بەکار دەهینا ، بەلام بۆ سنورەکان قامچی بەکار دەهینا وە هەموو کەل و پەلەکە ی لەبەر دانەدەکەند ، بەلکو تەنها ئەو ی لەبەر دادەکەند کە بەرگری لە لیّدانەکە بکرایە وەك فەرۆ و فەرەنجی هاوشیۆه‌یان ، وە نابەستریتەوه ئەگەر پێویستی بەوه نەکرد ، وە لە دەم و چاوی نادریت ، چونکە پیغەمبەری خودا ﷺ دەفەرمویت : " إذا قاتل أحدکم فلیتق الوجه " (١٣١) ، واته : لە هەر کەسێکتان دا خۆتان لە لیّدانی دەم و چاوی بیاریزن ، چونکە لیّدانەکە بۆ کوشتنی نییه بەلکو بۆ تەمیەکردنیەتی ، وە هەر ئەندامیکی پێویستە لەو ئازارە بەشداربێت ، وەك پشت و شان و پانەکانی .

بهشی هه شتەم

تیکۆشان له دژی کافران ... جهنگی یه کلاکه رهوه

ئهو سزایانهی که شه ریعت پییها تووه بۆ ئهوه که سانهی سه ریچی خودا و پییغه مبه ره صلی الله علیه و آله ده کهن دوو جورن :

یه که میان : سزادانی ئه وهی له توانا دایه سزا بدریّت ، جا که سیّک بیّت یان زیاتر .

دووهمیان : سزادانی کۆمه لێکی بهرگریکار ، وه که ئه وهی له ژێر رکیفا نه بن و ده ستیان پیی نه گات به جهنگ نه بیّت .

ئه وه بنچینهی تیکۆشانه له دژی بی باوه ران و دوژمنانی خودا و پییغه مبه ره کهی صلی الله علیه و آله ، هه رکه سیّک بانگی (دعوة) ی پییغه مبه ری خودا صلی الله علیه و آله پییگه شت که ئه وه ئایینی خودایه ناردویه تی و وه لامی نه دایه وه پییو یسته له گه لیداشه پر بکریّت : ﴿ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةً وَيَكُونَ الدِّينُ كُلُّهُ لِلَّهِ ﴾ [سورة الانفال: (۳۹)] .

واته : بۆ ئه وهی ته نها ئایینی خودا بالابیّت و له گه ل خودادا که سی تر نه په رستریّت ، چونکه کاتیّک خودا پییغه مبه ره کهی صلی الله علیه و آله په وانه کرد فه رمانی پیی کرد خه لکی بانگ بکات بۆ ئایینی خودا ئه وکات په وخسه تی نه دابوون که س بکوژن و له گه ل که سدا به ننگن ، هه تا کۆچی کرد بۆ مه دینه ، ئیتر په وخسه تی به و موسلمانانه ش دا به و ئایه ته ی که ده فه رمویّت : ﴿ اُولَٰئِكَ لَئِنْ يَفْعَلُوْا لَنَكُوْنَنَّ بَاغًا مِّنْ بَاغٍ مَّوَدَّةَ بَيْنِهِمْ ۚ وَتَتَجَرَّعُوْا عِقَبُوْهُمْ فَسَيَخْرُجُوْكُمْ ۚ وَكَانَ اللّٰهُ عَلٰى الصّٰلِحِيْنَ شَهِيدًا ۚ وَكَانَ اللّٰهُ عَلٰى الْفٰكِرِيْنَ حَقًّا ۚ اَلَا اَنْ يَّقُوْلُوْا رَبَّنَا اللّٰهُ وَلَوْ لَا دَفَعُ اللّٰهُ الْاِنْسَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ لَّهَدِمَتْ صَوَامِعُ وَبُيُوعٌ وَصَلَوَاتٌ وَمَسَاجِدٌ يُذَكِّرُ فِيْهَا اَسْمُ اللّٰهِ كَثِيْرًا ۚ وَلَيَنْصُرَنَّ اللّٰهُ مَنْ يَنْصُرُهُ ۚ اِنَّ اللّٰهَ لَقَوِيٌّ عَزِيْزٌ ۚ الَّذِيْنَ اِنْ مَكَّنَّاهُمْ فِي الْاَرْضِ اَفَامَوْا الصَّلَاةَ وَآتَوْا الزَّكَاةَ وَاَمَرُوْا بِالْمَعْرُوْفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ ۚ وَاللّٰهُ عَاقِبَةُ الْاُمُوْر ۝﴾ [سورة الحج: (۴۰-۳۹)] .

واته : په وخسه ت دراوه به و که سانه ی که سته میان لیّکراوه به جهنگان ، وه خوداش به توانایه به سه رخستنیان ئه و که سانه ی که له ماله کانی خویان به نا په و ده رکراون ، ته نها له بهر ئه وهی ده یانگوت خودا په روه ردگارمانه ، ئه گه ر خودا به هو ی جهنگ و تیکۆشان بهرگیری له بیپروا و هاوه لپریارد هه رکان نه کردبا ، ئه و هه موو کلیسا و په رستگه گه و ره کانی جوله که و گاوه رکان و مرگه وتی موسلمانان که یادی خودای تییدا ده کهن تیکده دران ، هه رکه س ئاینه که ی خودا سه ربخات خوداش سه ری ده خات ، خودا به هیژ و به توانایه ئه و که سانه ی که سه رمان خستن نو یژ ده کهن و زه کات ده دن و فه رمان به چاکه ده کهن و یاسا غی خراپه ده کهن ، وه سه رنجام و چاره نویسی هه مووان بۆ لای خودا ده گه ریته وه ، له دوا ی ئه وه ش خودا شه ری له سه ر پییو یست کردن به و ئایه ته : ﴿ كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ وَهُوَ كُرْهُ لَكُمْ وَعَسَىٰ اَنْ تَكُوْنُوْا شَيْۤءًا وَّهُوْ خَيْرٌ لَّكُمْ وَعَسَىٰ اَنْ تُحِبُّوْا شَيْۤءًا وَهُوَ شَرٌّ لَّكُمْ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ وَاَنْتُمْ لَا تَعْلَمُوْنَ ﴾ [سورة البقرة: (۲۱۶)] .

واته : جهنگتان له سه ر پییو یست کراوه ، ئه گه رچی ئاسان نییه و نا په حه تی تی دایه ، له وانه یه ئیوه شتیّک لاتان نا په حه ت بیّت به لام خیری بیّت بوّتان ، وه له وانه شه ئیوه شتیّکتان پییخۆش بیّت به لام خراپ بیّت بوّتان خودا زانایه و ئیوه نازانن ، دواتر داکۆکی پییو یست بوون و گه و ره ی جیهاد و تیکۆشان له هه موو سو ره ته مه دینه یه کاند هاتووه ، و به خراپ باسی ئه و که سانه ده کات که وازی لیّده هیّتن و وه سفیان به دو ورو و

دلنه خوش دهکات ، خودا دهفرمویت : ﴿ قُلْ إِنْ كَانَ آبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ وَإِخْوَانُكُمْ وَأَمْزُاجُكُمْ وَعَشِيرَتُكُمْ وَأَمْوَالٌ اقْتَرَفْتُمُوهَا وَبِجَارَةٌ تَخْشَوْنَ كَسَادَهَا وَمَسَاكِنُ تَرْضَوْنَهَا أَحَبَّ إِلَيْكُمْ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَجِهَادٍ فِي سَبِيلِهِ فَتَرَبَّصُوا حَتَّى يَأْتِيَ اللَّهُ بِأَمْرِهِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ ﴾ [سورة التوبة : (٢٤)].

واته : ئەهێ محمد ﷺ پێیان بلێ ئەگەر باوکانتان و مندالە کانتان و براکانتان و ژنه کانتان و خێل و عەشیره تە کەتان و ئەو سەرودە و سامانە هێ کە دەستان کەوتوو و ئەو بازەرگانیە هێ کە دەترسن لە زەرەرکردن و لەناوچونی و ماله کانتان کە پێی خوشحالن ، خوشەوێستەر لە لاتان لە خودا و پێغەمبەرە کە هێ و تێکۆشان لە پێناوی خودا ، چاوەروانی سزای خودا بنێمنی لە پرێ دەرچوان ناکات .

و خودا دهفرمویت : ﴿ إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ لَمْ يَرْتَابُوا وَجَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أُولَٰئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ ﴾ [سورة المجرات: (١٥)] .

واته : ئەو باوەردارانە هێ باوەریان بە خودا و پێغەمبەرە کە هێ هێناو ، هێچ گومان لە دلێاندا نییە ، و بە مال و نهفسیان لە پێناوی پرێگە هێ خودا تێدەکوشتن بێگومان ئەوانە راستگۆن .

و خودا دهفرمویت : ﴿ فَإِذَا أَنْزَلْنَا سُورَةَ مُحْكَمَةٍ وَذُكِّرَ فِيهَا الْقِتَالُ مَرَّاتٍ لِّلَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَّرَضٌ يُنْظَرُونَ إِلَيْكَ نَظَرَ الْمُعْشِيِّ عَلَيْهِ مِنَ الْمَوْتِ فَأُولَٰئِكَ لَهُمْ طَاعَةٌ وَقَوْلٌ مَعْرُوفٌ فَإِذَا عَزَمَ الْأَمْرُ فَلَوْ صَدَقُوا اللَّهَ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ فَهَلْ عَسَيْتُمْ إِنْ تَوَلَّيْتُمْ أَنْ تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ وَتَقَطَّعُوا أَرْحَامَكُمْ ﴾ [سورة محمد : (٢٠-٢٢)] .

واته : ئەگەر سورەتێکی پروو و ئاشکرا دابەزێت و باسی جەنگی تێدا بکریت ، دەبینی ئەو کەسانە هێ کە دلێان نە خوشە بەشیوەیه کە سەیرت دەکەن چاویان ئەبەلق بوو لە ترسی مردن ، باشترە بۆیان گوێڕایەڵ بن و قەسە هێ باشبکەن ، ئەگەر کار لە کارترازا و جەنگ پێویست بوو لە سەریان ئەگەر راست بکەن لە گەڵ خودا باشترە بۆیان ، ئەگەر پشتان لە باوەرە کەتان کرد و دەستان کردە بە بشیوی نانهو بە کوفر و هاوەرپێاردان و پێچراندنی پە یۆهەندییە کۆمەلایەتیە کانتان ئەو کارێکی خراپە ، ئەم جوهر ئایەتانه زۆرن لە قورئاندا .

و ههروهها خودای مهزن جيهاد و ئەوانە پێهەلدەستن بەرز نرخاندو ، لە سورەتی (الصف) کە تێدا دەفرمویت : ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَىٰ تِجَارَةٍ تُجِيبُكُمْ مِنْ عَذَابِ اللَّهِ إِنْ تَوَلَّيْتُمْ وَلَكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَنْفُسُكُمْ وَأَمْوَالُكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ يَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَيُدْخِلْكُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ وَمَسَاكِنُ طَيِّبَةٍ فِي جَنَّاتٍ عَدْنٍ ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ وَأُخْرَىٰ تُحِبُّونَهَا نَصْرٌ مِنَ اللَّهِ وَفَتْحٌ قَرِيبٌ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ ﴾ [سورة الصف : (١٠-١٣)] .

واته : ئەهێ ئەو کەسانە هێ باوەرپتان هێناو ئایا پرێگە هێ بازەرگانیە کتان پێشان بدەم کە لە سزای بەئێش و ئازار پزگارتان بکات ، باوەر بێنن بە خودا و پێغەمبەرە کە هێ ﷺ و تێکۆشتن لە پێناوی خودا بە مال و نهفستان ئەو باشە بۆتان ئەگەر ئێو بزانن ، خودا لە تاوانە کانتان دەبوریت و دەتانخاتە ناو بەهشتانی کە ئاو بە ژێریدا تێدەپەریت و مالی خوش و باخی جوانی تێدا یە ئەو سەرکەوتنی گەورە یە .

وه ئه و ئایه تانه ی که ده فهرمویت : ﴿أَجْعَلْتُمْ سِقَايَةَ الْحَاجِّ وَعِمَارَةَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ كَمَنْ أَمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَجَاهَدَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَا يَسْتَوُونَ عِنْدَ اللَّهِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ الَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ أَكْظَمُ دَرَجَةً عِنْدَ اللَّهِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْفَائِزُونَ يُبَشِّرُهُمْ رَبُّهُمْ بِرَحْمَةٍ مِنْهُ وَرِضْوَانٍ وَجَنَّاتٍ لَهُمْ فِيهَا نَعِيمٌ مُّقِيمٌ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ﴾ [سورة التوبة : (۱۹-۲۲)] .

واته : ئایه ئیوه و داددهنێن که سانیك كهسانێك ئاوی زه مزهم بدن به حاجیانی مالی خودا و (كه عبه ی پیرۆز) نوژهن بکه ن و ئاوه دانی بکه نه وه وهك ئه وانه وان که باوه پریان به خودا و پوژێ دوایی هیئاوه و له پێگه ی خودا تی ده کوشن ، لای خودا یه کسان نین ، خودا پێنمونی گه لی سته مکار ناکات ، ئه وانه ی باوه پریان هیئاوه و کوچیان کردووه و له پێناوی خودا تێ ده کوشن به مال و نه فسیان پله یان لای خودا بهرز و بڵندتره و وه ئه وان براوه ن ، پهروه ردگاریان مژده ی به زه یی و رازی بونیان پێده دات و ده یان خاته به هه شتانیك که ناز و نیعمه تی نه براوه یه ، هه تا هه تایه تییدا ده میننه وه ، خودا پاداشتی گه و ره ی لایه .

وه دیسان ده فهرمویت : ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَنْ يَرْتَدَّ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فَسَوْفَ يَأْتِي اللَّهَ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ أَذِلَّةٌ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ أَعِزَّةٌ عَلَى الْكَافِرِينَ جَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَكَافِرُونَ لَكُمْ ذَلِكَ فَضَّلَ اللَّهُ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ﴾ [سورة المائدة: (۵۴)] .

واته : ئه ی ئه و که سانه ی باوه پرتان هیئاوه هه ریه ک له ئیوه پاشگه ز بیته وه له ئاینه که ی ، خودا له جی ئه وان که سانیك ده هیئیت خوشی ده وین و ئه وانیش خودایان خوش ده ویت ، له گه ل باوه پرداراندا به سوژ و به زه ین و له گه ل بی پرواکاندا توندوتیز و به هیژن ، له پێناوی خودادا ده جهنگن و له لومه و سه ره نه شتی هیه لومه کاریك ناترسن ئه وه خیری خودایه بیه ویت بیدات به هه رکه سیك ، خودا خیری زوره و زانیه که به کیی ده به خشییت .

وه دیسان ده فهرمویت : ﴿ذَلِكَ أَنَّهُمْ لَا يُصِيبُهُمْ ظَمَأٌ وَلَا نَصَبٌ وَلَا مَخْمَصَةٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا يَطْئُونَ مَوْطِئًا يَغِيظُ الْكُفَّارَ وَلَا يَنَالُونَ مِنْ عَدُوٍّ بَلًا إِلَّا كُتِبَ لَهُمْ بِهِ عَمَلٌ صَالِحٌ إِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ وَلَا يَنْفَقُونَ نَفَقَةً صَغِيرَةً وَلَا كَبِيرَةً وَلَا يَقْطَعُونَ وَادًى إِلَّا كُتِبَ لَهُمْ لِحَاجَتِهِمْ اللَّهُ أَحْسَنُ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ [سورة التوبة: (۱۲۰-۱۲۱)] .

واته : تیکۆشه رانی پێگه ی خودا توشی تینویتی و هیلاکی و برسییتی بن له پێناوی خودا ، و بچه هه رشوینیك که بی پرواکان پێیان ناخوش بییت ، و هه رچیان لیه ده سته که وت بگرن ، به هه ریه که له وانه خودا کاریکی باشیان بو ده نویست ، خودا چاکه ی چاکه کاران ون ناکات ، وه ئه وان هه رچی به خشن له گه و ره و بچوک وه یان هه ر شیویك تیپه پێن ئیلا بویان ده نویست ، بو ئه وه ی خودا پاداشتی ئه و کاره باشانه یان بداته وه ، بیربکه ره وه له ئه نجامی کاره کانی ئه وان چی دروست ده بییت ، وه سه ره نجام چ پاداشتیکیان ده ست ده که ویت ، وه فه رمانکردن به جیهاد و تیکۆشان و باسی خیری له قورئان و سونه تدا زۆرتره له وه ی بتوانریت هه مووی له شوینیکدا باس بکرییت .

له بهر ئه وه باشتین کاری سونه ته که مروف ئه نجامی بدات ، وه زانیان کوکن له سه ره ئه وه ی که باشتیه له حه ج و عومه ر ، وه له نوێژی سونه ت و پوژووی سونه ت ، وهك چۆن قورئان و سونه ته ییش به لگه ن له سه ره ئه وه ،

ههتا پیغه مبهری خودا ﷺ دهفهرمویت : " رأس الأمر الإسلام ، وعموده الصلاة ، وذروة سنامه الجهاد " (۱۳۲) ، واته : ئیسلام سهری هه موو شته کانه ، ونوێژیش کۆله کهیه تی و جیهاد و تیکۆشان لوتکهیه و بهرزترین کاره (وهك چون بان پشتی حوشت بهرزترین شوینیه تی) . وه دهفهرمویت : " إن في الجنة لدرجة ، ما بين الدرجة والدرجة ، كما بين السماء والأرض ، أعدها الله للمجاهدين في سبيله " (۱۳۳) ، واته : له بهه شتدا سه د پله ههیه ، نیوان هه پلهیهك و پلهیهکی تر ، وهك نیوانی ئاسمان و زهویه ، خودا ئامادهی کردوه بو ئه و کهسانه ی له پیناوی ریبازی ئه ودا تیده کوشتن ، وه دهفهرمویت : " من اغبرت قدماه في سبيل الله حرمه الله على النار " (۱۳۴) ، واته : ئه وه ی پیکانی له پیناوی خودا دا توژاوی بکات خودا ئاگری لی حهرام ئه کات ، وه دهفهرمویت : " رباط يوم وليلة في سبيل الله خير من صيام شهر وقيامه ، وإن مات أجري عليه عمله الذي كان يعمله ، وأجرى عليه رزقه ، وأمن الفتان " (۱۳۵) ، واته : چاودیری کردنی شه و پوژیک له پیناوی خودا خیری زیاتره له پوژو و شه ونوێژی مانگیك ، ئه گهر مردیش ئه و کاره ی که له سهری بووه دوا یی مردنیش هه ر پاداشتی بو دهنوسریت ، وه پوژیشی بهردهوام ده بیّت ، له سزای ناو گوپیش پزگاری ده بیّت ، وه (السنن) دا دهفهرمویت : " رباط يوم في سبيل الله ، خير من ألف يوم فيما سواه من المنازل " (۱۳۶) ، واته : چاودیری کردنی پوژیک له پیناوی خودا ، باشتره له هه زار پوژ له پوژانی ماله وه ، وه دهفهرمویت : " عينان لا تمسهما النار ، عين بكت من خشية الله ، وعين باتت تحرس في سبيل الله " (۱۳۷) ، واته : دوو چاو ئاگریان بهرناکه ویت ، چاویک له بهر ترسی خودا بگری ، وه چاویک چاودیری بکات له ریگه ی خودا ، وه دهفهرمویت : " حرس ليلة في سبيل الله ، أفضل من ألف ليلة يقام ليلها ، ويصام نهارها " (۱۳۸) ، واته : چاودیری کردنی شه ویک له پیناوی خودا ، باشتره له هه زار شه و ، شه ونوێژی تیادا بکریّت ، و پوژه کهشی پوژوی تیادا بگریّت ، وه له هه ر دوو (صحیحه که) دا هاتوه : " أن رجلاً قال : يا رسول الله ، أخبرني بشيء يعدل الجهاد في سبيل الله ، قال : لا تستطيع ، قال : أخبرني به قال : هل تستطيع إذا خرج الجاهد أن تصوم لا تفطر ، وتقوم لا تنفر ؟ قال لا ، قال : فذلك الذي يعدل الجهاد " (۱۳۹) .

واته : پیاویک وتی : ئه ی پیغه مبهری خودا ﷺ ، ئاگادارم بکه له شتیك هاوتای تیکۆشان بیّت له پیناوی خودا ، فهرموی : ناتوانیت ، وتی پیم بلی : فهرموی : ئایا ده توانیت ئه گهر تیکۆشه ر له مال دهرچوو بو تیکۆشان له پیناوی خودا به پوژو بیّت و نه یشکیینیت و شه ونوێژ بکه ییت و کۆل نه دهیت ، وتی : نه خیر ، فهرموی : ئه وه هاوتای تیکۆشانه له پیناوی خودا ، وه له (السنن) دهفهرمویت : " إن لكل أمة سياحة ، وسياحة أمي الجهاد في سبيل الله " (۱۴۰) ، واته : هه موو گه لیک گه شت و گوزاری ههیه ، گه شت و گوزاری گه له که ی من تیکۆشانه له پیناوی خودا .

132 . رواه الترمذي (۲۶۱۶) ، و ابن ماجه (۳۹۷۳) ، و صححه الألباني في صحيح الجامع (۵۱۳۶) .

133 . رواه البخاري (۲۵۵۹) ، و مسلم (۲۶۱۲) .

134 . رواه البخاري (۹۰۷) .

135 . رواه مسلم (۱۹۱۳) .

136 . رواه الترمذي (۱۶۶۷) ، و النسائي (۳۱۶۹) ، وقال الألباني في صحيح الترغيب (۱۲۲۴) : حسن لغيره .

137 . رواه الترمذي (۱۶۳۹) ، و صححه الألباني في صحيح الجامع (۴۱۱۲) .

138 . رواه احمد (۴۳۵) ، وضعفه الألباني في ضعيف الجامع (۲۷۰۴) .

139 . رواه البخاري (۲۷۸۵) ، و مسلم (۱۸۷۸) .

140 . رواه أبو داود (۲۴۸۶) من حديث أبي أتممة [رضي الله عنه] ، ولفظه : (إن رجلاً قال : يا رسول الله ائذن لي في السياحة ، فقال النبي ﷺ : [إن سياحة أمي الجهاد في سبيل الله

تعالى] ، و صححه الألباني في صحيح الجامع (۲۰۹۳) .

ئهم بابته زۆر فراوانه ، وه هیچ کرده وهیه که نییه له شه ریه تدا به قهه تی کووشان له پیناوی خودا پاداشت و چاکه ی له قورئان و سوننه تدا باسکراییت ، چونکه قازانجی تی کووشان له پیناوی خودا گشتی یه بو بکه ره که ی و خه لکی تریش له دونیا و ئاینیشدا ، وه کو کراوه یه که له کرده وه ی ئاشکرا و په نهان ، چونکه پیکدیته له خوشه ویستی و دلسوزی ، و پشت به ستن ، ملکه چ کردنی مال و نه فس بو خودا ، وه ههروه ها ئارامگرتن و دونیا نه ویستی و یادی خودا و هه موو جو ره کانی کرده وه ی باش ، به جوړیک کهوا هیچ کرده وه یه کی تر ئه و سیفه تانه له خو ی ناگریته .

وه ئه و که سه ی پیه له ده ستیته تاک بیته یان کو مه ل له دوو شت به ده رنابیته : یان سه ره که وتن ، یان شه هیدبوون و ده ستکه وتن به هه شت ، وه هه موو خه لکی ده بیته بمرن ، وه له تی کووشان له پیناوی خودا دا ژیان و مردن به کاردیته بو ئه وه ی که ئاسوده ی دونیا و دوا پوژیشی فه راهم بیته ، وه له وازه یان له تی کووشان خوشی دونیا و پاداشتی دوا پوژیش به ده ست نایه یان که ده ده بیته وه ، وه هه ندیک له خه لک حه ز له کاری سه خت و دژوار ده که ن له گه ل که می سود و قازانجی ، به لام تی کووشان له هه موو کاره سه خته کان به سودتره ، هه ندیک جار بو ئاسوده ی ده روون به کاردیته هه تا مردن دیته پیی ، چونکه مردنی شه هید له هه موو جو ره مردنه کان ئاسانتره ، وه باشتیرین مردنه .

ئه گهر بنچینه ی جهنگی رهوا تی کووشان بیته له پیناوی خودا ، وه ئامانجیشی ئه وه بیته ته نه ها خودا په رستریته ، وه بو ئه وه ی وشه ی خودا بهرز و بلند بیته ، هه رکهس بهرگری له مه بکات ئه وه جهنگ له دژی بهرپا ده کریته ، موسلمانان له سه ره ئه وه کوکن ، به لام هه ره که سی که نه بیته پرگر و دژکار و جهنگاوه ر ، وه ک ئافه رت و مندال و قه شه و پیر و کویر و نه خوش هاوشیوه ی ئه مانه ، له لای زۆربه ی زانایان نا کوژین و سزانادرین ، مه گهر جهنگاوه ربین به کرده وه یان به وته ، ئه گهرچی هه ندیک واده بینن که جهنگ له دژی هه مووانه ، جگه له ئافه رت و مندال که ده بنه مال و سهروه تی موسلمانان ، وه پای یه که میان راسته ، چونکه شه ر بو که سی که ده جهنگیته له دژمان ، ئه گهر ویستمان ئاینی خودا سه ره بخه یین وه ک خودای گه وره ده فه رمویته : ﴿وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُوكُمْ وَكَانُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ لِيُخْرِجَ اللَّهُ الْمُضِلِّينَ﴾ [سورة البقرة: (١٩٠)] .

واته : بجهنگن له پیناوی خودا له دژی ئه و که سانه ی له دژتان ده جهنگن ، وه سته م مه که ن ، چونکه خودا سته م کارانی خوشناویته ، وه (السنن) له پیغه مبهری خودا ﷺ یان گیراوه ته وه : " أنه مر على امرأة مقتولة في بعض مغازيه ، قد وقف عليها الناس ، فقال : ما كانت هذه لتقاتل ، وقال لأحدهم : إحق خالداً فقل له : لا تقتلوا ذرية ولا عسيفاً " (١٤١) .

واته : له یه کی که له غه زاکاندا به لای ئافه رته یکی کوژراودا تیپه ری ، خه لک له سه ری کو مه ل ببون ، فه رموی : نه ده بوو ئه مه بکوژرایه ، وه به یه کی که فه رموو : بگه خالد و پیپرا بگه یه نه : که ئافه رت و کریکار نه کوژیته ، وه دیسان ده فه رمویته : ((لا تقتلوا شیخاً فانياً ، ولا طفلاً صغيراً، ولا امرأة)) (١٤٢) .

واته : پیای پیر و مندالی بچوک و ئافه رت مه کوژن ، به لام خودای مه زن پرگه ی به کوشتنی که سانیک داوه ، که ده بنه پرگر له چاک بوونی خه لک ، وه ک ده فه رمویته : ﴿وَالْفِتْنَةُ أَشَدُّ مِنَ الْقَتْلِ﴾ [سورة البقرة: (٢١٧)] .

141 . رواه أبو داود (٢٦٦٩)، وابن ماجه (٢٨٤٢)، وصححه الألباني في الصحيحة (٧٠١) .

142 . رواه أبو داود (٢٦١٤)، وضعفه الألباني في ضعيف الجامع (١٣٤٦) .

واته : هاوێل بریاردان و قه‌لاچۆکردنی موسلمانان له کوشتن خراپتره ، کوشتن ئه‌گهرچی شه‌ر و ئاشوب نانه‌وه‌یه ، به‌لام له ئاشوبی ئه‌و بی‌پروانه باشت‌ره که موسلمانان قه‌لاچۆده‌که‌ن ، ئه‌گهر که‌سیک پێگهری له موسلمانان نه‌کات له به‌جیهێنانی ئه‌رکه‌کانی ئاینه‌که‌یان ، ئه‌وکات کوفر و بی‌پروایه‌که‌ی ته‌نها زیانی بۆ خودی خۆی ده‌بێت ، له‌به‌ر ئه‌وه‌ فه‌قیه‌ه‌کان ده‌لێن : ئه‌و که‌سه‌ی بانگه‌واز بۆ شتیکی داهێنراوی (البدعة) پیچ‌ه‌وانه‌ی قورئان و سوننه‌ت ده‌کات سه‌رزه‌شت کردنی توندتر و جیاوازه‌تره له‌و که‌سه‌ی بێده‌نگه‌ و بانگه‌وازی بۆ ناكات .

وه له‌ فه‌رموده‌یه‌که‌دا هاتووه : " أن الخطیئة إذا أخفيت لم تضر إلا صاحبها ولكن إذا ظهرت فلم تضر العامة " (١٤٣) ، واته : گونا‌هو تاوان‌کردن ئه‌گهر شارایه‌وه ته‌نها زیان به‌خاوه‌نه‌که‌ی ده‌گه‌یه‌نییت ، به‌لام ئه‌گهر ئاشکرا‌بوو به‌ره‌ه‌ستی نه‌بوو زیان به‌هه‌مووان ده‌گه‌یه‌نییت .

له‌به‌ر ئه‌وه‌ شه‌ریعه‌ت کوشتنی بی‌پروا‌کانی پێویست کردووه ، به‌لام پێویستی نه‌کردووه هه‌ریه‌که‌یان ده‌ستی رو‌یش‌ت به‌سه‌ریدا بکوژیت ، به‌لکو ئه‌گهر یه‌کیکیان له‌ جه‌نگدا یان جگه‌ له‌جه‌نگیش لیگیرا ، وه‌ك ئه‌وه له‌ که‌شته‌یه‌که‌دا ئاوی بیهێنییت ، یان پێگه‌ ون بکات ، یان به‌فیلێک بگیریت ، ئه‌و کاته ده‌سه‌لات داری موسلمانان چی به‌باش بزانییت ئه‌وه‌ها په‌فتاری له‌گه‌لدا ده‌کات ، له‌ کوشتنی یان کردنی به‌کوێله یان ئازادکردنی یان گو‌ڕینه‌وه به‌پاره یان ئازادکردنی له‌ جیاتیی که‌سیک لای زۆربه‌ی زانایان ، وه‌ قورئان و سونه‌تیش به‌لگه‌ن له‌سه‌ر ئه‌وه ، ئه‌گهرچی هه‌ندیك زانا واده‌بینن که‌ حوکمی ئازادکردن و گو‌ڕینه‌وه سه‌راوه‌ته‌وه (منسوخ) و نه‌ماوه .

به‌لام خاوه‌ن کتێبه‌کان (جوله‌که و گاور) و ئاگرپه‌رستان له‌گه‌لیاندا شه‌ر ده‌کرییت ، تا موسلمان ده‌بن یان باج ده‌ده‌ن به‌ده‌ستی خۆیان و به‌سه‌ر شو‌پری و په‌سوایی و په‌زنامه‌ندی خۆیان .

بێجگه‌ له‌وان زانایان نا‌کو‌کن له‌ وه‌رگرتنی باج لییان ، به‌لام زۆربه‌یان ده‌لێن له‌ نه‌ته‌وه‌ی عه‌ره‌ب باج وه‌رناگیریت (١٤٤) ، به‌لکو هه‌ر نه‌ته‌وه‌یه‌ک پێشتر موسلمان بوو ، پاشان له‌ ئه‌نجامدانی هه‌ندیك له‌ ئه‌رکه‌ ئاشکرا و گه‌وره‌کانی ئیسلام پاشگه‌ز بونه‌وه ، ئه‌وکاته پێویسته‌ تیبکو‌ش‌رییت له‌ دژیان ، موسلمانان کو‌پران له‌سه‌ر ئه‌وه ، بۆ ئه‌وه‌ی ته‌نها ئاین ئایینی خودا بێت ، وه‌ك چۆن ئه‌بو به‌کری صدیق عليه السلام وه‌ هه‌موو هاو‌ه‌لان عليه السلام له‌دژی ئه‌وانه‌جه‌نگان که‌ زه‌کاتی ما‌له‌کانیان نه‌ده‌دا " له‌ سه‌ره‌تادا هه‌ندیك هاو‌ه‌ل له‌ شه‌ر له‌ دژیان راوه‌ستان " دواتر هه‌موویان په‌ریان هاته‌ سه‌ر ئه‌وه‌ی که‌ له‌ دژیان بجه‌نگن ، عمری کو‌پی خه‌تاب به‌ ئه‌بو به‌کری فه‌رموو عليه السلام : ((كيف تقاتل الناس وقد قال رسول الله ﷺ : أمرت أن أقاتل الناس حتى يشهدوا أن لا إله إلا الله وأن محمدا رسول الله ، فإذا قالوها ، فقد عصموا مني دماءهم وأموالهم إلا بحقها وحسابهم على الله ، فقال له أبو بكر : فإن الزكاة من حقها ، والله لو منعوني عناقاً كانوا يؤدونها إلى رسول الله ﷺ لقاتلتهم على منعهم قال عمر : فما هو إلا أن رأيت الله قد شرح صدر أبي بكر للقتال ، فعلمت أنه الحق)) (١٤٥) .

واته : چۆن له‌گه‌ل خه‌ل‌که‌دا ده‌جه‌نگیت وه‌ پێغه‌مبه‌ری خودا ﷺ فه‌رمویه‌تی : فه‌رمانتان پێده‌که‌م که‌ له‌گه‌ل خه‌ل‌که‌دا بجه‌نگن ، تا گه‌واهی ده‌ده‌ن

143 . رواه السيوطي، وقال الألباني في ضعيف الجامع (٤٨٠): (موضوع) .

144 . ابن عيمين ده‌لێت: مه‌به‌ستی شیخ الاسلام ئه‌وه‌یه له‌گه‌لیاندا جه‌نگ به‌ریا ده‌کرییت بۆ ئه‌وه‌ی ته‌نها خودا به‌سه‌ریت ، ئه‌گهرچی ئه‌وانه‌ی له‌گه‌لیاندا ده‌جه‌نگین بپاوه‌ربن یان موسلمان وه‌ك جه‌نگی خه‌وارجه‌کان .

145 . رواه البخاري (١٣٩٩ ، ١٤٠٠) ، ومسلم (٢٠) .

هیچ په‌ستراویک جگه له خودا شیواوی په‌ستن نییه وه محمد ﷺ نێردراوی خودایه ، نه‌گهر وایان وت ، نه‌وا خوین و مالیان پارێزراو ده‌بیئت مه‌گهر له‌به‌ر مافی گه‌واهی دانه‌که نه‌بیئت ، أبو بکر فه‌رمووی : زه‌کات له مافه‌کانی گه‌واهی دانه ، سویند به‌خودا نه‌گهر گیسکیک نه‌ده‌ن به‌من که به‌پیغه‌مبه‌ری خودایان ده‌دا ﷺ ، له‌سه‌ر نه‌وه له‌گه‌لیاندا ده‌جه‌نگم ، عمر ده‌فه‌رمویت : هه‌ستم کرد خودا دلێ أبو بکری پینمونی کردبوو بۆ جه‌نگان له‌گه‌لیان ، ئیت زانیم نه‌وه په‌وايه .

وه له چه‌ندان ریوايه‌تی (صحیح) دا گێڕاوه‌ته‌وه که فه‌رمانی به‌کوشتنی خه‌وارجه‌کان داوه ، له هه‌ردوو صحیحه‌که‌دا له علی کوری أبو تالیبه‌وه ﷺ ده‌فه‌رمویت : گویم له پیغه‌مبه‌ری خودا بوو ﷺ ده‌یفه‌رموو : " سیخرج قوم في آخر الزمان حداث الأسنان ، سفهاء الأحلام يقولون من قول خير البرية ، لا يجاوز إيمانهم حناجرهم ، يرقون من الدين كما يرق السهم من الرمية ، فأينما لقيتموهم فاقتلوهم ، فإن في قتلهم أجراً لمن قتلهم يوم القيامة " (١٤٦) وفي رواية لمسلم عن علي رضي الله عنه قال : سمعت رسول الله ﷺ يقول : " يخرج قوم من أمتي يقرءون القرآن ليس قراءتكم إلى قراءتهم بشيء ، ولا صلاتكم إلى صلاتهم بشيء ، يقرءون القرآن يحسبون أنه لهم وهو عليهم ، لا تجاوز قراءتكم تراقيهم ، يرقون من الإسلام كما يرق السهم من الرمية ، لو يعلم الجيش الذين يصيرونهم ما قضى لهم على لسان نبيهم لنكلوا عن العمل " (١٤٧).

واته : له دواپوژدا کۆمه‌لیک په‌یدا ده‌بن ، هه‌رزه و که‌م ته‌مه‌ن ، و ژیر نین ، باوه‌په‌که‌یان له گه‌رویان تینا په‌ریت ، له ئایین ده‌رده‌چن وه‌ک چۆن تیر له که‌وانه‌که‌ی ده‌رده‌چیت ، له هه‌رکۆیه‌ک پێیان گه‌یشتن بیان کوژن ، چونکه هه‌رکه‌سیک له‌وانه بکوژیت پاداشتی ده‌ست ده‌که‌ویت له قیامه‌تدا وه له ریواتی مسلم دا علی ده‌فه‌رمویت : گویم له پیغه‌مبه‌ری خودا ﷺ بوو ده‌یفه‌رموو : کۆمه‌لیک له ئوممه‌ته‌که‌ی من ده‌رده‌چن قورئان ده‌خوینن ، له‌گه‌ل قورئان خویندنه‌که‌ی ئیوه‌دا به‌راورد بکریت ئه‌وه‌ی ئیوه هیچ نییه له چاو ئه‌وه‌ی نه‌وان ، وه نه‌گه‌رنوێژیان له‌گه‌ل نوێژی ئیوه به‌راورد بکریت ئه‌وه‌ی ئیوه هیچ نییه له چاو ئه‌وه‌ی نه‌وان ، قورئان ده‌خوینن واده‌زانن به‌لگه‌یه بۆ نه‌وان به‌لام به‌لگه‌یه له‌سه‌ریان ، قورئان خویندنه‌که‌یان له‌گه‌رویان تینا په‌ریت له ئیسلام ده‌رده‌چن وه‌ک چۆن تیر له‌که‌وانه‌ی ده‌رده‌چیت ، نه‌گهر نه‌و سوپایه‌ی که له دژیان ده‌جه‌نگیت بزائن چیان بۆ بپیار دراوه له‌سه‌ر زاری پیغه‌مبه‌ره‌که‌یان ﷺ وازیان له ئیش و کار ده‌هینا .

وه أبو سعیدیش نه‌م فه‌رمووده‌ی له پیغه‌مبه‌ری خوداوه ﷺ گێڕاوه‌ته‌وه ده‌فه‌رمویت : " يقتلون أهل الإسلام ، ويدعون أهل الأوثان ، لمن أدرکتهم لأقتلنهم قتل عاد " (١٤٨) وفي رواية لمسلم : " تكون أمتي فرقتين فتخرج من بينهما مارقة ، يلي قتلهم أولى الطائفتين بالحق " (١٤٩).

واته : له‌گه‌ل گه‌لی موسلماندا ده‌جه‌نگن ، و واز له له‌گه‌لی بته‌په‌رست ده‌هینن ، نه‌گهر پێیان گه‌یشتم وه‌کو گه‌لی عاد له‌ناویان ده‌به‌م ، وه‌له ریوايه‌تی مسلم دا : ئوممه‌ته‌که‌م ده‌بیته دوو کۆمه‌له‌وه له نیوانیاندا که‌سانیکێ له‌پێگه ده‌رچوو په‌یدا ده‌بن ، نه‌و کۆمه‌له‌ی له‌گه‌ل نه‌م له‌پێگه ده‌رچوانه‌دا ده‌جه‌نگیت له‌سه‌ر حه‌ق و راستیه ، نه‌و که‌سانه‌ی علی رضي الله عنه فه‌رمانه‌واي موسلمان کوشتیانی کاتیک جیاوازی که‌وته نیوان خه‌لکی شام و عێراقه وه ناو ده‌بران به (الحرورية) پیغه‌مبه‌ر ﷺ پونی کرده‌وه که هه‌ردوو کۆمه‌له جیاوازه‌که له ئوممه‌تی نه‌ون ، وه علی و هاوه‌لانی له‌سه‌ر حه‌قن ، وه هانی داوین ته‌نها له‌گه‌ل نه‌و تونده‌په‌وه و پوچوانه‌دا

146 . رواه البخاري (٣٦١١)، ومسلم (١٠٦٦).

147 . رواه مسلم (١٠٦٦).

148 . رواه البخاري (٣٣٤٤)، ومسلم (١٠٦٤).

149 . رواه مسلم (١٠٦٦).

بجنگن که له ئیسلام دهرچوون ، و له کۆمهلی موسلمانان جیاواز بوون ، وه مال و خوینی موسلمانانی جگه له خویان حه لال کردبوو ، وه به قورئان و سوننهت و کوپاش جیگیر بووه ، هه رکهس له شه ریه تی ئیسلام دهر بچیت ده کوژیت ، ئه گهر هه ردوو گه واهیه کهش بدات (الشهادتین) .

فه قیهه کان نا کوکن له کۆمه لیک که واز بهینن له سوننه تیکی هه میشه ی وهك دوو پکات نویژی پیش نویژی به یانی ، ئایا دروسته بکوژیت ؟ دوو بوچونیان هه یه : ئه رکه پیویسته کان (واجبات) وه حه رامه ئاشکرا باوه کان ، واز بهینن له سه ری ده کوژین به کوپا ، تا نویژه فه رزه کان ده کهن و زه کات ماله کانیا ن ده دن ، وه پوژوی په مه زان ده گرن ، و حه جی مالی خودا ده کهن ، و وه واز له حه رام ده بینن وهك خواستنی خوشك و خواردنی پیسی و ده ست دریزی کردنه سه رمال و حالی موسلمانان ... هتد .

جهنگان له گه ل ئه وانه پیویسته موسلمانان ده ست پیشخه رب تیایدا ، دوا ی ئه وه ی بانگه وازی پیغه مبه ری خودایان ﷺ پی راده گه یه نریت که له سه ر چی له گه لیاندا شه ر ده کړیت ، ئه گهر ئه وان ده ست پیشخه رب بوون ، ئه وکاته جهنگان له گه لیان و کوشتنیان پیویست تر ده بیت وهك پیشتر باسما ن کرد له باسی ئه وانه ی زه کات نادن یان ستم ده کهن یان چه ته و پێگرن .

وه باشتین تیکو شان ئه وه یه له دژی بی پرواکان بیت ئه وانه ی که له هه ندیک له شه ریه ت پێگه ده گرن ، وهك زه کات نه ده ران ، و خه واره کان و هاوشیوه کانیا ن ، جیهاد له دژی ئه وانه پیویسته موسلمانان تیایدا ده ستپیشخه رب بۆ نه هیشتنی ئه و له پێگه دهرچوانه ، ئه گهر موسلمانان ده ستپیشخه رب بوون ئه وکاته ده بیته (فه رزی کیفایه) ئه گهر هه ندیک پیی هه ستن له سه ر ئه وانی تر ده که ویت ، وه پاداشت ده ستی ئه وانه ده که ویت که پیی هه ستاون ، وه خودا ده فه رمویت : ﴿ لَا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ غَيْرُ أُولِي الضَّرَمِ ﴾ [سورة النساء: (٩٥)] .

واته : یه کسان نین ئه وانه ی جیهاد ده کهن و ئه وانه ی به بی هۆ داده نیشن مه گهر ئه و که سانه نه بیت که کویر و شهل و نه خو شن ، به لām ئه گهر دوژمن هی رشی کرده سه ر موسلمانان ، ئه وکاته به رهنگاری کردنیان پیویست ده بیت له سه ر هه مووان وهك خودا ده فه رمویت : ﴿ وَإِنْ اسْتَفْرَسُوا فِي الدِّينِ فَعَلَيْكُمُ النَّصْرُ إِلَّا عَلَى قَوْمٍ يَبْكُكُمْ وَيَنْهَوْنَهُمْ ﴾ [سورة الانفال: (٧٢)] .

واته : ئه گهر داوایان لی کردن سه ریان بخه ن و یارمه تیان بدن له بهر ئایینه که یان پیویسته له سه رتان یارمه تیان بدن ، مه گهر ئه و داوایه له دژی کۆمه لیک بیت که به لێن و په یما ن هه بیت له نیوانتاندا .

وه هه روه ها پیغه مبه ری خودا ﷺ فه رمانی کردوو به سه رخستنی موسلمان ، ئه و داواکاریه بۆ ئازاد و بهنده و کریگرته و به کریگرا و وهك یهك وایه ، وه له سه ر هه ریه کی که به گویره ی توانا پیویسته له نه فس و مالی زوړ یان کهم ، به سواری یان به پیاده ، وهك چو ن موسلمانان کاتی که دوژمنان سالی خه نده ق ویستیان هی رش بیننه سه ر مه دینه ، خودا پوخسه تی که سی نه دا ، وهك پێگه ی به هه ندیکدا وه به جیهاد نه کردن بۆ ئه و کاتانه که موسلمانان تیایدا ده ست پیشخه رب ، خودای مه زن موسلمانانی له م باره شدا کرده ته دوو به شه وه : ئه وانه ی دانیشتون و ئه وانه ی بۆ تیکو شان دهرچوون ، وه سه رزه نشتی ئه وانه ی کردوو که داوای پوخسه ت له پیغه مبه ری خودا ﷺ ده کهن بۆ ئه وه ی بۆ جیهاد کردن دهرنه چن : ﴿ يَقُولُونَ إِنَّا بِكُمْ أَعْوَدُ وَمَا هِيَ بَعُورَةٌ إِن يَرِدُونَ إِلَّا

واته : پیتان ده‌لێن ده‌ترسین له ماله‌کانمان به‌لام وانیه ، به‌لکو ده‌یان‌ه‌وێت پشت هه‌لکه‌ن و هه‌لبێن ، ئه‌وه به‌رگری کردنه له ئایین و ناموس و نه‌فسیش ، ئه‌وه شه‌ری ناچاریه ، به‌لام شه‌ری نه‌سه‌پێنراو بو‌به‌رز راگرتنی ئاین و ترساندنێ دوژمنانه وه‌ك جه‌نگی ته‌بوك وه‌اوشیوه‌كانی ، ئه‌مه جو‌ریكه له سزادان بو‌ئهو ته‌وانه‌ی پێگرن له ئاینی خودا ، به‌لام ئه‌وانه‌ی كه پێگرنین وه‌ك دانیش‌توانی ولاتانی موسلمان پێویسته پابه‌ند بكړین به ئه‌نجامدانی پینچ پایه‌كه‌ی ئیسلام و فه‌رمانه‌كانی تر ، له به‌جیگه‌یاندنی پاسپارده و نه‌شكانی په‌یمان له ئالوێل و كړین و فروشتن و شتانی تریش .

هه‌ركه‌سیك نوێژ نه‌كات پیاو بی‌ت یان ژن فه‌رمانی پێده‌كړی‌ت به نوێژكردن ، ئه‌گه‌ر نه‌یكرد سزاده‌دری‌ت به‌كو‌پای زانایان ، ئینجا دوا‌ی ئه‌وه زو‌ربه‌یان ده‌لێن ده‌بی‌ت داوا‌ی په‌شیمان بو‌ونه‌وه و تۆبه‌كردنی لی‌بكړی‌ت ئه‌گه‌ر تۆبه‌ی كرد و نوێژی كرد ئه‌گینا ده‌كوژری‌ت ، وه ئایا ده‌كوژری‌ت به‌ كافرێكی له‌ئاین ده‌رچوو (مرتد) یان به‌ موسلمانێكی تاوانبار ؟ دوو بو‌چونی باو هه‌یه له مه‌زه‌به‌ی ئه‌حمه‌د و ئه‌وانی تر ، ئه‌وه‌ی له زو‌ربه‌ی پیشینان (السلف) گێراوه‌ته‌وه ئه‌وه‌یه : پێی كافر ده‌بی‌ت ، ئه‌مه له كاتێكدا دانپیا‌بنی كه نوێژ پێویسته له‌سه‌ری به‌لام هه‌ركه‌سیك نكو‌لی پێوستی (واجب) بونی نوێژ بكات كافر به‌ كو‌پا ، وه پێویسته له‌سه‌ر كه‌س و كاری مندا‌ل فه‌رمانیان پێبكه‌ن به‌نوێژكردن ئه‌گه‌ر ته‌مه‌نیان گه‌یشته‌ هه‌وت سالان ، وه له‌ته‌مه‌نی ده‌سالیدا ئه‌گه‌ر نه‌یانكرد پێویسته لی‌یان بدری‌ت له‌سه‌ر نوێژ ، وه پێغه‌مبه‌ری خودا ﷺ فه‌رمانی كردووه ده‌فه‌رمو‌یت : " مروهم بالصلاة لسبع ، واضربوهم عليها لعشر ، وفرقوا بينهم في المضاجع " (١٥٠) ، واته : فه‌رمانیان پێبكه‌ن به‌ نوێژكردن له‌ته‌مه‌نی هه‌وت سالیدا ، وه له‌ ده‌سالیدا لی‌یان بدن له‌سه‌ری ، وه كو‌پ و كچ له‌و ته‌مه‌نه‌دا جیگه‌ی خه‌ویان جیا بكه‌نه‌وه ، وه هه‌روه‌ها هه‌موو ئه‌و شتانه‌كه‌ پێویستی نوێژه وه‌ك ته‌هاره‌ت كردن و شتی تریش .

وه بو‌ته‌واو را‌په‌راندنی ئه‌و كارانه‌ش پێویسته چاودێری مزگه‌وتی موسلمانان و پێش نوێژ و وتارخوینه‌كانی بكړی‌ت ، وه فه‌رمانیان پێبكری‌ت كه وه‌ك پێغه‌مبه‌ری خودا ﷺ نوێژ بو‌خه‌لكی بكه‌ن چونكه ده‌فه‌رمو‌یت : " صلوا كما رأيتموني أصلي " (١٥١) ، واته : نوێژ بكه‌ن وه‌ك چو‌ن منتان بینيوه نوێژ ده‌كه‌م ، وه جارێك له لایه‌كی منبه‌ره‌كه‌وه نوێژی به‌ هاوه‌لانی كرد و پێی فه‌رموون : " إنما فعلت هذا لتأقوا بي ولتعلموا صلاتي " ، واته : له‌به‌ر ئه‌وه وام كرد كه چاوم لی‌بكه‌ن وشێوازی نوێژه‌كه‌م فێربن .

وه له‌سه‌ر پێشه‌وا‌ی خه‌لك له نوێژ و كاروباری تریشدا پێویسته سه‌یری خه‌لكه‌كه‌ بكات ، هه‌چ شتیك پشت گو‌ی نه‌خات كه نه‌كردنی ببی‌ته مایه‌ی له‌ده‌ست دانی ته‌واو‌ی (كمال) ئاینی خه‌لكی ، وه پێویسته له‌سه‌ر هه‌موو پێش نوێژێك نوێژێكی ته‌واوو پێك و پێك بو‌خه‌لكی بكات ، وه نابێت ئه‌وه‌ی كه بو‌خودی ته‌نها كه‌سیك پێویسته ئه‌وه له پێش نوێژیدا ئه‌نجام بدات به‌گو‌یره‌ی توانا مه‌گه‌ر له‌به‌ر عوزرێك ، وه هه‌روه‌ها له‌حه‌جدا ، وه له‌سه‌ر پێشه‌وا له‌ جه‌نگدا ، نابینیت كه بریكار و به‌نده له‌كړین و فروشتندا ، پێویسته له‌سه‌ریان وا كردار بكه‌ن كه بو‌ سه‌رمایه‌ی خاوه‌ن ئیشه‌كه‌یان شی‌او‌بی‌ت ؟ ئه‌و له‌مالی تایبه‌تی خو‌ی دا به‌باشترین شی‌وه كرداری له‌گه‌لدا ده‌كات چه‌نده بتوانی‌ت خو‌ی له‌گه‌لدا ماندوو ده‌كات ، كاروباری ئاین پێویست تره ، فه‌قیهه‌كانیش با‌سی ئه‌مه‌یان كردووه .

150. رواه أبو داود (٤٩٥)، وصححه الألباني في الإرواء (٢٩٨).

151. رواه البخاري: (٦٣١).

وه هه رچ کاتیك کاربه دهستان گرنگیان به ئاینی خه لک دا ، ئه وکاته ئاین و دنیاى بهرپرسان و خه لک باش ده بیّت ، گه رنا هه موو ئیش و کاره کانیاں تیك ده چیّت و بهرپوه ناچیّت ، وه ناوکرۆکی هه موو ئه وانه خزمهت گوزاری خه لکیه به نیه تیکی ساف و پاک ، وه مه به ست ته نها په زامه ندی پهروهردگار ، وه ته نها پشت به ئه و ده به ستریت ، چونکه ئه نجامدانی کار ته نها له بهر په زامه ندی پهروهردگار و پشت پیبه ستنیه تی ، کوگه و سه رچاوه ی باشی هه مووانه ، وه ک فه رمانمان پیده کات له نویژه کانماندا بلیین : ﴿إِيَّاكَ عِبْدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ﴾ [سورة الفاتحة: (۵)] .

واته : ته نها توّ ده په رستین و وه ته نها به توّ پشت ده به ستن ، چونکه وتراوه ئه و دوو وشه یه کوکه ره وه ی مانای هه موو ئه و کتیبانه یه که له ئاسمان دابه زیون ، وه گپراوه ته وه له پیغه مبه ری خوداوه ﷺ ، جاریک له یه کیك له جه نگه کاندا ده یفه رموو : " یا مالک یوم الدین ، إیاک نعبد ، وإیاک نستعین " (۱۰۲) ، واته : ئه ی پادشای پوژێ دواى ، ته نها توّ ده په رستین ، وته نها پشت به توّ ده به ستن ، به وه ش سه ری دوژمانی پیشوږ بوو ، وه له زوړ شوینی قورئاندا ئه وه ی باسکردووه وه ک ده فره رمویت : ﴿فَاعْبُدْهُ وَتَوَكَّلْ عَلَيْهِ﴾ [سورة هود: (۱۲۳)] .

واته : بیپه رستن و پشت به ئه و به ستن ، وه ده فره رمویت : ﴿عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيبُ﴾ [سورة الشورى: (۱۰)] .
واته : پشت به ئه و ده به ستم و وه بو لاى ئه و ده گه ریّمه وه .
وه پیغه مبه ری خودا ﷺ کاتیك قوربانى بکردایه ده یفه رموو : "اللهم منك ولك" (۱۰۳) ، واته : ئه ی پهروهردگار ئه مه توّ داوته ، وله به رتوّ ده یکه م به قوربانى .
وه گه وهره ترین پاپشت و یارمه تی ده ر بو کاربه ده ستان و خه لک سی شته :
یه که م : ئیش له بهر خودا کردن ، و پشت پیبه ستنی له پارانه وه و په رستشه کانی تریش ، وه بنچینه ی ئه وانه ش پارێزگاری کردنه له نویژه کان به به دهن و به دل .
دووهم : چاکه کردن له گه ل خه لک ، به سود پیگه یان دنیان وه به مال پیبه خیشنیان که زه کات دان ده گریته وه .

سێیهم : ئارامگرتن له سه ر نه شیوا و ناشایسته کانی خه لک ، له و کرده وانه ی که پوده دهن له چاک و خراپ .
له بهر ئه وه شه خودای مه زن زوړ جار نویژ و ئارامگرتن پیکه وه باس ده کات ، وه ک ده فره رمویت : ﴿وَاسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ﴾ [سورة البقرة: (۴۵، ۱۵۳)] .

واته : پشت به ستن به ئارامگرتن و نویژکردن ، وه دیسان ده فره رمویت : ﴿وَأَقِمِ الصَّلَاةَ طَرَفِي الْهَامِرِ وَمَرْفَأِ مِنَ اللَّيْلِ إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ ذَلِكَ ذِكْرِي لِلَّذِينَ كَرِهُوا صَبْرًا فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ﴾ [سورة هود: (۱۱۵، ۱۱۴)] .
واته : نویژ بکه له سه ره تای پوژ و کوتاییه که ی که نویژی به یانی و نیوه رو و عه سر ده گریته وه ، وه له شه ویشدا نویژ بکه که نویژی شه وان و خه وتنان ده گریته وه ، چونکه چاکه کردن که ئه نجام دانی نویژه فره زه کانه ده بیته هو ی سپینه وه ی تاوانه کان ، ئه وه بیرخستنه وه یه بو ئه و که سانه ی یادی خودا ده که ن ، وه

152. رواه الطبراني في المعجم الأوسط (۸۱۶۳)، وضعفه الألباني في الضعيفة (۵۱۰۶).

153. رواه أبو داود (۲۷۹۵)، وأبن ماجه (۳۱۲۱)، وضعفه الألباني في ضعيف أبي داود.

ئارام بگره چونکه خودا پاداشتی کردوهی چاکه کاران به فیرۆ نادات ، وه ئهو فهرمودهی خودا که دهفهرمویت :

﴿ فَاصْبِرْ عَلَىٰ مَا يَقُولُونَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ غُرُوبِهَا ﴾ [سورة طه: (١٣٠)] .

واته : ئارام بگره له سهر ئهو به درۆ خستنه وهیه ته له لایهن بیروا کانه وه ، وه یادی پهروه رگارت بکه پیش خوره لهاتن " نویژی به یانی " وه پیش خور ئاوا بوون " نویژی عه سر " ، وه ههروه ها له سوره تی (ق) دا دهفهرمویت :

﴿ فَاصْبِرْ عَلَىٰ مَا يَقُولُونَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ الْغُرُوبِ ﴾ [سورة ق: (٣٩)] ، وه دهفهرمویت :

﴿ وَلَقَدْ نَعْلَمُ أَنَّكَ يَضِيقُ صَدْرُكَ بِمَا يَقُولُونَ فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَكُنْ مِنَ السَّاجِدِينَ ﴾ [سورة الحجر: (٩٧، ٩٨)] .

واته : ئیمه ده زانین ئه وهی بیروا کان پیته ده لێن دلتهنگ و غه مگینت ده کات ، به لام تو له سهر ستایش و په رستشی پهروه رگارت بهردهوام بهو له کړنوش بهران به بو خودا .

وه باسکردنی نویژ و زه کات پیکه وه له قورئاندا زور زوره ، به ئه نجام دانی نویژ و زه کاتدان و ئارامگرتن له سهر ناشایسته کانی خه لک ، حالی کار به دهستان و خه لکیش چاک ده بیته و به ریوه ده چیت ، ئه گهر مروقه بزانیته هه ریه که لهو زاراوانه چی ده گه یه نیته ده بیته چی کار دانه وه یه کی هه بیته له سهر کرداره کانی ، نویژکردن یادی خودا و پارانه وه و خویندنی قورئان و نیته پاک ی بو خودا و پشت به ستنه به پهروه رگار ، وه زه کاتدان چاکه کردنه له گه ل خه لک به مال به خشین و چاکه کردن له گه لایان ، وه ههروه ها یارمه تی دانی سته م لیکاروان و وه به هانا وه چونی که سانی بیده رامه ت و بیده سه لاتانه ، ده رکردنی پیداویستی نه داران و که م دهستان ، له ههر دوو صحیحه که دا هاتوو له پیغه مبه ری خودا ﷺ : " کل معروف صدقه " (١٥٤) ، واته : هه موو خیر و چاکه یه ک وه کو مال به خشینه ، ئه وه ش هه موو چاکه کاریه ک ده گریته وه ، ئه گهر بزه پیکه نینیک یان قسه یه کی باشیشیته ، دیسان له ههر دوو صحیحه که دا هاتوو له عدی کوپی حاتم وه ﷺ ده لیته : پیغه مبه ری خودا ﷺ دهفهرمویت : " ما منکم من أحد إلا سیکلمه ربه لیس بینه و بینه حاجب ولا ترجمان ، فینظر أیمن منه فلا یری إلا شیئاً قدمه ، وینظر أشأم منه فلا یری إلا شیئاً قدمه ، فینظر أمامه ، فتستقبله النار ، فمن استطاع منکم أن یتقی النار ولو بشق تمرة فلیفعل ، فإن لم یجد فیکلمه طیبه " (١٥٥) ، واته : هه ریه که له ئیوه خودا گفتوگو ی له گه لدا ده کات به بی ئه وهی له نیوانی پهروه رگار و ئه وه به نده یه په رده یه ک یان وه رگیزی که هه بیته ، سهیری لای راستی خو ی ده کات هیچ نابینیته لهو کارانه زیاتر که پیش خو ی خستوو ، وه سهیری لای چه پی خو ی ده کات دیسان هیچ نابینیته لهو کارانه زیاتر که پیش خو ی خستوو ، سهیری پیشی خو ی ده کات ئاگر پیشوازی لیده کات ، هه ریه که له ئیوه ئه گهر توانی خو ی له ئاگر بیاریزیته ئه گهر به له ته خورمایه کیش بیته با خو ی بیاریزیته ، ئه گهر ئه وه شی ده ست نه کهوت با به قسه یه کی باش خو ی بیاریزیته ، وه له (السنن) دا هاتوو له پیغه مبه ری خوداوه ﷺ : " لا تحقرن من المعروف شیئاً ، ولو أن تلقی أخاک ووجهک الیه منبسط ، ولو أن تفرغ من دلوک فی إناء المستقی) (١٥٦) ، واته : هیچ له چاکه به که م مه زانه ، ئه گهر به وه ش بیته که بگه یته برا که ت پروت خو ش بیته ، وه ئه گهر بهو ئاوه ش بیته که هه لی ئه گوژیته و پوی ئه که یته ده فری ئه وه که سه ی داوای ئه وه ئاوه ت لیده کات ، وه دیسان له (السنن) دا

154 . رواه البخاري (٦٠٢١)، ومسلم (١٠٠٥) .

155 . رواه البخاري (٦٥٣٩)، ومسلم (١٠١٦) .

156 . رواه بهذا اللفظ ابن حبان في صحيحه (٥٢٢)، وصححه الألباني في صحيح الجامع (٩٨)، ورواه الترمذي (١٩٧٠) بلفظ مقارب، وحسنه الألباني في صحيح الجامع (٤٥٥٧) .

هاتوو له پیغه مبهری خوداو ده صلی اللہ علیہ وسلم فہرمویہ تی : " إن أثقل ما يوضع في الميزان الخلق الحسن " ^(١٥٧) ، واتہ : قورسترین شتیك كه ده خریته سهر ته رازوو پدهوشتی جوانه ، وه لیوهی گپراوه ته وه به أم سلمه ی فہرموو : " یا أم سلمة ذهب حسن الخلق بخير الدنيا والآخرة " ^(١٥٨) ، واتہ : ئه ی أم سلمه پدهوشت جوانی خیری دونیا و دواپوژیشی بردوه .

وه قبولکردنی خراپه ی خه لک و خواردنه وه و دهرنه بپینی توپه ی و لیبوردن له خه لک و گوپرایه لی نه کردنی هه وا و ئاره زوو له ئارامگرتنه ، وه خوبه گه وه نه زانین به خراپ به کارنه هیئانی مال و سه روهت و سامان ، وه ک خودای مه زن ده فہرمویت : ﴿ وَلَئِنْ أَدْنَأْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ مَّرَحْمَةٍ ثُمَّ نَزَعْنَاهَا مِنْهُ إِنَّهُ لَكُفُورٌ وَلَئِنْ أَدْنَأْنَاهُ نِعْمَاءً بَعْدَ ضَرَاءٍ مَسْتَهْ لِيَقُولَنَّ ذَهَبَ السَّيِّئَاتُ عَنِّي إِنَّهُ لَفَرِحَ فَخُورٌ إِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَٰئِكَ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ ﴾ [سورة هود: (٩-١١)] .

واته : ئه گهر ئیغه خه لکی توشی خیریك بکه یں ، دواتر لیپوه رگینه وه بی ئومیدی ده بیئت و کوفری نازونعمه تی په روه ردگاری ده کات ، وه ئه گهر توشی خیر و چاکه مان کرد دوا ی ناره حه تیه ک ده لیئت له ناله باری ژیان پرزگارم بوو ، خو ی به زل ده زانیئت و فیزده کات به سهر خه لکدا ، ته نها ئه و که سانه نه بیئت که ئارام ده گرن و کرده وه ی چاک ده که ن ئه وانه لیخوش بوون و پاداشتی گه وره یان بو هه یه .

وه به پیغه مبه ره که ی صلی اللہ علیہ وسلم ده فہرمویت : ﴿ خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ ﴾ [سورة الاعراف: (١٩٩)] .

واته : لیپورده به و فهران به چاکه بکه وه بیباک به له وه ی نه فامه کان ده لیئین و ده یکه ن ، وه ده فہرمویت : ﴿ وَسَامِعُوا إِلَىٰ مَغْفِرَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ أُعِدَّتْ لِلْمُتَّقِينَ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ فِي السَّرَّاءِ وَالضَّرَّاءِ وَالْكَاظِمِينَ الْغَيْظَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴾ [آل عمران: (١٣٣، ١٣٤)] .

واته : پیشپرکی بکه ن بو گه یشتن به لیپوردنی په روه ردگارتان وه بو به هه شتیك که پانتایه که ی به قه د پانتایی ئاسمانه کان و زهویه ، وه ساز و ئاماده کراوه بو له خوداترسان ، ئه وانه ی که مالی خو یان ده به خشن له خوشی و ته نگانه دا ، وه بق و توپه بونه کانیان ده خونه وه ، وه له خه لک ده بورن ، خودا چاکه کارانی خوش ده ویت ، وه ده فہرمویت : ﴿ وَكَاسَتُوِي الْحُسْنَةَ وَكَالْسَيِّئَةُ أُدْفَعُ بِأَلْفِي هِيَ أَحْسَنُ فَإِذَا الَّذِي بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ عَدَاوَةٌ كَأَنَّهُ وَلِيٌّ حَمِيمٌ وَمَا يُلْقَاهَا إِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا وَمَا يُلْقَاهَا إِلَّا أُولُو حُظٍّ عَظِيمٍ وَمَا يَنْزِعُكَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْعٌ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴾ [سورة فصلت: (٣٤-٣٦)] .

واته : چاکه و خراپه قهت وه که یه ک نابن هه رچی کرده وه ی خراپ هه یه به کرده وه ی باش وه لام بدهره وه وادابنی ئه و که سه ی خراپه که ت به رامبه رده کات دوستیکی زور خوشه ویسته ، ئه و سیفته جوانه ته نها ئارامگران ده توانن پیپه لسن ئه وانه خاوه ن به ختیکی گه وره ن وه گهر شه یتان گومانیکی خسته دلته وه بو ئه وه ی کاری باش نه که یه ت و کاری خراپ ئه نجام بدهیت په نا بگره به خودا چونکه ئه و بیسه ر و زانایه ، وه ده فہرمویت : ﴿ وَجَزَاءُ سَيِّئَةٍ سَيِّئَةً مِثْلُهَا فَمَنْ عَفَا وَأَصْلَحَ فَأَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ ﴾ [سورة الشوری: (٤٠)] .

واته : پاداشتی کرده وه ی خراپ وه لام دانه وه یه تی به کرده وه یه کی هاوشیوه ی خو ی ، وه هه رکه سیك لیپورده بیئت و ناشته وای بکات ئه وه پاداشتی لای خودایه ، خودا سته م کارانی خوش ناویت ، وه حه سه نی

157 . رواه أبو داود (٤٧٩٩)، و صححه الألباني في صحيح الجامع (٥٧٢١).

158 . رواه الطبراني في المعجم الأوسط: (٣١٤١)، وقال الألباني في ضعيف الترغيب (٢٢٣٠): منكر.

بہ صری . خوا لیئی خوشبیٹ . دلئیٹ : لہ پوژی دوایدا ، بانگکریک لہ عہرشہوہ بانگ دکات ، ہہرکہسیک پاداشتی لای پەروردگارہ باہستیتہ سہریی ، تہنہا ئەو کەسانہ ہەلدەستن کە لیبوردہ و چاکساز بوون .
دل پاکي و چاکہکردن لہگەل خەلک بەمانای ئەوہنییہ پڤگہ بدریٹ خەلک ہەرچی ئارەزووی داوای لیڈەکات و ابکات و ہەرچی یاساگی لیڈەکات وانەکات ، خودا لہو بارہیہوہ دہفەرمویٹ : ﴿وَلَوِ اتَّبَعَ الْحَقُّ أَهْوَاءَهُمْ لَفَسَدَتِ السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ﴾ [سورة المؤمنون: (۷۱)].

واتہ : ئەگەر خودا بہ ویست و ئارەزووی ئەوانی کردبا ہەموو ئاسمانەکان و زەوی و ئەوہشی تیایدان تیک دەچون ، وہ خودا بہاوەلان دہفەرمویٹ : ﴿وَأَعْلَمُوا أَن فِيمَكُم مَّرْسُولُ اللَّهِ لَوْ يُطِيعُكُمْ فِي كَثِيرٍ مِّنَ الْأَمْرِ لَعَنِتُمْ﴾ [سورة الحجرات : (۷)] .

واتہ : بزانیہ کە پیغەمبەری خودا ﷺ لہ نیوانتاندایہ ئەگەر گوپرایہلی ئیوہ بکات توشی ناپەحەتی دەبن لەزۆربەئیش و کارەکانتان ، بەلکو چاکەکردن بەمانای ئەنجامدانی ئەو کارانہیہ لہگەلیان کە سودی دنیا و دواپوژی تیاہ بۆیان ، ئەگەرچی کەسانیکیش ہەبن ئەوہیان پیناخۆش بیٹ ، بەلام پیویستہ بہزەیی و نەرم و نیانی بہکاربہئیریٹ لہو کارانہ کە پینان ناخۆشہ .

لہ ہەردوو صحیحہکەدا ہاتووہ لہ پیغەمبەری خودا ﷺ دہفەرمویٹ : " ما كان الرفق في شيء إلا زانه ، ولا كان العنف في شيء إلا شانه " (۱۵۹) .

واتہ : نەرم و نیانی لہ ہەر ئیش و کاریکدا نہبیٹ تیکی دەدات ، وہ توند و تیزیش لہہر ئیش و کاریکدا بیٹ تیکی دەدات .

وہ دیسان : " إن الله رفيق يحب الرفق ، ويعطي على الرفق ما لا يعطي على العنف " (۱۶۰) ، واتہ : خودا نەرم و نیان و بہخشنەدیہ بہرامبەر بەندەکانی وہ نەرم و نیانی خۆش دەویٹ ، وہ ئەو پاداشتہی لەسەر نەرم و نیانی دەیداتہ بہندەکانی لەسەر توندپەرہوی نایدات .

وہ عمری کوپی عبدالعزیز دہیفەرموو : من حەز ناکەم راستی پەق و تال بۆ خەلکی باسبکەم دہترسم لیئی دوورہ پەرێزین ، ئارام دہگرم ہەتا خۆشیہکی دنیا دیتہ پیش لہگەل ئەوہدا باسی دہکەم ، ئەگەر لہ یەکیکیان دوورہ پەرێزین حەز لہویتیاریان دہکەن ، وہ ہەر وہا پیغەمبەری خودا ﷺ ئەگەر کەسیک بەاتایہ و داوای شتیکی لیبکرایہ ئەوہی بۆ داہین دہکرد یان بہقسەی خۆش و ئاسان بہپرییدەکرد ، وہ جاریک خزمیکی داوای لیکرد بیکات بہکاربەدەستی مائی خیروزەکات وہ لہوہش بەشی بدات ، فەرمووی : " إن الصدقة لا تحل لحمد ولا لآل محمد " (۱۶۱) ، واتہ : مائی خیر و زەکات بۆ محمد و کەس و کاری ناشیٹ ، لہوہ بەشی نەدان بەلام لہو مالہی کە لہ شہرەگیرا بەشی دەدان .

وہ علی و زید و جعفر لەسەر کچەکەئەحمەزی مامی سکالایان کرد بہلام کچەکەئەدایہ پوری کچەکە ، و بہہیچ کەس لہوانی نەدا ، دواتر دلی ہەریہکەیانی بہقسەیہکی خۆش پازی کرد ، بہ علی فەرموو : " أنت مني وأنا منك ، وقال جعفر : أشبهت خلقي وخلقي ، وقال لزيد : أنت أخونا ومولانا " (۱۶۲) ، واتہ : تۆ لہمنی و منیش

159 . رواه مسلم (۲۵۹۴) .

160 . رواه مسلم (۲۵۹۳) .

161 . رواه مسلم (۱۰۷۲) .

162 . رواه البخاري (۲۶۹۹) .

له‌تۆم ، وه به جعفری فه‌رموو : له ئاکار و په‌وشت و په‌واله‌تیشدا له منده‌چی وه به‌زیدی فه‌رموو : تۆ براو که‌س وکاری ئیمه‌ی .

پیویسته کاربه‌ده‌ست له به‌خشین و به‌په‌وه‌بردنی ئیش و کاردا ئاوها بیّت ، چونکه خه‌لک به‌رده‌وام داوای به‌خشینی بی به‌رامبه‌ر ده‌که‌ن له کاربه‌ده‌ستان له مال و گریده‌ست و شتی لاوه‌کی ، وه داوای شه‌فاعه‌ت و لی‌بوردن ده‌که‌ن له‌سنور و سزاکان ، پیویسته له په‌ویه‌کی تره‌وه جیگه‌ی ئه‌و داواکاریه ناره‌وايانه‌یان بکریته‌وه نه‌که له‌سه‌ر حیسابی ماف و سنوره‌کان ، وه‌یان به‌قه‌سه‌ی خو‌ش به‌په‌بکری‌ن و توند و تیژی به‌کارنه‌بری‌ت له‌گه‌لێاندا ، چونکه ده‌ست به‌په‌وه‌نانی داواکاران دلێان ده‌په‌نجینی‌ت ، به‌تایبه‌ت ئه‌وانه‌ی که پیویستیان به دلنه‌وایی کردن هه‌یه ، خودای گه‌وره ده‌فه‌رموی‌ت : ﴿وَأَمَّا السَّائِلُ فَلَا تَنهَرْ﴾ [سورة الضحی: (١٠)] .

واته : که‌سیک که هات داوای لی‌کردیت ده‌ست به‌په‌رویدا مه‌نی و به‌به‌زه‌یی و به‌په‌حم به له‌گه‌لیدا ، وه دیسان ده‌فه‌رموی‌ت : ﴿وَأْتِ ذَا الْقُرْبَىٰ حَقَّهُ وَالْمِسْكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ وَلَا تَبْذِرْ مَالَكَ تَبْذِيرًا﴾ تا ئه‌وه‌ی : ﴿وَمَا تُعْرِضْ عَنْهُمْ أُتَعَاءَ مَرَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ تَرْجُوهُمْ أَفَلَا تُفْلَهُمْ قَوْلًا مِّسُورًا﴾ [سورة الإسراء: (٢٦، ٢٨)] .

واته : مافی خزم که‌س وکار و گه‌دا و پی‌بواران بده له مالی خیر و زه‌کات وه به‌شی‌وازیکی نه‌شی‌او مال و سه‌روه‌ت و سامانت خه‌رج مه‌که و به‌فی‌رۆی مه‌ده ، تا ئه‌وه‌ی ده‌فه‌رموی‌ت : ئه‌گه‌ر بواره‌نبوو یارمه‌تیان بده‌یت چاوه‌پروانی په‌حم و به‌زه‌یی خودات کرد بۆ ئه‌وه‌ی بتوانیت یارمه‌تیان بده‌یت ، ئه‌وکات نه‌رم و نیان به له‌گه‌لێان و به‌قه‌سه‌ی خو‌ش به‌په‌ریان بکه ، وه ئه‌گه‌ر هوکمی‌ک درا به‌سه‌ر که‌سیکدا ئه‌وه پیی ناره‌حه‌ت ده‌بی‌ت ، ئه‌گه‌ر دلێ درایه‌وه به‌وته‌یان به‌کرده‌وه ئه‌وه ناوکرۆکی سیاسه‌تی شه‌رعیه ، وه هاوشی‌وه‌ی ئه‌وه‌یه که پزیشک ده‌یدات به‌نه‌خۆشه‌کانی ، له‌وه‌ی که ده‌رمانی تال و ژالی ده‌داتی به‌لام نه‌خۆشه‌که به‌په‌روشه‌وه قبولی ده‌کات چونکه واگومان ده‌بات که له به‌رژه‌وه‌ندیه‌تی ، وه خودا به‌موسی ده‌فه‌رموی‌ت کاتی‌ک ناردی بۆلای فیرعه‌ون : ﴿فَقُولَ لَهُ قَوْلًا لَّيًّا لَعَلَّهُ يَتَذَكَّرُ أَوْ يَحْشَى﴾ [سورة طه: (٤٤)] .

واته : به‌نه‌رم و نیانی قسه‌ی له‌گه‌لدا‌بکه‌ن به‌لکو بیربکاته‌وه یان له‌خودا بترسی‌ت ، وه پیغه‌مبه‌ری خودا ﷺ به‌معادی کو‌ری جبل و أبو موسی الأشعری ﷺ فه‌رموو : " کاتی‌ک ناردیانی بۆ یه‌مه‌ن " : " یسرا ولا تعسرا ، وبشرا ولا تنفرا ، وتطاوعا ولا تحتلفا " (١٦٣) ، واته : ئاسان کاری بۆ خه‌لک بکه‌ن و شت له‌سه‌ر خه‌لک گران مه‌که‌ن ، وه مرژده به‌خه‌لک بدن و پراویان مه‌نێن و دووریان مه‌خه‌نه‌وه ، وه کو‌پرا و هاوکاری یه‌کترین و ناو‌ک و ناته‌با مه‌بن ، وه جاری‌ک ده‌شته‌کیه‌ک می‌زی کرده ناو مزگه‌وت هاوه‌لان بۆی هه‌ستان پیغه‌مبه‌ری خودا فه‌رمووی : " لا تزرموه — أي لا تقطعوا عليه بوله — ، ثم أمر بدلو من ماء فصب عليه ، وقال النبي ﷺ : إنما بعثتم ميسرين ولم تبعثوا معسرين " (١٦٤) ، واته : می‌زه‌که‌ی پی‌مه‌په‌رن ، دواتر فه‌رمانی کرد دۆلکه‌یه‌ک ئاویان هی‌نا و به‌سه‌ریاندا کرد پیغه‌مبه‌ری خودا ﷺ فه‌رمووی : ئی‌وه بۆ ئاسانکاری له‌سه‌ر خه‌لک هاتوون نه‌که بۆ گرانه‌کردن و دژوارکردنی ئیش و کار له‌سه‌ریان . ئه‌م سیاسه‌ته‌ش هه‌موو که‌سیک پیویستی پی‌یه‌تی بۆ به‌په‌وه‌بردنی ئیش و کاره‌کانی له‌مال و ده‌ور و به‌ری ، چونکه ده‌روونی مرو‌ف راستیه‌کان و ده‌رناگری‌ت مه‌گه‌ر به‌وه نه‌بی‌ت که پیویستی پی‌یه‌تی ، نابینی که که‌لوپه‌ل له‌به‌رکردن و خو‌اردن و خو‌اردنه‌وه پیویسته له‌سه‌ر مرو‌ف ؟ هه‌تا ئه‌گه‌ر پیویستی کرد مرداره‌وه‌بوو

163 . رواه البخاري (٣٠٣٨) ، ومسلم (١٧٣٣) .

164 . رواه البخاري (٢٢٠) ، ومسلم (٢٨٤) .

بخوات پیویسته بیخوات له لای زۆربهی زانیان ، ئەگەر لیینه خوارد تا دهرمیت ئەوا دهچیتە ئاگره وه ، چونکه جوهره کانی خودا په رستی بهو شیوهیه نه بیته به ئه نجام ناگات ، وه هه رچیه ک کاریکی پیویستی پیتته واو بیته ئه ویش پیویست و واجب ده بیته ، له بهر ئه وه شه خه رچی مروژ له سه ر خووی و مال و مندالی له پیشتره له سه ر کهسانی تر ، له (السنن) دا له ابو هریره وه ده فهرمویت : پیغه مبه ری خودا ﷺ فهرمووی : " تصدقوا فقال : رجل يا رسول الله : عندي دينار فقال تصدق به على نفسك ، قال : عندي آخر ، قال : تصدق به على زوجتك ، قال : عندي آخر ، قال تصدق به على ولدك ، قال : عندي آخر ، قال تصدق به على خادمك ، قال : عندي آخر ، قال : أنت أبصر به " (١٦٥).

واته : خیر و چاکه بکه ن ، کابرایه ک وتی : ئەهی پیغه مبه ری خودا ﷺ دیناریکم هه یه ، فهرمووی : بو خۆتی خه رج بکه ، وتی : دیناریکی ترم هه یه ، فهرمووی : بو خیزانه که تی خه رج بکه ، وتی : دیناریکی ترم هه یه ، فهرمووی : بو منداله که تی خه رج بکه ، وتی یه کیکی ترم هه یه ، فهرمووی : بو خزمه تکاره که تی خه رج بکه ، وتی یه کیکی ترم هه یه ، فهرمووی : خۆت باشتی لیده زانیت .

وه له صحیحی مسلم دا هاتوه له ابو هریره وه ده لیت : پیغه مبه ری خودا ﷺ ده فهرمویت : " دينار أنفقته في سبيل الله ، ودينار أنفقته في رقة ، ودينار تصدقت به على مسكين ، ودينار أنفقته على أهلك ، أعظمها أجراً الذي أنفقته على أهلك " (١٦٦).

واته : دیناریک که ده یبه خشیت له پیناوی خودا ، وه دیناریک که ده یبه خشیت بو ئازادکردنی بهنده یه ک ، وه دیناریک که ده به خشیت به گه دایه ک ، وه دیناریک که ده یبه خشیت به مال و مندالت ، باشتی زانیان ئەو دیناره یه که به خشیت به مال و مندالت ، وه دیسان له صحیح مسلمان له ابو امامه وه ﷺ ده لیت : پیغه مبه ری خودا ﷺ ده فهرمویت : " يا ابن آدم إنك إن تبذل الفضل خير لك ، وإن تمسكه شر لك ، ولا تلام على كفاف وأبدأ بمن تعول ، واليد العليا خير من اليد السفلى " (١٦٧).

واته : ئەهی نه وهی ئاده م له وهی خودا پییداویت و له خۆت زیاتره بیبه خشیت خیرتره بوته ، وه ئەگه ر بیگریته وه خراپ و شه ره بوته ، وه له سه ر ئه وهی پیویستی خۆته نه یبه خشیت لۆمه ناکرییت ، وه له وانه وه ده ست پیبکه که خه رجیان له سه رت پیویسته ، وه ده ستی به خشنده وبالا باشتره له ده ستیک که له خواره وه بیته وده ست پان کاته وه ، ئەمه ش پاقه ی ئەو فهرمووده ی په روه ردگاره که ده فهرمویت : ﴿ وَيَسْأَلُوكَ مَاذَا يَنْفِقُونَ قُلِ الْعَفْوَ ﴾ [سورة البقرة : (٢١٩)] .

واته : پرسیا رت لیده که ن که چی ببه خشن پییان بلی : ئەوهی له خۆتان زیاتره بیبه خشن ، چونکه خه رچی پیاو بو مال و مندالی (فرض عین) ه ، به پیچه وانه ی ئەوهی که له ریگه ی خودا و بو گه دا و نه داران ده به خشریت ، چونکه ئەوانه له بنه رته دا یان (فرض کایه) ن ، یان سوننه تن ، ئەگه رچی که سی تر پییه لئه سیته پیویست ده بیته ، چونکه ناندان به برسی پیویسته ، له بهر ئەوه له فهرمووده یه کدا هاتوه : " لو

165 . رواه أبو داود (١٦٩١)، والنسائي (٢٥٣٥)، وحسنه الألباني في الإرواء (٨٩٥).

166 . رواه مسلم (٩٩٥).

167 . رواه مسلم (١٠٣٦).

صدق السائل لما أفلح من رده " (١٦٨) ، واته : ئەگەر ئەو کەسە ی داوا دەکات پاست بکات کارێکی باش ناکات ئەوەی دەست به پڕویەوه دەنێت ، وە وتراوە ئەگەر زانرا پاست دەکات پێویستە نانی بدریێتی .

وہ أبو حاتم البستی له صحیحە کەیدا ریوایەتی فەرمودە یەکی درێژی کردووہ له أبو ھریرەوہ له پیغەمبەری خوداوہ ﷺ کە تییدا جوړەکانی زانست و دانایی تێدایە ، وە ھەر لەو فەرمودە یەدا باسی دانایەکانی ئالی داود . علیہ السلام . دەکات : " حق علی العاقل أن تكون له أربع ساعات : ساعة یناجي فیہا ربہ ، وساعة یحاسب فیہا نفسہ ، وساعة یخلو فیہا بأصحابہ الذین یخبرونہ بعیوبہ ویحدثونہ عن ذات نفسہ ، وساعة یخلو فیہا ببلدتہ فیما یحل ویجمل ، فإن فی هذه الساعة عوناً علی تلك الساعات " (١٦٩) .

واته : پێویستە لەسەر مروۆفی ژیر چوار کاتی ھەبێت : کاتیەک بۆ پارانەوہ و گفتوگۆکردن و پارز و نیازکردن لەگەڵ پەرورەدگاری ، وە کاتیەک بۆ لێپرسینەوہی نەفسی ، وە کاتیەک لەگەڵ ھاوہل و دوستانەکانی بۆ ئەوہی ئاگاداری بکەنەوہ لە کەم و کورتیەکانی و باسی خوێ بۆ بکەن ، وە کاتیەک بۆ رابواردنی لەوہی بۆی ھەلەل و پەوایە ، چونکە ئەم کاتە ی دوا یی یارمەتی دەرە بۆ بە ئەنجام گەیاندنی کاتەکانی تری پونی کردوہ کە رابواردن و خوێگوزەرانێ ھەلەل پێویستە بۆ بەردەوامی ئیش و کارەکانی تر .

لەبەر ئەوہ فقیھەکان باسی ئەوہ دەکەن کە دادپەرورە ی دەبێتە مایە ی چاکسازی و کەسیتی پەیدا کردنی مروۆف بە بەکارھێنانی ئەوہی کە جوان و پازاوەیە ، وە وازھێنان لەوہی کە پیس و ناشیرینە ، وە أبو الدرداء ﷺ دەلێت : ((من دروونی خوّم به شتیک له توندی ئاسودە دەکەم ، بۆ ئەوہی بتوانم بەکارە پەوا و پاستەکان ھەستم وە خودای پەرورەدگار خوێشی و رابواردنەکانی دونیای دروست کردووہ بۆ ئەوہی بەرژەوہندی مروۆفەکانی پێتەواو بکات ، بەوہش ئەوہی سودی بۆیان ھەیە پێیھەلدەستن ، وە ک چون توپەبونی دروست کردووہ بۆ ئەوہی ھەرچی زیانی ھەیە بۆیان لە خوێانی دوربەخەنەوہ ، وە ھەندیک خوێشی و رابواردنی دونیای قەدەغەکردووہ چونکە زیانی ھەیە بۆیان ، وە لۆمە ی ئەوانە ی کردووہ کە پێیھەلدەستن ، وە ئەوہی کە پشت بە شتە ھەلەلە جوانەکان دەبەستێت بۆ راپەراندنی کاری جوان و دروست ئەوہ بەرژەوہندیەکی بەزر و باشە ، لەبەر ئەوہ لە فەرمودە یەکی (صحیح) دا ھاتووہ پیغەمبەری خودا ﷺ دەفرمویت : " فی بضع أحدکم صدقة ، قالوا یا رسول اللہ آیا ی أحدنا شہوتہ ویكون له فیہا أجرٌ ؟ قال : أرأیتم لو وضعها فی حرام أما یكون علیہ وزر ؟ قالوا : بلی ، قال : فلم تحتسبون بالحرام ولا تحتسبون بالحلّال ؟ " (١٧٠) .

واته : ھەریەک لە ئێوہ لەگەڵ خێزانەکە ی دا رابویریت خیری دەست دەکەوێت ، وتیان ئە ی پیغەمبەری خودا ﷺ یەکیەک لە ئێمە بۆ خوێ رابویریت چون خیری دەست دەکەوێت ؟ فەرمووی : ئەگەر ئەو رابواردنە ی لە ھەرامدا بێت خراپە ی لەسەرنییە ؟ ، وتیان : بەلێ ، فەرمووی : بۆچی لە ھەرامەکەدا تاوانباری دەکەن ، بەلام لە ھەلەلەکەدا چاوەروانی پاداشت ناکەن ، وە لە ھەر دوو صحیحە کەدا ھاتووہ لە سعدی کوپی أبی وەقاصەوہ ﷺ : پیغەمبەر ﷺ پێی فەرموو : " إنک لن تنفق نفقة تبغي بها وجه اللہ إلا ازددت بها درجة ورفعة ، حتی اللقمة تضعها فی فی امرأتک " (١٧١) .

168 . رواه ابن عبد البر فی التمهید (٢٩٦/٥-٢٩٧) وقال : هذا حدیث منکر لا أصل له ، وأنظر : كشف الخفاء للعجلوني (٢١٠٠) .

169 . رواه ابن حبان فی صحیحہ (٣٦١) مطولاً ، وقال الألبانی فی ضعیف الرغیب (١٣٥٢) : ضعیف جداً .

170 . رواه مسلم (١٠٠٦) .

171 . رواه البخاری (١٢٩٥) ، ومسلم (١٦٢٨) .

واته : تو هه چیه ببه خشیت مه به ست پئی خودا بیّت به وه پلهیه که به ده ست دهینیت و پئی بهرز ده بیته وه ، هه تا ئه پارووش که ده خواردی خیزانه که تی ده دیت ، وه ئه سه ریکی زۆرمان له و بارهیه وه هیه . باوه پردار ئه گهر مه به ست و نیه تی پاک بیّت ئه و به سه ره موو کرده و کانیدا ده شکیته وه ، وه هه موو کاریکی حه لالی به کاری باش بو ده نوسریت له بهر پاکي دل و نیه تی ، وه دوو پروو له بهر خراپی دل و نیه تی سزاده دریت له سه ره ئه و په رستشانه ی که بو پوپامای ئه نجامی ده دات ، چونکه له فه رموده یه کی (صحیح) دا له پیغه مبه ری خودا ﷺ وه هاتوو ده فه رمویت : " ألا إن في الجسد مضغة إذا صلحت صلح لها سائر الجسد ، وإذا فسدت فسد لها سائر الجسد ، ألا وهي القلب " (۱۷۲).

واته : له به ده نی مروّفا پارچه گوشتیک هیه ئه گهر باش بیّت هه موو به ده ن باش ده بیت ، وه ئه گهر خراب بیّت هه موو به ده ن خراب ده بیت ئه ویش دله .

وهك چون خودا سزاكانی له شهریه تدا داناوه بو پاپه راندنی كاره پیویست كراوه كان و دووركه وتنه وه له كاره حه رام كراوه كان ، وه هه روه هاش هه موو ئه و كارانه ی که یارمه تی ده ری کاری باشن و هو ی دووركه وتنه وه ن له كاره خراپه كان دیسان کاریکی شه رعیه یه ، بویه پیویسته ریگه ی گوپراهه لی خودا و چا که کاری ئاسانکاری بو بکریّت و یارمه تی بدریت و هان بدریت به هه موو شیوه یه که له توانادا هیه ، وهك مال به خشین به مندال و كهس و كار ، یان به و خه لكانه ی که له ژیر ده سه لاتیدان بو ئه وه ی هانده ریان بیّت بو کاری باش ، له بهر ئه وه شه پیشرکی ئه سپ سواری و حوشر سواری و شمشیربازی ریگه ی پیدراوه ، وه ده توانریت پاره ی له سه ره وه ربگیریت له بهر ئه وه هانده ری خو کو کردنه وه و خو ئاماده کردنه بو جیهاد له پیناوی خودا ، هه تا پیغه مبه ره ﷺ و خه لیفه راشدینه کانیشی پیشرکییان له نیوان ئه سپ سواراندا سازداوه ، وه ئه و دیاریانه که ده درا به پیشرکیکاران له (بیت المال) ده ریان ده کرد ، وه هه روه ها ئه و که سانه ش که دلنه وایی ده کران ، ریوایه ت کراوه : " أن الرجل كان یسلم أول النهار رغبة في الدنيا فلا یجیء آخر النهار إلا والإسلام أحب إليه مما طلعت علیه الشمس " (۱۷۳) ، واته : مروّقی وا هیه له سه ره تای پوژدا موسلمان ده بیت به مه ستی مالی دنیا کوتای ئه و پوژه نایه ت ئیسلام خو شه ویستر ده بیت له لای له وه ی خو ره سه ریدا هه له اتوو ه .

وه هه روه ها خراپه و تاوانکاری پیویسته ریگه ی لیبگیریت و بیانو نه دریت به ده ست که سانی تاوانکار و تیك ده ره وه ، وه ئه و كاره ده بیت خه لکی لیپپاریزیت ، بو نمونه : پیغه مبه ری خودا ﷺ ده فه رمویت : " لا یخلون رجل بامرأة ، فإن ثالثهما الشیطان " (۱۷۴) ، واته : ناییت پیاو یك و ژنیک به ته نها بن ، چونکه شه یتان سییه میانه ، وه ده فه رمویت : " لا یجل لامرأة تؤمن بالله والیوم الآخر أن تسافر مسیره یومین إلا ومعها زوج أو ذو محرم " (۱۷۵) ، واته : حه لال نییه بو ئافره تیك که ئیمانی به خودا و پوژی دوا یی هه بیت ، سه فه ربكات دووری دوو پوژ ریگه مه گهر پیاهه کی یان مه حره میکی له گه لدا بیّت ، پیغه مبه ره ﷺ یاساغی به ته نها مانه وه و سه فه کردنی ئافره تی کرد له گه ل بیگانه ، چونکه ریخوشکاره بو کاری خراب ، وه له (الشعی) وه گیراوه ته وه ده لیت : شانیدیکی هوژی عبدالقیس هاتن بو لای پیغه مبه ره ﷺ کوپریکی زۆر جوانیان له گه لدا بوو له پشتی خو یه وه

172 . رواه البخاري (۵۲)، ومسلم (۱۵۹۹).

173 . رواه مسلم (۲۳۱۲).

174 . رواه الترمذي (۲۱۶۵)، وصححه الألباني في صحيح الجامع (۲۵۶۴).

175 . رواه البخاري (۱۱۹۷)، ومسلم (۸۲۷).

داینا و فهرمووی : " إنما كانت خطيئة داود النظر " (١٧٦) ، واته : تاوانی داود سهیرکردن بوو ، وه عمری کوپی خه تاب ﷺ شهویک بهمدینه دا دهگهرا بو چاودیتری کردن گوئی له ئافرهتیک بوو گۆرانی دهوت به چه ند دیریک شعر دهیوت :

هل من سبيل إلى خمر فأشربها أو من سبيل إلى نصر بن حجاج

واته : ئایه بوار ههیه بو ئه وهی مهی بنۆشم ، یان ئایه بوار ههیه بگهم به نصری کوپی حجاج ، ئه ویش بانگی کرد بینی کچیکی گهنجی جوانه ، سهری تاشی به لام جواتر بوو ، دووری خسته وه بو (بصرة) بو ئه وهی ئافرهتان گیرۆده نهکات .

وه لیوهی دهگیرنه وه پییان پاگه یاند پیایک مندالی جوان لایداده نیشن یاساگی ئه وهی کرد له گه لیدا دابنیشن ، نه گهر مندالی واهه بوو گومانی ئه وهی لیبکریت پیوان یان ئافرهتان توشی فیتنه بکه ن ، پیویسته به خیوکه رانی ئه و منداله ریگه نه دن زور دهریکه ویت و خو ی برازی نیتته وه ، به تایبته پیویسته ریگه ی نه دن بچیتته گهرما وه کان خو ی بشوات ، وه ههروه ها نابیت ریگه ی پیبدریت له کو پ و کو بونه وهی گۆرانی و قسه ی هیچ و پوچ دا ئاماده بیت ، ئه و جو ره کارانه پیویسته سه رزه نشتی له سه ر بکریت .

وه ههروه ها هه رکه سیك كه تاوانباری لیده ركه وت نابیت ریگه ی بدریت له گه ل مندالی جوان و لوسكه دا تیكه لا و بیت ، فه قیهه كان کو پان له سه ر ئه وهی نه گهر گه واهی ده ريك گه واهی دا لای فه رمانه وایه ك (حاكم) ، وه له و گه واهی ده ره وه با و بو كه له سه ر تا وانیکی خراپ به رده وامه ئه و كات دروست نییه گه واهیكه ی وه ربگیریت ، وه دروسته به هو ی ئه و كاره یه وه (جرح) به خراپ با سبکریت ، نه گهرچی نه شیبینی بیت ، وه له پیغه مبه ری خودا وه ﷺ جیگیر بو وه كه : " أنه مر عليه بجزاة فأنثوا عليها خيراً . فقال : أوجبت وجبت ، ثم مر عليه بجزاة فأنثوا عليها شراً ، فقال : وجبت وجبت ، فسألوه عن ذلك فقال : هذه الجزاة أنثيم عليها خيراً فقلت وجبت لها الجنة ، وهذه الجزاة أنثيم عليها شراً فقلت وجبت لها النار . أنتم شهداء الله في الأرض " (١٧٧) ، واته : ته رمیکیان به لایدا تیپه پاند ئه وانه ی له ده ورو به ری بوون به باشی با سیان کرد ، فه رمووی : (پیویست بوو ، پیویست بوو) ، دوا یی ساتیک ته رمیکی تریان به پیشیاندا تیپه پاند به خراپی با سیان کرد فه رمووی : (پیویست بوو ، پیویست بوو) ، له و باره یه وه پرسیا ریان لی کرد فه رمووی : ئه و ته رمه ی كه به باشی با ستان کرد ئه وه به هه شتی بو دابین بوو ، وه ئه ویتریان كه به خراپی با ستان کرد دوزه خی بو دابین بوو ، ئیوه گه واهی ده ری خودان له سه ر زه و ی ، له گه ل ئه وه شدا ئافره تیک هه بو وه له و سه رده مه دا تا وانی به ئاشکرا ده کرد فه رمووی : " لو كنت راجماً أحداً بغير بينة لرحمت هذه " (١٧٨) . واته : نه گهر كه سیك به بیبه لگه به ردباران بکرا دایه ئه م ئافره ته م به ردباران ده کرد .

سنوره كان به بی به لگه ئه نجام نادرین ، به لام وریا بوون له گه واهی كه سیك و ئه مانه تی پیویست به بینین ناکات ، به لکو هه ر كه با و بوو كه كه سیکی تا وانباره گه واهی وه رناگیریت ، وه هه ندیک جار له سه ر ها وه له کانی ده پیوریت وه ك ابن مسعود ﷺ ده لیت : " اعتبروا الناس بأخذهم " ، واته : خه لك به هو ی ها وه له کانیانه وه بناسه وه . وه عمری کوپی خه تاب ﷺ ده فه رمویت : " احترسوا من الناس بسوء الظن " .

واته : خو تان پیاریزن له خه لك به گومانی خراپ ، له گه ل ئه وهی كه دروست نییه سزادانی موسلمان به گومانی خراپ .

176 ذكره الحافظ ابن حجر في تلخيص الحبير (١٤٨/٣) وعزاه لابن شاهين في الأفراد، وقال الألباني في الضعيفة (٤٨٣/١): موضوع.

177 . رواه البخاري (١٣٦٧)، ومسلم (٩٤٩).

178 . رواه السيوطي، وصححه الألباني في صحيح الجامع (٥٢٧١).

بابه تی دووه م

سنور و مافی که سیکی دیاری کراو

ده بیته ههشت به شهوه

بهشی به که م : خوین رشتن

یه کیك لهو مافانهی که په یوه ندی به تاکه وه هیه بریتیه له خوین ، خودا ده فره مویت : ﴿ قُلْ تَعَالَوْا أَتْلُ مَا حَرَّمَ رَبِّيَ عَلَيْكُمْ أَن تَشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ مِنْ إِمْلَاقٍ نَحْنُ نَرْزُقُكُمْ وَإِيَّاهُمْ وَلَا تَقْرُبُوا الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلَا مَبْطُنَ وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ ذَلِكَُمْ وَصَّاكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ وَلَا تَقْرُبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ حَتَّىٰ يَبْلُغَ أَشُدَّهُ وَأَوْفُوا بِالْعَيْلِ وَالْمِيزَانَ بِالْقِسْطِ لَا تُكَلِّفُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا وَإِذَا قُلْتُمْ فَاعْدُوا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَىٰ وَعَهْدِ اللَّهُ أَوْفُوا ذَلِكَُمْ وَصَّاكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ وَأَنَّ هَذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ ذَلِكَُمْ وَصَّاكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴾ [سورة الأنعام: (۱۵۱-۱۵۳)] .

واته : به بی پرواكان بلی وهرن باپیستان رابگه یه نم که په روهردگارتان چی لی حه رام کردون ، به هیچ شیوه یه که هاوهل بو خودا بریار مه دهن و له گهل دایک وباوکتاندا باشن و وه منداله کانتان مه کوژن له بهر شه وهی که هه ژارن ، ئیمه رۆزی ئیوه و نه وانیش ددهین ، وه نزیک تاوانی گه وره مه که ونه وه چ نه وانیه به ئاشکران یان نه وانیه شی په نهان ، وه هیچ کهس مه کوژن چونکه خودا حه رامی کردوه مه گهر که سیك شایانی کوشتن بیّت ، په روهردگار به وه ئاموژگاریتان ده کات بو شه وهی له خودا بترسن ، وه نزیک مالی هه تیو مه که ونه وه مه گهر به شیوازی که به رژه وه ندی هه تیوه که ی تیدا بیّت تا شه وه تیوه ده گاته ته مه نی پیگه یشتن و ژیری ، وه کیشانه و پیوانه تان با داد په روهرانه بیّت ، داوا ی شتیك ناکهین له توانادا نه بیّت ، وه نه گهر قسه تان کرد داد په روهر بن نه گهر چی بریار له دژی که سیکی خزم و ناسیاویشتان بوو ، به وه ئاموژگاری کراون بو شه وهی بیته وه یادتان ، نه مه پیگه ی راستی منه شوینی بکه ون ، وه شوینی پیچکه کان مه که ون له پیگه ی من هه له تان ده کات ، به وه ئاموژگاریتان ده کات له بهر شه وهی له خواترسن ، وه ده فره مویت : ﴿ وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ أَنْ يَقتُلَ مُؤْمِنًا إِلَّا خَطَا ﴾ تا شه وهی که ده فره مویت : ﴿ وَمَنْ يَقتُلْ مُؤْمِنًا مُعَمِّدًا فَجَزَاؤُهُ جَهَنَّمُ خَالِدًا فِيهَا وَغَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَلَعَنَهُ وَأَعَدَّ لَهُ عَذَابًا عَظِيمًا ﴾ [سورة النساء: (۹۲، ۹۳)] .

واته : باوهردار بو نییه باوهردار بکوژیته مه گهر به هه له ، هه رکه سیك باوهرداریك به نه نقه ست بکوژیته پاداشتی دۆزه خه و به هه تا هه تای تیايدا ده مینیته وه وه خودا لی توپه ده بیّت و نه فرینی لی کردوه وه سزای زور سه ختی بو ئاماده کردوه .

وه ده فره مویت : ﴿ مِنْ أَجْلِ ذَلِكَ كَتَبْنَا عَلَىٰ بَنِي إِسْرَءِيلَ أَنَّهُ مَنْ قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي الْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا ﴾ [سورة المائدة: (۳۲)] .

واته : له بهر شه وهی کوپه که ی ئاده م براکه ی خو ی به نارپه وا کوشت پیویستمان کرد له سه ر (بنی اسرائیل) که هه ر که سیك که سیکی تر به نارپه وا بکوژیته یان بشیوی بناته وه له سه ر زه وی وه که شه وه وایه که هه موو خه لکی کوشتبیّت وه هه رکه سیك بیته مایه ی پژاربوونی که سیك له مردن و فره مان بکات به نه کوشتنی وه که وایه

هه موو خه لکی پزگار کرد بیّت ، وه له هه ردوو صحیحه که دا له پیغه مبهری خودا ﷺ هاتوو ده فهرمویت : " أول ما يقضى بين الناس يوم القيامة في الدماء " (١٧٩) ، واته : یه کهم شت له پوژی قیامه تا لپرسینه وهی خه لکی له سهه ده کریت خوینه .

کوشتن سی جوړه :

یه که میان : به نه نه ست ، نه وه به شیوه یه که که مه بهستی کوشتنی که سیکی بیّتاوان بیّت بهو شته ی که و ابابیت که مروژ ده کوژیت ، گهرچی نهو کوشتنه به شمشیر بیّت یان به هه ر شتیکی تر ، وه که چه کوش یان کوته که ، یان به شتی تری وه که سوتاندن یان خنکاندنی له ئاودا ، یان فریدانی له شوینیکی بهرزه وه ، یان خنکاندنی به ده ست ، یان داپوشینی دهم وچاوی تامردن ، یان ژههر پیدانی یان هه ر کرده وه یه کی تری هاوشیوه ی نهو کاره ناره وایانه ، نه گهر که سیکی یه کی که لهو کارانه نه نجامبدات پیویسته توله ی لیبسه نریته وه و بکوژیت ، نه ویش به وهی بدریته ده ست که س وکاری کوژاوه که ، نه گهر ویستیان ده یکوژن یان بیانیه ویّت لییده بورن ، یان ده توانن پاره ی له باتی نهو خوینه لیوه بگرن ، وه بو یان نییه که سی تر بکوژن که سه بکوژه که نه بیّت ، خودا ده فهرمویت : ﴿وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ وَإِلَّا بِالْحَقِّ وَمَنْ قُتِلَ مَظْلُومًا فَقَدْ جَعَلْنَا لَوْلِيهِ سُلْطَانًا فَلَا يَسْرِفُ فِي الْقَتْلِ إِنَّهُ كَانَ مُصَوِّرًا﴾ [سورة الإسراء: (٣٣)] .

واته : هیچ نه فسیکی که خودا حهرامی کردوو مه یکوژن مه گهر رهوا بیّت نهو کوشتنه ، وه هه ر که سیکی به سته م بکوژیت فه رمانمان داوه ته ده ست که س و کاره که ی به لام پیویسته زیاده وهی نه که ن له کوشتن وه که نه وهی ته رمی بکوژه که بشیوینن یان که سیکی تر له باتی بکوژن ، که س وکاری کوژاوه که مافیان هه یه به سهه ر بکوژه که دا به پیی شهرع .

وه له ابی شریحی خزاعی یه وه ﷺ گپراوه ته وه ده فهرمویت : پیغه مبهری خودا ﷺ فهرمووی : " من أصيب بدم أو خبل — الخبل الجراح — فهو بالخيار بين إحدى ثلاث : فإن أراد الرابعة فخذوا على يديه : أن يقتل ، أو يعفو ، أو يأخذ الدية . فمن فعل شيئا من ذلك فعاد فإن له جهنم خالدًا فيها أبداً " (١٨٠) .

واته : نه وهی که سیکی لیکوژا یان بریندار بو ، نه وه سهه رپشکه له نیوان سی شتدا ، نه گهر چواره می ویست دهستی بگرن ، یان بکوژه که بکوژن ، یان لیببورن ، یان پاره ی خوینی لیوه بگرن ، نه گهر که سیکی یه کی که لهو سی کاره ی نه نجامدا و پاشان پاشگه ز بووه وه نه وه به هه تا هه تای ی له دوزه خدا ده مینیته وه ، هه رکه سیکی دوا ی لیبوردن بکوژه که ی کوشتن ، نه وه تاوانی لهو که سه گه وه تره که یه کهم جار خوینه که ی رشتوو ، هه تا هه ندیک له زانایان ده لپن : پیویسته نهو که سه بکوژیت وه که هه دیک وه ناییت له وه دا بدریته دهستی کوژاوه که ، خودا ده فهرمویت : ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ فِي الْقَتْلِ الْحَرِّ بِالْحَرِّ وَالْعَبْدُ بِالْعَبْدِ وَالْأُنْثَىٰ بِالْأُنْثَىٰ فَمَنْ عُفِيَ لَهُ مِنْ أَخِيهِ شَيْءٌ فَاتَّبِعْ بِالْعُرْفِ وَأَدَّ إِلَيْهِ بِإِحْسَانٍ ذَلِكَ كَخَفِيفٍ مِنْ رَبِّكُمْ وَرَحْمَةٌ فَمَنْ اعْتَدَىٰ بَعْدَ ذَلِكَ فَلَهُ عَذَابٌ أَلِيمٌ وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيَاةٌ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ﴾ [سورة البقرة: (١٧٨، ١٧٩)] .

واته : نه ی نهو که سانه ی باوه رتان هیناوه توله سه ندنه وه پیویست کراوه له سه رتان ، که سیکی ئازاد له باتی که سیکی ئازاد دا ده کوژیت ، وه به نده یه که له باتی به نده یه که و مینیه یه که له باتی مینیه یه که ، نه وهی له

179 . رواه البخاري (٦٥٣٣)، ومسلم (١٦٨٧) .

180 . رواه ابوداود (٤٤٩٦)، وابن ماجه (٢٦٢٣)، وضعفه الألباني في ضعيف الجامع (٥٤٣٣) .

براکه ی ببوریّت و پاره له باتی خوینه که وهرگریّت ، ئەوا پیویسته کهس و کاری بکوژکه که خوینه که ی بدهن به باشی به بیّ ئەوهی کهم ته رخه می تیا دابکه ن ، ئەوه ئاسانکاری و به زه ییه که له پهروه دگارتانه وه ، ئەوهی دوا ی ئەوه دهست درێژی بکات ئەوه سزای ههتا ههتایی بو ههیه ، وه تۆله سهندنه وه بهردهوامی به ژیان دهدات ئەی خاوه ن ژیرییه کان بو ئەوهی له خودا بترسن ، زانایان دهفرموون : دلی کهس و کاری کوژراوه که دهکولیت ، ههتا بکوژکه که و کهس و کاریشی دهکوژن ، له وانه شه به کوشتنی بکوژکه که قایل نه بن ، به لکو ژۆریک له هاو هل و کهس و کاری بکوژکه که دهکوژن وهک سه روک هۆز و دهم سپی عه شیرته که ی ، به وهش بکوژکه که له سه ره تا دا سته می کرد به کوشتنی که سیک ، به لام ئەوانی تر سته می گه وهره تریان ئەنجامدا به تیگ دانی چهند خانه واده یه ک ، وه هه ندیک جار بکوژکه که به گه وهره تر ده زانن له و که سه ی که کوشتویه تی به هوی پله و پایه وه به شایه نی ئەوهی نازانن که له بهر ئەو که سه بکوژریّت ، ئەوه ده بیته مایه ی ئەوهی که که سوکاری کوژراوه که هه ولی تۆله بدهن و هه رکه سیان بهردهست بکه ویت بیکوژن له خزم و نزیکه کانی که سه بکوژکه که ، وه له وانه شه بدهن پال گروپ و تایفه یه ک و ئەوانی تریش ههروه ها ، به وهش کووکه و ئاژاوه ی گه وره پهیدا ده بیّت ، هه موو ئەوانهش سه ره نجامی ده رچونه له په رهنسیپی داد پهروه رانه که تۆله کردنه وه یه به کوشتنی بکوژکه که ، خودای مه زن له سه ری پیویست کردوین که هه ر که سیک که سیک بکوژیت ته نها ئەو که سه له باتی بکوژریته وه ، به یه کسانی و داد پهروه رانه به بیّ جیاوازی له نیوان پله و پایه ی بکوژکه که و کوژراوه که ، وه خودا هه والی داوه که ئەو کرداره مایه ی پاراستن و تیگ نه چونی ژیا نه ، چونکه خوینی جگه له بکوژکه که له هه ردوولا ده پاریزیّت .

وه ههروه ها ئەگه ر زانی که سیکی بیئاوان بکوژیت له باتیدا ده کوژریته وه ئەو کاره ناکات ، وه له علی کوپی أبو طالب ﷺ و عمرو کوپی شعیب له باوکیه وه ئەویش له باپیری وه ﷺ له پیغه مبه ری خودا وه ﷺ ده گپه رنه وه : " المؤمنون تتكافأ دماؤهم ، وهم يد على من سواهم ، ويسعى بذمتهم أدناهم ، ألا لا يقتل مسلم بكافر ، ولا ذو عهد في عهده " (١٨١) .

واته : باوه رداران خوینیان یه کسانه ، وه هه موویان یه ک دهستن دژی دوژمنه کانیان ، وه ئەگه ر خوارترین مو سلمان که سیکی دالده دا هه موویان ده بیّت پیوه ی پابه ندبن ، وریابن مو سلمان له باتی بیپروا نا کوژریّت ، وه خاوه ن به لێن (ذو عهد) له ماوه ی به لێنه کهیدا نا کوژریّت له باتی بیپروا ، پیغه مبه ری خودا ﷺ بریاری داوه که خوینی مو سلمان وهک یه که و یه کسانه ، هیچ عه ره بیگ نیه تی به سه ر گه لانی تره وه ، وه ههروه ها هیچ هاشمی و قوره یه شه یه ک هیچیان له مو سلمانانی تر زیاتر نییه ، وه هیچ ئازادیگ (الحر) نیه تی به سه ر به نده یه کی ئازاد کراودا ، وه ههروه ها هیچ زانا و کار به دهستیگ جیاوازیان نییه له نه خوینده وار و فه رمان پیگراویک .

مو سلمانان هه موو له سه ر ئەوه یه کده نگن ، به پیچه وانه ی سه رده می نه قامی و فه رمان په رواکانی جوله که کان ، له نزیک شاری پیغه مبه ری خودا ﷺ دوو تاقم جوله که هه بوون : قریظه و النصیر ، وه (نصیری) هکان خوینیان به بایه خ تربوو له (قریظه) یه کان ، له بهر هه دی شه روا لپییسی (چونکه ئەوان به ردباران کردنی شه روا لپییسیان گوپی بوو به زیندانی کردن) سکا لایان هیئا بو پیغه مبه ری خودا ﷺ ، وه ده یان وت ئەو بریاره ی پیغه مبه ره که تان داویه تی بو ئیوه یه ، ئەگه رنا ئیوه وازتان هیئا وه له فه رمانی ته ورات خودا ئەم ئایه ته ی دابه زاند : ﴿ يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ لَا يَحْزُنْكَ الَّذِينَ يُسَارِعُونَ فِي الْكُفْرِ مِنَ الَّذِينَ قَالُوا آمَنَّا بِأَفْوَاهِهِمْ وَلَمْ تُؤْمِنْ قُلُوبُهُمْ ﴾ ﴿ إِلَى قَوْلِهِ ﴾ ﴿ فَإِنْ جَاءُوكَ فَاحْكُم بَيْنَهُمْ أَوْ أَعْرِضْ عَنْهُمْ وَإِنْ تُعْرِضْ عَنْهُمْ فَلَنْ يَصُرُّوكَ شَيْئًا وَإِنْ حَكَمْتَ فَاحْكُم بَيْنَهُم بِالْقِسْطِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ

وَكُتِبْنَا عَلَيْهِمْ فِيهَا أَنْ النَّفْسَ بِالنَّفْسِ وَالْعَيْنَ بِالْعَيْنِ وَالْأَنْفَ بِالْأَنْفِ وَالْأُذُنَ بِالْأُذُنِ وَالسِّنَّ بِالسِّنِّ وَالْجُرُوحَ قِصَاصٌ ﴿٤٥﴾ [سورة المائدة: (٣٩-٤٥)].

واته : ئەى پيڧەمبەر دڭگران مەبە بو ئەوانەى كه پيشپرکى له کوفردا دەکهن ، ئەوانەى که به زمان دهلین باوهرمان هیناوه ، و به لام دل و ناخیان وانیه ، ئەگەر هاتنه لات دادوهرى له نیوانیاندا بکه یان پشت گوئیان بخه ، ئەگەر دادوهريت کرد له نیوانیان داد پهروهه به ، خودا داد پهروهه رانى خوښ دهویت ، له خهك مهترسن بهلكو له خودا بترسن ، ئایهت و فههمانهکانى خودا به شتیكى کهمى دونیا مهگورنهوه ، ئەوانەى فههمان به قورئان ناکهن بیپروان ، وه له تهوراتدا لهسهریان پیویستمان کردبوو ههركهسیك کهسیك بکوژیئت لهباتیدا دهکوژیتهوه ، وه چاو تۆلهى چاوه ، وه لوت تۆلهى لوته ، وه گوئ تۆلهى گوئییه ، وه ددان تۆلهى ددانه ، وه تۆلهى برینیش بریندار کردنیهتى بههمان شیوه ، خودای پهروهردگار پونى کردهوه که ههمووان یهکسانن ، وه فهزلى کهسیكى بهسهه ئەوانى تردا نهدا ، وهك ئەوهى که جولهکهکان وایان دهکرد ههتا دهفهرمویت : ﴿ وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ الْكِتَابِ وَمُهَيْمِنًا عَلَيْهِ فَاحْكُم بَيْنَهُم بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ عَمَّا جَاءَكَ مِنَ الْحَقِّ لِكُلِّ جَعَلْنَا مِنْكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَاجًا ﴾ إلى قوله : ﴿ أَفَحُكْمَ الْجَاهِلِيَّةِ يَبْغُونَ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ حُكْمًا لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ ﴾ . [سورة المائدة: (٤٨-٥٠)] .

واته : ئىيمە قورئانمان بۇ ناردويته ته خوارى كه سەلمىنەرى كىتیبەكانى پىيش خويەتى وه فرمانه كانىانى له خو گرتوو ، ناوبژى بكه له نىوانيان به وهى خودا بوى ناردويته خوارى ، وه شوين ههواو ئاره زوى ئهوان مه كه وه له وهى كه به راست بو ت هاتوو به بۇ هه ر گهل و نه ته وه يه كه پرؤگرام و بهرنامه يه كمان ناردوو ، ئايه ئهوان فرمانى نه قاميان ده وي ت ، كى له خودا كار جوانتره ئه گهر ئهوان به قام و ژيرن ، حوكمى خودا له خويىنى موسلماناندا ئه وه به كه خويىنى هه مويان به كسانه ، به پىچيه وانەى سهرده مى نه قامى .

وہ ہوی سہرہ کی دواى ھەواو ئارەزوو کەوتن لە شار و لادىگان ، ستەمکردنە و وازھێنانە لە دادپەرورەى ، چونکە ئەگەر دوو کۆمەل بشیوى و خوينىک کەوتە نىوانیان و کۆمەلێکیان خوى بە پایە بەرزتر برانیت و مافى بەرامبەرەکەى نەدات ، ئەوانى تریش لەبەرەمبەردا داواى زیاتر لە مافى خویان دەکەن ، بۆیە پىویستە لە خوین و مال و ناکوکیەکانى نیوان خەلک دادپەرورەى پەچاو بکریت کە خودا فەرمانى پیکردووہ لە قورئاندا ، وە گۆینەدریت بەزۆربەى ئەو شتانەى کە لەسەر دەمى نەفامیدا خەلکى لەسەرى بووہ ، وە ئەگەر چاکە خوازىک ویستى چاکە و ناوبژى بکات ئەویش پىویستە لەسەرى دادپەرورەى بیّت وەک خودا دەفەرمویت : ﴿وَإِنْ طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتُلَا فَاصْلَحُوا بَيْنَهُمَا فَإِنْ بَغَتْ إِحْدَاهُمَا عَلَى الْأُخْرَىٰ فَقَاتِلُوا الَّتِي تَبْغِي حَتَّىٰ تَفِي إِلَىٰ أَمْرِ اللَّهِ فَإِنْ فَاءَتْ فَأَصْلَحُوا بَيْنَهُمَا بِالْعَدْلِ وَأَقْسِطُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلَحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ﴾ [سورة الحجرات: (۹)، (۱۰)] .

واته : ئەگەر دوو گروپ لە ئێمانداران بەشەپهاتن ، ئاشته واییی بکەن لە نیوانیان ، ئەگەر کۆمەڵیکیان ستهمکار بوو ملی بۆ داد نەدەدا ، ئەو لەدژی بجهنگن تا مل کهچ دەبیّت بۆ فهرمانی خودا ، ئەگەر بەفهرمانی خودا پازی بوون ئاشتیان بکەنەو بەهاوتا و دادپەرور بن ، چونکه خودا دادپەرورانی خوێش دەوێت ، ئێمانداران برای بکەن لەگەڵ بەکدا کۆک و تەبابن ، وە ییویسته داوا لە کەس و کاری کۆژاو بکریّت کە لە

بهرام بهرەکانی خوشبیت چونکه واباشه بۆیان ، وهك خودا دهفهرمویت : ﴿وَالْجُرُوحُ قِصَاصٌ فَمَنْ تَصَدَّقَ بِهِ فَهُوَ كَفَّارَةٌ لَهُ وَمَنْ لَمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ﴾ [سورة المائدة: (٤٥)] .

واته : تۆلهی بریندارکردن بریندارکردنه ، نهگهر له تاوان بارهكه خووش بن دهبیته كه فارهتی تاوانهكهی ، ئهوهی حوكم بهقورئان نهكات ئهوه لهستهه کارانه .

أنسى كورى مالك دهلیت : " ما رفع إلى رسول الله ﷺ أمر فيه قصاص إلا أمر فيه بالعفو " (١٨٢) ، واته : ههچ سكالایهك بهرز نهكراوهتهوه بۆ لای پیغه مبههه ﷺ كه داواى تۆلکردنهوهی تیدا بوبیت ، ئیلا فهرمانی به لیبوردن کردوه ، وه مسلم له صحیحهكهیدا له أبو هریرهوه ﷺ ریاویهتی کردوه دهلیت : پیغه مبههه خودا ﷺ دهفهرمویت : " ما نقصت صدقة من مال ، وما زاد الله عبداً بغواً إلا عزاً ، وما تواضع أحد لله إلا رفعه الله " (١٨٣) .

واته : ههچ كات خیر و چاكه له مال كهه ناكاتهوه ، وه خودا بهنده بههوی لیبوردنهوه بهپرز دهكات ، وه ههركهسیك له بهر خودا بۆ فیز و كراوهبیته خودا پایهه بهرز دهكات ، ئهوه هاوتاییهه كه باسماه کرد : بۆ موسلمانیکى ئازاده بهرام بهر به موسلمانیکى ترى ئازاد ، بهلام ئهوانهه له ئهستۆدان (ذمی) زۆرینه (جهور) ی زانایان لهسهه ئهوهن كه هاوتای موسلمان نین ، وه ههیانه دهلیت هاوتایهتی ، وه ههروهها کیشهش لهسهه ئهوه ههیه كه ئازاد به بهنده دهكوژیت یان نا ؟

جۆری دووهه : كوشتنی بهههلهی هاوشیوهی ئهقهسته : پیغه مبههه خودا ﷺ دهفهرمویت " ألا إن في قتل الخطأ شبه العمد ما كان في السوط والعصا مائة من الإبل ، منها أربعون خلفه في بطونها أولادها " (١٨٤) ، واته : ههندیك كوشتن ههیه هاوشیوهی ئهقهسته ، ئهوهی كه به قامچی و گوچان دهكوژیت خوینهكهی سهه حوشتیه چلیان دهبیته ئاوس بن (بیچوو لهسکیاندا بیته) ، به هاوشیوهی ئهقهسته ناوی برد ، چونكه مه بهستی لیدانى بووه ، كه بهو شیوه لیدانى مروقه زۆرجار نامریت ، كهواته : بهئهقهسته لییداوه بهلام مه بهستی كوشتنی نهبووه .

جۆری سێیهه : ههلهی پهتی ئهوه كوشتنهوهی كه لهه باسه جییان دهبیتهوه ، وهك ئهوهی بهاویتته نیچیریک یان نیشانیك ، بهلام مروقیك بیکیته به بیزانین و بیمه بهسته ، ئهه جۆره كوشتنه تۆله کردنهوهی نییه ، بهلام دییه و كه فارهتی ههیه ، وه لهه بارانهوه شتانیکی زۆر ههیه له کتیبی زانایان .

182 . رواه أبو داود (٤٤٩٧) ، والنسائي (٤٧٨٤) ، وابن ماجه (٢٦٩٢) ، وصححه الألباني في صحيح أبي داود .

183 . رواه مسلم (٢٥٨٨) .

184 . رواه أبو داود (٤٤٩٧) ، والنسائي (٤٧٩١) ، وابن ماجه (٢٦٢٧) ، وصححه الألباني في صحيح الجامع (٢٦٣٨) .

به‌شی دووهم بریندارکردن

تۆله‌کردنه‌وه له بریندار بووندا سه‌لماوه به قورئان و سوننه‌ت و کوپاش به‌مه‌رجی یه‌کسانی ، نه‌گهر له‌پی ده‌ستی راستی بپرا ، بۆی هه‌یه وه‌ك ئه‌و ده‌ستی بپریت ، وه نه‌گهر ددانی هه‌لكیشا ده‌توانی‌ت ددانی وای لی بکات ، وه نه‌گهر سه‌ری یان دهم و چاوی بریندارکرد تا ئی‌سکه‌که‌ی ده‌رکه‌وت ده‌توانی‌ت وای لی بکات ، به‌لام نه‌گهر نه‌توانرا یه‌کسانی ره‌چاو بکری‌ت وه‌ك ئه‌وه‌ی که ئی‌سکی‌کی ناوه‌وه‌ی بشکینی‌ت یان برینی‌کی نادیار بکات ، نه‌وکاته نابیت تۆله بکری‌ته‌وه به‌لکو پیویسته دییه‌ی دیاری کراو بدریت یان به‌ئه‌ندازه‌ی ئه‌و زیانه‌ی لیکه‌وتوه بۆی قهره‌بوو بکری‌ته‌وه .

به‌لام تۆله کردنه‌وه له لی‌دانی ده‌ست و گوچان و قامچی و هاوشی‌وه‌ی ئه‌وانه وه‌ك ئه‌وه‌ی زله یان مشتی لی‌دات ، کۆمه‌لیک له زانایان ده‌لین : تۆله‌کردنه‌وه‌ی نییه ، به‌لکو سه‌رزهنشت ده‌کری‌ت ، چونکه ناتوانی‌ت یه‌کسانی ره‌چاو بکری‌ت له‌کاتی تۆله‌کردنه‌وه‌دا .

وه ئه‌وه‌ی له خه‌لیفه راشدی‌ه‌کان و هاوه‌لان و تابعیه‌کان گیراوه‌ته‌وه : ده‌توانی‌ت له‌و جوړه سته‌مانه‌شدا تۆله بکری‌ته‌وه ، به‌ده‌ق له ئه‌حمه‌د و فه‌قیه‌ه‌کانه‌وه هاتوو ، وه سوننه‌تی پیغه‌مه‌به‌ری خوداش ﷺ به‌وه هاتوو ئه‌وه‌ش راستییه ، أبو فراس ده‌لی‌ت : عمری کوپی خه‌تاب ﷺ و تاری

ده‌خویند باسی فهرمووده‌یه‌کی ده‌کرد تیایدا فهرمووی : " ألا إني والله ما أرسل عمالي إليكم ليضربوا أبشاركم ، ولا ليأخذوا أموالكم ، ولكن أرسلهم إليكم ليعلموكم دينكم وسنة نبيكم . فمن فعل به سوى ذلك : فليرفعه إلي . فوالذي نفسي بيده إذا لأقصنه منه ، فوثب عمرو بن العاص ، فقال يا أمير المؤمنين : إن كان رجل من المسلمين أمر على رعية فأدب رعيته ، أئنتك لتقصه منه ؟ قال : إي والذي نفس محمد بيده إذا لأقصنه منه ، وقد رأيت رسول الله ﷺ يقص من نفسه ، ألا لا تضربوا المسلمين فتذلّوهم ، ولا تمنعوهم حقوقهم فتكفروهم " (١٨٥).

واته : سویند به‌خودا من کاربه‌ده‌سته‌کانم په‌وانه ناکه‌م بۆ ئیوه بۆ ئه‌وه‌ی له‌ پومه‌تتان بدن ، وه نه‌ بۆ ئه‌وه‌ی مال و سه‌روه‌ت و سامانتان به‌تالان به‌رن ، به‌لکو په‌وانه‌م کردون بۆ ئه‌وه‌ی فی‌ری ئایینی خودا و سوننه‌تی پیغه‌مه‌به‌ره‌که‌یتان بکه‌ن ، هه‌ریه‌که له‌وان کاریکی جگه له‌وه‌ی کرد سکا‌لای لی‌بکه‌ن ، سویند به‌و که‌سه‌ی گیانی منی به‌ده‌سته تۆله‌ی لی‌ده‌که‌مه‌وه ، عمرو کوپی العاص ﷺ هه‌ستایه سه‌ر پی و وتی : ئه‌ی فهران په‌وای ئیمانداران نه‌گهر که‌سیک کرا به‌ کاربه‌ده‌ست به‌سه‌ر کۆمه‌لیک موس‌لمانه‌وه له‌هه‌ندیکیانی دا به‌مه‌به‌ستی فی‌کردن و ئه‌ده‌بدان تۆ هه‌ر تۆله‌ی لی‌ده‌که‌یته‌وه ؟ فهرمووی : سویند به‌و که‌سه‌ی گیانی محم‌دی به‌ده‌سته تۆله‌ی لی‌ده‌که‌مه‌وه ، چونکه من پیغه‌مه‌به‌ری خودام ﷺ بینیی تۆله‌ی له‌نه‌فسی خو‌شی ده‌کرده‌وه ؟ تکاده‌که‌م له‌ موس‌لمانان مه‌دن و زه‌بوونیان مه‌که‌ن وه مافه‌کانیان پی‌شیل مه‌که‌ن بۆ ئه‌وه‌ی له‌ ئاین هه‌لنه‌گه‌رینه‌وه ، ئه‌مه مانای ئه‌وه‌یه نه‌گهر کاربه‌ده‌ست له‌خه‌لك بدات لی‌دانیکی نادروست ، به‌لام لی‌دانی ریگه پی‌دراو ، تۆله‌کردنه‌وه‌ی تی‌دا نییه به‌کو‌پای زانایان ، چونکه ئه‌و لی‌دانه یا پیویسته ، یا سوننه‌ته یان دروسته .

به‌شی سییه‌م ناموس و که‌رامه‌ت

تۆله کردنه‌وه له پوشانی که‌رامه‌ت دروسته ، وه‌ك ئه‌وه‌ی کابرایه‌ك نه‌فرین بکات له‌یه‌کێک یان دوعای لیبکات ، ده‌توانی‌ت وای پی‌ی بلیته‌وه ، وه‌ هه‌روه‌ها ئه‌گه‌ر جزیوی پێدا به‌ جزیویک درۆی تیدا نه‌بی‌ت ، به‌لام لی‌بوردن باشته‌ر ، خودا ده‌فه‌رمو‌یت : ﴿ وَجَزَاءُ سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِّثْلُهَا فَمَنْ عَفَا وَأَصْلَحَ فَأَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ وَلَمَنِ انْتَصَرَ بَعْدَ ظُلْمِهِ فَأُولَٰئِكَ مَا عَلَيْهِمْ مِنْ سَبِيلٍ ﴾ [سورة الشوری: (٤٠-٤١)] .

واته : پاداشتی خراپه ، خراپه‌یه‌کی وه‌ك خۆیه‌تی ، ئه‌وه‌ی ببوری‌ت و ناشته‌وایی بکات پاداشتی لای خودایه ، ئه‌و سته‌مکارانه‌ی خوش ناوی‌ت ، وه‌ ئه‌وه‌ی سته‌می لی‌کراوه‌ تۆله‌ی خۆی کرده‌وه ئه‌وانه‌ هه‌یچیان له‌سه‌ر نییه .

وه‌ پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ ده‌فه‌رمو‌یت : " المستبان : ما قالا فعلى البادئ منهما ما لم يعتد المظلوم " ^(١٨٦) ، واته : دووکه‌س ده‌بی‌ته‌ شه‌ره‌ جزیویان : هه‌رچی بلی‌ن تاوانه‌که‌ی له‌ئه‌ستۆی ئه‌وه‌یانه‌ که‌ ده‌ست پی‌شخه‌ر بووه ، به‌مه‌رجێک ئه‌گه‌ر سته‌م لی‌کراوه‌که‌ له‌وه‌ خراپتر نه‌لی‌ت که‌ ئه‌وی تر وتویه‌تی ، وه‌ ئه‌و جزیوه‌ی که‌ درۆی تیدا نییه‌ وه‌ك ئه‌وه‌ی باسی ئه‌و خراپانه‌ بکات که‌ تیا‌دایه ، یان به‌سه‌گ و‌گۆیدریژ و‌هاوشیوه‌کانیان ناویان ببات ، به‌لام ئه‌وه‌ی شتیکی هه‌لبه‌ستراو بداته‌ پالی ئه‌گه‌ر به‌کافر و‌ فاسقیشی دابنی‌ت دروست نییه‌ بۆی ئه‌م به‌کافر و‌ فاسقی دابنی‌ت به‌ نا‌ه‌وا ، وه‌ ئه‌گه‌ر نه‌فرینی کرد له‌ باوک و‌ عه‌شیره‌تی یان خه‌لکی ولاته‌که‌ی ، دروست نییه‌ ئه‌م به‌خراپ ناوی ئه‌وانه‌ به‌ینی‌ت ، چونکه‌ ئه‌وان سته‌میان له‌م نه‌کردوه ، خودا ده‌فه‌رمو‌یت : ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ لِلَّهِ شُهَدَاءَ بِالْقِسْطِ وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاٰنُ قَوْمٍ عَلَىٰ أَلَّا تَعْدِلُوا اعْدِلُوا هُوَ أَقْرَبُ لِلتَّقْوَىٰ ﴾ [سورة المائدة: (٨)] .

واته : ئه‌ی ئه‌و که‌سانه‌ی باوه‌رتان هه‌ناوه‌ ئیوه‌ به‌فه‌رمانه‌کانی خودا هه‌ستن و‌ گه‌واهی دادپه‌روه‌رانه‌ بدن ، بارق و‌ کینه‌ بونتان له‌که‌سانێک واتان لی‌ نه‌کات دادپه‌روه‌ر نه‌بن ، دادپه‌روه‌ربن چونکه‌ ئه‌وه‌ له‌خودا ترسانه‌وه‌ نزیکه ، خودا فه‌رمانی کرد به‌ موسلمانان که‌ رقبونیان له‌ بی‌باوه‌ران نه‌بی‌ته‌ ریگری ئه‌وه‌ی دادپه‌روه‌ربن و‌ فه‌رمو‌ی : ﴿ اعْدِلُوا هُوَ أَقْرَبُ لِلتَّقْوَىٰ ﴾ ئه‌گه‌ر سته‌م کردن له‌ که‌رامه‌تیان هه‌رام بی‌ت ، به‌ هو‌ی ئه‌وه‌ ده‌روونی پی‌شکێت ، که‌واته : تۆله‌شیان لی‌ده‌کریته‌وه‌ ئه‌گه‌ر سته‌میکی وایانکرد ، وه‌ك ئه‌وه‌ی دوعای لی‌ کردبی‌ت به‌وه‌ی دوعای له‌ به‌رامبه‌ره‌که‌ی کردوه ، سنوریکی خودای به‌زاند وه‌ك ئه‌وه‌ی درۆیه‌ك بکات دروست نییه‌ به‌رامبه‌ری ئاوها کاریک بکات ، زۆربه‌ی فه‌قیه‌ه‌کان ده‌لی‌ن : ئه‌گه‌ر که‌سیک بکوژری‌ت به‌سوتاندن یان به‌خنکاندن له‌ئاودا یان خنکاندن به‌ده‌ست ، ئه‌وها لی‌ده‌کریته‌وه‌ ، به‌مه‌رجێک ئه‌و کاره‌ی که‌ ئه‌نجامدراوه‌ له‌ خودی خۆیدا هه‌رام نه‌بی‌ت وه‌ك مه‌ی به‌خواردانی و‌ نی‌ربازی کردن له‌گه‌لی ، وه‌ هه‌ندیکیان ده‌لی‌ن هه‌موو ئه‌و کارانه‌ تۆله‌ی ته‌نها کوشتنیه‌تی به‌ شمشیر ، به‌لام بۆچونی یه‌که‌م له‌ قورئان و‌ سوننه‌ت و‌ دادیشه‌وه‌ نزیکتره .

بهشی چوارهم درۆ بۆ هه لواسین و هاو شیوهی

ئه گهر درۆ به ده مه وه کردن تۆ له کردنه وهی تیا دا نه بیئت ، به لام سزاده دریئت ، وهك هدی بو هتان بۆ کردن كه له قورئان و سوننهت و كۆر اشدا سه لماوه ، خودا ده فره مویت : ﴿ وَالَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَأْتُوا بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ فَاجْلَدُوهُمْ ثَمَانِينَ جَلْدَةً وَلَا تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهَادَةً أَبَدًا وَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ وَأَصْلَحُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴾ [سورة النور: (٤، ٥)] .

واته : ئه وانهی بو هتان بۆ ئا فره تیکی داوین پاك ده كه ن و چوار گه واهی دهر ناهیئن ، هه شتا جه لده یان لیذه ن و ئیدی هه رگیز گه واهیان وهرمه گرن ، ئه وانه كه سانیکی فاسق و تاوانبارن ، ئیلا كه سانیك نه بیئت له وان كه په شیمان ده بنه وه و کاری باش ده كه ن خودا لیبوردو میهره بانه ، ئه گهر ئا فره تیکی ئازاد تاوانباركرا به شهروال پیسی یان نیربازی ئه و كه سه هدی بو هتانی لیذه دریئت كه هه شتا جه لده یه ، وه ئه گهر شتی تری دایه پال سزاده دریئت و سه رزه نشت ده کریئت .

ئه م حه ده به سه ر ئه و كه سه دا ده سه پیئت كه بو هتانه كه ی کردوو ، به مه رجیك كه سه سته م لیكراوه كه داوای ئه وه بكات ، وه ئه گهر لییبورا له سه ری ده كه ویئت لای زۆربه ی زانایان چونكه ئه وهی سته می لیكراوه ئاده میزاده وهك تۆ له کردنه وه و پی بژاردنی پاره وایه ، وه وتراوه : له سه ری ناكه ویئت له بهر مافی خودا له بهر ئه وهی ناتوانریئت بچوینریئت به حه ده كانی تر ، وه پیویسته ئه و سزایه جیبه جی بکریئت ئه گهر ئا فره ته تاوانبار كراوه كه موسلمانیک ئازادی داوین پاك بیئت . به لام ئه گهر كه سه بو هتان بۆ كراوه كه به كه سیکی خراپه كار ناوبانگی دهر کرد بیئت ئه و كه سه ی بو هتانه كه ی بۆ ده كات هدی لینادریئت ، وه ههروه ها ئه گهر بیبا وه پبیئت یان بهنده بیئت ، به لام كه سه بو هتان كه ره كه سه رزه نشت ده کریئت ، به لام بۆ میرد دروسته ژنه كه ی تاوانبار بكات ئه گهر شهروال پیسی كرد ئه گهر له و كاره سکیپر نه بوو بیئت ، وه ئه گهر سکیپر بوو منداله كه ی بوو ، ده توانیئت تاوانباری بكات و منداله كه ش نه گریته ئه ستۆ ، بۆ ئه وهی كه سیك نه گریته خو ی كه له ئه و نه بیئت ، وه ئه گهر تاوانباركرا به شهروال پیسی یان ئه وه یه دانیییادا ده نیئت یان ده بیئت (ملاعنة) بکریئت وهك چۆن باسی له قورئان و سوننهتدا هاتوو ، وه ئه گهر كه سه بو هتان كاره كه بهنده بوو نیوهی ئه و حه ده ی له سه ر پیویست ده بیئت كه له سه ر ئازادیك پیویسته ، وه ههروه ها له جه لده ی شهروال پیسی و خواردنه وهی مه یشدا ، چونكه خودا له مافی كه نیزه كه كاندا ده فره مویت : ﴿ فَإِنْ أَتَيْنِ بِفَاحِشَةٍ فَعَلَيْهِنَّ نِصْفُ مَا عَلَى الْمُحْصَنَاتِ مِنَ الْعَذَابِ ﴾ [سورة النساء: (٢٥)] .

واته : ئه گهر شهروال پیسیان كرد ئه و نیوهی ئا فره ته ئازاده كان سزاده درین ، به لام ئه گهر سزاكه ی كوشتن و ده ست برین بیئت ئه و ئه و سزایانه یان به سه ردا ده سه پیئت .

به‌شی پینجه‌م مافی ژن و می‌ردایه‌تی

وه له مافی ژن و می‌ردایه‌تی حکوم بکریت له نیوانیان به‌وه‌ی خودای مه‌زن فه‌رمانی پیکردوه ، به پراگرتنی ئافه‌رت به باشی یان ئازادکردنی به‌باشی ، پی‌ویسته له‌سه‌ر هه‌ریه‌که له ژن و پیاو مافی به‌رامبه‌ره‌کانیان به‌جوانی به‌جیبه‌ینن ، به‌ره‌زانه‌ندی و سنگی‌کی فراوانه‌وه ، ژن مافی هه‌یه له‌سه‌ر پیاوه‌که‌ی له مال و ماره‌ی و نه‌فه‌قه‌ی به‌شیوه‌کی ئاسایی ، وه مافیشی هه‌یه له جه‌سته‌یدا له باش ژیان له‌گه‌لی و به‌جیبه‌ینانی ئاره‌زووه سی‌کسیه‌کانی ، به جوړیک ئه‌گه‌ر پش‌تی لی‌کرد و له‌گه‌لیدا جووت نه‌بوو ده‌توانی‌ت داوای جیا‌بوونه‌وه‌ی لی‌بکات به‌کو‌پرای موسلمانان ، وه ئه‌گه‌ر توانای یان ئاره‌زووی جووت بوونی نه‌ده‌کرد دیسان ده‌توانی‌ت لی‌ی جیا بی‌ته‌وه ، وه جووت بوونی پیاو له‌گه‌ل خیزانه‌که‌ی پی‌ویسته لای زۆریه‌ی زانایان .

وه وتراوه : نابیت به‌ی‌ل‌ری‌ته‌وه بۆ چه‌زی سروشتی ، به‌لام ئه‌وه‌ی راستیه و سه‌لماوه به قورئان و سوننه‌ت و بن‌چینه‌کانیش (الأصول) ئه‌وه‌یه که پی‌ویسته (واجب) ه ، پی‌غه‌مبه‌ری خودا ﷺ کاتی‌ک بینی ابن عمر رضی‌الله‌عنهما زۆر پۆژوو و نویژ ده‌کات پی‌ی فه‌رموو : " إن لزوجك عليك حقاً " (١٨٧) ، واته : خیزانه‌که‌ت مافی به‌سه‌رته‌وه هه‌یه . دواتر وتراوه : پی‌ویسته له‌سه‌ری به‌لایه‌نی که‌مه‌وه چوار مانگ یه‌کجار له‌گه‌لیدا جووت بی‌ت ، وه وتراوه : پی‌ویست له‌گه‌لیدا جووت بی‌ت به‌گو‌یره‌ی توانای پیاو و پیداو‌یستی ئافه‌رته‌که ، وه‌ک چۆن نه‌فه‌قه‌ی له‌سه‌ری پی‌ویسته ، ئه‌مه‌ش له راستیه‌وه نزیکه .

وه مافی پیاو له‌سه‌ر خیزانی ئه‌وه‌یه هه‌رکاتی‌ک ویستی له‌گه‌لیدا جووت بی‌ت ئافه‌رته‌که لاری نه‌بی‌ت ، به مه‌رجیک زیانی ته‌ندروستی نه‌بی‌ت بۆی ، یان له به‌جیبه‌ینانی ئه‌رکی‌کی شهرعی دوا‌یی نه‌خات ، پی‌ویسته له‌سه‌ری داواکانی به‌جی به‌ینیت ، وه نابیت له‌مال ده‌رب‌جی‌ت به‌بی‌ی پرسی پیاوه‌که‌ی له‌به‌ر پیداو‌یستی‌ه‌کی شهرعی نه‌بی‌ت ، وه فه‌قیهه‌کان نا‌کو‌کن له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی ئایا راپه‌راندنی ئیش و کاری مال وه‌ک پاک و خاوی‌نی ناومال و گسک دان و چیشت لی‌نان ... هتد ، پی‌ویسته له‌سه‌ر ئافه‌رت یان نا ، وتراوه پی‌ویست نییه له‌سه‌ری ، وه وتراو‌یشه ئاسان بکری‌ته‌وه له‌سه‌ری .

بەشی شەشەم سەرۆت و سامان

لەسەرۆت و ساماندا پێویستە ناوێری خەڵک بەداد بکری و هەمدا و پێغەمبەرەکی فەرمانیان پێکردوو ، بۆ نموونە پێویستە میراتی بەو شیوێ دەبەش بکری لە نیوان میراتگرەکان کە قورئان و سوننەت فەرمانیان پێکردوو ، ئەگەرچی موسلمانان لە هەندیک لەو شتە ناوێک ، وە هەر وەها لە کڕین و فرۆشتن و بەکریدان و لە بری دانان و پێکەوه کارکردن و بەخشین و مالی وەقف و وەسیەت ... هتد ، هەموو ئەو کردەوانە کە وابەستە بە گریبەست و پارە وەرگرتن ، داد تیایدا مایە خۆش گوزەرانی دنیا و دواپۆزیشە ، نە دنیا و نە دواپۆزیش بەو نەبێت بە دەست نایەت ، پەچاوکردنی دادپەرۆری لە هەموو ئەو شتەکان کە بە ژیری مەرووف دەرکی پێدەکری پێویستە ، وە پێدانی نرخ لەباتی ئەو شتە کە وەرەگێری و بەپێچەوانەشە ، وە حەرام بونی دزیکردن لە کێشە و پێوانە ، وە پێویستی راستگۆی و باسکردنی باشە و خراپە کال ، وە هەر وەها حەرامی درۆکردن و ناپاکیکردن و فرتوفیل ، وە پێویستە ئەو کەسە قەرزارە بەوفا بێت و سوپاس گوزاریبێت .

وە هەندیک کڕین و فرۆشتن حوکمی پەنەنە و لای هەمووان پوون نییە ، شەریعەتەکان یان شەریعەتی ئیسلامی پێهاتوو ، هەرچی (ئالو ویلیک) قورئان و سوننەت یاساغان کردبێت لەبەر بەدیھاتنی داد و قەدەغەکردنی ستمە بە ورد و درشت وە : خواردنی مالی خەڵک بە ناپەرە ، وە سو و سەلف ، وە پێغەمبەر ﷺ یاساغان کردوو لە فرۆشتنیک فیل و تەلەکە تییدا بێت وە فرۆشتنی بیچوو لە سکی دایکی ، وە فرۆشتنی بالندە لەهەوا ، وە ماسی لە ئاودا ، وە فرۆشتن بۆ کاتیکی دیاری کراو ، وە هیشتنەوێ شیر لە گوانی ئازەل وە فرۆشتنی بەنرخێ ئەوێ کە ئەم ئازەلە هەر بەو شیوێ شێدارە ، وە فرۆشتنی خانووی داروخاوی بەرۆکەش نۆزەنکراو بەنرخێ خانووی باش و تازە ، وە فرۆشتن بە دەست لیدان (لاس) ، وە فرۆشتن بە هاویشتنی شتی بەجۆری کە ئەو شتە کەوتە سەر هەرشتیک پێویستە ئەو شتە بکری ، وە فرۆشتنی خورمای وشک بە (رطب) وە تری بە میوژ وە گەنم بە گەنمیک لە گۆلەکیداییت ، وە فرۆشتنی دەغل و دان پێش پێگەیشتنی ، وە گرانکردنی کال بەبێ ئەوێ مەبەستی کڕینی بێت ، وە هەموو ئەو کڕین و فرۆشتنە کە جۆریک لە فیل و دەست بڕینی تیا دایە وە ئەوێ بلیت بەرۆبومی ئەو پارچە زەویە پێدەفرۆشم ، هاویشوێ ئەو جۆرە کڕین و فرۆشتنە موسلمانان تیایدا ناوێک لەبەر ئەوێ حوکمەکانی شاراوێ و لیکچوون ، هەندیک ئەو گریبەست و کڕین و فرۆشتنە بە پەرە و دروست دەزانیت ، وە هەندیک تر بەستەم و بەتالی دەزانیت ، خودای مەزن دەفرمویت : ﴿ أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا ﴾ [سورة النساء: (٥٩)] .

واتە : گویراپەلی خودا و گویراپەلی پێغەمبەر ﷺ و کاربە دەستانتان بن ، ئەگەر لەشتیک ناوێک کەوتە نیوانتان بیگەرێنەو بۆ لای خودا و پێغەمبەر ﷺ ، ئەگەر ئێوە باوەرتان بە خودا و پۆزی دواپی هەیه ، چونکە ئەو باشتترین و دادپەرۆرانە ترین چارەسەرە ، وە لە بنچینەدا هیچ کڕین و فرۆشتنیک لەسەر خەڵک حەرام

نییه مەگەر ئەوانەى نەبیّت کە دەقى قورئان و سوننەت ھەبیّت لەسەر حەرام کردنى ، وەك چۆن ھیچ پەرستشێك کە مەبەست نزیك بونەو ەبیّت لە خودا دروست نییه ھەتا بەلگەى لە قورئان یان لە سوننەت لەسەر نەبیّت ، چونکە ئەو ەئاینە کە خودا فەرمانى پیکردبیّت وە تەنھا ئەو ەش حەرامە کە خودا حەرامى کردبیّت ، بەپێچەوانەى ئەوانەى کە خودا بە خراپ باسى کردون کە لە خۆیانەو ەھندێك شتیان حەرام کردو ە کە خودا فەرمانى بەحەرام بونی نەکردو ە ، و ەھاوتایان بۆ خودا بریاردا ە کە خودا بەو ەفەرمانى پینەکردو ە ، و ەشەریعەت و بەرنامەیان بۆ خەلک دارشتو ە کە خودا پێگەى بە ئەو ەکارێك نەدا ە ، خودا یارمەتیمان بدە بۆ ئەو ەى چیت ەلّال کردو ە ئەو ە بە ەلّال بزاین و چیت حەرام کردو ە ەر ئەو ە بەحەرام بزاین ، و ەئاین و پەرستشیشمان بەو شیو ەیه بیّت کە تۆ پێى رازیبیّت .

به شی هه وته م

پرس و راپیکردن

کاربه دهست ناتوانی کارى به پرس و راکردن نه بیټ ، چونکه خودا فه رمانى به پیغه مبه ره کهى صلی اللہ علیہ وسلم به په پرس و راپوژ کردوو ، خودا دهفه رمویټ : ﴿فَاغْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ﴾ [سورة آل عمران : (١٥٩)] .

واته : لیبورد به له گه لیان و داوی لیخوش بونیان بو بکه وه له ئیش و کاره کانت پرس و راپوژیان پیبکه ، ئەگەر سوربوی له سهر کاریک دواى راپوژکاری پشت به خودا ببهسته ، خودا ئەو که سانهى خوش دهویټ که پشتی پیده بهستن .

وه ابو هريره رضی اللہ عنہ دهلیټ : " لم يكن أحد أكثر مشاورة لأصحابه من رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم " (١٨٨) ، واته : هیچ که سیک به قهه پیغه مبه صلی اللہ علیہ وسلم پرس و راپوژى به هاوه لانی نه کردوو ، وه وتراوه : خودا فه رمانى به پیغه مبه ره کهى صلی اللہ علیہ وسلم کردوو بو ئەوهى دلی هاوه لانی رابگریټ ، وه ئەوانهى دواى خویشی دیت چاوی لیبکه ، وه بو ئەوهى راپان وه رابگریټ لهو ئیش و کارانهى که سروشی پیغه ها تووه له کاروبارى جهنگ و ئیش و کاره لاوه کیه کان ، که وابوو که سانی تر زیاتر پیویستیان به راپوژکاری ههیه لهو .

وه خودا ستایشی باوه رداران به وه دهکات و دهفه رمویټ : ﴿وَمَا عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ وَأَبْقَى لِلَّذِينَ آمَنُوا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ وَالَّذِينَ يَحْتَسِبُونَ كِبَاءَ الْأَثَمِ وَالْفَوَاحِشِ وَإِذَا مَا غَضِبُوا هُمْ يَغْفِرُونَ وَالَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمْ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَمْرُهُمْ شُورَىٰ بَيْنَهُمْ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ﴾ [سورة الشورى: (٣٦-٣٨)] .

واته : ئەو پاداشتهى خودا لای خوێ ئامادهى کردوو بو ئەوانهى باوه رپان هیناوه و پشت به پهروه رداگریان ده بهستن ، وه ئەوانهى له تاوانه گه وره کان و شهروا لپیسى خویان ده پارین و له له کاتی توپه بوندا په وشته بهرز و لیبوردن ، ئەوانهى که به دهه بانگه وازی خوداوه پوشتون و نوێژه کانیاان به جیده هین و ئیش و کاره کانیاان به پرس و راپوژ ده بهستن وه له وهى رۆزیمان داوون ده به خشن .

وه ئەگەر راپوژ پیکراوه کان هه ندیکیان شتیکیان وه بیر هیناوه وه که فه رمودهى خودا یان پیغه مبه ره کهى صلی اللہ علیہ وسلم یان کوپای موسلمانانى له سهر بوو پیویسته هه مووان پا به ندی ئەوه بن ، وه گوپرايه لى که سى تر ناکریټ له پیچه وانهى ئەو کاره ، ئەگەر چی که سیکى گه وره و ناوداریش بیټ له دنیا و ئاینیشدا ، خودا دهفه رمویټ : ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ﴾ [سورة النساء: (٥٩)] .

واته : ئەو ئەو که سانهى باوه رتان هیناوه گوپرايه لى خودا و گوپرايه لى پیغه مبه صلی اللہ علیہ وسلم و کاربه دهستانان بن له گوپرايه لى خودا ، وه ئەگەر کار و فرمانیک موسلمانان تییدا ناکوک بوون پیویسته له هه موو بوچونه جیاوازه کان راپه کی توکمه و نزیک له قورئان و سونهت هه لبیژیریټ و کارى پیبکریټ ، وه که خودا دهفه رمویټ : ﴿فَإِنْ تَنَزَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا﴾ [سورة النساء: (٥٩)] .

واته : ئەگەر له شتیك ناكۆك و ناتەبا بوون بگهڕێنەوه بۆ قورئان و سوننەت ئەگەر ئیوه باوەرتان به خودا و پوژی دوايي ههیه ، چونكه ئەوه باشتري و دادپەروەرانه ترين چارەسەرە .

کاربەدەستان دوو گروپن : ئەوانیش فرمان پەروایان و زانیان ، ئەگەر ئەوان باشن خەلک باش دەبێت ، بۆیه پێویستە لەسەر هەریەکە لەوان زۆر وریای کردار و گوشتاریان بن ، و گوێزپارێهێ خودا و پێغمەبەرەکی بن ﷺ و شویینی کتیبەهەکی خودا بکەون ، وە لە هەركی شەهەیک بەلگە ی قورئان و سوننەت زانرا پێویستە گوێزپارێهێ بکری ، بەلام ئەگەر دۆزینەوه ی بەلگە ئاسان نەبوو لەبەر نەبوونی کات یان نەتوانی کەسەکە ، یان چەند بەلگەیهکی هەبێت پێیوابێت هەموویان هاوتای یەکن ، بۆی هەیه لاسایی (تقلید) کەسیك بکات کە لە ئاین و زانستی شهرعی ئەو کەسە پارزی بێت ، ئەمە بەهێزترین بۆچونە ، وە وتراوه : بۆی نییه بەهیچ شیوهیهک لاسایی بکاتەوه ، وە بەپێچەوانە ی ئەمانەوه وتراوه لە هەموو حالەتییدا بۆی هەیه لاسایی بکاتەوه ، ئەو سی بۆچونە لە مەزەهەبی ئەحمەد و مەزەهەبەکانی تریشدا هاتوووە .

و ئەو مەرجانە ی کە پێویستە لە قازی و کاربەدەستاندا هەبێت پێویستە پەچاوبکریت بەگوێرە ی توانا ، وە هەروەها هەرچی مەرجی خودا پەرسی و نوێژ و تیکۆشان هەیه هەموو ئەوانە بەگوێرە ی توانا دەبێت پەچاوبکری ، وە ئەگەر ئەستەم بوو ئەو سیفەتانه دەست بکەون ئەوکات خودا بە گوێرە ی توانا داواوەکات ، لەبەر ئەوه خودا فەرمانی کردوووە کەسیك بیهوێت نوێژ بکات پێویستە دەست نوێژ بشوات ، بەلام کە نەبوو ، یان بەکارهێنای زیا نی هەبوو لەبەر ساردی یان لەبەر برینیک یان هەر هۆیهکی تر ، بەخۆلیکی پاک (تیمم) دەکات دەست بە پرومەتیدا (دەم و چاوی) دەهێنێت ، وە پێغمەبەر ﷺ بە (عمرانی کوپی حصین) ی فەرموو : " صل قائماً ، فإن لم تستطع فقاعداً ، فإن لم تستطع فعلى جنب " (١٨٩) ، واتە : نوێژ بە پێوه بکە ، ئەگەر نەتوانی بە دانیشتنەوه ، ئەگەر هەر نەتوانی بە پاکشای ئەنجامی بدە ، خودا نوێژی پێویست کردوووە بەهەر شیوهیهک ئەنجام بدریت ، وەك خودا دەفەرمویت : ﴿ حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَى وَقُومُوا لِلَّهِ قَانِتِينَ فَإِنْ خِفْتُمْ فَرِجَالًا أَوْ رُكْبًا فَإِذَا أَمْسَأْتُمْ فَاذْكُرُوا اللَّهَ كَمَا عَلَّمَكُم مَّا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ ﴾ [سورة البقرة : (٢٣٨ - ٢٣٩)] .

واتە : پارێزگار و وریای نوێژەکانتان بن بەتایبەت نوێژی عەسر ، وە لەنوێژدا مل کەچ و گوێزپارێهێ خودا بن ، ئەگەر لە دوژمن ترسان بە پێوه یان بە سواری ئەنجامی بدەن ، ئەگەر ترستان نەما نوێژی ئاسایی بکەن وە یادی خودا بکەن چونکە ئیوه نەزان بوون ئەو فێریکردن ، نوێژی لەسەر کەسیکی ئاسایی و کەسیك کە لە جەنگدا پێویست کرد ، وە هەروەها لەسەر ساغ و نەخۆش وە دەولەمەند و هەژار ، وە نیشتهجێ و گەشتیار ، وە لەسەر ئەو کەسە ی کە دەترسیت و لە جەنگدا وە نەخۆش ئاسانکاری بۆ کراوه وەك چۆن لە قورئان و سونەتدا هاتوووە . وە هەروەها هەموو پێداویستیهکانی ئەو پەرستشە ی پێویست کردوووە ، وەك خۆشتن لە لەش گرانی و دەستنوێژ هەلگرتن ، و خۆداپۆشین و پروکردنە قیبلە ، وە هەرچیەک کە بەندەکان نەتوانن لەسەری هەلگرتوون ، ئەگەر کەشتی کۆمەلە خەلکیک پەکی کەوت یان چەتە و پرێگر جلوبەرگەکانی بردن ، دەتوانن بەپروتی نوێژ بکەن و ئیمامەکیان لە ناوەراستیان دەوستیت بۆ ئەوه ی لە دواوه نەیبینن ، وە ئەگەر قیبلەیان لی تیکچوو هەولەدەن پوگەکە بدۆزنەوه ئەگەر ئەستەم بوو چۆن توانیان نوێژ دەکەن ، وەك

گێڕاوه‌ته‌وه له‌سه‌رده‌می پێغه‌مبه‌ری خودا ﷺ وایان کردووه ، هه‌روه‌هاش فه‌رمانه‌وايه‌تی و تیکۆشان و هه‌موو کاروباری ئاین ، هه‌موو ئه‌وانه ئه‌و فه‌رمووده‌ی خودا : ﴿ فَاتَّقُوا اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ ﴾ [سورة التغابن: (١٦)] .

واته : به‌گۆیره‌ی توانا خودا په‌رستی بکه‌ن ، به‌لگه‌یه له‌سه‌ریان ، وه ئه‌و فه‌رمووده‌ی پێغه‌مبه‌ر ﷺ که ده‌فه‌رمووت : " إِذَا أَمَرْتُكُمْ بِأَمْرٍ فَأَتُوا مِنْهُ مَا اسْتَطَعْتُمْ " ^(١٩٠) ، واته : ئه‌گه‌ر فه‌رمانم پێکردن به فه‌رمانێک به‌گۆیره‌ی توانا پێی هه‌ستن ، وه وه‌ك چۆن خودا خواردنه پیسه‌کانی حه‌رام کردووه ده‌فه‌رمووت : ﴿ فَمَنْ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ ﴾ [سورة البقرة: (١٧٣)] .

واته : ئه‌وه‌ی ناچار بوو ده‌توانیت له‌و خواردنه پیسه‌نه بخوات به‌بێ پۆچون ، هه‌چی له‌سه‌ر نییه .

وه ده‌فه‌رمووت : ﴿ وَمَا جَعَلْ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ ﴾ [سورة الحج: (٧٨)] .

واته : خودا له ئاینی ئیسلام دا ئاسانکاری بۆ کردوون و شتی له توانا نه‌بوو داواناکات لێتان .

وه خودا ده‌فه‌رمووت : ﴿ مَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ حَرَجٍ ﴾ [سورة: (المائدة : ٦)] .

واته : خودا ئاسته‌نگ و شتی له توانا نه‌بووی لێتان ناویت ، که‌وابوو شتی له توانادا نه‌بوو پێویست نه‌کراوه ، وه ئه‌وه‌ی که ناچاربیت به ئه‌نجامدانی حه‌رام نه‌کراوه ، ئه‌گه‌ر ئه‌و ناچاریه به‌نده‌که به‌هۆی سته‌م و تاوانیکه‌وه توشی نه‌بوویت .

بهشی هه شهم

پیوستی هه بونی کاربه دهست و لیپرسراو

پیوسته بزانریت که بهرپوهبردنی خه لک گه ورهترین پیدایستی (واجبات) نایه ، به لکو نه ئاین و نه دونیاش دهسته بهر نابن به بی کاربه پوه بهران ، چونکه بهرژه وهندی ئاده میزاد وئیش و کاریان بهیه که دهروات ، وه لهو نیوهنده دا پیوسته سه رکردهیه کیان هه بیئت ، هه تا أبو سعید و أبو هریره له پیغه مبهر ﷺ گیراوه ته وه دهفرمویت : " إذا خرج ثلاثة في سفر فليؤمروا أحدهم " (١٩١) ، واته : نه گهر سی کهس له سهفره ریکدا پیکه وه بوون با که سیکیان بکه نه دم سپی و کاربه پوه بهریان ، وه ئیمامی ئهمهد له (المسند) دا له عبداللهی کوری عمرو ﷺ گیراوه ته وه : پیغه مبهری خودا ﷺ فرمویه تی : " لا یحل لثلاثة یكونون بفلاة من الأرض إلا أمروا علیهم أحدهم " (١٩٢) ، واته : دروست نییه بو سی کهس له بیابانی کداین که سیکیان نه کرد بیئت به دم سپی و برا گه وری خویان ، پیغه مبهر ﷺ واجبی کرد که سیک ئه میر بیئت له کوبونه وهیه کی کهمدا له کاریکی نا کاو له سهفره دا ، وه که سهرنج راکی شانیک بو هه موو جوړه کوبونه وهیه که ، وه له بهر ئه وهی خودا فره مانی به چاکه و یاساگی کردنی له خراپه ی پیوست کردووه وه ئه وهش به هیژ و دهسه لات نه بیئت فره هم ناییت ، وه ههروه ها پیدایستی هه کانی ئاین له تیکوشان و دادپهروهی و نه جامدانی هه ج و نویژنی ههینی و جهژنه کان و سهرخستنی سته م لیکراو و نه جامدانی هه د به سه ر تاوانباراندا هه موو ئه وانه به هیژ و دهسه لات نه بیئت ناتوانریت جیبه جی بکرین ، له بهر ئه وه ریوایه ت کراوه : " إن السلطان ظل الله في الأرض " (١٩٣) ، واته : کاربه دهست سیبهری خودایه له سه ر زهوی ، وه وتراوه : شهست سال حوکمی کاربه دهستیکی سته م کار باشته له شهویک به بی کاربه دهستی و بشیوی ، وه به تاقیکردنه وهش ئه وه سه لماوه .

له بهر ئه وه شه پیشینانی وه که فضیلی کوری عیاض و ئهمهدی کوری حنبل هی تریش ده لاین : نه گهر دوعایه کی قبول کراومان هه بوایه ئه وه بو کاربه دهستمان ده کرد ، وه پیغه مبهری خودا ﷺ دهفرمویت : " إن الله یرضی لكم ثلاثاً : أن تعبدوه ولا تشركوا به شیئا ، وأن تعصموا بحبل الله جمیعا ولا تفرقوا ، وأن تناصحوا من ولاه الله أمرکم " (١٩٤) ، واته : خودا به سی شت لیقان رازی ده بیئت : بیپه رستن و هاوه لی بو پریار نه دهن ، وه دهست به بهرنامه ی خوداوه بگرن و نا کوک و ناته با مه بن ، وه ئاموژگاری که سانیک بکه نه که خودا دهیکات به کاربه دهست به سه رتانه وه ، وه دهفرمویت : " ثلاث لا یغل علیهن قلب مسلم : إخلاص العمل لله ، ومناصحة ولاة الأمور ، ولزوم جماعة المسلمين ، فإن دعوتهم تحیط من ورائهم " (١٩٥) .

واته : سی شت به هوپانه وه دلی موسلمانن لهرق و کینه پاریزراو ده بیئت : ئیش و کارکردن ته نها له بهر خودا ، وه ئاموژگاری کردنی کاربه دهستان ، وه پابه ندبوون و دهستگرتن به کومه لی موسلمانانه وه ، وه نزاو

191. رواه أبوداود (٢٦٠٨، ٢٦٠٩)، وصححه الألبانی فی صحیح الجامع (٥٠٠).

192. رواه أحمد (٦٦٠٩)، وضعفه الألبانی فی الضعيفة (٥٨٩).

193. رواه ابن أبي عاصم فی السنة (٤٩٢/٢)، وحسنه الألبانی فی ظلال الجنة (١٠٢٤).

194. رواه مسلم (١٧١٥).

195. رواه الترمذی (٢٦٥٨)، و ابن ماجه (٢٣٠)، وصححه الألبانی فی صحیح الجامع (٦٧٦٦).

پارانه وهی و پالپشت و پاریزگاری لیکردنیان ، وه له (صحیح) دا لیی گپراوه ته وه ده فره مویت : " الدین النصیحة ، الدین النصیحة ، الدین النصیحة . قالوا : لمن یا رسول الله ؟ قال : لله ولکتابه ولرسوله ولأئمة المسلمین وعاتمهم " (١٩٦) .
واته : سی جار فره مووی : ناین پینمونی و نامۆزگاری کردنه ، وتیان بۆ کێ ئه ی پیغه مبه ری خودا ﷺ ؟
فره مووی : بۆ خودا و قورئان و پیغه مبه ر و پیشه وای موسلمانان و هه مووان .

که وابوو هه بوونی پیشه واه و قه له مبه ر و حاکم و کاربه ده ست پیوستیه کی ئاینیه وه ده توانیّت به هویه وه له خودا نزیک ببیته وه ، چونکه هه ست به ترسی خودا و چاودیاری کردنی سنوره کانی و پابه ندبوون به په یامه کانی پیغه مبه ری پیشه واه له کاتی کاربه ده ست بوندا باشتی کاریکه به هویه وه په زامه ندی خودا به ده ست بیّت ، به لام زۆر که س به هوی پله و پایه وه ده گوپین و گه نده ل ده بن چونکه مه به ستیان کورسی و کوکردنه وهی سه رمایه یه ، کعبی کوپی مالک له پیغه مبه ری خودا ﷺ ده گپریته وه ده فره مویت : " ما ذنبان جائعان أرسلا في زريبة غنم بأفسد لها من حرص المرء على المال والشرف لدينه " (١٩٧) .

واته : دوو گورگی برسی به ربدرینه گیانی گه له مه پیک خراپتر ناکه ن له وهی که مروقیك عه ودالی کوکردنه وهی سه روه ت و سامان بیّت و به دوا ی ناوبانگ بگه ریّت له ئاینه که ی ، ئه و دوو گورگه ئه وه نده زیان ناگه یه نن به و
گه له مه پره وه ک ئه و دوو سیفه ته زیان له و مروقه ده دن له ئاینه که ی .

وه خودا هه وال له باره ی ئه و که سانه وه ده دات که نامه ی کرده وه کانیان به ده ستی چه پیا نه وه ده دریّت و ده فره مویت : ﴿ مَا أَغْنَىٰ عَنِّي مَالِيَهٗ هَٰكَ عَنِّي سُلْطَانِيَهٗ ﴾ ﴿سورة الحاقة: (٢٨، ٢٩)﴾ .

واته : سه روه ته که م سودی پینه گه یاندم ، وه هه روه ها پله و پایه که م له ده ست چوو له وه ش سودم وه رنه گرت ، لوتکه ی ویستی ئه وانه ی ویل و عه ودالی پله و پایه یه وه ک فیرعونن وه ئه وانه ی که شهیدای کوکردنه وهی پاره ن وه ک قارونن .

وه خودا حالی فیرعون و قارونن له قورئاندا باسکردوه و ده فره مویت : ﴿ أَوَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ كَانُوا مِنْ قَبْلِهِمْ كَانُوا هُمْ أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَآثَمًا فِي الْأَرْضِ فَأَخَذَهُمُ اللَّهُ بِذُنُوبِهِمْ وَمَا كَانَ لَهُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ وَاقٍ ﴾ [سورة غافر: (٢١)] .

واته : بۆچی ناچن به سه ر زه ویدا بگه رین و سه یربکه و ببینن که سه ره نجامی ئه وانه ی پیش خویان چی بووه ، ئه وان زۆر به هیژ و خاوه ن کۆشک و ته لار و باخ و ده غل و دان بوون ، خودا به هوی تاوانه کانیانه وه له ناوی بردن ، وه هیچ شتی که نه بووه په رزین که پیش به سزای خودای بگریّت ، وه ده فره مویت : ﴿ تِلْكَ الْأَمْثَلُ الْآخِرَةُ لَ الَّذِينَ كَانُوا يُرِيدُونَ عُلُوًّا فِي الْأَرْضِ وَكَانُوا فَسَادًا وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ ﴾ [سورة القصص: (٨٣)] .

واته : ئه وه به هه شته ئاماده مان کردوه بۆ ئه و که سانه ی که نایانه ویّت خویان به سه ر خه لکدا زالبکه ن و خۆبه زل نازانن و تاوانبار و گه نده لکارین وه سه ره نجام بۆ له خودا ترسان و پاریزکارانه ، وه خه لک ده بنه چوار به شه وه :

196 . رواه مسلم (٥٥) .

197 . رواه الترمذي (٢٣٧٦) ، وصححه الألباني في صحيح الجامع (٥٦٢٠) .

بهشی یه کهم : ئهوانه ی دهیانه ویئت خویان به سهر خه لکدا زالبکه ن ، و بشیوی بنینه وه له سهر زه ویدا ئه ویش له سهر پیچی خودا دا خوی ده بینیتته وه ، ئهوانه ش پادشا و سه روکه گهنده ل و خراپه کاره کانه ، وه فیرعون و حزب و داروده سته که ی ، ئهوانه پیستری و خراپترین دروست کراوی خودان ، خودا ده فهرمویت : ﴿إِنْ فِرْعَوْنَ عَلَا فِي الْأَرْضِ وَجَعَلْ أَهْلَهَا شِيعًا يَسْتَضِعُّ طَائِفَةً مِنْهُمْ يُدِيعُ أَبْنَاءَهُمْ وَيَسْتَحْيِي نِسَاءَهُمْ إِنَّهُ كَانَ مِنَ الْمُفْسِدِينَ﴾ [سورة القصص : (٤)] .

واته : فیرعون خوی بهزل و بالا دهست ده زانی وه خه لکی په رت په رت کردبوو وه کو مه لگه که ی ده چه وساندنه وه و کو په کانی سه رده برین و ئا فره ته کانی هه تکه ده کرد ، به راستی ئه وه که سیکی تیکده ر و خراپه کار بوو ، وه مسلم له (صحیح) ه کهیدا له ابن مسعودی رضی الله عنه گپراوه ته وه ده لیئت : پیغه مبهری خودا صلی الله علیه و آله ده فهرمویت : " لا یدخل الجنة من فی قلبه مثقال ذرة من کبر ، ولا یدخل النار من فی قلبه مثقال ذرة من ایمان ، فقال رجل یا رسول الله : إني أحب أن يكون ثوبي حسناً ، ونعلي حسناً ، أفمن الکبر ذاك ؟ قال : لا : إن الله جميل يحب الجمال ، الکبر بطن الحق و غمط الناس " (٩٨) ، واته : ناچیتته به هه شته وه که سیکی به قه ده گه ردیله یه که فیز و خو به زل زانین له دلیدا بیئت ، وه ناچیتته ئا گره وه هه که سیکی به قه ده گه ردیله یه که باوه ر له دلیدا بیئت ، پیاو یکی وتی : ئه ی پیغه مبهری خودا صلی الله علیه و آله : من حه ز ده کهم جل و به رگه کهم جوان بیئت و سه ریپییه کانم (نه عل) جوان بیئت ئایه ئه وه له فیز و لوت به رزیه ؟ فهرمووی : نه خیر ، خودا جوانه و جوانیشی خو ش ده ویئت ، فیز و لوت به رزی بریتییه له نکولی راستی و خه لک به کهم زانین ، نکولی راستی بریتی یه له چاوپوشین و خولی گیل کردن ، وه به کهم زانینی خه لک له سوکایه تی پیکردن و ماف پیشیلکردنیان خوی ده بینیتته وه ، ئه مه ش ئا کاری ئهوانه یه ده یانه ویئت خو سه پیین و بشیوی کاربن .

بهشی دووهم : ئهوانه ی بشیوی ده نینه وه به بی ئه وه ی لوت به رز و به فیزبن وه که دزه تاوانباره کان ، ئهوانه که سانی سوک و پرسیوان .

بهشی سییه م : ئهوانه ن که به فیزن به لام تاوانبار و گهنده لکارنن ، وه که ئهوانه ی دیندارن ده یانه ویئت به هو ی ئه وه وه له خه لک به رز و بلندترین .

بهشی چوارهم : ئه هلی به هه شتن نه به فیز و نه تاوانبار و نه گهنده لکارن ، له گه ل ئه وه ی که له جگه له خویان به رز و به ریزترن ، وه که خودا ده فهرمویت : ﴿وَلَا تَهِنُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَنْتُمُ الْأَعْلَوْنَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ﴾ [سورة آل عمران: (١٣٩)] .

واته : لاواز مه بن و غه م مه خو ن چونکه ئیوه به رز و بالان ئه گه ر باوه رداربن ، وه ده فهرمویت : ﴿فَلَا تَهِنُوا وَكُذُّوا إِلَى السَّلَامِ وَأَنْتُمُ الْأَعْلَوْنَ وَاللَّهُ مَعَكُمْ وَكُنْ يَسِّرْكُمْ أَعْمَالَكُمْ﴾ [سورة محمد: (٣٥)] .

واته : سست و ته مه ل مه بن و داوای ئاشتی بکه ن له بی پرواکان ، ئیوه به رز و بلندن وه خوداتان له گه له وه له پاداشتی کرده وه کانتان کهم ناکاته وه ، وه ده فهرمویت : ﴿وَلِلَّهِ الْعِزَّةُ وَلِرَسُولِهِ وَلِلْمُؤْمِنِينَ﴾ [سورة المنافقون: (٨)] .

واته : به رز و به هیزی بو خودا و بو پیغه مبه ر صلی الله علیه و آله و برودارانه . زو رن ئهوانه ی که به فیز و خو به زلزان ، به لام ئه وه کاره یان زیاتر سوک و پرسیویان ده کات ، وه هه شن که له ریزی به ریز و پایه به رزه کانه وه به فیز و خراپه کاریش نین ، ئه وه ش له به ر ئه وه یه که ویستی خو سه پاندن به سهر خه لکدا سته مه ، له به ر ئه وه ی مرو ف هه مووی یه که سانه ، خه لکی رقیان له که سیکی ده بینته وه که خوی له وان

به‌گه‌وره‌تر بزانی‌ت و دژایه‌تی ده‌که‌ن ، وه که‌سی دادپه‌روه‌ر نایه‌وێت که‌س ژێر ده‌سته بکات به پیچه‌وانه‌ی که‌سه سته‌م کاره‌کان ، له گه‌ل هه‌موو نه‌وانه‌شدا پیویسته که‌سانیک کاربه‌ده‌ست بن و نه‌وانی تر کاربه‌سه‌ردا دراو ، وه‌ک چۆن به‌ده‌ن به‌بی سهر ژيانی نابیت ، خودا ده‌فه‌رمویت : ﴿وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ خَلْفَ الْأَرْضِ وَرَفَعَ بَعْضَكُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ لِّيَلْوَكُمْ فِي مَا آتَاكُمْ﴾ [سورة الأنعام: (١٦٥)] .

واته : خودا کردونی به جینشینی سهر زه‌وی وه هه‌ندیکتانی کردوته کاربه‌ده‌ست به‌سه‌ر نه‌وانی ترقاندا بو نه‌وی تاقیتان بکاته‌وه له‌و پله‌یه‌ی پییداو .

وه ده‌فه‌رمویت : ﴿لَنَحْنُ قَسَمًا بَيْنَهُمْ مَعِيشَتُهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَرَفَعْنَا بَعْضَهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ لِّيَتَّخِذَ بَعْضُهُمْ بَعْضًا سُحْرًا﴾ [سورة الزخرف: (٣٢)] .

واته : ئیمه بزێویمان دابه‌شکردوه له‌ژيانی دنیا هه‌ندیکمان زیاتر داوه‌تی له‌وانه‌ی تر بو نه‌وی ئیشتان به‌یه‌ک به‌روات و ژیان نه‌وه‌ستیت ، وه شه‌ریعت هاتوه بو نه‌وی کاربه‌ده‌ستی و سه‌روه‌ت و سامان له‌ ریگه‌ی خودا دا خه‌رج بکری‌ت ، نه‌گه‌ر مه‌به‌ست له‌ کورسی و پله‌وپایه و سه‌روه‌ت و سامان په‌رستش و نزیکبونه‌وه بیت له‌ خودا و سه‌پاندنی ئاینه‌که‌ی نه‌وکاته نه‌و دوو شته ده‌بنه‌ مایه‌ی چاک بونی دنیا و به‌ده‌ست هاتنی دوا پوژیش ، نه‌گه‌ر ئایین له‌ ده‌ولت و کاربه‌ده‌ستان و ژيانی خه‌لک جودا کرایه‌وه ، ژيانی خه‌لک تیک ده‌چیت ، نه‌وانه‌ی گوپرایه‌لی خودا ده‌که‌ن به‌نیه‌تی چاک و کرده‌وی باش له‌ تاوانباران جیاده‌کرینه‌وه ، وه له‌ (صحیح) دا له پیغه‌مبه‌ری خوداوه ﷺ هاتوه : " إِنْ اللَّهَ لَا يَنْظُرُ إِلَى صَوْرِكُمْ وَلَا إِلَى أَمْوَالِكُمْ وَإِنَّمَا يَنْظُرُ إِلَى قُلُوبِكُمْ وَأَعْمَالِكُمْ " ، واته : خودا سه‌یری پوالت و سه‌رمایه‌تان ناکات به‌لکو سه‌یری دل و کرده‌وه‌کانتان ده‌کات .^(١٩٩)

وه کاتیت ویستی کو‌کردنه‌وی سه‌رمایه و ناوبانگ و پله‌وپایه به‌سه‌ر کاربه‌ده‌ستانی موسلماناندا زالبوو به‌وه دوورکه‌وتنه‌وه له‌ ماهیه‌تی ئیمان و باوه‌ر و ئاین ، به‌وه‌ش ئاین بوو به‌جیگه‌ی به‌زه‌یی و به‌سوک سه‌یرکردنی ، وه له‌به‌ر نه‌وی نه‌هلی هه‌ردوو ئاینه‌که‌ی پیشوو نه‌توانکاری له‌ هه‌لسوکه‌وتیان هه‌بوو به‌رامبه‌ر پیاده‌کردنی په‌یامه‌کانی ، وه وایان گومان برد که پیاده‌کردنی توشی به‌لا و کوکه‌یان ده‌کات ، به‌وه‌ش له‌ ناوچون و دوژمنان قو‌ستیانه‌وه و بوقی نه‌وه‌یان لیدا که به‌رژه‌وه‌ندی ژیان له پیاده‌کردنی نه‌و ئاینانه‌دا نییه .

نه‌و دوو ریگه‌یه خراپه " ریگه‌ی نه‌وانه‌ی خو‌یان داوه‌ته پال ئایین ، و به‌ته‌واویش خو‌ی نه‌داوه‌ته ده‌ست په‌یام و داواکاریه‌کانی ، وه نه‌وانه‌ی خو‌یان داوه‌ته پال کاربه‌ده‌ستان و مال و پاره و مه‌به‌ستیان پیی پیاده‌کردنه ئایین نییه " نه‌و دوو ریگه‌یه یه‌که‌میان ریگه‌ی گاوه‌ گومراکان و دووه‌میشیان ریگه‌ی جوله‌که له‌په‌حمه‌ت به‌ده‌رکراوه‌کانه ، وه ریگه‌ی راست ریگه‌ی نه‌وانه‌یه که خودا نازونیعه‌تی به‌سه‌ردا پشتون له پیغه‌مبه‌ران .

عليهم السلام . و راستگو‌یان و شه‌یدان و چاکه‌کاران ، نه‌ویش ریگه‌ی پیغه‌مبه‌ره‌که‌مانه محمده ﷺ وه ریگه‌ی خه‌لیفه‌کانی و هاوه‌لانی نه‌وه‌ی شو‌ینیان ده‌که‌ویت نه‌وانه‌که خودا پییان ده‌فه‌رمویت : ﴿وَالسَّاقُونَ السَّاقُونَ﴾ و ﴿وَالَّذِينَ ابْغَوْا هُمُ الْإِحْسَانَ﴾ و ﴿وَمَرْضَا عَنْهُ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ﴾ [سورة التوبة: (١٠٠)] . واته : کوچه‌ریه پی‌شیننه‌کان و پشتیوانه‌کان و نه‌وانه‌ی شو‌ینیان که‌وتون خودا لییان پازیه و نه‌وانیش له خودا پازین وه به‌هه‌شتانیکی بو ناماده‌کردون که ئاو به‌ژێریدا ده‌روات به هه‌تا هه‌تایی تیایدا ده‌میننه‌وه نه‌وه‌ش بردنه‌وه‌ی گه‌وره‌یه .

پیویسته له سهر موسلمان تییکۆشیئت ئه گهر به پرسیه کی درایه دهست به باشتترین شیوه له پیناوی پیاوه کردنی ئایین و بهرژه و هندی موسلماناندا کاربکات ، به گویهری توانا دووربکه ویتته وه له و شتانه ی که خودا قه دهغه و یاساگی کردوون ئه وهشی نه توانیئت هیچی له سهر نییه ، کاردانه دهست پیاوچاکان باشتیه بۆ ئوممه تی ئیسلامی له کهسانی تاوانبار و خراپه کار ، وه ههرکه سیک نهیتوانی به هوی به پرسیه تی و تییکۆشانه وه بهرگری له ئاین بکات ، پیویسته له سهری ئه وه بکات که له توانایدا هیه ، وهک ئامۆزگاری کردن و نزا و پارانه وه و چاکه ویستیان ، چونکه ئاین به قورئان و سونهت سهرده که ویت .

که واته : له سهر هه موو که سیک پیویسته به گویهری توانای تییکۆشیئت بۆ سهرخستنی ئاینه که ی به پشت بهستن به خودا وه به گهرخستنی دنیا له خزمه تی ئایندا وهک (معاذ) ی کوری جبل ﷺ ده فهرمویت : ئه ی ئاده میزاد تو به ئه ندازه یه ک پیویستت به دنیا هیه ، به لام پیویستیت به دواپۆژ زیاتره ، ئه گهر کۆششت بۆ دواپۆژ زیاتر بوو دنیاشت دهست ده که ویت ، به لام به پیچه وانه وه دواپۆژت له دهست ده چیت و دنیاشت هه رده م له مه ترسیدایه ، به لگهی ئه وهش ئه وهیه که پیغه مبه ری خودا ﷺ ده فهرمویت : " من أصبح والآخرة أكبر همه جمع الله له شمله ، وجعل غناه في قلبه ، وأتته الدنيا وهي راغمة ومن أصبح والدنيا أكبر همه فرق الله عليه ضيعته ، وجعل فقره بين عينيه ، ولم يأته من الدنيا إلا ما كتب له " (۲۰۰).

واته : ئه وه ی پۆژی کرده وه و دواپۆژ گه وره ترین غه می بوو خودا کار ئاسانی بۆ ده کات ، وه ده وله مهن دی ده خاته نیو دلپه وه ، وه دونه ی به مل که چی بۆ دیت ، وه ئه وه ی پۆژ بکاته وه گه وره ترین غه می کۆکردنه وه ی دنیا بیّت خودا شیرزی ده کات و هه ژاری له نیوچاوانی دنوسیّت ، وه له وهشی زیاتر دهست ناکه ویت له دنیا که بۆ دیاری کراوه ، وه بنچینه ی ئه وانه له وه فهرموده ی خودادایه : ﴿ وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ مَا أُرِيدُ مِنْهُمْ مِنْ رِزْقٍ وَمَا أُرِيدُ أَنْ يُطْعَمُوا إِنْ اللَّهَ هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينُ ﴾ [سورة الذاریات : (۵۶ - ۵۸)] .

واته : جنۆکه و ئاده میزادم دروست نه کردوه بۆ په رستش نه بیّت ، پۆزیم لپناوین و نامه ویت نان بدهن ، خودا پۆزی دهره و خاوهن هیژ و توانایه .

داواکارین له خودای مه زن که ئیمه و هه موو برا موسلمانه کانمان یارمه تی بدات بۆ ئه وه ی که پیی خوشه له گوشتار و کردار ، چونکه کهس هیچ به دهست نییه خودای بهرز و بالا نه بیّت ، وه سوپاس و ستایش بۆ خودای جیهانیان ، وه درود و سلاوی بیپایان له سهر محمد و ئال و هاوه لانی تا پۆژی دواپی .

=====

مالیه ربه به هه شت

www.ba8.org

له دوعای خیربی به شمان مه کهن